Mihail Sadoveanu

LOCUL UNDE NU S-A ÎNTÎMPLAT NIMIC • DEMONUL TINEREȚII • OAMENI DIN LUNĂ

Mihail Sadoveanu

LOCUL UNDE NU S–A ÎNTÎMPLAT NIMIC • DEMONUL TINEREȚII • OAMENI DIN LUNĂ

Copertă ilustrată de G. TOMAZIU
Prezentarea grafică a copertei de *Cr. Müller*

Editura pentru Literatură
București
19 69

LOCUL UNDE NU S–A ÎNTÎMPLAT NIMIC

SAU

TÎRG MOLDOVENESC DIN 1890

1933

Cuprins

LOCUL UNDE NU S–A ÎNTÎMPLAT NIMIC SAU TÎRG MOLDOVENESC DIN 1890 3

PREFAŢĂ LA O NOUA TIPĂRITURĂ 6

I 9

II 20

III 33

IV 45

V 56

VI 69

VII 79

VIII 90

IX 102

X 117

XI 133

DEMONUL TINEREŢII 147

I «Ca azi va fi ziua de mîne, Ca mîni toți anii s-or urma...» 149

II Aici, în aceste singurătăți, trăia un monah... 152

III Acum se arată nişte cinstite fețe de slujbaşi 160

IV Îndeletniciri obişnuite ale ieromonahului şi duhovnicului nostru, părintele Natanail 169

V Părerile lui Pintilie despre rînduieli şi legi 178

VI Vorbim ceva despre demoni. Mai ales despre cel al neliniştii şi cel al lăcomiei 183

VII Tabloul se întregeşte cu cîțiva europeni, musafiri vremelnici ai sfîntului lăcaş 191

VIII Alături de părintele Tihon este nevoie să înfățişăm pe Nastasă Doftoru şi pe Averchie 199

IX Biserica cea mare 206

X Aici pare că se arată slujba celor două cinstite fețe Onuță şi Pintilie, – însă nu e vorba despre asta. 210

XI Părintelui Natanail i-a sosit sol din altă lume 217

XII Fără îndoială că-n muntele Rusu sălăşluieşte un balaur 224

XIII Realitățile sînt şi ele fantazii 231

XIV «În toată neagra veşnicie, O clipă...» 239

XV Pe lîngă alți demoni, trebuie să cunoaştem şi pe cel al tinereții 246

XVI «Ca floarea cîmpului înfloreşte...» 258

XVII «Răsar-o vijelie din margini de pămînt...» 263

XVIII Cum a dus Dumnezeu pe înecat înspre liman— 268

XIX În liniştea pădurii, trăia ş-un biet lup 283

XX «Unde nu-i durere, nici întristare, nici suspin...» 293

XX Călătorie către cel din urmă ostrov 298

OAMENI DIN LUNĂ 308

PREFAŢĂ LA O NOUA TIPĂRITURĂ

Cînd a apărut întăi această nuvelă, un tînăr cronicar, care desigur mi-e prietin, deoarece pare a fi cetitor al cărților mele, nu s-a putut stăpîni să nu-mi adreseze o mustrare.

Se află în această povestire – zicea domnia-sa – un personagiu eminamente antipatic, căruia totuşi autorul i-a acordat o atenție deosebită. Interesanți şi vrednici de luat în samă – urma simpaticul meu recenzent – sînt eroii din Hanu Ancuței *ori* Neamul Şoimăreştilor; *dar ce caută în opera lui Sadoveanu un Lai Cantacuzin, urmaş vrednic de dispreț al boierimii moldoveneşti? Autorul îi raportează isprăvile cu complezență şi pretinde să ni-l înfățişeze într-o lumină favorabilă.*

— La urma urmei, avea aerul a spune domnia-sa, ce ne pasă nouă de domnii, doamnele ori domnişoarele care trăiesc ori au trăit într-un tîrg păcătos din nordul Moldovei? Să-i lăsăm pe toți acolo unde se află, dacă mai sînt; să nu-i mai trezim din mormîntul trecutului, dacă au fost.

Domnilor mei (cum spuneau aceşti urgisiți boieri), lucrul nu e aşa de simplu.

Locul unde nu s-a întîmplat nimic *e un loc scump amintirii autorului, căci acolo a văzut lumina zilei şi acolo îi sînt mormintele părinților.* Acolo *nu înseamnă preciziune geografică, ci atmosferă.* Acolo *înseamnă alte aglomerații la fel din nordul țării. Acolo înseamnă şi trecutul, căci locul unde nu s-a întîmplat nimic aparține istoriei; mai bine zis, ar aparține istoriei dacă s-ar fi găsit un cronicar să-i consacre un rînd; dar lucrurile mici şi ticăloase pier fără urmă.*

De acolo se vede la răsărit apa Siretului, iar la asfințit pîcla Moldovei; de-acolo se vede țara adevărată şi aşezată nestatornic în sălaşele ei, însă durabil în tradiții şi eresuri; de-acolo porneşte drumul la bunicii de la Verşeni şi în trecut la „Hanu-Ancuței"; dar tot acolo-i copilăria lui bântuită de fantome.

Atît Venea o moară pe Siret *cît şi* Locul unde nu s-a întîmplat nimic *fac parte dintr-o lume care nu mai este şi care era menită să treacă fără urmă, dacă nu s-ar fi întîmplat s-o privească acum aproape jumătate de veac ochii unui copil mirat.*

În ce priveşte materialul literar, soarta colțului de lume în care ne-a fost dat să trăim, a fost dintre cele mai bizare. Manifestările vieții de suprafață au fost efemere; s-au născut şi au pierit ca gîzele cu acest nume care apar şi traversează o clipă aburul bălții. Lumea oraşelor şi târgurilor noastre de acum un secol ne apare ca o mascaradă improvizată. M-am întors după trei decenii în locul meu de naştere şi nu l-am mai cunoscut; şi aproape nimene de-acolo nu mă mai cunoştea. Cel care n-a fost de douăzeci de ani în Capitală, astăzi se rătăceşte într-un Bucureşti cu totul altul. Într-o asemenea țară şi într-o asemenea lume, în care stihiile lucrează prefăcînd ca în simbolica Deltă a Dunării, era firesc să mă întorc spre sufletul trecutului, dacă voiam să găsesc o legătură de adevăr cu propriul meu suflet; era firesc să intru cu plăcere în fondul popular, care se hrăneşte de o mie de ani din propriile-i rădăcini subt înfățişările eterne ale lui Dumnezeu; dar tot aşa de firesc era să încerc a consemna şi unele aspecte fugitive şi ascunse ale tîrgurilor noastre provinciale.

Negreşit, scriitorul poate rămînea la eternul omenesc şi la acele subiecte ce pot fi înfățişate pretutindeni şi oricînd ca şi florile de seră. Fără voia mea am ieşit din asemenea rînduială şi nu mărturisesc nicio părere de rău. Mi-a fost dat să fiu şi eu o improvizație, în armonie cu ansamblul. Am socotit deci că trebuie să explic întrucîtva şi figura prințului neautentic Lai Cantacuzin din Locul unde nu s-a întîmplat nimic, *căci soarta lui era să treacă grabnic, şi în acest Lai Cantacuzin se cuprinde argumentul tainic al societății noastre suprapuse din ultimul veac.*

Lăsînd la o parte poporul, care a trăit şi trăieşte încă izolat în civilizația altei ere, această societate a noastră suprapusă, elaborînd un stat modern, a mers pe linia nesigură a prințului

Lai şi a semenilor săi. Boierimea moldovenească din veacul trecut a fost capabilă de o generozitate spontană uimitoare, dezbrăcîndu-se de privilegii şi aducînd libertăţile şi formele apusene la noi, şi, în acelaşi timp, cu o dezinvoltură caracteristică, a disprețuit disciplina şi legalitatea necesare statului. Naturi strălucite şi fine, moldo–bizantinii noştri au putut uimi pe colegii lor din Apus la şcolile nemţeşti şi franţuzeşti, dar şi-au încheiat cariera ca nişte simple focuri de artificii. Capabili de elanuri şi uneori de jertfe, îşi dizolvau viaţa şi averea în nimicuri. Lipsa lor de caracter o simţim şi astăzi, ca pe o boală înfricoşată a vieţii noastre publice.

Toate acestea se găsesc în prinţul Lai: nu–l urăsc, pentru că e fratele meu, e părintele meu, e părintele nostru, dar domnia-ta încearcă a-l înţelege, cu calităţile şi cusururile lui; e un personagiu al istoriei noastre sociale, pe care copilul l-a contemplat odinioară şi scriitorul l-a înţeles mai tîrziu.

[1942]

1

La 27 septemvrie 1890, fiind o vreme prietinoasă, cuconu Lai Cantacuzin a ieşit cu docaraşul său pe cîmp, la vînat. Cunoscuții l-au văzut toți, cînd a trecut pe ulița mare, şi l-au salutat cu grabă şi cu gesturi largi, apoi s-au uitat fericiți unii spre alții.

Domnul Neculai Cantacuzino, doctor în drept de la Paris, urmaş al împăraților de la Bizanț, avea această slăbăciune: să iasă la vînat în împrejurimile destul de pitoreşti ale oraşului nostru de reşedință, să ia aer, cum spunea domnia sa, şi să mînuiască o puşcă scumpă. Însă nu împuşca niciodată nimic. Flăcăuaşul care dormita pe capră la o umbră de salcie, lîngă un izvor, auzea din cînd în cînd focuri pe după colnice ori pe văi, dar nu înălța capul decît cînd se apropia țăhnitul unui prepelicar corcit, care, desigur, – ce oroare! — nu era al stăpînului său. Atuncea vedea iepurele fugind în lungul unul ogor, spre zare. Vedea cîteodată şi pe boier stînd cu mîna streşină la ochi şi admirînd de departe iuțeala sălbătaciunii. Calul pufnea; el recădea în somnul lui, iar Cantacuzin pornea iar în preajma tufărişurilor de porumbrei şi-n lungul haturilor, îşi trecea puşca în spate, îşi aduna la piept pelerina de postav de Loden şi, cu fruntea plecată, păşind domol prin singurătate, avea viziunea unui tren care-l întorcea în capitala Franței, în locul unde-şi cheltuise tinerețea fericită şi averea moştenită de la babaca, vel vornic Iordache, şi de la neneaca, vorniceasa Smaranda, născută Ruset. Într-adevăr, fuga iepurelui avea ceva din alura unui accelerat. Cuconu Lai îi recunoştea acest merit, zîmbea şi-l ierta că nu consimțise să se deie peste cap şi să se destindă sîngerat şi cu ochii ficşi lîngă o tufă de boz. După un alt răstimp de umblet, tresărea cu spaimă. Un stol de potîr– nichi făcea explozie într-un capăt de porumbişte. Nici n-avea cînd pune mîna pe armă. Sultan, perfect dresat, se tupila din poziția de *arret,* executînd acel *down,* fără de care nu se poate spune că un prepelicar e bine

dresat, şi aştepta focul de armă. Nici un prepelicar din regiune nu ajunsese la această disciplină savantă; toți se repezeau după vînat c-o pasiune scandaloasă, împiedicînd de multe ori focurile vînătorilor; dar vînătorii izbuteau să tragă şi greşeau destul de rar, de şi aveau cîni vrednici de dispreț şi nişte puşti fără valoare. Cuconu Lai îşi admira cînele, îi mîngîia fruntea proeminentă şi rîdea singur de spaima sa. Într-adevăr, un stol de şaisprezece potîrnichi poate înfricoşa pe omul cel mai brav. Cine s-ar fi putut îndoi de curajul lui Lai Cantacuzin? Însă tocmai în clipa cînd sălbaticele îi simțeau şi-i pîndeau apropierea, el avea de rezolvat o mică problemă de sociologie. El îşi avea părerile lui, destul de ciudate, asupra multor chestii privitoare la lumea care-l înconjura. Consimțise să se înmormînteze în această capitală de județ din nordul Moldovei, în locul copilăriei şi-n casele părinteşti; accepta, ca o diversiune, situația de prefect, cînd se întorcea la putere, totdeauna pentru scurtă vreme, partidul conservator; se resemna să-şi vadă în oglindă părul din zi în zi tot mai cărunt fără a se hotărî să răspundă marilor speranțe pe care şi le pusese în el generația lui, cu care studiase la Paris. Calitățile lui cu totul excepționale le rezerva pentru o muncă obscură, de observație minuțioasă a unui exemplar de aglomerație urbană, care trebuia neapărat fixat într-un manuscript şi-ntr-un argument. Acest exemplar de aglomerație urbană era însuşi tîrgul în care locuia, capitală de județ, centru negustoresc al vieții rurale a ținutului. Ce este un asemenea tîrg moldovenesc e necesar neapărat să se, ştie, căci mîni nu va mai fi; în orice caz nu va mai fi ce este astăzi. Trebuie deci fixat într-o monografie sociologică, spre a servi istoricului de mîne. Acest istoric de mîne îşi va pune multe întrebări şi la unele poate va fi în stare să dea răspuns, după ce Lai Cantacuzin îi va fi sugerat să considere pe autohtoni ca pe nişte copii ai propriului lor pămînt, iar târgurile de azi să le asocieze fenomenelor vechi de invazie. Autohtonii şi-au spus odinioară traci, îşi spun astăzi moldoveni; ei constituie o lume aparte, şi la marginea acestei lumi stau tîrgurile heteroclite,

cum stăteau odinioară campamentele de barbari. Toate aceste observații interesante aşteptau de ani să fie traduse în cuvinte scrise. Cuconu Lai schimba din cînd în cînd teancurile de foi albe, se aproviziona cu peniți fine şi cu condeie îndămînoase, însă nu izbutea decît să iasă la vînat în zile line de toamnă. În aceste zile mai ales, sub zborul funigeilor, îşi relua visurile şi ideile lui. Astfel treceau nu numai toamnele ci şi primăverile, şi raporturile sale cu acea lucrare întru totul remarcabilă aveau o ciudată asemănare cu expedițiile-i cinegetice.

Mai deseori trăgea pe masa de scris înaintea sa un caiet căruia domnia sa îi spunea *jurnal intim.* În el nota fraze pe care avea slăbăeiunea să le recitească şi să le socoată poetice. Le cugeta şi le scria în franțuzeşte. Multe din asemenea notații erau ecouri ale tristeții lui, adică ale vîrstei. Încercînd să biruiască marasmul anilor, acest bărbat distins prefera de multe ori, mijloacelor triviale, vorba. «Cu vorbe şi cu imaginație, notase el cîndva, poți muri mai uşor.»

În această zi de 27 septemvrie, Cantacuzin urma să vîneze cu tovarăşi. Le dăduse întîlnire în Țarna Mare. A oprit deci docaraşul într-o vălcică, la umbră potrivită, a dat calul în sama lui Costache, băitanaşul lui cu şapcă şi tunică, şi-a potrivit pe el halaturile şi a chemat pe Sultan.

— Vină aici, la datorie, zise el cînelui. Nu-mi umbla fără rost. Unde-i locul tău?

Sultan îi răspunse privindu-l cu ochi inteligenți şi, îndată ce vînătorul porni, el se aşează în urmă.

— Foarte bine, îl aprobă cuconu Lai.

Se auzi un foc de puşcă. Prepelicarul tresări, abătându-se într-o lături.

— Stăi pe loc, îi porunci stăpînul său.

Sultan îşi luă locul, scheunînd încetinel, cu oarecare nervozitate.

— Ai răbdare, îl sfătui vînătorul; toate vin la vremea lor. Să vedem unde sînt oamenii noştri. Dumnealor sînt ca şi tine de impacienți. N-au catadixit să m-aştepte. Parcă nu-i destul

vînat în Țarna Mare şi aveam să le împuşc eu toți iepurii. Dacă ar consulta amintirile lor şi ale mele, şi-ar găsi temerile cu totul nejustificate.

Sultan suspină iar.

Vînătorul ieşi pe un dîmb şi văzu mirişti de orz, alternînd cu porumbişti. Într-o vălcea, se resfira o dumbrăvioară. Din desimea de la capătul din vale porneau tufărişuri, în terenuri mlăştinoase. În fund, pe culme, către zarea răsăritului, înegreau arături de grîu; pe urmă se desfăceau pîrloage nalte, în care ar fi putut hălădui şi lupii. Vînătorii cu care avea a face partida în tovărăşie coborau către tufărişurile mlăştinoase. Erau aproape de el; abia începuseră. Erau doi. Cuconul Lai văzu cu mirare iepurele asupra căruia se trăsese focul de puşcă. Nu-l văzu proiectat pe orizont, cu urechile înălțate, ci la şoldul unuia dintre tovarăşii săi.

— Ciudat! Vra să zică l-a împuşcat, zise el către Sultan,

Tovarăşii îi făcură semne, cu pălăriile pleoştite, fără însă a da glas. Lai Cantacuzin le răspunse politicos.

Dintrodată înțelesese planul lor strategic. Întăi coboară la vale, ca să răscolească tufărişurile şi stuful, cu cînii. La asta mai ales Sultan e meşter Cum i-a porunci, cum se duce. Dar dacă nu-i porunceşte, stă lîngă picioarele stăpînului său. Pe cînd prepelicarii celor doi tovarăşi umblă cu, totul nedisciplinați şi la întîmplare. După ce se vor cerceta aceste locuri joase, de unde s-ar putea să sară sitarii, o iau tustrei spre culme, căutînd vrîstat cînd mirişti, cînd porumbişti, pînă ce ajung la arătură şi la pîrloagă. Acolo fără nici o îndoială au să găsească iepuri.

— Mergem întăi către vale, şi după aceea suim la pîrloagă, îşi umflă el glasul, pe care-i plăcea să-l facă să cînte în limpezimea aerului de toamnă.

Cei doi îi făcură semne de potolire. Afirmară din capete, îndesat: da! da! — fără a slobozi cuvînt.

— Ciudat! zise a doua oară Cantacuzin şi porni către ei.

Chiar în acea clipă observă că Sultan a căzut în *arret,* neclintit, ca un bloc de piatră. Nici n-avu vreme să-l admire,

căci iepurele sări de pe pămîntul gol de la cinci paşi, şi-o tuli la deal. Cuconu Lai îşi dădu la o parte pulpanele pelerinii şi frînse arma, căutînd la centură cartuşe. În preajma lui se iscă mare scandal. Prepelicarii prost educați ai tovarăşilor se întinseră şi ei la deal în fugă disperată, hotărîți dintrodată să vîneze pe cont propriu. Stăpînii lor prinseră a urla şi a le adresa sudălmi, chemîndu-i îndărăt. Ei se duceau țăhnind ca nişte adevărați copoi, absolut insensibili la orice retorică, pe cînd cuconu Lai mai aprecia o dată, cu vorbe blînde şi mîngîieri, pe Sultan, aşezat cu botul pe labe, într-un *down* executat după cele mai precise canoane englezeşti. «Dîrlăii» ceilalți, cum îi batjocoreau vînătorii, se întoarseră gîfîind şi cu limbile atîrnînd de un cot. Primiră lovituri de călcăie şi de harapnic, se rostogoliră chelălăind în țărînă, apoi porniră iar să caute, adulmecînd cu nasuri aprige.

Unul din vînători, cel care avea voce de bas şi înjurătura mai pitorească, era un bărbat cărunt, simpatic la înfățişare, de şi cam prea lat în spate şi pornit spre obezitate. Acesta îşi bătuse cînele cu cizma şi Cantacuzin îşi făgăduia să-i facă observația cuvenită pentru asemenea accese de brutalitate. Celălalt era subțire şi nalt. Prea nalt, observa în sine cuconu Lai. Cum intră într-un ogor de păpuşoi, pare a umbla călare. Are un harapnic lung, pe care-l ridică pînă în cer şi-l ajunge pe bietul prepelicar cine ştie de unde.

Spătosul era Irimia Ortac, proprietar al acelor locuri, maior în rezervă, erou din vremea războiului cu turcii. Cel mai simpatic om din tîrg şi cel mai bun tovarăş de petrecere.

— Vînător... hm! Aşa şi aşa... îl aprecia, cu simpatie, Cantacuzin.

Pe cînd celălalt, căpitanul Cataramă, «era puşca cea mai eminentă», din ținut. Era un om cu mişcări leneşe. Aducea ca de după deal arma la ochi, părea că adresează o invectivă specială iepurelui înainte de a se hotărî să apese pe trăgaci. Toate erau numai o părere. Iepure, prepeliță, sitar, potîrniche, orice fel de vînat cădea negreşit, în timpul cuvenit, în spațiul permis de bătaia armei lui. Nu făcea aprecieri, nu spunea

poveşti; asculta c-o faţă melancolică ce spuneau alţii, mirîndu-se şi ştergându-şi de abur chelia, şi mai ales avea buna cuviinţă şi bunul gust să găsească explicaţii foarte potrivite la toate loviturile greşite ale prinţului. Pentru el, fecior de ţăran, Cantacuzin rămăsese prinţ, iar titulatura cuconu Lai o primea nu cu displăcere, de şi foarte des afirma că nu recunoaşte altă noblеţă decît a caracterului şi a inteligenţei. După ce-i spunea prinţ şi-i expunea respectuos motivele pentru care iepurele a izbutit să treacă dealul, Cataramă îşi mai aducea aminte şi de trei întîmplări aidoma ale lui, cînd scăpase vînatul.

Boierul îi era recunoscător pentru această delicateţă şi-i plăcea să-l poftească la el acasă, la unele petreceri, de altfel destul de rare şi cu foarte puţini invitaţi.

După ce se înşirară cătră dumbrăvioară, la vale, soarele scăpătă la chindie şi, din tîrgul revărsat pe costişa cealaltă peste apa Coştilei şi peste iaz, veniră sunete moi de clopot de la cele patru biserici. Cantacuzin privi visător spre acea neînsemnată şi cenuşie aglomeraţie urbană, cum îi zicea el, fără stil, fără plan şi fără caracter, şi o dispreţui pentru a suta oară tocmai cînd se ridica sitarul fîlfîind din marginea arinilor.

— Trage, prinţule! îi strigă căpitanul Agapie Cataramă.

Cantacuzin începu a rîde, apreciind că paserea şi-a luat o distanţă prea mare. Chiar făcea cu mîna un gest nobil de renunţare, cînd lunganul se înălţă deasupra porumburilor şi, cu mişcări blînd rotunzite, duse puşca la ochi.

— Fii bun, prinţule, îngînă după aceea Agapie, cu modestie, fii bun şi dă ordin lui Sultan s-aducă sitarul căzut. Era al domniei tale. Îmi datoreşti un cartuş.

— Atunci, căpitane, vei fi amabil să vii de astăzi în opt zile la dejun la mine, ca să-l mîncăm tovărăşie, răspunse Cantacuzin. Bucătăreasa mea îţi cunoaşte gustul şi se pricepe cum să-l prepare. Ne mai trebuie unul, ca să-l putem pofti şi pe maiorul Irimia Ortac.

— Dumnezeu are grijă de noi ca şi de sitarii săi... îngînă

căpitanul Cataramă cu vocea-i melancolică. Îți mărturisesc, prințule, că n-am văzut în viața mea un cîne mai perfect. Priveşte cum aduce vînatul. Îl ține numai de-o aripă, abia îl ține ca să nu-l strice, şi parcă zîmbeşte la noi.

— Lasă jos!

Sultan depuse vînatul la picioarele lui Cantacuzin, care-şi însuşea cu bunăvoință laudele pline de admirație ale tovarăşilor săi, ca şi cum i se ,cuveneau lui, personal. Deodată prepelicarul întoarse botul în laturi şi rămase într-o poziție împietrită, puțintel comică.

Cuconu Lai întrebă nedumerit:

— Ce este?

— Trebuie să fie părechea... îi atrase atenția, cu glas scăzut, Cataramă.

Sitarul al doilea se şi ridicase şi zbura tupiluş pe sub dumbravă. Ortac îl scăpă cu două focuri repezi. Cînd Agapie Cataramă înțelese că prințul are intenția să renunțe iar, puse el punct episodului c-un singur foc şi Cantacuzin trimese pe Sultan să aporteze şi a doua piesă.

— Am plăcerea să invit şi pe maiorul Ortac la dejunul hotărît... adaose el, afabil.

Salută pe ambii tovarăşi, făcîndu-le semn amical cu mîna, trecu şi a doua pasere la torbă şi scoase tabacherea ca să-şi răsucească o țigară. Agapie şi Irimia se simțiră şi ei îndemnați să fumeze din acel tutun parfumat, care venea numai pentru prietinul lor, de la Bucureşti, în cutii speciale.

După ce aprinseră, boierul aşteptă laudele cele de cuviință. Apoi decretă îndeplinirea planului de bătaie pe care el îl pricepuse şi-l aprobase din prima clipă.

— Aici am făcut ce s-a putut, explică el. Iepurii probabil că avem să-i găsim la pîrloaga din deal.

— Cu iepurele îi lucru ciudat, bolborosi Cataramă.

— De ce-i lucru ciudat? întrebă zîmbind cuconu Lai.

Privea încă cu admirație la statura nemăsurată a tovarăşului. Cataramă era un om încă tînăr, cu toate acestea umbla pleşuv şi gîrbovit sub pălăria lui pleoştită. Pe cînd

cuconu Lai avea sprinteneală de criță, cu toți cei patruzeci şi opt de ani ai săi şi între buclele cărunte ale tîmplelor, nişte ochi de o mare agerime. Erau totuşi nişte ochi care căutau mai mult în lăuntrul său, călăuziți de altceva decît de contingențele brutale ale vieții.

— De ce-i lucru ciudat cu iepurele?

— E ciudat, prințule, pentru că niciodată nu ştii de unde sare.

— Se poate, acceptă Cantacuzino. Însă aici sîntem trei oameni care judecăm; precum şi trei cîni care adulmecă. Am răsucit țigări, le-am aprins şi le fumăm. Am stat de vorbă. Cînii ne-au dat ocol. A mai pretinde că stă iepurele într-un fotoliu şi se amuzează ca să se uite la noi prin ochelari, mi se pare întrucîtva hazardat. Dumnitale nu ți se pare hazardat?

— Ba mi se pare hazardat, acceptă cu indiferență căpitanul Agapie. Ca să dau dovadă de sinceritate, am să-mi trec cureaua puştei pe umăr. Însă pe dumneata am să te rog să fii atent, căci îți sare dihania de la picior.

Acest anunț cu totul extraordinar, Cataramă îl lepădă cu lene, cum îi era obiceiul; dar Cantacuzin, de uimire, avu o clipă impresia că trebuie să-şi lepede puşca şi să puie la ochi țigara. Dar se stăpîni şi lepădă țigara. Iepurele fugea în lungul unui hat.

— Întăi trebuie să-l sudui în gînd... îl sfătuia Agapie, după aceea să-i pui țelul înaintea botului.

Cantacuzin se veseli de aceste vorbe înțelepte, însă înlătură procedeul violenței verbale, ca nedemn de un nume cu blazon şi de un doctor în drept de la Paris; şi cu toate că hotărî în sine să fie liniştit şi extrem de atent, maiorul Ortac n-avu cînd să lepede țigara şi să tragă de pe umăr puşca. Minunata armă engleză a lui cuconu Lai îşi făcu efectul la o distanță enormă.

Maiorul şi căpitanul rămaseră cu gura căscată.

— Aşa puşcă mai zic şi eu... îngînă Agapie. Şi ce lovitură de maistru! Iepurele şi-a executat tumba şi s-a aşezat sub boz.

Într-adevăr, făcuse tumba şi se aşezase sub boz, întocmai ca-n visurile vînătoreşti pe care Cantacuzin le purta de atîția ani, în zile de toamnă, în lungul ogoarelor şi miriştilor. Pînă acuma le purtase în el ca o plăcere; acuma înflorise din ele bucuria unei realizări. Dintrodată se simți sigur de sine, mutat pe un alt plan al vieții.

Desigur, instrumentul fragil pe care-l purta în mînă conținuse totdeauna această forță, dar era nevoie de împrejurări speciale ca s-o elibereze. Abia acum se armonizase cu el şi cu natura înconjurătoare, realizînd minunea. Abia acum se dovedea a fi un Boswel adevărat şi-şi plătise dintrodată toți banii.

— Înțelegeți dumneavoastră? se adresa el tovarăşilor săi; înțelegeți dumneavoastră că asta e ceva ca o nouă tinerețe? Pînă acum mă îndoiam de mine însumi. Acuma nu mă mai îndoiesc. Între mine şi armă abia acum s-a încheiat alianța.

Încerca să le explice cu vorbe şi exclamații ceea ce nu se poate explica. Simțea născînd în el rezerve şi posibilități. Agapie Cataramă şi Ortac îl ascultau cu atenție prea încordată şi din cînd în cînd îşi aruncau priviri de înțelegere, constatînd ambii, fără cuvinte, că prințului îi lipseşte un şurub. Îi lipseşte un şurub la partea cea mai frumoasă a ființii lui. E inteligent, e cult, e fin, dar îi lipseşte şurubul. Nu face nimic. În schimb are tutun bun.

— Poftim, domnilor, răsuciți-vă țigări. De ce să spun că nu sînt vesel de această întîmplare? Vă mărturisesc că sînt foarte vesel. E al treilea iepure al meu, la o distanță, după cum vedeți, cu totul neobişnuită. La dreptul vorbind, e al doilea.

Agapie se mira încă: într-adevăr, o distanță nemaipomenită!

Indiferent de distanță, adăogea el în sine, Sultan trebuie să fie cu mult mai mirat decît noi toți.

Sultan însă nu părea mai mirat decît altă dată. Aduse iepurele la picioarele stăpînului său, încredințat că lui i se datoreşte totul şi puşca n-are nici un rol. Dînd voie tovarăşilor să admire pe Sultan cît vor voi, cuconu Lai se

întoarse spre soare şi-l văzu risipind o ceaţă de aur deasupra tîrgului. Nu adia nici cel mai uşor vînt. În oglinda neclintită a iazului, departe, se răsfrîngea un cer azuriu, deschizînd ca un orizont nou unui ostrov fermecat, pe alt tărîm. Cantacuzin bănui că se află într-un ceas unic al vieţii lui, clipă întru totul delicată, trecătoare ca toate bucuriile. Fără să înţeleagă bine de ce, dori pe cineva lîngă el. Era fără îndoială o femeie. Dar nu era nici una din cele pe care le iubise fără pasiune, într-o tinereţă destul de lîncedă. Nu era nici ultima lui prietinie: inteligenta, capriţioasa şi puţintel ridicola doamnă Argintar, soţia generalului. Era o fiinţă destul de interesantă, căreia parcă nu îndrăznea să-i înlăture vălul. O voia încă necunoscută, pentru multe motive. Curios i se părea însuşi faptul că fiinţa lui interioară declanşase acea umbră vagă şi vană.

— Dumneavoastră, domnilor, vă mai duceţi pînă la pîrloaga din deal? întrebă el c-o voce dintrodată obosită.

— Cum, prinţule? nu mergi cu noi?

Cantacuzin oftă.

— Trebuie să mă întorc mai devreme în tîrg.

Ceilalţi doi vînători se priviră.

— Numaidecît se cuvine să sărbătorim acest mare eveniment, adăogi el, rîzînd cu bunătate; căci să vă mărturisesc adevărul adevărat: e întăiul.

— Nu se poate! strigă cu spaimă maiorul Ortac.

— Ba se poate, încuviinţă Agapie. De ce să nu se poată? E cel dintăi, însă nu-i cel din urmă.

Cantacuzin privi cu nobleţă şi recunoştinţă pe omul cel mai înalt din lume. Ajunsese cu capul pînă în cer în dreptul soarelui.

— Deci, domnii mei, sfîrşi el, vă aştept acasă la mine, îndată ce vă întoarceţi de pe cîmp.

Scoase cartuşele, îşi trecu puşca pe umăr şi se gătea să se îndrepte înspre vălcica popasului, cînd auzi tuşind, în urmă, pe Agapie Cataramă. Cei doi se adunaseră o clipă la sfat: maiorul cu fruntea lîngă umărul lui Agapie şi Agapie cu

fruntea aplecată spre maior.

— Mai este ceva? întrebă cuconu Lai.

— Mai este... răspunse căpitanul. Noi mai întăi şi mai întăi ne-am opri la o binecuvîntată crîşmă. Cu voia dumnitale, prințule, căci ne întoarcem însetați şi colbăiți. Să nu te superi, te rog. La domnia ta ne simțim cam jenați... Avem noi un local de mîna întăi, ş-o odăiță unde sîntem singuri...

— Aveți aşa ceva? rîse Cantacuzin. Mi se pare că am şi eu cunoştință de acel loc celebru.

— Da, prințule, locul se chiamă «La şapte fete». Vinu-i bun; fleica la grătar şi mai bună, iar domnişoara Țipra ar fi în stare de mare suferință dacă nu l-ar vedea pe domnu maior Ortac. Între dînşii se tratează un amor nemaipomenit.

Cantacuzin rîdea. Rîdea cu plăcere, căci toate în acel ceas erau bune. Ştia de locul de petrecere al elitei masculine a tîrgului, avea cunoştință nu numai de domnişoara Țipra, ci şi de celelalte surori ale ei în număr de şase, toate sprîncenate, toate cu ochi negri şi cu părul ca pana corbului. Erau surori nu numai prin asemănare, ci şi prin acelaşi puternic parfum de musc în care se distingea vag miros de petrol. Negreşit că în alte împrejurări ar fi ridicat puțin din nasu-i subțire la o atare propunere; însă de cîteva minute intrase definitiv în tagma vînătorilor şi fu obligat să accepte locul lor de adunare.

— Bine, poate am să vin şi eu, declară el; în orice caz, cafeaua îmi veți face plăcere s-o luați la mine.

II

Boierul se făcu a nu observa mirarea feciorului, cînd acesta boldi ochii în umbra sălciei şi primi iepurele din mîna măriei sale. Negreşit, zîmbea Cantacuzin în sine, tovarăşii mei, ca nişte ticăloşi ce se află, au înțeles că vreau să intru în tîrg pe lumină, ca să mă vadă lumea ce ispravă am făcut. S-au uitat unul la altul semnificativ. Am să fiu văzut intrînd c-o biată sălbătăciune ucisă. Iată din ce material inferior sînt alcătuite unele bucurii ale oamenilor.

— Mi se pare că şi tu te bucuri, Costache, se întoarse el către fecior.

— Mă bucur, măria ta; de ce să nu mă bucur?

— Şi tu eşti un viclean, Costache. Bine; ai să capeți bacşişul la care te gîndeşti.

Costache îşi ridică o mînă la obrazul spînatic şi-şi astupă rîsul tăcut, cu palma. Lîngă el, pe banchetă, trona foarte serios Sultan. Costache potrivi puşca mai bine şi scoase vînatul mai la iveală. Stăpînul şfichiui calul îndată ce trecură iezătura. Tîrgul era aproape; se proiecta pe incendiul măreț al asfințitului.

Cantacuzin îşi ridică încă o dată ochii, ca în alte multe dăți, către priveliştea neplăcută pe care i-o oferea acel tîrg fără formă, fără plan şi fără caracter. Cel mai de mirare lucru dintre toate i se părea, în asemenea clipe, faptul că el a putut să trăiască aici o viață de om. Cum s-a putut face asta, nu înțelegea încă. A vrut să evadeze de atîtea ori, şi an cu an s-a resemnat să aştepte. Astfel mor unii oameni, în colțuri uitate de lume... suspină el.

Ba încă şi-a impus osînda să amănunțească şi să explice această aglomerație. În loc să se detaşeze de ea şi să n-o mai vadă niciodată, niciodată, pînă la ceasul morții, o împarte, o subîmparte, o priveşte din față şi din profil, îi ia pulsul, îi pune diagnoza; cînd cel mai simplu lucru era să nu fie el aici. Să fi fost tîrgul copilăriei lui o amintire – o vagă amintire pe

care o explozie imaginară o întoarce în pacea eternă.

Vai, nu e o amintire. E o realitate mai ales mirositoare.

Din Broscărie şi din mlaştinile iazului Coştilei, aşezările săreau unele peste altele spre culmea dealului, ferindu-se din ce în ce mai mult de elementul umed; aşa încît, de deasupra, cursurile de apă se zăreau sticlind departe. Probabil că după ce au observat din deal aceste oglinzi miraculoase, tîrgoveții au socotit că n-ar fi rău să sape cîteva fîntîni. Au chemat deci de la țară meşteri care, c-o artă şi cu mijloace preistorice, au pus în legătură rezervele subpămîntene cu setea de deasupra. Toată lumea a fost mulțămită, mai ales că, pe lîngă apa lui Dumnezeu, se găseau pe ici pe colo, în crîşme, şi vinuri destul de bune din Țara-de-Jos. O boieroaică ciudată, mătuşă a lui Cantacuzin, lăsase prin diată un fond, pentru crearea unei cişmele lîngă primărie. Tîrgoveții veneau mai mult în petrecere pînă la acest şipot, însă nu înțelegeau ce rost practic ar putea să aibă. Singura baie publică o aveau ovreii, pentru că le era poruncită de legea lor. Căpitanul Cataramă şi maiorul Ortac o socoteau necesară şi pentru că într-adevăr ovreii au nevoie să se curețe. Făceau mare haz, după ce stabileau acest adevăr şi mai ales după ce, personal, se declarau partizani ai băii interne cu vin, fiert şi nefiert.

Tocmai era în ajunul uneia din zilele cînd, la feredeul ritualic, se înfierbînta cuptorul cel mare cu bolovani. Cantacuzin mai văzu o dată pe băiatul cel desculț şi flenduros dintre desmoşteniții lui Israel umblînd pe uliți şi pe hudiți îşi sunînd dintr-o talancă. Publicația evenimentului avea într-adevăr hazul ei; dar partea pravoslavnică a localnicilor nu-i acorda nici atenție, nici valoare; pentru ea existența unui atare aşezămînt era cu desăvîrşire indiferentă; pe lîngă asta se ştie că ovreii au răstignit pe domnul nostru Isus Hristos, deci nici o baie din lumea asta şi din cealaltă nu-i poate curăți de păcat

Cuconu Lai zîmbea, urmînd a stabili pentru a mia oară geografia plictisului său.

În mijloc, pe drumurile principale care se încrucişau spre

alte ținuturi, se înşirau prăvăliile în cea mai mare parte ale celor cu baia, cuprinzînd mărfurile trebuitoare țăranilor. În preajma acestor uliți şi a barierelor cu tract mare rural se îmbulzeau mahalalele lui Savaot, cu magherniți şubrede, unde viermuia o populație harnică, neliniştită şi săracă, de ghetto.

Într-o altă regiune, dominată de cîteva biserici, de clădirea Prefecturii, a Primăriei şi a Gimnaziului, se întretăiau cîteva străzi mai curate cu locuințile mai-marilor aşezării, a urmaşilor unei boierimi în declin şi a cîtorva bogătaşi suspecți, care-şi aveau obîrşia dincolo. Puțintel duşmăniți, întrucîtva toleraţi, fără drepturi politice, fără slujbe, n-aveau alt chip să trăiască decît urmînd a se îmbogăți. Stăteau încă bine legați de comunitatea lor şi de sinagoga cea mare, însă erau în relații cu creştinii, găsindu-se, în mijlocul societății acestei capitale, cei mai în curent cu mişcarea politicii timpului şi mai ales cu cotele burselor. Această inițiere se datora celor cîteva exemplare din *Neue Freie Presse* care soseau zilnic de la Viena şi pe care funcționarii de la Poştă le întorceau pe față şi pe dos o clipă, apoi le lepădau cu dispreț.

Tineretul studios şi unele din femeile şi fetele acestei nobleți financiare vorbeau o limbă corectă autohtonă, de şi puțintel cîntată, şi se aflau în curent cu tot ceea ce apărea în librăriile de la Iaşi şi-n publicațiile periodice ale țării. Putuseră servi Dariei Mazu, se gîndea cu maliție Cantacuzin, cărți de împrumut nu numai în limbile localnicilor, dar şi în limbile apusene. Aşa încît convertiseră la o adevărată destrăbălare intelectuală pe una dintre cele mai nostime şi simpatice ființi din tîrg. Operația aceasta se făcuse cu discreție şi modestie, pentru ca lumea Dariei Mazu să nu se simtă deloc jignită în mîndria ei primitivă.

Lumea aceea cu totul specială trăia între livezi, în mahalalele de către miazănoapte şi asfințit. Era acolo un domeniu al vechilor plugari mărginaşi de odinioară. Acuma cea mai mare parte din ei părăsise breasla muncii cu brațele, avînd încredințarea de a se fi ridicat pe o treaptă mai de

cinste. Aproape toți, cei din generația nouă, erau slujbaşi la felurite instituții ale statului. Cîțiva din primii pionieri ai penei de gîscă ajunseseră la finele carierei şi acum îşi măcinau cele din urmă zile într-o tihnă meschină de pensionari, făcîndu-şi ostentativ tabietul în cerdac şi în jîlț, cu țigară şi cafea. Acolo mai stăruiau şi cîțiva cultivatori de ogor şi crescători de vaci cu lapte – element tranzitoriu, precum şi o parte din meseriaşii lemnari şi zidari, serioşi clienți ai crîşmelor.

Vînătorul îşi lăsase calul în voie. Nu se grăbea. Ajungea la timp, într-o lumină mare de aur, în care jucau pulberi uşoare. Era în preajma unor terenuri vagi. Aici, în timpul ploilor toamnei, se frămîntau gloduri imense. Carierele de năsip şi lut se umpleau atunci de apă şi deveneau, în vremea nopții, căpcăni pentru umbrele care ieşeau de la crîşme şi urmăreau în zigzag un drum al destinului. De obicei le ieşeau în preajmă cîni care-i lătrau călăuzindu-i printre primejdii. Acei cîni fără număr, de rase şi mărimi felurite, adevărate fantazii zoologice, se găseau şi acuma la fața locului. Se găseau şi viței, şi porci. Era şi o larmă ascuțită de copii, de felurite neamuri. Capete goale, picioare desculțe, batiste duble, în față şi în spate. Aici ar fi locul pentru un teatru comunal, gîndea Lai. Aici se aşează panoramele şi joacă Vasilache, în vremea iarmarocului celui mare al verii. Aici se aruncă gunoaiele şi leşurile; viermuind asupra lor, cele mai multe din animalele adunate îndeplinesc un oficiu sanitar. Totuşi în vremea verii hoardele de cotei şi dulăi devin primejdii vagabonde, aşa încît părinții comunei, cu puțină cheltuială, fac din cînd în cînd contract c-un individ fără naționalitate, abandonîndu-i pieile acestor prietini ai umanității.

La acest unghi al impresiilor şi al gîndurilor, cuconu Lai avu simțirea că se deşteaptă în el pentru a doua, ori a treia oară imaginea nedesluşită pe care o dorise, oarecum fără noimă, în clipa cea mai plăcută a zilei, cînd încheiase alianță cu arma lui englezească.

Nu cumva dorea să vadă pe copila aceea neînsemnată şi

totuşi aşa de simpatică? Adică, mai bine zis, nu cumva dorea să fie văzut de dînsa în situaţia nouă pe care şi-o crease în tagma vînătorilor? Cantacuzin rîse de propria lui vanitate. Era un naiv dacă-şi închipuia că eleva lui avea alte preocupări decît cele pe care i le dictau sexul şi vîrsta. Era o fiinţă totuşi nostimă. Cuconu Lai era dispus să-i acorde un epitet şi mai avantajos. Într-adevăr, copila aceea cu numele Daria Mazu se diferenţiase cu desăvîrşire de «geografie». Avea dispoziţii fine pentru muzică şi literatură, ştia ce-i un teatru fără să-l fi văzut vreodată. Ştia că este o lume civilizată fără s-o fi cercetat şi fără să aibă speranţa de a o cerceta cîndva. O descendentă de mahalagii mediocri, cu zestre puţină şi orizont hermetic închis, nu putea avea altă soartă decît aceea care-i era de mai înainte dictată. O situaţie fără îndoială tragică. Poate mai bine ar fi rămas în lumea ei.

Domnul Lai nu-şi mai aduce bine aminte în ce chip anume intrase această copilă a tîrgului provincial în zona lui. O descoperise doamna Argintar, se ocupase un timp de ea, apoi i-o prezentase ca pe-o mică minune. O scosese din mediocritatea-i oribilă, îi dăduse noţiunile elementare ale unui alt standard de viaţă, îi fusese profesoară în adevăratul înţeles al cuvîntului, iniţiind-o într-o limbă de cultură; după ce-o auzise ciripind franţuzeşte, o făcuse să descifreze o sonatină la piano. Ce anume experienţă încerca doamna Argintar? «E o milostenie a plictisului tău...» îşi formulase diagnoza faţă de prietina sa domnul Lai, şi-i dăduse tot concursul său în aparenţă foarte dezinteresat. Doamna Argintar părea încîntată de rezultatele obţinute; domnul Lai Cantacuzin era mai puţin încîntat. În definitiv, fata-i plăcea pentru că era tînără, frumuşică şi destul de vioaie; aşa–zisa iniţiere îi părea domnului Lai mai mult un reflex al doamnei Argintar decît o valoare în sine. Apariţia ei îi făcea plăcere domnului Lai din pricină că în acei ochi frumoşi descifra admiraţie pentru propria lui persoană.

Aici, în acest loc viran, îi spunea ea odată că a asistat la cel dintăi spectacol. Alt teatru adevărat nici nu-i era dat să

vadă. Era o copiliță de nouă ani, amestecată între copiii mahalalelor. Dintr-un ungher de zid, la marginea tîrgului, observa cu ochi rotunzi pe omul cel bărbos şi negru cu care edilii încheiau contract din vreme în vreme. Umbla tiptil, privind pieziş cotloanele şi pregătind juvățul. În urma lui se îmbulzea cortegiu de copii. Din hudiți şi ulicioare lătrau cotei, vestind speciei, cu intonații misterioase, numele ucigaşului. Deodată se arăta cel căruia îi sosise ceasul. Era un corceag tîmp, ori un leneş, ori un flămînd. Cînd simțea primejdia şi zvîcnea într-o lături, arcanul îl ajungea din urmă şi-i rupea fuga smuncindu-l îndărăt şi rostogolindu-l în pulbere. Copiii înălțau răcnet în cor, apoi tăceau şi ascultau fără milă bătaia de bîtă şi chelălăiturile stînse, şi priveau zvîrcolirile năprasnice şi ochii care se rostogoleau crunt în moarte. Copila stătuse în locul ei cutremurată de un plîns disperat. Alaiul trecu prin roiul de colb şi lumină înspre operațiile ultime, lîngă aceste gropi. Aici, după ce elimina prisosurile, omul negru rămînea stăpîn pe prețul oficiului său. Privirea lui piezişă de asasin fata mărturisea că a revăzut-o multă vreme în vis. În alți ani, îndată ce auzea chemările lugubre ale cînilor, fugea să se cufunde într-o saltea, într-un fund de odăiță, neîndrăznind decît tîrziu să se arate la soare.

De şi cugeta şi visa, Cantacuzin era atent la toate din juru-i. Nu fu prea surprins cînd văzu sus, în capătul uliții, aproape de grădina publică, un grup colorat şi pălărioare înflorite. I se mai întîmplase şi-n alte rînduri să i se realizeze întîlniri pe care le dorea. Avea ochi bun. Ochi de vînător, rîdea el în sine. Era sigur că în acel grup de tinereță, va vedea pe Daria Mazu.

Erau numai două fete. Una era într-adevăr drăgălaşa lui elevă. Purta destul de elegant o rochiță cenuşie şi pălărioara simplă îi era punctată cu puțin roş. Se mişca distins, privea îndrăzneț. Nu era prea frumoasă, dar avea caracter. «E ceva care te prinde de inimă», suspină Lai. Ființa aceasta cu ochi magnifici e condamnată la ceva mai rău decît moartea. Dumnezeu a pus în ea elementele altei evoluții. Mîni totuşi va fi soția unui copist de prefectură.

Cantacuzin nu acorda acestei categorii nici un fel de considerație. Slujbaşii tuturor oficiilor statului ocupau, în teoria lui despre lumea locală, o zonă impură. El accepta că asta poate fi şi o prejudecată şi poate greşeşte, dar se simte mult mai bine cu rudele Evei Goldman, tovarăşa din sara aceea a Dariei Mazu, decît cu desrădăcinații vieții rurale. Era o ființă destul de interesantă şi domnişoara Eva; avea un fel personal de a holba ochii cînd vorbea. Avea calitate de bună prietină mai cu samă. Era mai cu samă admiratoare a elevei lui. Deci vînătorul îi acordă mai ales domnişoarei Eva toată atenția şi se informă despre perfecta ei sănătate.

— Domnişoară Eva, eşti o ființă încîntătoare, declară el coborîndu-se din docar.

Daria Mazu rîdea, amuzată. Situația lui Cantacuzin față de tineretul feminin al tîrgului era un fel de privilegiu nobil, convenție fără urmări efective. Se spuneau vorbe elegante, se produceau mulțămiri pline de cochetărie. Primăvara îşi urma cursul, iar Cantacuzin rămînea în regiunea celei dintăi brume de toamnă.

Era ceva delicios şi trist în acelaşi timp. Cuconu Lai îşi întoarse fața umbrită de o preocupare spre ceea ce numea el eleva lui. Avea ochi mari, bruni, încununați de păr castaniu. Rîdea cu nişte dințişori albi. Aştepta şi ea complimentele lui şi nu voia cu nici un chip să se uite la iepurele pe care-l ținea în brațe Costache.

— Am împuşcat un iepure... îi declară el.

Ea se sperie. Se aştepta la altceva. Avu o exclamație de milă pentru biata sălbătăciune inertă. Cantacuzin se simți întrucîtva dezamăgit, totuşi îi rămase convingerea că în după-amiaza aceea s-a produs unul dintre cele mai însemnate evenimente ale vieții lui. Femeile însă sînt solicitate de alte impresii şi preocupări. Mai ales femeile acestea, care nu sînt femei, ci femeiuşte. Aglaie Argintar desigur îl va ruga să-i povestească amănunțit întâmplarea

— Să-mi spui, duduie, ce-ai cetit, ce-ai cîntat şi ce-ai

gîndit, o întrebă el c-o amabilitate exagerată.

Ea îl privi atent, găsind în înfățişarea lui ceva nefiresc şi puțintel ridicol. Cuconu Lai simți şi el că e mai bine să fie singur, cu imagini nedesluşite, salută cu curtoazie pe fete şi se sui în docar. Auzi în urmă rîsete subțirele şi fu o clipă jignit, apoi avu un zîmbet de îngăduință şi ajunse liniştit acasă.

Ce fel de tîrg e acesta? îşi continua el solilocviul, urmînd a desfăşura geografia propriei lui mizerii şi încercînd să înlăture nelinişti care-i pipăiau fundul ființii. Se face noapte, sîntem într-un oraş, şi omul e nevoit să se lese condus de instinctul animalului ori să-şi dibuiască drumul cu bățul, ca orbii. Edilitatea a întemeiat puncte cărora li se spune felinare; însă de obicei nu produc lumină, fie din pricină că scrie lună la calendar, fie pentru că s-au furat lămpile, fie pentru că s-a isprăvit petrolul la magazia comunei. N-ar însemna mult asta, dacă ulicioarele de mahala n-ar ascunde gropi şi curse. Punctele acestea luminoase au şi altă particularitate. Îşi mută locul de cîte ori se schimbă guvernele şi se primenesc edilii.

Cantacuzin rîdea prin întunecimea înserării. Costache. coborî şi deschise poarta. În curînd bucătăreasa primi în triumf iepurele; odaia boierului, care dădea în uliță, înfățişă îndată două panouri de lumină. Umbra subțire şi fină a lui Cantacuzin se arătă într-un tîrziu în redingotă, după moda timpului. Îşi făcuse repede baia, îşi stropise cu apă parfumată părul cărunt; acuma dădea bună sara prietinilor, adică tomurilor care se înşirau în bibliotecă, celor cîteva stampe şi pianului.

— Iată ecouri şi epave ale unei lumi de pe alt tărîm, suspină el, fără glas. Ce caută aici toate acestea?

Se înclina spre ele ironic.

— Sîntem nişte anacronisme. Funcția noastră e să dispărem. Ceea ce nu vom face însă, pînă nu vom împlini o datorie a răzbunării divulgînd, lumii şi istoriei, adevărul.

Trase un săltar şi răsfoi note risipite. Ca foarte deseori, ar

fi dorit să se puie la lucru. Meditația şi lenea erau plăcerile lui cele mai evidente. Erau o prețioasă însuşire de familie, plătită cu risipa totală a unor mari averi. Sara aceasta însă era făgăduită tovarăşilor lui vînători. Pe lîngă asta, lenea lui şi meditația îi aduceau unele nemulțămiri şi nedumeriri pe care zadarnic cerca să le evite. Erau în el şi punctau în sus capete de şarpe.

Începu să umble ațițat prin odaie. N-ar fi frumos, se întrebă el deodată, să vadă un oarecare profil delicat stînd în scaunul nalt al pianului şi privind spre legăturile prețioase ale unor volume care nu se găsesc decît aici şi-n cîteva biblioteci apusene? El n-are dreptul să primească şi ea n-are dreptul să intre. E prizonieră nu numai a prejudecăților şi a unei lumi brutale, ci şi a vîrstei, şi a curăției ei sufleteşti. Iată cum poate creşte o floare în gunoi şi cum grădinari cu mîni impure izbutesc să-i dea o strălucire virginală. E şi el unul din grădinari. Primul e Aglae Argintar. Această doamnă cu avînturi cam romantice şi cu oarecare proporții fizice s-a aşezat prea des în acel loc acuma gol, cînd storurile odăii erau cu grijă coborîte. Însă el n-o mai doreşte acolo, de şi, desigur, o mai iubeşte încă.

Tovarăşii lui de vînătoare nu întîrziară mult. Sosiră tropăind şi-l priviră pieziş.

Cafelele erau gata; le aduse numaidecît madama Roza, adăogind lîngă ele sticla de rom.

— Am găsit un vin nemaipomenit şi am mîncat o fleică număru unu... explică, gîfîind, maiorul Ortac. Am mai fi stat noi, dar trebuia să venim; ne-am dat parola. S-a aflat în tot tîrgul de iepure.

— Îmi închipui, consimți Cantacuzin; probabil că e o bucurie generală. Nu cumva e vorba să mi se organizeze şi un banchet?

Cataramă îşi sorbea cu melancolie cafeaua. Îi adăogea necontenit rom şi nu izbutea s-o isprăvească.

— Bun, bun! declară el. Am să-ți dau o veste, prințule,

adăogi apoi. Am prins pe domnişoara Ţipra într-un colţ şi i-am declarat şi eu amor. Mă aştept la accese de gelozie din partea domnului maior.

Ortac făcu un gest de mărinimie.

— Într-adevăr, cafeaua a fost bună, declară şi el.

— Dacă poftiţi, zîmbi Cantacuzin, am ş-un pahar de vin, ceva mai bun decît la «şapte fete». Madama Roza ne poate improviza imediat fripturi. Ştiu că în asemenea împrejurări joacă rol însemnat atmosfera. Şi eu nu vă pot pune la dispoziţie nici ochii drăcoşi ai domnişoarei Ţipra, nici lăutarii. Totuşi vă sfătuiesc să gustaţi vinul şi să cercaţi muşchiul fript. Am să mă silesc şi eu să vă ţin tovărăşie, căci încă n-am mîncat în astă-sară.

— A, dacă prinţul n-a mîncat, atuncea sînt la dispoziţia domniei sale, declară cu grabă căpitanul.

Nu prea tîrziu, în sufragerie, după un oarecare număr de pahare, Cataramă îşi părăsi melancolia şi trecu într-un stadiu de entuziasm. Făcu unele declaraţii patriotice, la care maiorul Ortac nu dădu răspunsul dorit. Maiorul Ortac părea mai gînditor şi mai obosit. Atunci Cataramă se întoarse spre prinţ. Cantacuzin îi răspunse. Ciocniră, amîndoi încă un pahar.

— Eu aş putea spune că mai doresc să mînînc o friptură. mărturisi căpitanul Agapie.

— Se poate! răspunse numaidecît cuconu Lai şi bătu din palme. Apoi, într-o aţîţare şi-ntr-o luciditate de spirit de care se bucura mai ales în asemenea ceasuri tîrzii ale nopţii, începu să se plimbe prin faţa partenerilor săi, adunînd elementele preocupărilor lui principale.

Ortac îşi plecase fruntea pe marginea jîlţului.

— Valeu, mamă, valeu, tată! suspină Cataramă alăturîndu-se de el. De ce m-am temut n-am scăpat. Să ştii că prinţul ne ţine iar conferinţa lui.

— Poate vă plictisesc puţin? îşi aplecă spre ei sprîncenele Cantacuzin. Se poate. Însă v-aş ruga să vă scoateţi din cauză întăi pe dumneavoastră, care purtaţi nişte vechi nume de

răzăşi. Şi să-mi daţi voie să vă fac o nomenclatură a tuturor locuitorilor de pe strada aceasta. E o stradă oarecum naţională şi creştină. La numărul unu stau eu. Însă eu sînt, precum se ştie, coborîtor de la Bizanţ. Peste drum, la numărul doi, stă domnu ajutor de primar Alecu Mihailov. La numărul trei, domnul avocat Nicolaide. La numărul patru, inginerul Artur Fait. Avem apoi pe doctorul Barboni. Mai stă pe uliţa asta Gronau, farmacistul. Numără-i pe toţi. Aş voi să-mi aduci în cîte o eprubetă sîngele lor.

— Să mă ferească Dumnezeu! suspină iar Cataramă.

— Ba să-mi aduci în cîte o eprubetă sîngele lor, pretinse Cantacuzin. Este aici, în tîrgul acesta curat moldovenesc, o fată, urmă el. Pot să-ţi spun cine-i. Domnişoara Mazu. Ea mi-a povestit o altă întîmplare nostimă...

— Cum altă întîmplare? întrerupse Agapie, privind la maior. Văzîndu-l pe jumătate adormit, se linişti. Cum altă întîmplare?

— Da. O altă întîmplare, căci mi-a povestit mai multe. E vorba de o întrunire şi de nişte declaraţii a acestor autohtoni ireductibili. Să lăsăm însă asta şi să ne uităm mai de aproape la această adunătură pe care, după cum ştiţi, eu o numesc campament barbar. Aş putea tot aşa de bine să-i spun campament cosmopolit. S-au adunat aici toţi, s-au organizat oarecum ca să prăde pe plugari şi s-au încorporat rînduielii generale a statului. Ce fac, mă rog, aceşti oameni? Unii vînd, alţii cumpără cu folos, alţii dau bani cu dobîndă. Alţii sînt dezertori ai agriculturii, ruşinîndu-se de părinţii lor în straie albe, urînd munca de la ţară, disprețuind vechea disciplină a unei societăţi primitive cu tărie fixată în rosturile sale. S-au aşezat aici într-un popas al nedumeririi. Nu ştiu decît să zgîrie în condici cuvinte fără ortografie. Nu ştiu să cetească decît o gazetă; uneori se lipsesc şi de asta. Din ce-a putut rumega înţelegerea lor, rezultă întăi şi întăi că nu este Dumnezeu, că lumea n-a fost creată în şase zile, că descîntecele sînt o prostie, şi că tunetul este electricitate,

adică ceva fără sens. Rîd cînd îl aud şi privesc ironic spre femeile care-şi fac cruce cu spaimă. Au dispreț pentru tot ce nu cunosc. Literatura lor o găsesc la debitele de tutun şi se chiamă *Misterele Parisului.* Pe lîngă ovrei, oameni fini şi vicleni, mai trăiesc aici şi nişte urmaşi de boieri, străini de toate şi într-o situație destul de comică, aşa cum sînt eu de pildă. Nu-i nevoie să protestezi. Înțeleg că te plictiseşti, însă te voi obliga să mai asculți puțin. Ei bine, aşezarea socială a acestui tîrg este aşa de factice, încît, dacă statul n-ar plăti lefurile, se produce catastrofă. Asemeni dacă neguțătorii ar închide prăvăliile trei zile, tîrgul ar cădea în sincopă. Încă ceva. Această capitală, ca şi alte tîrguri din Moldova, poate consuma carne numai grație comunității ovreieşti. Hahamii, după rînduieli ale lor, aleg anume vite şi anume părți din jertfe. Israel consumă cuşer şi partea anterioară a vitei. Ceea ce nu-i cuşer şi partea de dinapoi merg la îndestularea populației care formează obiectul preocupării mele. Este ceva şi mai grav. Oamenii mei, cu toată trufia ignoranței lor, n-au izbutit a învăța în puțina lor şcoală, operațiile elementare de aritmetică. Niciodată nu-şi tratează contabiliceşte lefurile. Nu sînt în stare să facă o adunare ori o balanță. Ticăloşii evrei galițieni, în veacuri de trudă, s-au deprins să nu mînînce decît din dobîndă. În zilele cînd agonisesc importanta sumă de patruzeci şi cinci de centime, pun cinci centime la o parte, cu procent. Asemenea sistem simplu îi face milionari. Pe cînd oamenii majestății sale au găsit mijlocul să cheltuiască în fiecare lună ceva mai mult decît leafa. În consecință, pentru acoperirea deficitului, urmează nişte operații complicate de împrumut, care se chiamă scontul simbriei, cu chitanță în regulă şi cu dobîndă de zece bani la franc pe săptămînă. Pentru consolidarea unor atari operații financiare se mai adaogă un chef cu lăutari, subt ochii protectori ai domnişoarei Țipra. De altminteri instituția domnişoarei Țipra este absolut necesară, deoarece înlocuieşte teatre, concerte şi biblioteci. Teatru, concert şi bibliotecă? mă întreabă un întreg popor. Toate acestea sînt nişte prostii. Deci, voi conchide, aici

trăieşte o lume fericită, pentru că n-are nici o preocupare. Singur nefericit sînt eu, care-mi propun probleme de rezolvat. Toți îşi duc viața cu uşurință şi fără aritmetică; eu singur îmi scornesc tot felul de răutăți. Am mai făcut şi greşala să produc aceleaşi nelinişti şi-n capul unei biete fete, față de care am acuma o răspundere. Ce vrei dumneata să facă ea în asemenea lume? Cum vrei să-şi poată echilibra viața cînd ceea ce-i trebuie ei e dincolo de orizont?

Căpitanul Agapie oftă şi deşertă un pahar de vin:

— Nu cumva e vorba despre aceeaşi persoană, prințule?

— Ei da, e vorba de Daria Mazu. Ce vrei să facă ea în acest tîrg? Te întreb pe dumneata. Ce vrei să facă?

— Să nu facă nimic, prințule. Să se mărite.

— Ai spus ceva? se întoarse scandalizat Cantacuzin.

— Am spus, prințule. Şi chiar are să se mărite. Putem vorbi în voie, căci domnul maior Ortac doarme.

— Imposibil! Imposibil! strigă boierul. Să nu-mi spui mie fleacuri.

— Ba nu spun fleacuri deloc. Aş mai mînca puțină brînză.

— Poftim.

— Nu spun fleacuri deloc. Am aflat vestea de la domnul maior chiar astăzi. Fericitul cîştigător e dumnealui în persoană. Nimic de spus. Fata e cît se poate de bine. Să n-ai nici o grijă, prințule, are să găsească ce-i trebuie.

Cantacuzin rămase deocamdată înlemnit. Văzu tulbure înaintea ochilor. Apoi făcu un gest mic, semn că şi-a isprăvit conferința şi se aşează pe scaun palid, înturnînd o privire spre odaia de alături, unde erau pianul şi biblioteca. Dar, în asemenea împrejurare, de-acolo nu-i putea veni nici un ajutor.

III

Madama Roza era o întrupare a devotamentului feminin. Fără îndoială însuşirea aceasta era în natura ei; îl iubea pe stăpîn cu entuziasm; însă nu uita nici o clipă că salariul ei destul de ridicat atîrna de buna stare fizică a lui «buier». Acest boier trebuie să trăiască astfel în viață, ocolit de îngrijirile cele mai atente, încît să-şi aducă aminte şi după moarte de madama Roza. Cel ce scrie întruna pe bucăți de hîrtie în seri lungi de iarnă, şi ceteşte atîtea cărți care-i vin din străinătate, nu poate uita să compuie şi un foarte frumos testament. Şi nu poate lăsa, în acest testament, la o parte, pe sluga cea mai devotată, care-i ține loc de părinți şi frați. Acest «buier» e un copil orfan; nu mai are aici pe nimeni din neamul lui; nu are nici în altă parte decît foarte depărtate rude cu care nu ia contact decît cu totul întîmplător, în alte colțuri de lume. În orice clipă a vieții lui acest orfan de patruzeci şi opt de ani avea să recunoască în juru-i ordinea cea mai meticuloasă, o curățenie care străluceşte ca un aur nou, o cafea cu lapte cum nu se bea nicăiri, o masă combinată anume pentru natura lui delicată, după prescripțiile doctorului Barboni, baie totdeauna gata, pat care miroase a cearşaf proaspăt. Ar fi deci o nenorocire nu să moară, ci să-şi piardă memoria. Devotamentul Rozei era legat şi de faptul că stăpînul său avea în biblioteca lui cărți nemțeşti şi-i adresa din cînd în cînd vorbe într-o limbă care-i aducea aminte de tîrgul ei galițian. Era şi madama Roza o orfană de vîrsta boierului ei şi ştia să aprecieze nu numai un ştrudel, ori o friptură. Raportul sentimental mai avea şi o altă lături: a contrastului. Stăpînul era un om nalt şi subțirel. Madama Roza avea proporții mai mult în laturi.

Cu toate acestea era o ființă sprintenă. Pe cînd Cantacuzin se afla încă în baie, ea cerceta cu mişcări aprige, trecînd repede dintr-un loc în altul, iatacul şi biblioteca. Patul era învălmăşit; pe măsuță, în scrumelniță, se adunase un număr

prea mare de capete de țigară; altă grămăjoară era la birou. Hîrtiile de aici erau în dezordine. Dincolo erau lepădate cărți lîngă pat. Lucrul acesta nu-i plăcea madamei Roza. Boierul ei avea un năcaz.

Pe cînd deschidea ferestrele, să intre aerul dimineții de toamnă, şi rînduia totul cu repeziciune, bătînd pernele cu palma şi ghiontind chilotele cu mînie, avea, în treceri şi întoarceri, o privire ascuțită spre o fotografie de femeie frumoasă, de şi cam grăsuță, aşezată pe piano, către lumină. Madama Roza scoase chiar limba către ea şi-i adresă cîteva vorbe neplăcute, mormăite în dialectul ei teuton.

Cînd auzi paşi, se retrase cu grabă; dar lăsă uşa deschisă puțin, aşa încît să poată pune un ochi de observație. Din acest loc văzuse ea destule lucruri. Observă deci ş-acum şi încercă să puie o diagnoză. Nu i se părea să fie vreo suferință fizică. Boierul părea numai obosit, avea un fel de umbră în jurul ochilor. Ei i se pare mai frumos aşa, însă femeile sînt blăstămate să ceară de la bărbați altceva decît ochi cenuşii. De-aceea nu poate ea suferi fotografia de pe piano. Frau Argintar trebuie să fi arătat iarăşi vreun caprițiu.

Aduse la timpul hotărît cafeaua. Udă florile din fereastră.

Cantacuzin nu-i adresă nici un zîmbet şi nici un cuvînt. Aşa ceva se întîmpla foarte rar. Trupul madamei Roza se umflă şi mai mult de invective, pe care le vărsă, cu lacrimi, lîngă maşina de bucătărie. Îşi şterse ochii şi nasul cu şorțul şi rămase gînditoare. Poate Frau Argintar l-a trădat pe boier şi l-a abandonat. În acest caz n-avem de-a face cu o nenorocire, ci cu o veste bună. Deci madama Roza trase din buzunăraş o oglindă şi-şi cercetă în ea zîmbetul plăcut.

Boierul ieşea. O privi şi-i vorbi:

— Roza, trimete pe Costache după mine în piață.

Nu s-a schimbat deci nimic în viață. Oamenii umblă, vorbesc şi mînîncă.

— Am înțeles, domnule, răspunse ea, salutînd c-o înclinare de cap şi făcînd o reverență.

Cantacuzin trecu în uliță, coti hudiți, călcă pe bucăți de trotuare, sări peste noroaie. Era vechiul lui război geografic. De şi disprețuia profund acest simulacru de capitală, consimți totuşi să găsească ceva pitoresc în amestecul dintre dezordine şi nobila lumină eternă. Era peste toate aceste mizerii trecătoare o ceață de aur.

Văzu de departe pe cuconu Vasilică Mazu, tatăl Dariei, şi-l ocoli cu grijă. După ce dădu neguțătorilor din piață poruncile sale, lăsă pe Costache, cu panerul lui enorm, şi se întoarse către mahalaua boierească. Se opri la o casă cochetă, cu balcon şi grădiniță. Era cochetă din pricina răzoarelor de flori şi a plantelor acățătoare; din pricina globurilor colorate şi a unei femei cu figură proaspătă şi ochi negri foarte vii. Încolo odăile se înşirau în laturi şi-n adîncime, fără nici un stil. De altminteri în regiunea asta a pămîntului, locuințile se construiesc în pripă, din lemn şi glod. În alt sezon îți mai trebuiesc trei ori patru încăperi: pui pe țărani să ți le înalțe şi pe țigani să ți le lipească. Singura lor frumuseță adevărată o provoacă incendiile.

E adevărat că nu sînt lipsite cu totul de interes, îşi urmă Cantacuzin reflecțiile, mai ales în asemenea dimineți de toamnă, cînd femeia care te iubeşte te aşteaptă şi-ți zîmbeşte înălțînd între degete un trandafir tîrziu.

Doamna Argintar îl lăsă să-i sărute mîna cu trandafirul, apoi îl privi cu atenție.

— Ce se-ntîmplă? îl întrebă ea.

— Nu se-ntîmplă nimic, răspunse Lai Cantacuzin. Se cunoaşte probabil că n-am dormit bine.

— Într-adevăr. Şi din ce pricină, mă rog, nu dorm oamenii bine?

— Cîteodată din pricină că aşteaptă în zadar, scumpă doamnă.

— Scumpul meu domn, n-ai idee ce plăcere îmi produc cuvintele dumnitale.

După acest schimb de vorbe, pe care Cantacuzin le aprecie

ca fără noimă şi în complect dezacord cu «geografia» lui, doamna Argintar îi trecu la butonieră trandafirul, şi suiră în balcon pe cele două trepte de lemn.

— Ne punem puțintel la adăpost de ochii vecinilor, vorbi ea calm. Dacă veneai cu un sfert de ceas mai devreme, găseai pe general.

— A plecat?

— Da. Ar fi fost bucuros să te vadă, ca să-ți ceară părerea în privința operației de la picior. Nu e prea bătrîn; eu cred că merge. Am insistat să se ducă neapărat la Viena. De şi nu mă jenează întru nimic, fiindu-mi un simplu bun prietin şi aş putea accepta chiar că ştie de legătura noastră, nu mi-ar displăcea să rămînem în toamna asta singuri noi doi o lună de zile.

— Desigur, aş fi încîntat, frumoasă doamnă, consimți Lai, de şi ar trebui să fiu sincer...

— Spune-mi imediat, te rog. Ca totdeauna, nu va fi ceva plăcut. De aceea mi s-a bătut pleoapa stîngă, în dimineața asta.

— Trebuie să fiu sincer şi să-ți comunic un lucru dezagreabil, dar e o observație pe care o fac ades față de mine însumi.

Cantacuzin rămase gînditor.

— Spune, îl îndemnă doamna Argintar.

Lucrul nu era uşor de spus. Legătura lor dura de mulți ani. Prima întîlnire avusese loc subt un cer fericit, la insula Capri. Trecuseră împreună la ruinile de la Pompei şi ascultaseră vocea aceluiaşi cicerone. În altă primăvară se revăzuseră la Veneția. Ei bine, în acele decoruri clasice strîngerile de mînă sînt altceva şi vorbele au altă rezonanță. Sentimentul se amplifică brusc de toată seva amintirii altora. Acolo simțeşti în tine toată poezia de dragoste a veacurilor. Adierea dumbrăvilor sacre, cerul de la Grota de Azur, au fost într-o lume care a rămas dincolo de orizont. Iubirea vibra în toate, de jos pînă la stele. Pe cînd aici, la marginea lumii

barbarilor, unde joacă pulberile şi nesiguranțele, unde a poposit o hoardă nomadă numai pentru o clipă, iubirea se restrînge în sine şi se dezbracă de toate.

Doamna Argintar rîdea.

— Ştiu; în definitiv o iubire nici nu trebuie să facă altceva. Pe dumneata te jigneşte atmosfera aceasta de provincie plată. Toți ochii te pîndesc, şi te împung. Toată lumea crede a şti că la cutare ceas doamna în chestie şi-a desfăcut corsetul în odaia domnului Cantacuzin: o odaie care are două ferestre mari la stradă. În loc să se bucure de asta, gospodinele se privesc cu spaimă, bărbații rămîn trişti şi lumea întreagă s-a mai scufundat de un metru în ticăloşie. Cu toate acestea, domnule Lai, eu îmi păstrez şi toate amintirile acelor ceasuri delicioase. Şi cînd m-am substituit destinului şi am făcut lui Argintar surpriza galonului de general şi a unei comande în Moldova de Nord, am lucrat cuminte. Am simțit că trebuie să-mi apăr acest ultim bun. Pentru asta am venit să pun stăpînire pe el.

— Ai făcut bine, frumoasă doamnă, suspină Lai.

— Nu ştiu dacă eşti sincer în această apreciere.

— Foarte sincer.

— Atunci nu-i nevoie să-ți cer declarația de rigoare?

— Nu-i nevoie.

— Cu toate acestea ți-o cer.

Cantacuzin se înclină, sărută mîna doamnei Aglae Argintar şi-i declară că o iubeşte.

Ea-i reținu degetele între ale ei.

— Ascultă, Lai, zise ea. Eu n-am nevoie de decoruri clasice şi de fraze romantice din cărți, pentru amorul meu. Şi ştii foarte bine că intimitatea noastră nu se isprăveşte neapărat aşa cum îşi imaginează tîrgoveții noştri scandalizați. Pot să stau şi corect îmbrăcată lîngă bărbatul pe care îl iubesc. Afecțiunea mea e mai profundă şi mai complexă decît îşi închipuie chiar el. Că facem întruna prostii, rîse ea cu dințişori mărunți, asta e mai mult din pricina ta.

— Se poate. Mă îndoiesc întrucîtva.

— Ba să ştii că-i din pricina ta. E nevoia de a te păstra. E viclenia femeii. Poate de la tine la mine nu este de fapt altă legătură; însă mie mi-i drag tot ce este naiv şi copilăros în tine. Eşti neprevăzut şi bun ca un copil, dar în acelaşi timp de un egoism nemaipomenit.

Cantacuzin fu cuprins de uimire:

— Eu egoist? Asta n-am ştiut-o.

— Desigur, n-ai să ştii niciodată, însă eşti un mare egoist. Tu nu dai şi nu faci aproape nimic pentru dragostea noastră. Eu dau şi fac totul. Nu protesta; nu-ți adresez nici un reproş. Dacă nu te-ai simțit bine, dacă erai plictisit asară, de ce n-ai venit pînă aici?

— Am avut musafiri pe tovarăşii mei de vînat. Ieri după amiază am împuşcat un iepure.

— După ce ți-au plecat musafirii, trebuia să faci o plimbare.

— Au plecat tîrziu.

— Bine, bine.

Lai Cantacuzin fu contrariat că doamna Argintar nu se interesează mai de aproape de evenimentul din ajun. Deci i-l povesti, destul de sumar şi destul de neglijent. Pe lîngă iepure, adusese şi doi sitari.

Doamna Argintar zîmbi şi ceru amănunte mai ample, pînă ce partenerul său se înfierbîntă şi deveni foarte drăguț, ca totdeauna. Atunci îi acoperi gura cu mînuța ei moale.

— Totuşi ar fi trebuit să vii să mă vezi. Ai avut, pe cît înțeleg, ieri, numai motive de bucurie. Cînd ai sosit, însă, păreai contrariat. De aceea te-am întrebat ce se întîmplă.

Ca să ocolească răspunsul, Lai îi sărută iar mîna. Apoi recită, cu vocea-i agreabilă de bariton:

Et qui dans l'Italie
N'a son grain de folie,
Qui ne garde aux amours

Ses plus beaux jours?

Mi-am adus aminte, urmă el, de-atîtea şi atîtea lucruri trăite împreună, şi m-am întors spre acest gunoi nevrednic, pe care sîntem osîndiți a sta.

— Nu te supăra; sîntem ca Iov. Am fost bogați; trebuie să ispăşim.

— Nu rîde, draga mea.

— Nu rîd. Cunosc resentimentul pe care-l ai față de această biată aşezare. Ai chiar intenția să scrii o epopee a mizeriei, dacă nu mă înşel, ori un studiu de sociologie, ceea ce e acelaşi lucru. În orice caz, e un lucru îngrozitor. Unele din ceasurile pe care le pierzi cu aşa ceva mi le-ai da mai bine mie; în definitiv ți le dai tot ție.

Acest «ție» doamna îl spusese c-o gură rotunzită şi sensuală. Lai se simți mişcat pînă în fundul ființii lui de bărbat şi schiță un gest de alintare către partenera sa. Ea îi înlătură mîna cu delicatețe; însă ființa ei deveni deodată mai înfloritã.

Părea că petrece, risipind vorbe uşoare, cu vocea ei moale, însă era vie şi atentă, ca nu cumva să-i scape ceva din ascunzişurile acestui copil mare. De şi se simțea încă tînără, contabilitatea secretă a anilor ei se aşeza către finele deceniului al treilea, şi era încredințată că nu va supraviețui acestei ultime legături. Avea pentru Lai iubire şi milă în acelaşi timp; îl iubea şi pentru că era prinț, şi pentru că era un bărbat plin de atenții în orele de intimitate; şi pentru că era un poet ş-un om din altă lume complect dezarmat între contimporanii lui; pentru că avea agerime intelectuală, lîngă stupidități şi capricii puerile; îl iubea pentru că interpreta pe Chopin la piano ca nimeni altul, pentru că ştia pe Musset pe dinafară, pentru că în «geografia» aceasta absurdă ei doi se aflau în situația unor naufragiați. Sînt singuri şi hotărîți să rămîie alături pînă la sfîrşit. Cel puțin aceasta era intenția ei. Dacă el ar cerca să evadeze, ea trebuie să-l ție cu orice preț,

mai mult pentru interesul lui decît pentru nevoia ei sufletească şi fizică.

— Ce se întîmplă? reveni ea tremurîndu-şi buclele şi ochii asupra lui.

— Peste trei luni, zise el, împlinesc patruzeci şi nouă de ani.

— Domnule Lai, eşti cochet. Vrei să-ți fac un compliment. Ei bine, n-am să ți-l fac. Într-adevăr, astăzi eşti mai puțin tînăr decît alaltăieri.

— Fără îndoială. Ce pot să mai inventez? Că am văzut nu numai tîrgul şi i-am simțit mireazma, dar m-am întîlnit şi cu domnul Vasile Mazu.

— Asta se poate. Unde se ducea domnul ajutor de primar? Să-şi ia birul în natură de la brutari şi casapi? Ori să facă socoteli de dobînzi cu tovarăşii lui? Îl ocolesc şi eu, ca pe un painjen.

— Chiar samănă cu bestia asta. E nalt, subțire, uscat; se agită atent, se repede brutal. Poate se ducea unde spui; dar acuma are în vedere altă afacere.

Doamna Argintar deveni mai atentă.

— Sînt curioasă să aflu.

— A găsit un bărbat pentru fată.

— A! Ți-a spus ea?

— Nu. Am aflat de la unul din vînătorii mei.

— Cînd? Probabil nu înainte de a împuşca iepurele.

— Nu. Asară.

— Cum se numeşte mirele?

— Ar fi vorba de maiorul Ortac.

— Hm! E posibil asta? Ortac e un om aproape bătrîn...

— Desigur. Fata încă n-a împlinit douăzeci de ani.

— Observ, domnule Lai, că eşti prea amănunțit informat. Şi ce ți-ai spus, mă rog, cînd ai aflat această veste?

— N-am spus mare lucru. Am fost întrucîtva contrariat. De trei ani aş putea spune că domnişoara Mazu e eleva noastră.

A fost zilnic aici. Ai protejat-o; ai instruit-o; ai pus în valoare toate calitățile ei de suflet şi de inteligență. Ieri era o biată ființă fără orizont. Acuma piatra prețioasă e şlefuită, însă o vinde Mazu lui Ortac. Am impresia că am făcut o faptă rea.

— Nu te înțeleg bine.

— Am greşit! Am făcut o faptă rea. Descifrează muzică la pianul dumnitale. Cărțile pe care le ceteşti dumneata au trecut şi-n mîna ei. Am scos-o şi am depărtat-o din mlaştină. Acuma alții o împing îndărăt.

— Domnule Lai, nu pune atîta pasiune într-o chestie care nu te interesează direct. Ori te interesează?

— Mă interesează întrucît am o răspundere.

— N-ar fi fost mai bine să aflăm mai întăi părerea domnişoarei Mazu? Ea poate se simte bine, şi în acest caz va asculta cu mirare tirada dumnitale. Regimul la care am supus-o te încredințez eu că nu-i strică. O plasează ceva mai sus, de unde poate vedea mai bine în viață. Fii mulțămit că la opera de binefacere ai contribuit şi dumneata. Îndată ce vine fata la mine, o întreb, şi lucrurile se lămuresc imediat. Vei vedea că ea e departe de a ilustra tragedia ce ai compus. De asta aveai înfățişarea asta curioasă?

Doamna Argintar se ridică din locul ei, îl ocoli pe domnul Lai şi-l privi atent din mai multe părți.

— Hm! Vra să zică asta a fost?

— Da.

— Nimic altceva?

— Nimic altceva.

— Pentru asemenea lucru mic n-ai dormit dumneata, domnule Lai, o noapte mare?

— Mai întăi, draga mea, lucrul nu-i aşa de mic. E vorba de viața unei ființi omeneşti, cu care noi ne-am jucat desrădăcinînd-o şi dezechilibrînd-o. Al doilea, am dormit, însă nu deajuns.

— După cît mi-ai mărturisit, ai simțit lipsa mea.

— Desigur.

— Am dreptul să nu te cred.

— Ai dreptul, Monna Lisa.

În clipa cînd Lai rosti aceste cuvinte, doamna Argintar avea o față mai prelungă şi oarecum absentă, ca şi cum toate ale lumii îi deveniseră indiferente. Ochii se depărtaseră şi zimbetul îi pierise. Era o Giocondă fără zîmbet, cum o caracterizase şi-n alte rînduri Cantacuzin. Era tot frumoasă, dar păstra pentru ea toate vorbele agere de care era plină, ceea ce nu putea fi rău, căci rareori, în afară de starea care se numeşte moarte, femeile izbutesc să realizeze această ipostază. Astfel, devenea totuşi mai primejdioasă, căci tot ce era în ea esență verbală se transforma în venin. Sta închisă în ea şi un sfert de ceas plănuia pe cine să otrăvească cu privirea, cu fapta, cu epigrama.

Cu palmele reci, doamna îşi mîngîie fruntea şi tîmplele. Se hotărî să cînte cîteva cuvinte, într-un stil cu totul nou, mai mult fluierat:

— E adevărat deci că nu mă mai iubeşti.

— Nu-i adevărat deloc, scumpo.

— Ba-i adevărat.

Replica era forte, întovărăşită de un pumnişor în masă.

— Nici prin gînd să-ți treacă.

— Ba-i adevărat.

— Protestez! pronunță cu tărie domnul Lai, ca şi cum s-ar fi simțit ofensat.

Se ridică în picioare, pipăindu-şi cravata; îşi încheie un bumb de la pardesiu. În loc să plece, se plimba agitat pe dinaintea doamnei Argintar.

— Ai avut de atîtea ori dovezi, pufni el, că n-ai de-a face c-un om de rînd. Să zicem că, în amor, cuvîntul unui gentilom n-are nici o valoare, ca şi al unui sclav; dar atîția ani de prietinie nu-ți spun nimic? Legătura noastră s-a întemeiat mai ales pe sentimentul prietiniei şi nu înțeleg s-o tratezi ca pe-un raport de-o clipă. Mi-ai făcut şi alte dăți aceleaşi scene,

pentru femei care-mi erau perfect indiferente. Acuma procedezi la fel. De la mine la copila aceea nu poate fi decît milă şi simpatie. Altceva e absolut imposibil.

— De ce absolut imposibil? se miră doamna Argintar.

— Absolut imposibil, pentru o mie de motive.

— Aş voi să cunosc unul.

— Am unul care valorează cît o mie. Iubesc pe altcineva.

Doamna Argintar tăcu.

— Pe urmă, e mult mai tînără decît mine.

— A, nu. Acesta nu-i motiv.

— Ba e un motiv serios.

— Îl socoţi dumneata serios. Aprecierea de vîrstă trebuie s-o facă domnişoara.

Cantacuzin fu izbit de acest argument şi se simţi în sine incîntat.

— Aşa-i că n-ai ce-mi răspunde?

El păstră o demnitate rece şi urmă a se plimba.

— De ce nu răspunzi?

— Nu răspund, se opri el, pentru că e zadarnic. Aştept să te linişteşti şi să devii cuminte. Înţelege că tot ce faci acuma mă agasează şi mă jigneşte.

Doamna Argintar îşi strînse buzele.

Lai Cantacuzin simţi în sine fineţa diplomatică a strămoşilor săi. Era agasat şi jignit nu de bănuielile absurde ale prietinei sale, ci de atitudinea pe care ea o lua faţă de o fiinţă absolut nevinovată şi cu totul vrednică de compătimire. După ce i-ai arătat dragoste şi i-ai fost călăuză, după ce ai făcut-o să fie altceva decît semenele ei din acest mizerabil oraş de provincie, acuma o lepezi de la tine, îi devii duşmană, şi o laşi să se scufunde. Doamna Argintar nu-i va întinde o mînă de ajutor, nu-i va da un sfat, nu-i va rosti o mîngîiere. O va privi ostil şi o va lăsa să plece nedumerită. Nu-l bănuieşte pe el, cît pe ea. La urma urmei, chiar dacă nu bănuieşte nici pe domnişoara Mazu, îşi ia astfel toate măsurile de apărare.

Cu vorbe delicat împăciuitoare, Cantacuzin puse înainte

aceste explicații şi dovedi că ştie să cetească în gîndurile şi-n intențiile doamnei Argintar.

Doamna Argintar îşi arătă însfîrşit dințişorii.

— Eşti foarte fin, domnule Lai. Pe duduia am s-o primesc, dimpotrivă, foarte bine ş-am s-o sfătuiesc să se mărite, bineînțeles dacă dumneaei e bucuroasă de asta. Eu sînt furioasă numai pentru că ai avut o noapte agitată.

El se opri înaintea ei.

— Dragă prietină, te înțeleg din ce în ce mai puțin.

Ea dădu din cap. Îi era indiferent. Putea să nu înțeleagă nimic. Din acest moment era hotărîtă să tacă.

Cantacuzin începu iar să se plimbe, descurcînd şi redu–cînd la nimic toate bănuielile şi divagațiile doamnei Argintar. Întăi avea dumneaei aerul că bănuieşte pe fată. Acuma îi atribuie lui intenții pe care nu le-a avut niciodată. Care e preocuparea lui? Preocuparea lui de om onest priveşte o situație cu totul specială. Să i se dea voie să aibă conştiință şi scrupul. În tîrgul acesta, în care niciodată nu se petrece şi nu se întîmplă nimic, să apară o manifestare de viață adevărată, măcar subt acest aspect. Cum? nu-i posibil ca o femeie să se înalțe cît de puțin deasupra intereselor şi pasiunilor ei?

— N-am nevoie să mă înalț! izbucni doamna Argintar. Vreau să rămîn unde sînt, adică lîngă tine.

— Da, însă eu vreau să mă înalț.

— Să faci bine şi să stai aici, adică lîngă mine.

El încercă să pară sever. Ea făcu spre el botişor:

— Răutăciosule!

— Cu femeile pe care le iubeşti nu-i nimic de făcut, oftă Cantacuzin.

— Ba da, ba da! se agită vesel doamna Argintar.

El rămase într-un jilț, biruit, cu ochii ațintiți asupra fantomei care-l persecuta. Era fantoma acestui tîrg, din care nu se mai putea elibera; era doamna Argintar care ieşea din aburul fantomei şi-i adresa o privire pătrunzătoare. Era osteneala fizică a raporturilor lui cu o tovarăşă de care nu se

putea lipsi. Era nevoia unor scene care erau frumoase, pentru că produceau plăcere, «fie şi trecătoare», – îl asigura ea. Era înfrîngerea pe care o simțea în el. Totuşi, în secret, părea că naşte într-însul o ultimă tinerețe, însetată de o iubire nouă şi fragedă. Simțise că ar avea acest drept, de cînd biruise marasmul său de vînător tîrziu.

— Da–da... suspină el, ca şi cum ar fi fost singur.

Doamna Argintar îl privea cu ochii micşurați, clătinînd din cap şi cetindu-l. Veni asupra lui c-un gest de lene, cuprinzîndu-l brusc.

El îi răspunse numaidecît şi-i ceru, la el acasă, întîlnirea de care aveau nevoie.

IV

În ceea ce numea Cantacuzin «geografia» lui, exista şi o fundaţie spitalicească, naţională şi creştină, însă în afară de stat şi municipalitate. Un oarecare boier de demult, Tudose Istrati, după ce cheltuise multe parale prin străinătăţi şi săvîrşise în viaţă foarte multe lucruri de mirare, isprăvise prin a înscrie în testamentul său rînduielile acestui aşezămînt. Clădirea, avusese prevederea s-o alcătuiască el singur, de la paraclis şi saloane pînă la cele din urmă cămări. Lumea îl privea cum făptuieşte, nu cu recunoştinţă, ci cu nedumerire. Spuneau unii, care cunoşteau amănuntele vieţii lui, că ar fi fost francmason: şi asta era destul să explice spitalul, cum situaţia de păcătos învechit ori ucigaş explică zidirea unei fîntîni. Tudose Istrati, murind, lăsase un statut bine alcătuit eforiei aşezămîntului său. Nici unul din reprezentanţii comunei ori statului nu-i putea fi mulţămitor pentru grija strictă şi amănunţita priveghere pe care acel om bizar le exercita de dincolo de pragul întunericului, în puterea unui drept supravieţuitor care se chiamă inteligenţa. Un simplu slujbaş, însă, intendentul Gavril Mazu izbutise să înlăture, orice fel de piedici şi orice fel de prevederi testamentare. Adăogînd în fiecare zi, de la fîntîna din ogradă, puţină apă în laptele bolnavilor, descoperise un secret de alchimie care-i îngădui şi alte transformări. Bolnavii nu se simţiră mai rău, iar el se simţi mai bine; pînă ce, ajungînd la sfîrşitul atacurilor de epilepsie, părăsi şi el această vale, lăsînd iubitului sau fiu Vasilică sporul muncii sale sub forma unei sume rotunde, aşezată în bună ipotecă de primul rang cu 12%.

În epoca pe care Lai Cantacuzin o fixa în cartoanele sale, cuconu Vasilică Mazu, personagiu de mîna a doua în tîrg, era ajutor de primar şi locuia pe uliţa Ştefan cel Mare. Casa lui, ca a multor altor slujbaşi, era clădită din lemn şi vălătuci de meşteri ţărani şi ţigani. Pardosită deplin spre miazănoapte şi

împresurată în celelalte trei părți de cerdac, c-un acoperiş de draniță în patru ape, văruită curat şi privind prin geamuri limpezi în grădinița cu garoafe şi crini, era o aşezare tihnită şi modestă, luînd primăvara, între florile de zarzăr, chiar un aer zglobiu. Din balcon şi antret treceai într-o săliță care răspundea dindos şi împărțea clădirea în cîte două odăi simetrice de o parte şi de alta. În cele de dindos locuiau stăpînii cu copiii, amestecat. În cele din față nu locuia nimeni; intrau numai musafiri la zile mari ori la sindrofii. Mobilierul salonaşului era alcătuit din divanuri, perdele şi scorțuri, din cîteva cromolitografii cu vînători de lei şi urşi, scara vieții, şi o fotografie de la nunta domnului Mazu, a doua nuntă, cînd pusese frac. Cîteva şervete de borangic şi cîteva baletiste de hîrtie colorată, întocmite de fetele cele mai mici ale casei, desăvîrşeau podoaba păreților albi. Pe-un scrin, sta aşezată o lampă de petrol c-un joc de cărți pătat şi gras alături. Pe măsuța din mijlocul odăii, un album fotografic ş-o scrumelniță. Mici podoabe de horbotă şi fioncuri de cordele erau presărate ici-colo, înveselind ochiul. Nu era nevoie nici de dulap de cărți, nici de pendulă, spre a nu complica viața şi pentru a lăsa timpului tot dreptul său.

Din cerdacul de dindos stăpînii comunicau pe un po– dişor de scînduri, cu bucătăria: o încăpere deosebită, mică şi joasă, în care trebuia să te apleci ca să intri. Acolo gemea şi blăstăma întruna o babă c-un singur ochi, năcăjindu-se cu oale şi cratiți la un horn care ocupa jumătate din loc şi pe vatra căruia fumega un foc de trei lemne încălecate. Acolo era şi spălătoria, cotlonul mîțelor ş-al cînilor, putina de apă în care baba afunda necontenit mîna c-o ulcică. Gunoaiele, blidele şi zoile făceau apropiată megieşie cu două cloşte care dormitau pe ouă în nişte panere vechi. Fațada casei şi grădinița erau pentru ochii trecătorilor. Însă dindos, fundul ogrăzii era invadat de o pădurice de morcov sălbatic şi stevie, avînd în laturi şi podoaba măreț-spinoasă a ciumafaiului. Era bun adăpost pentru puii cloştelor în vremea arşițelor verii. Şandramaua pentru lemne era deschisă vînturilor pe de laturi

şi ploilor pe deasupra. Între ea şi ciumafai se aşeza un fel de cutie de scînduri negeluite, acaretul cel mai depărtat, mai disprețuit şi mai ticălos. Era un semn de civilizație într-o primă etapă, însă cam indiscret prin situația şi emanațiile lui.

Într-o asemenea gospodărie trăia Vasilică Mazu. Nu s-ar putea spune că era deplin mulțămit, deoarece nimene pe lumea asta nu se poate bucura de asemenea privilegiu, însă era împăcat cu ale sale şi ştia să-şi poarte căruța prin îmbulzeală. Era un om dibaci, cu ochii foarte vii, pe care însă nu-i ridica asupra omului decît rar. Nalt, deşirat, cu capul mic şi pleşuv, şi c-un gît necontenit răsucindu-se într-un guler prea larg. În acest gît firav mărul lui Adam făcea mişcări convulsive, ca o ființă cu viață proprie. Cercetîndu-şi calea pe dedesubt şi prin laturi, Mazu părea că urmăreşte un cotlon pe unde să se înconvoaie şi să se înşurubeze. Într-acelaşi chip furişat dădea drumul şi glasului, voind parcă să-l prindă şi să-l economisească. Era un om remarcabil prin spiritu-i de rînduială măruntă şi economie sub cheie. Moştenirea părintelui său intendentul ştiuse s-o valorifice destoinic.

După pilda bătrînului, descoperise şi el o alchimie. În tîrg se afla un corp al pompierilor, alcătuit din şapte indivizi cu nasuri roşii ş-un căpitan cu nasul vînăt. Îndată ce s-auzeau răcnete de foc, alergau la fața locului c-o saca şi două căngi, ca s-asiste la desfăşurarea evenimentului, în îmbulzeala şi văicărelile lumii. După ce pojarul se alina, se duceau iar să se culce, în nişte atenanțe ale primăriei. Se afla, pe lîngă pompieri, şi un corp de cincisprezece vardişti. Unii îşi numărau, ziua, paşii pe uliți, alții fluierau, noaptea, pe la răspîntii, înainte de a se hotărî deplin asupra unui loc de odihnă. Se adogeau acestor două grupe cîțiva fanaragii şi aprozii de la instituțiile statului. Acest cin al celor mai mărunți slujbaşi, după legea locului, avînd a-şi sconta leafa în primele zile ale lunii, se înfățişa în bună rînduială, pe categorii, la domnu Artimon Iacovlev, negustor balan şi gras, foarte îndatoritor şi foarte detreabă. Domnu Artimon făcea înlesnirile de bani cu dobîndă ştiută de zece bani la franc pe

săptămînă, şi cuconu Vasilică avea grijă ca, tot cu bună rînduială, casierii să ție samă de chitanțele slujitorimii aflate în mîna negustorului. Asupra acestei operații de 520% pe an, domnul Mazu exercita un drept de redevență, cinstit, liniştit, însă în taină. Socotelile cu Iacovlev erau momentele lui cele mai fericite. Avea îndată după aceea o înfățişare extraordinară, parcă ar fi voit să cînte. Însă nu cînta, căci n-avea voce; şi nu îmbrățişa pe nimeni căci era persoană cuviincioasă. Pe lîngă asta, urmărea, de ani, şi cîteva procese încurcate, pe care nădăjduia să le cîştige cu timpul, cu vorbe suspinate şi cu mlădieri respectuoase. Mai ales urmărea stăpînirea unor case de zestre a primei lui soții decedate, hărțuindu-se şi clănțănindu-se c-un bătrîn răzăş Matei Dumbravă, socrul.

Toate aceste însemnări topografice şi amănunte sociologice Cantacuzin le avea trecute pe foi şi le ținea închise în săltarele biroului. În noaptea de nesomn le cercetase. Acuma le verificase oarecum din nou, trecînd pe ulița Ştefan cel Mare, pe dinaintea căsuței domnului Mazu. Se despărțise destul de bine de doamna Argintar, după ce-i făcuse o nouă declarație şi-i sărutase mîna, ocolise prin uliți liniştite în cartierul livezilor care se desfrunzeau, şi nu se putuse opri să nu treacă prin locul primejdios, unde ar fi putut să dea piept cu cuconu Vasilică.

Cantacuzin încerca față de această arahnidă o respingere fizică. Nu voia să-şi mărturisească sie–însuşi că trecea nu atît pentru casă, cît pentru unul din locuitorii ei. După ce trecu, înțelese că acel locuitor trebuie să fie în alte regiuni ale tîrgului; poate la grădina publică, poate la domnişoara Eva Goldman, poate chiar la doamna Aglae Argintar, de şi asta l-ar contraria. S-ar putea însfîrşit să fie şi la cucoana Frosa, nevasta doctorului Barboni.

Cercetînd bine, vedea că n-are nici un motiv serios să întîlnească pe cine căuta; nici n-ar avea ce să-i spuie dacă ar întîlni-o; cu toate acestea o căuta, din curiozitate, şi din nevoia pe care o simțea de a anunța o primejdie. În realitate

poate nu-i nici o primejdie, zîmbea singur Cantacuzin, cu oarecare tristeță; poate-i o părere exagerată a sa, cum crede şi doamna Argintar; fata lui Mazu se va acomoda cu viața şi se va supune legii locului. Aici, în acest tîrg, e exclus să se petreacă vreodată o dramă. Aici nu se întîmplă niciodată nimic; fatalitatea supune totul sub viscolu-i cenuşiu. O singură dată s-a ivit o intenție de fapt senzațional, atunci cînd a fost zugrumată bătrîna doamnă Mihailidi. Ar fi trebuit să urmeze o eră de zbucium, de cercetări, de urmăriri a ucigaşilor. Nimic. Nu s-a găsit nimeni să raporteze gazetelor. Poliția a avut trei zile de spaimă. În vremea nopții toți trecătorii erau arestați. Nimeni nu-şi imagina cum poate fi găsit un asasin. De douăzeci de ani nu se întîmplaseră în tîrg decît bătăi la crîşme. Despot, polițaiul, a avut buna idee să se adreseze unei cărturărese. Țiganca i-a comunicat că adevărul nu se poate arăta decît în prezența unui ban de argint, şi acest adevăr nu poate privi decît duşmănii, amoruri, şi în general diverse afaceri femeieşti. După o săptămînă, lucrurile erau aşa, încît parcă nu s-ar fi întîmplat niciodată nimic, în realitate nici nu se întîmplase. Fusese o iluzie.

La grădinița publică, sub cei cîțiva arbori ciumpăviți, nu era nici o ființă omenească. Nu-l întîmpină pe Cantacuzin decît un cotei străin, cu botişor de vulpe. Era un pribeag din vreun sat din apropiere, pripăşit aici. Se supuse, dînd din coadă şi scheunîndu-şi dorința de a găsi un stăpîn. Cantacuzin nu-i răspunse; trecu înainte cu gîndurile lui. După douăzeci de paşi îi ajunse în ochi şi la înțelegere imaginea de suferință a animalului. Se întoarse. Grădina era complect pustie. Acel pribeag cu ochi fricoşi fusese un sol misterios.

Pe strada mare, umblau patru ființi. Un țăran bătrîn care ducea un cucoş de vînzare, doi băieți cu capul gol, care se alungau în zigzag, şi un vardist impasibil. Cantacuzin se găsi al cincilea. Stătu pe loc în capătul de la deal şi-şi făcu socoteală că plimbarea tinereții feminine şi a eleganțelor are loc cam către ceasul amurgului. Se întoarse în loc şi ocoli pe

uliți tăcute. De pe la ferestre ieşeau capete femeieşti frumos pieptănate, care-l spionau absolut fără nici un scop.

Lai zîmbi. Observase şi la casa domnului Mazu, foarte bine, pe cele două fete mai mici, cu mama lor, care alergaseră imediat şi se plecaseră peste ostrețele gărduțului de la stradă. Fetele erau cu totul neînsemnate, ca nişte păpuşi de cînepă; însă doamna Mazu a doua avea o coafură măreț clădită, obraji foarte rumeniți c-un meşteşug propriu şi cercei lungi ca Despina lui Neagoe-Vodă.

La acest ceas al amiezii, Cantacuzin ştia că găseşte acasă pe doctorul său. Îl văzu de departe, aşteptînd în cerdac un oaspete obişnuit. Barboni era un om blînd şi dolofan, cu pistrui pe obraz şi cu capul chel. Era un prea iscusit doctor de la facultatea vieneză, care se pripăşise aici şi nu mai putea pleca, nu atît din pricina vinațurilor, cît din pricina cucoanei Frosa.

— Salut, doctore! zise Lai Cantacuzin, din stradă.

— Mă închin cu plecăciune şi cu toată cinstea, prințule! răspunse doctorul.

Pe lîngă nas roş, chelie şi meteahna vinului, doctorul Rudolf Barboni avea ş-o înclinare de a vorbi popular şi arhaic. În tîrg, el era cel mai aprig apărător al vechei Moldove.

Cantacuzin intră în cerdac, strînse mîna doctorului, se aşează pe scaunul lui obişnuit şi întoarse o ureche atentă spre odăile interioare. N-auzi decît glasul violent al cucoanei Frosa, care mustra slujnicele. În curînd se simțiră paşi apăsați şi în cerdac se arătă o ființă care s-ar fi cuvenit să fie grenadir. I-ar fi trebuit pentru asta ceva mai multă mustață şi o uniformă. Avea ochi sprîncenați şi energici. Cantacuzin trebui să-i stăpînească mîna, care era grea şi ofensivă. Cucoana Frosa era într-adevăr o femeie tare, dar avea delicateți cărora Barboni nu putuse rezista cu douăzeci şi doi de ani în urmă. C-o voce moale de contraltă, cînta romanțe vechi de amor, întovărăşindu-se cu ghitara. Căuta în cafea absolut fără greş. Făcea vişinaturile şi păstrămurile cele mai bune din lume.

— Ieri n-ai fost pe la noi, prințule, zise ea, aşezîndu-şi în jîlț trupu-i mare.

— Într-o zi acest sărman jîlț are să se revolte şi are să se desfacă într-o mie de bucăți... observă Barboni.

— Fă bine, neamțule, şi lasă fleacurile, îl mustră cucoana Frosa. Îngăduie prințului să vorbească. N-am cînd sta prea mult; trebuie s-aduc cele de cuviință.

— Dragă Frosă, ți-a ieşit un sfînt din gură... se veseli doctorul.

Cantacuzin aşteptă pe doctor să-şi spuie vorbele în cea mai dialectală formă, apoi tuşi uşor, pipăindu-şi cravata.

— Scumpă doamnă, zise el, ieri a fost zi de vînătoare. De aceea n-am avut plăcerea să vă văd.

— Plăcerea-i pentru noi, prințule. Am auzit că te-ai întors cu mare izbîndă.

— În acest tîrg, doamnă, nu se poate ascunde nimic.

— Succesele nici nu trebuiesc ascunse, prințule. Am aflat de la fata lui Mazu. Copila asta are pentru dumneata o mare admirație.

Cantacuzin nu primi lovitura cu destulă tărie. Se arătă nedumerit. Cucoana Frosa începu a rîde.

— E eleva dumnitale, prințule. S-ar cuveni să ai mai multă grijă de viitorul ei.

— Cum? Ți-a vorbit şi despre asta? întrebă cu voce schimbată Cantacuzin.

— Mi-a vorbit de toate, sărăcuța. În dimineața asta chiar, maiorul Ortac s-a prezentat la Vasilică Mazu. N-a ținut să vadă pe fată. Avea o afacere urgentă cu Mazu. Ca femeie ce se află, Daria a izbutit să asculte la o uşă, pe cînd la cealaltă asculta mama ei vitregă. Cei doi barbați n-au vorbit decît de casele fetei.

— Care case ale fetei?

— Casele fetei, moştenite de la mama ei şi de la bătrînul Dumbravă. Dumnealor fac o negustorie.

— Nu înțeleg.

— Ba ai să înțelegi îndată, prințule. Numai să-mi dai voie să mă reped pînă la camară. Văd că Rudi al meu şade ca pe ghimpi. S-aduc rachiul, pastrama şi pînişoarele proaspete şi te pun în curent cu toate. Mă mir că nu ştii nimica.

Cantacuzin suspină.

— Înțeleaptă muiere! reflectă doctorul, trecîndu-şi palma peste chelie şi peste nasu-i trandafiriu.

Cucoana Frosa se întoarse numaidecît.

— Pastrama şi rachiul au să vă placă mai mult decît povestea, zise ea. Poftim, îndemnă ea îndeosebi pe Cantacuzin. Chestia asta a lui Mazu e o boală veche, pe care nici neamțul meu, cu toată destoinicia lui, n-o poate curarisi. E o boală de uscăciune şi de zgîrcenie, să ştiți; toate de la asta se trag. Ascultă, prințule, să-ți spun. Cum a ajuns în vîrstă legiuită, feciorul lui Gavril Mazu a părut că se lungeşte şi se subțiază şi mai mult, cercetînd ici şi colo ca o viperă. Şi-a făcut socoteală că o căsnicie e o afacere. Deci şi-a însemnat, într-un carnet ieftin, cîte fete de măritat sînt în tîrg. A înțeles bun folos în cutare loc şi s-a înfățişat. A uitat două lucruri: să ducă o cutie de bomboane şi să inspire simpatie fetei. Aşa încît s-a ales cu un rînd de încălțări rupte. Una dintre domnişoarele de pe vremuri, şi aceea era nevrednica de mine, i-a atras atenția că cravata i se mişcă spre umărul drept şi spre ureche. Urînd deci târgul, a făcut o tranzacție cu cucuoana Elencu Mălăiescu, vestită stărostoaie de atunci; şi şi-a găsit îndată mireasă la nişte răzăşi de la Adîncata: o fată fără ştiință de carte şi cu puține pretenții, însă frumuşică şi cu destulă zestre. Asta-i mama Dariei. Era într-adevăr ce-i trebuia lui: o ființă timidă şi robace. Soțul şi-l socotea stăpîn, ales de părinți şi de Dumnezeu. Bun, rău; frumos ori urît; darnic ori zgîrcit, acesta era. Cu dînsul trebuia să-şi ducă povara vieții. Refuză pălărie şi sindrofii, rămase închisă în îndărătnicii de sălbatică, îndată ce a putut să-şi concentreze toată pasiunea asupra copiilor. Iertă lui Mazu umilințile,

meschinăriile şi infirmitățile, numai să poată rămînea în robia copiilor ei. S-a ofilit astfel şi s-a stins de oftigă. Fata şi băietul au rămas singuri cu baba cea chioară. După cîțiva ani, cu ajutorul cucoanei Elencu, omul şi-a agonisit altă soție. I-aducea şi aceasta zestre şi l-a împodobit cu două fete. Însă cucoana Amalia e o ființă dibace, care a pus meşteri să-i facă chei la toate dulapurile secrete ale lui Vasilică Mazu. Zestrea şi-a pus-o la adăpost. Deci Mazu n-are linişte pînă ce n-a putea deocamdată să înghită complect clironomia Dariei. După aceea a găsi el mijloace să supuie şi pe cucoana Amalia. Toată chestia cu maiorul Ortac se poate aranja şi la cafeneaua negustorilor. Ortac ia fata, însă trebuie găsit mijlocul să-i rămîie lui Mazu casele fetei.

— Brava! Halal să le fie! declară doctorul Barboni. Unui asemenea om ştiu eu ce i s-ar cuveni.

— Ştiu şi eu, adăogi aprig cucoana Frosa. Are să vie şi asta cînd va binevoi Dumnezeu.

— Spune repede, cît gustăm noi al doilea păhărel, o îndemnă neamțul.

— E vorba de dibăcia lui Mazu, zîmbi cucoana Frosa, care de atîția ani aude că aici este cineva meşter să caute în cafea. Fără să fi avut nici îndemn nici pricină, ne-am trezit că vin în vizită, dumnealui şi cucoana Amalia. Şi astfel a adus lucrurile cu zîmbiri şi vorbe dulci, încît, mai mult în glumă, mi-a prezintat ceaşca întoarsă, cu cele mai încîlcite desenuri de drojdie. M-a întrebat rînjind ce scrie acolo. M-am uitat, am cetit, şi pot spune că o clipă nu mi-a venit răsufletul. I-am răspuns, fireşte, că are să-şi mărite fără zestre fetele, ceea ce l-a bucurat; însă ce am văzut eu, nu se poate spune.

— Înfricoşată vedenie! se veseli doctorul, la al treilea păhărel. *Horresco referens.* Adică, pe moldoveneşte: mi se ridică părul măciucă în vîrful capului.

— Într-adevăr, confirmă cu seriozitate cucoana Frosa. Toate cred eu că se trag de la fintîna din ograda spitalului.

— Dar ce este, mă rog? întrebă Lai.

— Prințule, nu se poate spune. Să vă mai aduc puțină pastramă.

— Înțeleaptă muiere, precum am spus, reflectă Barboni în lipsa cucoanei; însă cam obscură.

— Vra să zică, acuma, negustează casele răzăşului de la Adîncata, reluă cucoana Frosa, după ce depuse alte felioare de pastramă. Fata nu ştie ce i se pregăteşte decît din ce a prins stînd cu urechea la uşă. Eu socot că, la urma urmei, fetei ar putea să-i convie orice aranjament, numai să scape de unde se află acuma. Nu protesta, prințule. S-o auzi întăi vorbind şi aducîndu-şi aminte. E o natură mîndră, de şi sfioasă în acelaşi timp. Nu ştiu dacă ți-a spus vreodată ceva despre umilințile copilăriei, cînd nu-i era cu putință să poarte o rochiță bună, un colțun întreg ş-un pantof. Era ocara altor fetițe în şcoală; sufletul ei era o rană. A crezut că trebuie să-i fie ruşine şi de înmormîntarea extrem de economicoasă a mamei ei, şi de bunica de la Adîncata, care umbla bocind ca la țară după sicriu. Şi de frate-său Emil care n-a putut isprăvi trei clase primare, cu tot şirul de bătăi şi asupriri la care l-a supus Mazu.

— Într-adevăr, a încercat ea odată să-mi vorbească despre asta. Ce-i cu fratele acesta al ei?

— Nu se ştie nimic. Era un fel de ruşine a familiei. Tatăl său l-a dat la o meserie. A dispărut.

— După cît văd, reflectă doctorul, interesul era să dispară, nu pentru că era o ruşine, ci pentru că era o cheltuială. Putem presupune că bunul său părinte l-a ucis.

— Prostii.

— Dragă Frosă, nu te pronunța pînă ce nu pătrunzi înțelesul cel tainic, ca şi-n ceaşca ta de cafea. Din ce-am priceput în sfaturile dumneavoastră foarte lungi, fratele fetei se afla moştenitor fără voie al uncheşului său cel cu spitalul. Epilepsia are nevoie de îngrijiri atente. Dacă Mazu l-a lăsat pe copil în voia soartei, e ca şi cum l-ar fi condamnat la moarte.

Cucoana Frosa împunse cu privirea pe cei doi bărbați.

— Rudi are dreptate, hotărî ea.

— Eu am totdeauna dreptate, suspină doctorul Barboni. Ți-am spus şi despre fată că nu-mi plac agitațiile ei. Umblă întruna de-a frunza frăsinelului.

— Ba fata-i sănătoasă! proclamă cucoana Frosa. Dar după ce a înțeles că este cu putință şi altfel de viață, urăşte locul unde a suferit.

— Explicație bună... consimți şi Lai Cantacuzin.

Cucoana Frosa îşi trase scaunul lîngă el şi se făcu a nu observa că Barboni îşi mai turna, pe furiş, un păhărel.

— Prințule, zise ea tainic, îmi dai voie să-ți fac o întrebare?

— Mă rog.

— Aş vrea să ştiu la care ceas, desară, ori mîne-sară, te poate cineva găsi singur.

— Nu înțeleg bine, stimată doamnă.

— Vrea să te viziteze cineva, prințule, dar trebuie să te găsească singur. Deci să fii bun să ridici storul de la biroul dumnitale. Se vede lumina de aici. Cum observ fereastra luminată, vin la dumneata cu Daria Mazu. Eu socot că ea are a-ți spune ceva şi dumnitale.

— Crezi că e necesar? întrebă cu mare nelinişte Cantacuzin.

— Cred.

— Atunci aş putea să vin eu aici.

— E chiar mai bine aşa, interveni Barboni c-o privire vicleană; pe mine mă puneți într-un colț ca să n-aud; ori mă duc să văd ce fac generalul şi stimata lui doamnă. Iar după ce spuneți ce aveți de spus, să nu uiți să cauți în cafea şi prințului.

V

Sîmbătă n-a fost o zi bună; cel puțin aşa i se părea domnului Neculai Cantacuzin. Prăvăliile tuturor neguțătorilor ovrei erau închise, tîrgul avea un aer sinistru sub cerul înourat. Sătenii cunoşteau de la distanță această lege a nemişcării şi o respectau. Peste peisagiul vînăt se învăluiau ciori, croncănind cu mirare. Unele îşi coborau zborul în lungul uliții mari, pînă la nivelul streşinilor şi-şi oglindeau clonțurile de fier şi ochii de mărgele în geamuri. Nimene nu ieşea să le răspundă. În regiunile înalte, adică în mahalalele binecredincioşilor, oamenii se mişcau domol în ogrăzi şi grădini, rînduind strînsura de toamnă, dar ulițile ş-aici erau goale, căci ele, în definitiv, după socoteala lui Cantacuzin, nu reprezentau decît canaluri de legătură cu tîrgul de jos. Ici şi colo țipau copiii şi se hîrjoneau la răspîntii; dar şi glasurile lor se stinseră, îndată ce porni un vînt rece dinspre asfințit.

De ce ținea Daria Mazu să-l vadă? Ce putea să-i spuie?

Aceste întrebări domnul Neeulai Cantacuzin şi le punea cu destulă sinceritate. El singur dorea s-o vadă, ca să înțeleagă de la ea ce atitudine adoptă față de complotul pus la cale împotriva ei. Ştia deci cam care ar putea să fie conținutul acestei convorbiri, al cărei prolog se desfăşurase între el şi doamna Argintar. Cu toate acestea tot îşi punea întrebarea, ca să aibă plăcerea cu totul secretă şi personală de a presupune şi altceva.

Acea ființă nouă, minunat înfloritâ, nu se poate să nu respingă tranzacția care se face pe socoteala ei. Ochii ei indignați vor fi cu atît mai mari şi mai frumoşi, iar paloarea feței îi va da o nobleță pe care întăia oară o realizează neamul lui Gavril Mazu.

O realizare unică şi cu totul întîmplătoare. S-ar fi cuvenit ca acest tîrg s-o elibereze cu douăzeci de ani mai devreme. Totuşi, poate nici acum nu-i prea tîrziu. Subt anume raporturi, domnul Cantacuzin recunoaşte el singur că a fost

un răsfăţat al soartei şi, înainte de doamna Argintar, au fost foarte multe femei care şi-au mărturisit dorinţa de a-i cunoaşte locuinţa. Atare curiozitate femeiască se produce în serie faţă de anume bărbaţi. Cantacuzin îşi acorda acest prestigiu. Din puţine consideraţii, destul de precise, putea deduce în chip logic că Daria Mazu nu vine să-i notifice că respinge o împărechere silnică. Asemenea declaraţie trebuie s-o facă celor în drept. Dacă vine pentru altceva, atunci de ce-o întovărăşeşte soţia doctorului Barboni? După reflecţii îndelungi, ajunse, zîmbind, la concluzia că Daria Mazu va fi adusă numai pînă la uşa de intrare. Cucoana Frosa se va retrage imediat, cu o discreţie pentru care el îi este de mai înainte recunoscător.

Stînd singur şi concentrat în jîlţ, dinaintea biroului,, ori plimbîndu-se prin odaie, cu mînile la spate, domnul Neculai Cantacuzin retrăia unele scene de o mare delicateţă sentimentală. Avea dreptul să noteze cu acest epitet, în amintirea lui, anume atitudini şi priviri ale elevei lui. Totul se petrecea în preajma doamnei Argintar, la pianul ei, sau într-un colţ al salonaşului ei albastru. Nu numai privirea ageră, dar chiar şi persoana doamnei Argintar era cîte o clipă absentă. În aceste scurte răstimpuri, Lai ar fi putut lua o mînă fină, care s-ar fi lăsat mîngîiată, s-ar fi putut apleca spre o ceafă care se asociază cu un calificativ din vocabularul gurmanzilor. Desigur că fata aştepta să se întîmple ceva, căci închidea ochii, ca-ntr-un fel de vis al dorinţii. Iluzia pierea, îndată ce revenea doamna Argintar.

Poate fusese numai o părere a lui. Deci abia acum va putea deschide şi răsfoi această carte, căreia nu i-a văzut decît prima pagină. Cum poate să facă acest lucru e mai greu de prevăzut. Cum poate o asemenea împrejurare să procure o soluţie problemei care se numeşte viaţa domnişoarei Daria, iarăşi e greu de răspuns. Ce se întîmplă cînd neapărat trebuie să adaogi ascuţimea şi violenţa doamnei Argintar? În definitiv el însuşi e dispus să accepte că sentimentul lui pentru Aglae e inatacabil.

Toate acestea nu erau făcute ca să-l liniştească, în acea zi posomorîtă. Totuşi era un om care era sigur că va putea împuşca ş-al doilea iepure. Viața îi rezerva încă perspective şi neprevăzuturi. Însă tîrgul era de față. Aici sînt excluse dramele şi exploziile. Aici nu se poate întîmplă nimic. Poate avea loc cel mult un raport sentimental bine amenajat, consimțit întrucîtva şi de un terțiu. Dar o piesă romantică de aşa amploare e imposibil să se joace. Nici nu s-a jucat vreodată. Nici nu-i sală de spectacol. Desigur toată lumea s-ar sui pe acoperişuri şi şi-ar puncta nasul spre casa cu cele două ferestre mari la uliță. Nu i-ar rămînea atunci decît să se facă vînător de profesie, să se exileze din geografie şi să se stabilească la una din pădurile lui.

La ora şase jumătate sara, se făcu întuneric şi începu să ploaie subțire, ca dintr-o pîclă. Veni un soldat de la domnul general să-l poftească pe prinț. Domnul general nu se simțea bine; dorea să-l vadă pe domnu prinț. Domnul general i-a poruncit să aducă şi pe domnul doctor Barboni. A fost pe la domnul general şi unul din domnii doctori militari, însă domnia sa nu se simțeşte mai bine decît după ce vede pe domnul doctor Rudolf Barboni.

Trecînd spre casa generalului, Lai Cantacuzin staționă o clipă, sub cortel, în uliță, pînă ce ieşi doctorul. Cînd se deschise uşa, aruncînd lumină în balcon, răzbătu glasul cucoanei Frosa. Pe storul coborît, se proiectară din interior două siluete. Una din ele era fină. Cantacuzin îi adresă în gînd un salut amical, mai mult ca să-şi înşele neliniştile. Era de văzut dacă va putea fi liber în sara aceea.

Strînse mîna doctorului. Făcu, rîzînd, observația că iar nu sînt aprinse felinarele. Apoi tăcură amîndoi, fiecare sub cortelul lui, atenți la paşii pe care-i făceau prin mîzga lunecoasă.

Găsiră pe generalul Argintar în odaia lui, întins într-un fotoliu, acoperit cu pleduri. Piciorul stîng era cu grijă ocrotit în perini. Îi privi un cap sever de leu cărunt, cu ochi foarte buni şi c-un zîmbet puțintel silit. Generalul era singur.

— Vine şi Aglae numaidecît... zise el c-un glas de suferință care contrasta cu înfățișarea-i majestuoasă, însă era în acord cu zîmbetul. Informația o dădea lui Cantacuzin, căruia îi strînse în treacăt mîna. Reținu mai îndelung în palma lui largă degetele grăsuțe ale doctorului.

— Despre care inamici e vorba, generale? întrebă acesta.

— Aman, doctore, suspină Argintar. De şi la şaizeci şi opt de ani aş avea dreptul să nu depun încă armele, se pare că trebuie să mă predau.

— Dragă domnule general, îi răspunse Barboni, de cuțit să se teamă mielul, nu berbecele. Eu nădăjduiesc că ai să mai faci o campanie.

— Nu ştiu, doctore.

— Bine înțeles că e necesar să călătoreşti întăi la Viena. Cînd te întorci, să fie calul gata, ca să încalici.

— O, doctore, piciorul meu nu poate aprecia vorbele dumnitale bune. Mă doare îngrozitor. Numai dumneata ştii să-i impui.

— Într-adevăr, am ac de cojoc şi pentru el... zîmbi Barboni.

Generalul închise o clipă ochii, alinat. Barboni îşi desfăcu taşca, pregătindu-şi sculele.

Aglae Argintar intră uşurel, în vîrful degetelor. Cantacuzin îi sărută mînuța şi o păstră între palmele lui, atît cît era decent.

— Dragă domnule Lai, zîmbi ea, generalul a ținut să te vadă. Rămîi şi dumneata un sfert de oră cu doctorul, ca să bem un ceai. Pe urmă devin prizonieră. Injecția doctorului nu face efect decît dacă m-aşez lîngă piciorul bolnav.

— Capricii de om suferind şi bătrîn... suspină Argintar deschizînd o clipă ochii şi privindu-i; apoi îşi închise iar pleoapele. Gata, doctore?

— Numaidecît.

Aglae Argintar îl trase pe Lai în laturi, doi paşi.

— A trecut astăzi pe la mine domnişoara Mazu... zise ea. De ce mă priveşti aşa, ca şi cum nu te-ar interesa? Vreau

întrucîtva să-ți potolesc neliniştile.

— Să nu exagerăm... răspunse cu prefăcută indiferență Cantacuzin.

— Într-adevăr, să nu exagerăm. Mi s-a părut că fata nu priveşte lucrurile tragic.

— Se poate, răspunse el c-un zîmbet vag.

Se considera destul de mulțămit că ştie ceva mai mult decît doamna Argintar.

Ca să primească răspuns la anumite întrebări, ar putea să se oprească dintrodată la doctor. Pentru motive nedesluşite însă, poate nu-i bine să procedeze aşa. Doctorul Barboni va da informațiile necesare; iar el aşteaptă acasă la el. Generalul a avut o criză foarte oportună.

Aglae Argintar îl privi lung.

— Pari preocupat, domnule Lai.

— Eu? deloc. Sînt numai contrariat.

Ea-i mulțămi din ochi pentru acest cuvînt şi păru liniştită; însă Cantacuzin avu convingerea că e cu putință să aibă în sara aceea şi alți musafiri decît cei anunțați.

Ieşi împreună cu doctorul, prin aceeaşi ploaie neguroasă. Felinarele erau tot oarbe şi solemne, aşteptînd pe trecători să dea peste dînsele: ceea ce se şi întîmplă lui Rudolf Barboni, care se feri politicos, cerîndu-şi iertare. Se veseli, strîngînd mîna tovarăşului său, după aceea intră acasă la el. Cantacuzin stătu o clipă la îndoială; văzu geamurile întunecate, şi trecu mai departe. Îndată ce ajunse în dreptul casei lui, se simți întovărăşit. După ce sună şi fecioraşul veni să deschidă, i se aşezară la dreapta şi la stînga două ființi mascate de corteluri. Porunci servitorului să se ducă la culcare. Făcu loc vizitatoarelor. Intră după ele şi închise. Toate se petrecuseră într-o tăcere impresionantă. Numai ploaia se auzea țîrîind.

În odaia lui de lucru ardea o candelă, la o iconiță de argint. Era un lucru sfînt şi scump al unei bunici de odinioară. Luă de la ființa aceasta din trecut lumină şi aprinse lampa de pe

birou, ca să vadă obrazul palid şi ochii mari şi speriați ai Dariei Mazu.

— Bună sara, zise ea. Rog pe profesorul meu să mă ierte că am îndrăznit să-i cer această întîlnire.

Era tulburată. Vocea ei era mai moale decît în alte dăți, însă avea un accent pătrunzător.

Îşi dezbrăcă mantaua. Doamna Barboni îi luă umbrela şi-i aşează o şuviță de păr care i se desprinsese la tîmplă.

— Domnişoară Daria, te rog să stai, zise Lai Cantacuzin cu bunătate. Îmi faci plăcerea să guşti un păhărel de porto? Pari obosită.

— Mulțămesc. Nu iau nimic.

Privi în juru-i. Se mişcă. Făcu gesturi nesigure. Cantacuzin îi oferi un scaun. Îi atinse ca din întîmplare mîna. Era rece; părea o mînă insensibilă.

— Domnule Cantacuzin, vorbi ea deodată, privindu-l c-un fel de hotărâre bruscă, îmi dai voie să te socotesc nu numai profesorul meu?

— Desigur, duduie Daria, zîmbi domnul Lai. Sînt prietinul dumnitale.

— Te rog să nu te superi şi să găseşti un sfat pentru mine în situația în care mă aflu.

— Îți dau cu plăcere orice sfat, duduie.

Doamna Barboni se mişcă. Dădu ocol domnişoarei Daria, ca să-i inspecteze ținuta. Îi potrivi guleraşul drotat al rochiei şi o admiră găsind că-i stă foarte bine haina cafenie. Îi zîmbi şi se arătă grăbită.

— Drăguța mea, mă întorc numaidecît. Mă duc să pun şi eu în rînduială pe omul meu.

Cantacuzin se sili să pară mirat; domnişoara Mazu însă nu părea să fie mai neliniştită. Îşi mîngîie c-un gest maşinal tîmpla dreaptă şi aşteptă pe Cantacuzin să se întoarcă de la uşa de intrare. Atunci îşi lăsă mînile în poala hainei şi rămase nemişcată, într-o pozăhieratică. Fața îi era calmă. Buza de jos avu un fior, în clipa cînd se pregăti să vorbească din nou.

Lai Cantacuzin o privea din toate părțile. N-o privea fățiş; se plimba pe dinaintea ei necontenit, şi o observa fără să pară, mărturisindu-şi că o ființă ca domnişoara Mazu devine şi mai interesantă într-o situație dramatică. Începea într-adevăr să fie femeie; deşi era subțire, avea rotunzimi ferme. E bine s-o lese să-şi verse întâi năcazul, ca să i se coloreze obrazul şi buzele. Buzele îi erau acum subțiri, palide şi strînse şi ochii i se adînceau într-o fixitate interioară.

— Domnule Cantacuzin, zise ea deodată, împungînd uşurel cu tîmpla dreaptă, îmi dau foarte bine samă că nu trebuie, în acest moment, să-ți mulțămesc prea mult pentru îndemnul ce ai dat Aglaei ca să facă din mine altceva decît ceea ce eram osîndită să rămîn.

Domnişoara Daria se opri o clipă. Lai Cantacuzin o privea cu simpatie.

— Poate nici doamnei Argintar nu trebuie să-i fiu mai recunoscătoare, urmă Daria, pentru că m-a inițiat în ceea ce dumneata ai spune decența propriei mele ființi.

Domnişoara Mazu se opri iar. Avu impresia că n-a început bine tratativele-i diplomatice.

Discursul ei ar fi urmat să intre în detalii umilitoare. A fost învățată de Aglae Argintar să se îmbrace şi să fie curată. De la mama ei care fusese țărancă şi nu ştia decît să sufere şi să plîngă, nu cunoscuse nimic din această decență elementară; iar tatăl ei, domnul Vasilică Mazu ar fi fost bucuros să poarte pe ea un strat de murdărie, ca să facă economie de o haină groasă iarna.

Cum îi trecuse prin minte – îşi făcea reproş Daria – că ar fi putut da asemenea amănunte umilitoare pentru ea unui bărbat către care vine cu intenții agresive. Îşi aducea chiar în clipa aceea aminte de un precept capital al doamnei Aglae Argintar:

— Drăguța mea, o învăța doamna Argintar, față de un barbat să nu te pui niciodată într-o stare de umilire fizică...

— Aştept, domnişoară, o îndemnă domnul Lai zîmbind.

— Te rog să mă ierți, reluă Daria, tulburată. Voiam să spun că am fost o copilă fără mamă; naşa mea, cucoana Daria Prăjescu a murit şi ea prea devreme şi nu mi-a lăsat decît acest nume, predestinat să nu accepte diminutiv şi mîngîiere. Salvatoarea mea a fost Aglae; ea mi-a fost prietină şi mamă. Dar explicațiile acestea poate nu interesează.

— Duduie, te ascult, zise domnul Lai, cu bunăvoință. Aş dori numai să-mi explici, dacă socoți necesar, de ce contribuția mea, foarte modestă, nu se bucură din partea dumnitale de apreciere.

— N-aş putea să-ți explic bine de ce, domnule Cantacuzin.

— Chiar dacă aş stărui?

Fata tăcu o clipă.

— Se pare, începu ea din nou, că, în raporturi ca ale noastre, unul din parteneri are interes, urmăreşte ceva.

Cantacuzin zîmbi amabil:

— Găseşti, domnişoară Mazu, că n-am fost dezinteresat?

— Nu ştiu. Observația mi se poate aplica şi mie. În aceste momente e nevoie să încerc a mă lămuri eu însămi. Aş fi vrut să mă ajuți dumneata.

Domnul Lai urma să se plimbe, simțindu-se dintrodată pradă unei nelinişti nouă şi ciudate. Această nouă nelinişte avea un caracter dublu. Avea ceva din simțirea cunoscută atît de des, cînd trăgea două focuri unul după altul în Țarna Mare şi iepurele continua să fugă. Avea ceva şi dintr-o teamă că tot ce putea fi agreabil în asemenea convorbire amenință să se învenineze printr-o sosire intempestivă, – alta decît a doamnei Barboni.

Păru că ascultă sunetul ploii în burlane şi zgomotele străzii. Erau zgomote imaginare. Un pas real, grăbit şi furişat ar fi marcat poate un început de catastrofă.

— Aştept, domnule Cantacuzin… zise Daria Mazu.

— Să vedem, zise Lai.

— Ce?

Îl privi mirată. Avu impresia că nu-l poate scoate dintr-o

preocupare proprie, către ființa ei. Își plecă fruntea, suspinînd:

— Bine.

Rămase ațintită, în sine, încă un răstimp.

— Te rog, domnişoară, vorbeşte, se întoarse, precipitat, domnul Lai.

— Să încerc, zise Daria. Aş putea să recapitulez unele lucruri pe care dumneata nu le-ai cunoscut niciodată prea bine. Sînt departe de a mulțămi domnului Mazu pentru iubirea care a arătat-o către mine şi către fratele meu. Ani de zile viața mea a fost umilință şi spaimă, ca şi a a mamei. Nu-mi aduc aminte absolut de nici o bucurie. Nu e nevoie să mai explic cu ce lupte am izbutit, împreună cu bunicul meu de la Adîncata, să-i smulgem strictul necesar ca să pot avea o îmbrăcăminte cuviincioasă. A contribuit la asta desigur şi ruşinea față de dumneavoastră; căci tatăl meu e un om ruşinos. Mi-a pus deci la dispoziție o parte din drepturile mele, ca să nu fie chemat în fața justiției.

— Ceea ce spui dumneata e cu desăvîrşire fantastic... declară Cantacuzin, oprindu-se numai o clipă.

— Este întrucîtva; însă doresc să cunoşti şi regimul la care a fost supus fratele meu Emil, pentru ca vorba dumnitale să-şi aibă într-adevăr toată justificarea. Fratele meu a fost un biet bolnav. Asupra atacurilor lui de epilepsie mă aplecam numai eu cu groază şi cu dezgust. Cu timpul m-am resemnat, şi, nopți întregi, suferința lui a circulat de la dînsul la mine. Ştiam că nu e voie să-l vadă vreun doctor. Totuşi l-au cercetat şi doctori, după ce a început a umbla la şcoală. Pentru asemenea indiscreție tata a găsit de cuviință să-l închidă în pivniță şi să-i aplice un număr de lovituri cu frînghia udă. Cîte, nu s-a putut şti; băietul nu le-a putut număra decît pînă la un timp. Leşinase de mult, pe cînd omul pe care îl urăsc îl ținea încă între genunchi, îl încălica şi-l bătea cu înverşunare.

Cantacuzin se opri iar, aproape înfricoşat:

— Ai spus că-l urăşti?

— Am spus. Îl urăsc, declară fata cu linişte, fără a-l privi. Acea frînghie udă şi plină de sînge a servit deseori pentru asemenea pedepse. Am furat-o într-o zi şi-am aruncat-o într-un anumit loc. Am fost chemată şi eu în pivniță, ca să răspund cu viața, pentru asemenea faptă. În locul frînghiei am cunoscut un băț de corn. Acum înțeleg că era necesar să murim; însă eu m-am îndărătnicit a trăi, şi pentru asta nu pot fi niciodată iertată. Iar Emil e iertat şi mai puțin pentru că a fugit în lume, acoperind de ruşine un consiliu comunal. Acesta era răcnetul tatălui meu. Ruşinea se răsfrîngea şi asupra consiliului comunal. De la această fugă sînt patru ani. Tatăl meu încă suspină, nemîngîiat că nu s-a găsit cadavrul.

— Care cadavru? Unde s-a întîmplat asta? bolborosi domnul Lai cu uimire.

Domnişoara Mazu privea fix într-un ungher al camerei, ca şi cum ar fi fost singură.

— Care cadavru?

— Cadavrul lui Emil. Numai atunci partea de moştenire a copilului îi este asigurată.

— Eu înțelesesem altceva, bolborosi domnul Lai, perplex.

— E acelaşi lucru, domnule Cantacuzin, zîmbi domnişoara Mazu.

— Dar, în acest caz, moştenitoarea eşti dumneata.

— Ştiu; însă trebuie să mor şi eu într-o formă oarecare. Te încredințez că e o dorință fierbinte. Poți fi sigur, domnule Cantacuzin, că nu sînt nebună, şi vorbesc liniştit; de aceea, acum cîteva clipe, cînd ți-am cerut un sfat şi dumneata nu mi l-ai dat, m-am hotărît să accept mîna domnului maior Ortac. Nu fac asta cu plăcere, însă țin să mă eliberez dintr-o atmosferă pe care n-o mai pot suporta. Dumneata ai făcut totul, ca să-mi adînceşti suferința. Poate că n-ai făcut rău; totuşi, cum am mai spus, nu te aştepta la recunoştință.

Tot timpul domnişoara Daria vorbise stăpînit. Pasiunea care era dedesubt se simțea numai în accentul sacadat şi-n

singurătatea pe care şi-o crease dintrodată, desfăcîndu-se de Lai Cantacuzin. Venise acolo, desigur, cu dorința de a nu fi singură şi acum domnul Lai se vedea în afară de radiația de întuneric a sufletului ei. Se simțea dezolat că nu putuse rosti cuvintele necesare, care se aflau prezente şi acum în ființa lui. Poate ar fi rezultat altceva. Din alt dozaj, în eprubetă s-ar fi precipitat cristali irizați, în loc de această otravă neagră. Are înaintea lui etalată o mizerie, a cărei intensitate niciodată n-o bănuise; totuşi aşa trebuia să fie, pentru armonia lucrurilor din lumea aceasta; e argumentul cel mai plin al geografiei lui. Se oprise şi privea către acel mic şi sumbru argument care stătea neclintit în fotoliu; avea față de acel argument o mişcare sufletească pînă la lacrimi. Mai făcu un ocol.

Cum domnişoara Mazu rămînea îndîrjită, se stăpîni şi el şi găsi alte vorbe:

— Duduie, nu e necesar să iei hotărîri iremediabile. Orişicînd, o clipă ne poate procura schimbări şi surprize.

— Iremediabil e vorbă poate prea tare. Însă n-am nimic de schimbat. La casa domnului Mazu nu mă mai întorc. Am rugat pe doamna Barboni să mă ocrotească, pînă ce voi intra la ceea ce se poate numi căminul meu ş-al soțului pe care mi-l dă Dumnezeu. Dumneata crezi că e cu putință să fac altceva? Nu crezi. Prin urmare voi face ceea ce mi-i scris. După aceea am s-aştept să mi se îndeplinească şi celelalte pedepse, pentru greşale de care nu sînt vinovată. Întăi am s-aştept să vie Emil.

Văzînd-o că se opreşte, domnul Lai stătu şi el din plimbare-i agitată.

— Am aflat prin Eva Goldman, urmă ea, izolîndu-se iar, că unul din voiajorii negustorilor de la noi a văzut în toamna asta, în două locuri, pe fratele meu. Era desigur într-o stare de suferință care la el e obişnuită şi într-o mizerie indescriptibilă. L-a văzut întăi la Galați, în port, şi nici n-a cutezat să se apropie de el, să-i vorbească. După o lună l-a revăzut în gară la Bacău. Deci se mişcă spre miazănoapte. L-

am şi visat, slab şi palid, aşa cum era cînd ne-am despărţit. Atunci a vrut să mă sărute şi m-a respins; apoi a revenit grabnic, m-a cuprins şi mi-a şoptit că trebuie să plece, dar se întoarce cînd va sosi timpul. Care timp? Nu ştiu. Cînd va sosi timpul. Acuma sînt sigură că vine. Se tîrîie poate pe sub pămînt din loc în loc; aşa l-am visat. Într-o zi, cînd nimeni n-are să ştie, va fi aici.

Cantacuzin primi de la fotoliu un zîmbet straniu care-l pătrunse pînă în adîncimile fiinţii. Era un zîmbet şi totuşi punea în el o apăsare de plumb «Ce pot face?» se întreba el, cu sufletul împovărat de nemulţămire. Nu putea face nimic. Desigur, în fiinţa aceea fusese tinereţă şi dorinţă; şi una şi alta stătuseră în preajma lui; acum însă o învăluia umbra ca pe un spectru. I se păru că s-a micşorat lumina lămpii şi nu îndrăzni s-o sporească. I se păru casa încremenită în tăcere. Paşi se furişară în uliţă. Auzi o singură bătaie în uşă.

Respiră uşurat. Desigur, e doamna Barboni. Altcineva ar fi zgîriat la fereastră.

Se produse o destindere.

Domnul Lai trecu în antret, ca să deschidă uşa de afară. Cînd se întoarse, întovărăşit de cucoana Frosa, Daria Mazu se ridicase din scaun. Avea mişcări febrile. Privise în juru-i, văzuse într-o oglindă imaginea doamnei Argintar; se strecurase la piano şi întorsese fotografia către zid; pe urmă o aşezase la loc cu o înfiorare ca de frig şi gemuse scurt, ca de o împunsătură bruscă. Cuprinse braţul doamnei Barboni.

— E tîrziu. Să mergem. Mă simt obosită.

— Mergem îndată, drăguţa mea, îi răspunse cucoana Frosa, privind-o cu atenţie. E bine să ştii, prinţule, se întoarse ea către Cantacuzin, că doamna Argintar s-a arătat de aşa noblеţă, încît nu m-am putut opri să n-o sărut. Chiar am şi rîs de asta, căci era tot o sărutare cu mustăţi.

— Confunzi pe Aglae Argintar cu doctorul, stimată doamnă; eu ştiam că te-ai dus acasă.

— A, nu. M-am dus puţintel mai departe, pînă la

generalul, ca să văd ce se întîmplă acolo şi să spun cîteva vorbe de consolare cuconiței. E contra acestei căsătorii, ca şi dumneata, însă recunoaşte că nu este altă soluție. Ho– tărîrea dumnitale care a fost?

— Domnul Cantacuzin a ridicat din umeri, se veseli Daria.

Domnul Lai se întoarse cu uimire:

— Eu? am ridicat din umeri?

— Desigur; căci, într-adevăr, altă ieşire nu este.

— Bine, bine... zîmbi cu îngăduință cucoana Frosa. Ați ajuns cu toții la cuvîntul meu. Eu aşa am decretat – că trebuie să se facă o căsătorie. Cu cine? Cu un barbat. Fără să ştie despre cine e vorba, bunica de la Adîncata are să se bucure. E adevărat că are să fie singura bucurie, dar eu zic să ne mulțămim şi cu atîta. Acuma iată ce face doamna Argintar. Primeşte să facă parte dintr-o comisie, împreună cu mine, ca să trateze cu domnul Vasile Mazu chestia tru– soului ş-a cheltuielilor, precum şi a zestrei. I-am atras eu luarea-aminte. Mazu vrea să-şi mărite fata, însă ştie de la mine că asta se va face fără cheltuială şi fără zestre. Eu însă nu pot garanta că adevărurile se găsesc în drojdia de cafea, aşa că trebuie să dea asigurări.

Daria se opri dinaintea ei, cu fața crispată de un rîs silit:

— În loc de asigurări, ar fi bine să preferați parale.

După ce-şi spuse aceste vorbe, trecu lîngă păretele din fund şi rămase cu privirea ațintită asupra portretelor care înfățişau pe părinții lui Lai. Vornicul şi vorniceasa zîmbeau, dar ea nu răspunse la acest zîmbet din trecut.

Doamna Barboni urma să facă rînduieli.

— Prietina noastră te roagă să mergi cu noi.

— Unde?

— La Mazu. Poate va fi de ajuns simpla dumnitale intervenție.

— Nu găsesc că e necesar... se apără Lai.

— Nu e nevoie şi nu se poate, hotărî domnişoara Mazu, întorcîndu-se de cătră portrete.

Ca şi cum totul s-ar fi isprăvit brusc, fata îşi aruncă pe ea mantaua, luă cortelul şi adresă lui Cantacuzin un salut fără cuvinte, numai cu fruntea, aplecîndu-şi totodată pleoapele.

VI

Vasilică Mazu era un om harnic; se scula totdeauna foarte dimineață. Cum mărturisise într-atîtea rînduri, nu voia să piardă niciodată nimic. Fiecare zi îşi dă astfel, nesilit, beneficiul ei. Sluga doarme mai puțin, paserile ies la scurmat mai devreme. Casapii, la piață, n-apucă a-şi vinde bucățile cele mai bune. E adevărat că încearcă să le puie deoparte, însă dumnealui ştie unde să le descopere. Dacă se petrece ceva în tîrg, află cel dintăi. Dacă este vreo pricină de afacere, n-o scapă din mînă. Se poate bucura şi de veştile rele care privesc pe alții: a ars o clădire, s-a furat o vită, a murit un porc. Cei interesați au nevoie de ceva bani cu dobîndă; dumnealui e în preajmă.

— N-am de unde să am! suspină el subțire, pufnind pe nări şi bătîndu-se cu palmele peste coapse. Banul, în ziua de azi, e tot mai rar şi mai scump.

Dar, c-o dobîndă potrivită, totdeauna ajunge să găsească.

Dacă se scoală mai dimineață, isprăveşte mai curînd şi dezbaterile cu nevasta.

Cucoana Amalia e o femeie care ştie să-i ție piept. Puterea şi dreptul ei, în această privință, merg destul de departe. Merg destul de departe din pricină că, pe lîngă hărnicie, Mazu adaogă la calitățile sale şiretlicul, şi, mai ales, prudența. Se întîmplă ca această a doua soție să se tragă din oameni de soi. Cucoana Amalia are mai ales un frate care a ajuns la rangul de subprefect. Umblă, în inspecțiile plăşii lui, c-o trăsură cu arcuri şi cu doi cai repezi. Are pe capră, lîngă birjar, un călăraş, cu carabină. Subprefectul Iancu Voroneanu e un om cu glas puternic şi jovial; unde poposeşte se iscă totdeauna o petrecere; gesturile lui mari chiamă prietinii din toate orizonturile. De aceste gesturi prea largi şi prea violente, cu ochii aprinşi, Vasile Mazu nu face nici un haz; se fereşte de ele, le lasă să treacă. Însă cucoana Amalia ştie să le evoce la timp potrivit.

— Să nu uiți de zahar, Vasile, îi aminti, în dimineața aceea de duminică, doamna Mazu.

— Care zahar? se răsuci cu ochi tare miraţi cuconu Vasilică. Nu înțeleg cum se isprăveşte aşa de repede zaharul.

— Se isprăveşte pentru că aşa i-i dat lui să se isprăvească, ridică din umeri, cu indiferență, cucoana Amalia.

— Mare poznă! pufni Mazu. Să vedem, să facem socoteala. Am adus zahar joi.

— Nu-i nevoie să faci nici o socoteală, replică doamna Mazu. Cred că e destul să te anunț că s-a isprăvit. Îmi închipui că nu-l aduci ca să-l țin la icoane.

Una din fetițe intră şi şopti ceva la ureche mamei.

— Da, drăguță, îi răspunse cucoana Amalia. Fetele au nevoie de caiete de caligrafie.

— Nu le-am adus caiete de caligrafie? se tîngui Mazu, Eu ştiu că le-am adus caiete de caligrafie.

— Te rog, Vasile, să fii rezonabil. Nu ştiu cine ți-a dăruit colecțiile acelea de hîrtii sugătoare. Profesoara le-a zvîrlit la gunoi şi a avut dreptate. Fă bine şi adă caiete cumsecade. În familia mea am fost obişnuită să mă înfățişez cuviincios. Nu vreau ca fetițele mele să fie de rîsul nimănui. Cine a mai stat în casa asta a putut suferi orice, asta nu mă priveşte pe mine. Eu am alte norme de conduită. Copiii alteia au putut umbla cu picioarele şi cu alte părți ale trupului goale: n-am a mă amesteca. Fetele mele însă sînt fetele mele şi te rog să binevoieşti a le cumpăra caiete de caligrafie.

— Bine, am să le aduc, mormăi plictisit Mazu.

— Cu vorba asta nu mă împac. Nu-i destul să le aduci lucruri cu care negustorii n-au ce face şi le leapădă. Să cumperi caiete model.

— Ce-ți pasă dumnitale? Au să fie caiete model.

— Avem să vedem. Pe lîngă zahar, nu uita că s-a isprăvit sarea. Ne trebuie şi făină.

— De care făină? De grîu ori de păpuşoi?

— Îți închipui că e nevoie şi de una şi de alta. Pe lîngă

asta, pînile vezi să fie proaspete. Ieri, a strecurat negustorul în coşul babei Zamfira o pîne veche.

— Sînt bune şi pînile vechi, Amalie. Aşa e convenția.

— Treaba dumnitale, cu convenția dumnitale. Eu am fost obişnuită cu pîne proaspătă. Copiii sănătoşi nu se cresc cu pîne veche; asta s-o ştii dumneata de la mine. Copilele mele n-au să fugă în lume; au să se mărite în casa mea.

— Să lăsăm asta, Amalie. Mie îmi convine aşa.

— Şi mie îmi convine, dar pentru un părinte nu-i lucru onorabil şi pentru o domnişoară nu-i frumos. Îmi stătea aici toată ziua c-o carte în mînă, ca o prințesă, şi nu făcea nimic. Nu se pricepea decît să-şi ridice clonțul şi să-mi întoarcă vorbele. De trei ani a intrat mă rog, în relații cu lumea mare şi i s-a subțiat nasul. Pretinde poate că ştie franțuzeşte şi cîntă la piano? Şi eu am învățat aşa ceva la maici şi nu mă socotesc coborîtă cu hîrzobul din cer. Dacă mi-a ajuta Dumnezeu, fetele mele au să-şi facă educația complectă acolo. Eu am fost nevoită să întrerup, ca să putem ajuta pe frate-meu Iancu să-şi isprăvească liceul. Acuma a da şi el o mînă de ajutor pentru fetițe.

— Are să facă foarte bine, încuviință Mazu.

— Ştiu că are să facă bine, dar asta nu te scuteşte pe dumneata de datoria pe care o ai. Ca să nu umble iar vorbe prin tîrg cum au umblat şi cum umblă.

— Care vorbe? Ce-mi pasă mie de vorbe?

— Dumnitale nu ți-a fi păsînd, dar mie îmi pasă. Două săptâmîni n-am scos capu-n lume şi nu m-am putut duce la vizite. În toate părțile întrebări: Ce-i cu băietul lui Mazu? S-aude c-ar fi murit, ori ar fi fugit de-acasă. Degeaba l-ai pedepsit; n-ai putut pune în el minte. Acuma socoteşti dumneata că gurile femeilor tac? Te rog du-te şi ascultă la toate uşile şi la toate ferestrele de pe ulița asta şi de pe alte uliți. N-ai s-auzi decît asta: că fata lui Mazu, fata cea mare, bineînțeles, s-a oploşit la prietinii ei din tîrg. A fugit de-acasă.

— Dar nu-i adevărat asta, frate dragă. Mi-a spus fata că se

duce. Ne-am înțeles; am consimțit; are a-şi face trusoul; am scăpat de pacoste; îmi spăl mînile; nu vreau să mai ştiu de nimica; bucuros sînt că rămîn c-o grijă mai puțin. Lumea să facă bine să-şi vadă de nacazurile ei, nu de ale altora.

— Gura lumii numai pămîntul o astupă, declară sentențios doamna Mazu. Ți-am spus că-mi convine şi mie acest aranjament. Chiar dacă s-ar scandaliza tîrgul, eu sînt bucuroasă că am scăpat de un duşman. Însă nu se poate să nu-ți arăt că vina nu e a mea, nici a altora. Acestea sînt dobînzi la un capital de greşeli, cum zici dumneata. Să nu-mi spui că n-aveai cum face altfel. Acuma-i mai greu decît la început. Acuma te păleşti de încăpățînarea dumneaei ca de un fier. Cît m-a măcinat domnişoara asta pe mine şi cît venin mi-a pus la inimă, numai eu ştiu; binele pe care mi l-a făcut nu-l doresc decît duşmanilor mei şi prietinilor dumnisale. Crede dumneaei că n-am înțeles-o eu, din vorbe şi din purtări, ce-a urmărit? Ha–ha! N-a lipsit mult să ai ginere din os sfînt. Atîta îmi mai lipsea, ca să-mi fie bucuria deplină. L-am văzut şi ieri pe dumnealui, dis–de–dimineață, plim- bîndu-se pe aici şi oglindindu-se în geamuri. A dat de veste în tîrg că se duce pe cîmp şi împuşcă iepuri, însă dumnealui are întîlniri cu altcineva. Nu-i nevoie să mă întrerupi. Are de-a face una cu alta; căci lucrurile au ieşit cum trebuie, nu ca în romanele pe care le ceteşte dumneaei. Nu te grăbi, Vasile; să nu te aperi şi să nu dai din mîni; de asta te-ai sculat dimineață şi m-ai stîrnit şi pe mine, ca să stăm de vorbă. Însamnă-ți în minte că ne mai trebuie de la piață şi o mătură. Ce ne mai trebuie? Ne mai trebuie puțintel rom.

— De ce ne trebuie rom? Eu nu beau rom. Înțeleg mătură. Însă nu înțeleg de ce trebuie rom.

După ce izbuti să puie astfel şi el cîteva vorbe, Mazu îşi pipăi cravata şi-şi îndesă în cap pălăria tare. Era încrețit la obraz şi îngrețoşat. I se răcise şi cafeaua turcească. O bău cu displăcere: n-avea zahar. Cucoana Amalia îl pîndise anume ca să-i vadă mutra şi se veselea, clătinîndu-şi cerceii lungi.

— Nu uita că lui Ortac şi lui Cataramă le place cafeaua cu rom, şi ei umblă nedespărțiți, explică ea lui Mazu. Se cuvine să-l primim pe Ortac ca pe un binefăcător al nostru. Să nu uiți prin urmare să aduci şi un sfert de kilo de cafea. Cred că ar fi nimerit, Vasile, să le scrii toate pe-o listă.

— Ştii că nu uit niciodată nimic... zise el, privind lucrurile din jurul soției lui.

Spectacolul pe care-l prezenta ființa cucoanei Amalia era deosebit de agreabil, însă el nu-l privea direct niciodată.

Se răsuci în şuruburile lui de cauciuc şi porni, aruncînd o privire iscoditoare pînă în fundul ogrăzii, în dudăul ofilit de cea dintăi brumă de toamnă. De acolo fără îndoială iese un nou duşman al lui. Acela nu-i cere parale şi cumpărături. E un dihor care i-a distrus o mulțime de paseri.

— Îmi închipui că poate ar trebui reparată poiata găinilor... oftă el, cu grijă.

Tocmai trecea în cerdac şi dc-acolo avea să scape spre poartă, cînd glasul cucoanei Amalia îi opri din nou. Desigur, era o nouă cerere. Era făcută în ultima clipă, ca s-o apere de discuție. Era făcută cu gingăşie diplomatică, dar c-o hotărîre neştirbită.

— Vasile, zicea cucoana Amalia, călcînd cu pantofi de pîslă pe umbra lui lungă, cred că nu-i nevoie să-ți mai spun că la nuntă, surorile miresei se cuvine să aibă toalete nouă.

Cucoana Amalia se aştepta să-l vadă revenind în apărare, cu zvîrcolire de brațe şi gemete. Îi cunoştea privirea holbată şi scîncetul: Doamne Dumnezeule! Aştepta şi se ținea tare, cu ascuțime de limbă şi cu puteri hărăzite oricărei mame de cătră Cel Atotputernic. Dar cel mai neaşteptat lucru din lume se produse în acea clipă.

Mazu se înturnă numai pe jumătate şi confirmă cererea legitimă a soției sale.

— La asta m-am gîndit eu dinainte. Să n-ai nici o grijă.

Cucoana Amalia rămăsese cu gura căscată, gata să arunce o replică. Mazu trecuse în uliță şi se strecura pe lîngă zaplazuri, ca s-ajungă din urmă pe baba cea c-un singur ochi.

Cu nedumerire şi neîncredere, doamna Mazu reveni în odaie, scuturîndu-şi cerceii. Cu toate acestea, Vasile nu părea lovit de vreo nebunie subită şi ea a auzit cu urechile ei.

Fără îndoială că Mazu era în toate minţile; dar în ziua aceea avea privilegiul să provoace o uimire nouă. O clipă i se luminase faţa ca de o urmă de zîmbet, pe urmă se concentră în preocuparea lui unică. Motorul vieţii lui era un vierme neadormit, care oscila în întunericul din lăuntru, cînd scurmînd, cînd ridicînd ochi orbi, ca doi bănuţi de argint. Nimic din ce-i lume şi Dumnezeu nu-l mai interesa pe Vasile Mazu; viţiul agonisirii celei fără de margini se ascuţise la el atît, încît îl făcea invincibil şi ireductibil. În calea lui toţi ochii omeneşti se tulburau, toate nasurile se întorceau la o parte, ca şi cum scria în mers o dungă de fum cu anumit miros.

La prăvăliile şi tărăbile din piaţă, în acest fel se vesti trecerea lui. Negustorii îl simţeau de departe şi-şi făceau semn. Fiecare urma să-şi lepede birul, în panerul cel mare al babei. Erau convenţii secrete, de toţi cunoscute. Baba verifica aplecîndu-şi nasul şi ochiul şi-şi făcea observaţiile. Cuconu Vasilică plătea ceea ce i se părea lui că se cuvine cu dreptate. Negustorii primeau fără a privi. După ce trecea acest muşteriu matinal, se producea o destindere şi soarele îşi dădea toată lumina.

Se aflau, între căsăpii, doi cotei foarte inteligenţi. Unul era cu picioarele răsucite, altul cu botişor de vulpe. Amîndoi făceau o primire dintre cele mai ostile ajutorului de primar. Îl lătrau cu îndîrjire de la o distanţă potrivită, aşa încît Mazu nu-i putea atinge niciodată, cînd repezea înspre ei, îndărăt, piciorul. Erau reprezentanţii tagmei lor. De unde ştiau aceşti cotei păcătoşi, se întrebau negustorii, că între omul negru cu juvăţ şi ghioagă şi între cuconu Vasilică era un raport direct de asociaţie? La epocile anumite, după prigoniri şi morţi, hingherul îşi plătea şi el birul în mîna cu degete cîrligate a domnului ajutor de primar. Deci şi de data asta Mazu îi privi pieziş din dreapta şi din stînga, şi zîmbi în sine, hotărît să cheme asupra lor destinul.

După ce-şi isprăvi tîrguielile, îşi făcu în gînd socoteală amănunțită şi oftă cu mulțămire. Se îndreptă spre primărie, trecînd prin uliţile negustorimii şi răspunzînd la saluturi. Era atent la mişcarea sătenilor, la oficiul încasatorilor comunali şi-al vardiştilor. Fără să pară, încorpora în el esența tuturor afacerilor şi tranzacțiilor, pîndind şi scontînd tot felul de posibilități personale.

Nici unul dintre consilieri şi dintre funcționari nu se ostenea într-o zi ca aceea. El singur se credea dator să fie neadormit. Era zi de autorizații felurite şi-l aşteptau o samă de negustori, privindu-l într-o parte, cu ochii pe jumătate închişi.

Aprodul se plecă adînc în fața lui. Vasilică Mazu era tata aprozilor, al pompierilor şi al celorlalți mici funcționari. Toți aveau chitanțe de aprobat şi de scontat. Şi asta era ceva de mirare cu cîtă blîndeță şi grabă iscălea şi aproba asemenea hîrtii cuconu Vasilică Mazu.

— Domnule primar, a venit un soldat de la domnul general c-o scrisoare, îl informă aprodul.

— O scrisoare, pentru mine?

— Pentru dumneavoastră.

— A, da, ştiu... răspunse el, pufnind cu importanță.

Nu ştia nimic, însă era bine să tragă un folos din orice.

Trecînd la birou, privi oblic scrisoarea. Ce putea să fie în acel plic închis? Nu putea să fie nimic bun. În orişice scrisoare pecetluită, te pîndeşte un duşman. Fără s-o atingă o privi a doua oară, din altă poziție. E scris de femeie. Îi cere ceva, deci, doamna Argintar. O contribuție la o binefacere, ori la un bal. Să mai steie deci acolo; nu-i nici o grabă pentru asemenea veşti.

— Cum? Ai spus ceva?

— Să trăiți, domnule primar, soldatul aşteaptă răspuns.

— Ce? A, da, ştiu... să dau răspuns. Să vie negustorii, să vedem ce vor, şi dau răspuns numaidecît.

— Aşteaptă de mult, domnule primar. V-a căutat ş-acasă.

— Bine, bine, dau răspuns numaidecît. Să vie cei doi negustori.

Pe cînd negustorii îşi explicau afacerea, şopăcăind la urechea lui dreaptă, el îşi întoarse ochiul stîng spre colțul biroului. C-o mînă furişată întinse degetele-i lungi şi apucă, plicul. Îl desfăcu dintrodată şi dădu la lumină foaia, luînd cunoştință dintr-o singură aruncătură de ochi de cele cîteva rînduri, – ca şi cum ar fi dat peste cap un hap de chinină. Nu era nimic, nu era nici o cerere, era o simplă poftire.

— Doamna general Argintar doreşte să mă vadă, zise el negustorilor.

Evreii îl priviră spăriați. El se întoarse spre aprod.

— Spune soldatului că vin numaidecît.

— Ce facem noi, cucoane Vasilică? întrebară, îngrijorați, negustorii.

— Faceți bine, totu-i în rînduială... le declară el spre marea lor uimire. În dimineața aceea domnul Mazu continua să-şi mențină privilegiul, pe care-l întovărăşea chiar de zîmbete. Negustorii însă rămaseră nedumeriți şi înfricoşați.

— Înțeleg eu bine despre ce poate fi vorba, le zise el.

Negustorii se priviră consternați. Fără a-i băga în samă, Mazu îşi acoperi iar capul mic, îndesind pînă la urechi pălăria tare, şi se duse la ceea ce era, după părerea lui, o întîlnire diplomatică.

Ziua era cenuşie, îmbrobodită de nouri. Clopotele de la biserici sunau sfîrşitul slujbei religioase. Mazu nu le auzi. Doamna Aglae Argintar şi doamna Barboni îl văzură de departe, cum vine pe strada pustie, lungindu-se în mişcările-i agitate. Îşi făcea necontenitele lui socoteli, însă nu părea deloc îngrijat.

— Nu ştie despre ce-i vorba... zise zîmbind doamna Argintar.

Cu acelaşi surîs subțire şi ironic îl întîmpină pe domnul ajutor de primar în cerdac şi-l întrebă dacă binevoieşte să se ostenească pînă în salonaşul ei. Se găseşte în acelaşi salonaş

şi doamna Frosa Barboni.

— Vă sărut mîna, cuconiță, se ploconi cu zîmbetu-i palid Vasile Mazu. Se află aici şi cucoana doctorului? Asta mă bucură foarte mult. Ce face, mă rog, domnul general? Am auzit că-i puțintel suferind.

— E ceva mai bine, răspuse doamna Argintar.

— Răspunsul dumneavoastră mă bucură foarte mult. Vă spun drept, eram îngrijat.

— E cu putință, domnule Mazu? Din ce pricină?

— N-aş putea să spun de ce; însă eram îngrijat. O veste bună este pentru mine ca un dar de la Dumnezeu.

— Domnule Mazu, îi zise doamna Argintar, observ că conversația dumnitale astăzi e deosebit de agreabilă; sînt mîhnită că nu pot să-ți fiu o parteneră potrivită. Chestia pentru care te-am chemat eu nu-i tocmai plăcută.

— Asta nu-i cu putință, se veseli Mazu. Mă uit la cucoana Frosa şi văd că nu-i cu putință.

— La mine? se miră doamna Barboni. În împrejurarea de față, cucoane Vasile, eu n-aş putea să te sfătuiesc decît să nu crezi în prognosticurile mele.

— Care prognosticuri?

— Anume prognosticuri pe care le-am făcut eu cîndva şi care pe dumneata te-au bucurat.

— Vă spun drept, cuconițele mele, că nu înțeleg mult: se vede că, duminica, sînt mai puțin atent decît în alte zile. Nu m-ați chemat pentru o binefacere?

— Ba da, răspunse doamna Argintar.

Zîmbetul lui Vasilică Mazu se stinse o clipă.

— Te-am chemat, cum spui, pentru o binefacere. Întăi te rog să ne ierți pentru indiscreția noastră, dar, ştiind că ai hotărît căsătoria Dariei şi aflînd că ea primeşte, de şi cu destul regret, să se despartă de căminul părintesc, ne-am gîndit să alcătuim acest sfat, pentru un anumit scop.

Mazu privi cu linişte pe cele două femei.

— Copila aceasta mi-a produs destule supărări, declară el.

Sînt mulțămit că-i pot face fericirea. Mulțămesc că ați ocrotit-o pînă acuma. Îmi pare bine c-o adăpostiți şi o pregătiți de nuntă, de şi nevastă–mea se simte întrucîtva jignită, iar eu sînt destul de contrariat.

— Hotărîrea de a se despărți de dumneavoastră imediat a fost luată de domnişoara Daria, explică soția doctorului. Nu mă îndbiesc că a făcut asta cu foarte mare regret, cum spune doamna Argintar, dar caracterul fetei îl cunoşti şi dumneata.

— Îl cunosc, oftă Mazu.

— Aşa încît, urmă cu însuflețire doamna Argintar, acceptînd faptele aşa cum sînt, e necesar să desluşim chestia zestrei şi a trusoului.

— Asta e dorința iubitei mele fiice?

— Desigur, domnule Mazu, şi te încredințăm că e o dorință foarte îndărătnică. Lîngă ea stăm noi. În dosul ei stă răzăşul de la Adîncata, cu procesele lui începute.

— Înțeleg, înțeleg... încuviință Mazu, clipind din ochi. Ei bine, cuconițele mele, nu era nevoie de o stăruință aşa de mare. Dacă eu m-aş fi împotrivit, aş înțelege. Dar eu nu mă împotrivesc la nimic. Zestrea e un drept al fetei, moştenire de la răposata ei mamă. Cele două rînduri de case vor fi trecute, cu bună rînduială, în foaia respectivă.

— E vorba şi de trusou, stărui doamna Argintar. Aş putea spune că acesta e obiectul principal al discuției noastre.

— A, e vorba de trusou. Dacă e vorba de trusou, atunci mă grăbesc să spun că-s gata să fac orice jertfă pentru copilul meu. Mai mult decît atît. Vă rog să binevoiți a hotărî dumneavoastră suma. În marginile acestei sume las pe fată să-şi lucreze şi să-şi facă tot ce crede de cuviință.

Mazu privi cu modestie, însă pe furiş, pe cele două doamne. Le văzu şi pe ele uimite şi fu destul de bucuros în sine. Le sărută mînile cu deosebită plecăciune şi vorbe respectuoase. Se retrăsese cu spatele înainte; se înşurubase de mult în golul uliței, şi doamna Barboni privea încă, încremenită, pe doamna Argintar, care-şi muşca buzele, cu

sprînceana încruntată.

— E într-adevăr o minune, zîmbi nedumerită aceasta din urmă; dar asemenea lucru nu e absurd decît în aparență, şi explicația lui trebuie să existe.

Aceeaşi cugetare cucoana Frosa o traduse în stilul autohton al doctorului:

— Va fi fiind un drac la mijloc.

VII

Jurnalul pe care domnul Lai Cantacuzin îl scria foarte corect în limba franceză nu era ținut în prea bună rînduială. După naravul autohton, acest bărbat distins n-avea în toate zilele chef de lucru, ca să-l scoată din saltarul lui secret; şi chiar cînd se întîmpla să-l scoată, nu era tocmai dispus să scrie; iar cînd ar fi avut timp şi dispoziție, nu găsea material prea interesant în legătură cu colțul de lume în care se resemnase a-şi purta crucea vieții. Negreşit, fuseseră ani în care intimitatea lui cu doamna Argintar produsese îndestulătoare energie pentru observații interesante şi pentru fixarea unui material de amintiri fermecătoare. În general, era dispus să noteze mai ales acele lucruri care mai puteau dovedi încă o dată însuşirile nobile ale personalității sale. Cînd această operație devenea întrucîtva penibilă, domnul Lai, fără să-şi dea samă, desigur, era dispus la tranzacții şi la lene.

Explicația armonizării lui cu puşca de marcă englezească a încredințat-o deci, fără întîrziere, jurnalului său. A adăogit şi ceva din discuția cu Aglae Argintar, insistînd puțin asupra accesului ei de gelozie. Poate această atitudine a prietinei lui era justificată, dovadă vizita aceea bizară din sara cu ploaie. Însă aici domnul Lai ar fi trebuit să constate o scădere a sa față de sine însuşi, deci caietul nu cuprindea nici o aprofundare a sentimentelor sale.

Era greu să-şi dea singur o lămurire scrisă. Că iubea încă pe Aglae Argintar nu putea fi discuție. Nu ştia ce numire să dea atitudinei sentimentale față de eleva lui. Nu-i displăcea să descurce în favoarea sa frazele nedesluşite, reticențele şi tăcerile pe care ea le avusese în sara aceea față de el. Situația aceasta nu poate fi pentru el displăcută decît la gîndul că ea ar putea să se lichideze printr-o căsătorie lamentabilă. Dar ce ar fi putut să iasă dintr-o asemenea discuție spinoasă? Sosirea bruscă a doamnei Argintar ar fi transformat-o într-o

scenă de tragicomedie, şi această perspectivă era făcută să-i anuleze orice fel de avînt generos. Se mai aflau şi alte pricini, care atunci operau nedesluşit în subconştientul său. Perfecta lui lealitate ar fi trebuit să-l ducă la riscul unei mezalianțe. Era imposibil să treacă peste această considerație, mai ales cînd era vorba de Mazu, ființă, după aprecierea sa, eminamente respingătoare. Dar poate chiar fata se înşală în sentimentul ei, de şi ipoteza aceasta i-ar conveni mai bine să n-o accepte.

Deci caietul n-a înregistrat decît extrem de puțin din această dramă, şi asta s-a făcut într-o formă convenabilă amorului-propriu al domnului Lai.

În ziua aceea plutea o strălucire liniştită asupra tîrgului, subt un cer de azur. Lenea era în toate ca o plăcere. Domnul Lai simți nevoia să se împace cu sine însuşi pentru lucruri pe care nu şi le mărturisea, deci ieşi ca să mai cerceteze o dată mizerabila geografie a osîndei sale. Odios tîrg, în care niciodată nu se întîmplă nimic, cugeta el, repetîndu-se, ca într-un leit–motiv comic. Cu toate acestea tîrgul avea o frumuseță neprevăzută, pe care i-o da acel ceas unic, al aurului fluid şi al funigeilor. De şi totul părea neclintit, curgea peste lucruri o boare abia îngînată, mai mult o intenție. Lai Cantacuzin se simți deodată pătruns de binefacerea vieții, apoi, după o clipă, avu o destindere. Văzu în capătul străzii pe Daria Mazu umblînd repede. Venea spre el. În dreptul casei doctorului Barboni coti şi intră pe poarta grădiniții. Atitudinea ei era aşa, încît Lai fu încredințat că nu-l văzuse. Totuşi, în clipa cînd ea făcu mişcarea de întoarcere ca să închidă, el se crezu dator să-i adreseze un salut discret. Domnişoara Mazu îi răspunse imediat. După o mică ezitare, îşi urmă mişcarea inițială şi dispăru. Balconul doctorului era gol. «Astăzi e ziua unor laborioase tratative», zîmbi domnul Lai.

Trecu pe la grădina publică şi ajunse în ulița mare.

În ajun, duminică sfîntă, tîrgul fusese plin ca un stup; sătenii invadaseră oborul şi dughenile. Toată lumea

dezvoltase o activitate înfrigurată, de la negustorul cel mai mic pînă la jălbar şi doctor. Făcuseră afaceri bune misiții, crîşmarii şi calicii. Trecuse un val de bielşug, apoi se retrăsese. Acuma, după ce-şi socotiseră cîştigurile, negustorii ieşeau la odihnă şi petrecere. În colțuri de uliți, în soare, nu se vedeau decît siluetele lor negre. Luni era ziua odihnei şi a ştirilor amuzante.

Lai Cantacuzin avea cîțiva prietini între acei bancheri corecți şi discreți, care, după părerea sa, reprezentau, în acel colț de lume, Occidentul. Se întîlnise cu ei şi la Karlsbad şi la Monte-Carlo; erau la dispoziția sa la orice împrejurare cînd avea nevoie grabnică de numerar; erau totdeauna, față de el, într-o postură de respect, aşa încît Cantacuzin îi vedea şi-i asculta cu plăcere în asemenea după-amiezi tihnite. Pe lîngă asta, îi erau agreabile zîmbetele grupului feminin al acestei tagme. În acest mediu putea să plaseze cele mai extraordinare poveşti de vînătoare, căci era admirat mai cu samă în ipostaza de vînător. Deci îşi începu plimbarea între catedrală şi primărie, şi în jurul său se formă îndată grupul obişnuit, pe cînd de la ferestre deschise la etaj, îi urmăreau, cu destulă curiozitate, ochi femeieşti. Se găsea, între cei cîțiva însoțitori, Marcu Goldman, tatăl Evei, un om cu barba roşie, foarte jovial. Era şi Lupu Mendel, tot roşu, însă fără barbă, dar cu pistrui. Natan Finkel era din ramura brună a neamului. Avea ochi holbați şi totdeauna în lacrimi. Se păstra liniştit şi se mărginea să asculte zîmbind, cu mîna stîngă în dreptul inimii lui bolnave. Obezitatea lor profesională contrasta cu silueta de tinereță a prințului. Şi pentru aceşti tovarăşi, Lai era «prințul».

Ca totdeauna, Lupu Mendel servi ultimele veşti externe ale tîrgului. Aceasta era gazeta săptămînală. Goldman, după aceea, dădu ştirea, aflată de la copila lui, că maiorul Irimia Ortac a tranşat definitiv cu domnul Vasile Mazu chestia căsătoriei.

— Care căsătorie? întrebă domnul Lai

— Căsătoria domnului maior cu prietina Evei, zîmbi bancherul. Ştiu că dumneata, prinţule, ai aflat asta printre cei dintăi şi nu ţi-a făcut o deosebită plăcere.

— Mă aşteptam la altă alegere, consimţi Cantacuzin.

— De ce? maiorul se dovedeşte a fi un om generos. E adevărat că domnişoara Daria pare o fiinţă deosebită. Eva are pentru dînsa o mare admiraţie.

— Singurul bun e că se eliberează de tatăl ei, murmură Cantacuzin.

O clipă, evreii păstrară o tăcere neutrală.

— E un om remarcabil, suspină bolnavul de inimă, întorcînd un zîmbet fin şi plin de suferinţă către boier.

Marcu Goldman avea de dat şi alte ştiri.

— Sîntem într-o săptămînă a veştilor bune, rîdea el. Se fac în tîrgul nostru şi alte căsătorii. S-a găsit o partidă extra şi pentru domnişoara Ţipra. Deci tatăl ei Herşcu îi porunceşte să-şi înceteze rîsul şi să devie o balabustă cuminte.

— După cît văd, observă prinţul, în geografia mea căsătoriile silite sînt în mare cinste. Te sfătuiesc, Goldman, să nu procedezi la fel cu domnişoara Eva. Am pentru dînsa o mare simpatie.

— Pentru simpatia dumnitale ea îţi este foarte recunoscătoare, prinţule, şi se simţeşte onorată, însă nu poate face altfel decît porunceşte legea. După cum am să-ţi arăt îndată, legea noastră socoteşte căsătoria drept o datorie socială şi nimic mai mult. Dacă lîngă datorie se adaogă şi sentimentul, cu atît mai bine.

Cantacuzin deveni serios:

— Ai avea dumneata, prietine, îndrăzneala să spui asta domnişoarei Eva?

— Eva ştie. Dacă cineva nu ştie, i se spune, cînd vine vremea. Lucrul se verifică şi cu cel din urmă, mai nefericit şi mai puţin înzestrat din comunitate. Tocmai voiam să-ţi comunic, prinţule, ultima noastră anecdotă. E autentică şi o puneam la punct cu aceşti prietini ai mei, cînd ai sosit

domnia ta. E vorba de Moişe Luzer.

— Nu-l cunosc.

— Ba-l cunoşti, prinţule. E gliganul acela desculţ şi ticălos care umblă teleap-teleap pe uliţi şi sună dintr-o talancă, îndată ce-i gata încălzit cuptorul de la feredeul nostru. E băietul lui Leiba; bătrînul e om întreg la minte, dar foarte sarac. Văzînd că Dumnezeu i-a pus în sarcină asemenea copil, a făcut şi el ce-a putut şi l-a aşezat în slujbă la rabinul comunităţii. Neputînd învăţa carte, cum se cuvine, a rămas slugă pe lîngă un cărturar: şi îndeplineşte şi altă slujbă folositoare, după cum se vede şi se aude. Ei bine, legea porunceşte să-şi ieie şi el soţie. Deci comunitatea i-a căutat o fată orfană şi saracă şi i-a dat soţie. S-a făcut serviciul ritualic acum cîteva zile. Moişe Luzer s-a uitat ca un prost la fată şi s-a supus. După aceea tatăl său Leiba, care-i ţinea loc de naş, avînd obligaţia să-l iniţieze, l-a luat deoparte şi i-a comunicat porunca lui Dumnezeu, că fiecare fiu al lui Israel trebuie să-şi ieie nevastă. Gliganul, neştiind ce-i asta, se uita la tatăl său ca un prostalău ce se află. — Acuma ai să-ţi faci datoria către ea... continuă Leiba. — Care datorie? Eu nu ştiu ce datorie! mormăieşte Moişe Luzer. Eu mă duc să-mi caut talanca. — Ba să te duci să-ţi cauţi nevasta, Moişe Luzer. — Nu vreau; nu ştiu. — Ba să te duci, Moişe Luzer, s-o cauţi şi să te culci cu dînsa, după rînduială. — Nu-mi trebuie, nu vreau, nu ştiu, nu mă duc... mîrîie gliganul, întorcînd spre bătrîn umărul. — Ba să te duci, Moişe Luzer, căci e «miţvă>. Auzind că-i obligaţia legii, lunganul se sparie, totuşi se împotriveşte. — Cum? — E «miţvă», Moişe Luzer. Trebuie. — Cum? mormăie Moişe Luzer, dacă trebuie să se ducă numaidecît cineva la fata aceea, du-te dumneata, şi lasă-mă în pace ca să găsesc talanca...

În stradă, Cantacuzin nu-şi îngăduia să rîdă zgomotos; deci rîse aşa cum i se cuvenea unui om ca el, ceea ce făcu plăcere deosebită domnului Marcu Goldman. Se veseliră şi ceilalţi. Domnul Lai observă că se veselesc şi obrazurile de la

ferestrele de sus, dovadă că întîmplarea era obiect de discuție în tot tîrgul.

— Domnule Goldman, povestea dumnitale are haz, zise prințul, şi, pînă la un punct, înțeleg această disciplină. Sînt gata să accept că ea poate fi valabilă şi pentru domnişoara Țipra. Însă o copilă educată europeneşte cum e Eva se cuvine să beneficieze de alt tratament.

— Care tratament? zîmbi Marcu Goldman. Să fii dumneata sigur că, la momentul oportun, Țipra n-are să se împotrivească deloc. Să fii deasemeni sigur, prințule, că eu nu urmăresc nefericirea fetei mele. Aş voi să ştiu unde-i fericirea domnişoarei Mazu. Am auzit-o suspinînd pe umărul fetei mele. O întreabă oare cineva dacă-i place ori nu-i place şi dacă-i în drept să aibă un sentiment al ei?

Cantacuzin tăcu şi rămase ginditor; ar fi vrut să întrebe şi să ştie ce se poate cunoaşte din secretele acestor enigme vii care se numesc domnişoara Eva şi domnişoara Daria. Nu cumva acel bancher vesel şi bine hrănit a făcut investigații? Tovarăşii lui aveau o privire nedefinită, printre gene, şi păreau a supraveghea. Ca să umple acea pauză deşartă, domnul Lai îşi răsuci o țigară. Pe cînd şi-o aprindea, întoarse o ureche atentă spre văzduh. Se auzeau chemări depărtate. În fundul cerului, deasupra asfințitului, vîslea un şirag de cocori. Spuse cîteva cuvinte poetice despre aceste călătoare ale cerului. Tovarăşii săi rămaseră indiferenți, observînd împrejurimea imediată, unde începeau să se adune alte consfătuiri.

Dinspre grădina publică, străbătură sunetele muzicei militare.

— Asta-i plăcerea mea şi a domnului general, zise Natan Finkel, cu mîna pe inimă. Astfel ne luăm adio de la tîrgul nostru.

— Într-adevăr, domnul general Argintar pleacă la Viena pentru operație... confirmă Lupu Mendel. Se duce şi Natan Finkel, pentru suferința lui. Au să se mai ducă şi alții.

— După cît văd, dumneavoastră aveți bun birou de

informații, zise Lai, bănuind o provocare malițioasă şi încredințat că nu se cuvine să tacă.

— Aşa sînt ei... suspină Finkel.

— Care ei?

Bancherul cel brun făcu semn spre soții lui şi spre întreg cartierul. Într-adevăr, în asfințitul de soare se stîrnea mişcare febrilă. Cînta muzica la grădina publică. Era poate cel din urmă concert al anului. Era un omagiu către bătrînul general care pleca la Viena. Ulița se umplu mai ales de femei. Cantacuzin se simți spionat de o mie de ochi. Cine le vestise tuturor că va pleca şi el? În acest tîrg nu se întîmplă nimic, dar se ştie totul.

Se desfăcu de tovarăşii lui, lăsîndu-i să statornicească o statistică a afacerilor din ajun. Era aproape sigur că vor vorbi şi despre chestiile pe care el nu socotise de cuviință să le încredințeze jurnalului. Vor vorbi despre toate, căci lor nu se cuvine să le scape ceva. Ştiu de mai nainte şi ce sume vor trebui să puie la dispoziția lui Lai Cantacuzin în schimbul unor poliți foarte bune. Vor cunoaşte, ziua plecării generalului şi a doamnei Argintar şi vor şti să socotească la cîte zile după aceea urmează să plece el. După trei zile e prea curînd. După şapte e prea tîrziu. Deci Lai va pleca la cinci zile după dînsa.

Ca să nu le dea dreptate în toate previziunile lor, domnul Lai se hotărî deocamdată să plece după zece zile. Însă doamna Argintar îi va pretinde neapărat să nu schimbe nimic din planul inițial. Negreşit, în acest aranjament se cuprinde şi necesitatea de a nu lua parte la nunta fetei lui Mazu. Aglae Argintar dezvăluie o intensă activitate ca totul să se aşeze cît mai curînd şi trusoul să fie cît mai elegant; dar socoate necesar ca nunta să se oficieze după plecarea lor. Aşa încît n-are să poată întîrzia; va trebui să plece după cinci zile; evreii au dreptate.

Silueta-i naltă străbătu de două ori aleile grădinii strîmte. Se simțea urmărit de priviri; în lumina de asfințit îşi urmărea el singur umbra proiectată pe pajiştea ofilită. Aşa a urmărit-o

ani, dorind totdeauna să n-o mai vadă aici. Această umbră pare încă mlădioasă şi zveltă; el se întreba însă cît timp îşi va mai putea rezerva situaţia aceasta de biruitor al toamnelor?

Uşoara lui melancolie era sporită şi de sentimentul singurătăţii. Grădina era plină şi animată, dar el venise probabil să vadă pe cineva şi nu vedea pe nimeni. Nu se aflau acolo nici măcar anume prietini ai prietinilor noştri. Era necesar să se sustragă atîtor priviri iscoditoare. Se duce la doamna Argintar; poate găseşte acolo o mică societate feminină.

Aglae Argintar nu era acasă. Generalul asculta singur, din balcon, în jîlţu-i larg, un vals vienez.

Deschise ochii, zîmbi şi întinse lui Cantacuzin mîna. Păru mirat, pe urmă fu bucuros.

— Aglae a ţinut numaidecît să iasă, explică el. Cre deam că la adunarea unde se duce, participi şi dumneata.

— Care adunare?

— Adunarea în care se desăvîrşeşte opera pe care aţi început-o.

— În ceea ce spui, stimate domnule general, simţesc puţină ironie. Asta mă bucură, deoarece dovedeşte că eşti bine dispus.

— Mai puţină ironie şi mai multă mîhnire, iubite prietine, căci, orice aţi spune dumneavoastră, nu pregătiţi nimic bun bietei fete pe care o protejaţi. Am văzut-o aici mărturisindu-şi Aglaei hotărîrea. Crede că altfel nu se poate, că e necesar neapărat să se despartă de familia ei, – ciudat lucru! Spunea toate acestea cu prea multă însufleţire, aşa că nu m-am putut înşela. Cred că e bolnavă de inimă.

— Nu înţeleg bine, îngînă domnul Lai. Am impresia că domnişoara Mazu face o alegere liberă.

— Negreşit; n-o constrînge nimeni; vei fi însă de acord că o fată ca ea nu poate să viseze pe maiorul Ortac. Aglae s-a pronunţat contra unei asemenea uniri. Atuncea am observat în ochii domnişoarei Mazu lacrimi. Dar asta, în loc să-i

slăbească, i-a întărit hotărîrea. Desigur e vorba de un sentiment neîmpărtăşit. Dumneata n-ai înțeles pe cine iubeşte?

— Mărturisesc că nu.

— Cred că Aglae ştie chiar de la dînsa. Am observat la Aglae un spor de afecțiune şi de grijă pentru viitorul fetei. Cum însă femeile sînt cîteodată însăşi contradicția, rezultă cele mai accelerate pregătiri de nuntă.

— Lucrul e bizar şi, în acelaşi timp, interesant, mărturisi Lai Cantacuzin, cu o uşoară strîngere de inimă.

Fanfara începu din nou, în asfințitul de soare, să interpreteze frumusețea morbidă a acelei neuitate zile de toamnă. Ordonanța aduse cafele. Amîndoi bărbații se învăluiră în fum de țigări, cugetînd fiecare pentru sine.

Cînd ajunse la doctorul Barboni, începea să înopteze. Era călduț şi pe dealurile din răsărit se arăta luna plină. Adunarea feminină se afla în cerdac, era însă o adunare cu totul neobişnuită, căci tăcea. Din cele trei umbre pe care le deosebise cu ochiul lui ager de vînător, Cantacuzin nu mai putu număra decît două, cînd deschise portița. Cucoana Frosa şi Aglae îl primiră cu voie-bună.

— Poate căutai pe doctor? întrebă rîzînd doamna Argintar.

— Mărturisesc că nu, zise Cantacuzin.

Îi sărută mîna şi i-o ținu o clipă, cum îi era obiceiul.

— Am stat pînă acum cu generalul, adăogi el. Am vorbit puțin; am stat ş-am ascultat.

— Atunci ai petrecut bine.

— Da; fiecare a fost atent la muzica sa interioară.

— Ş-acum ai venit să afli ce spun două femei?

— S-ar putea să aflu?

— Desigur, căci e un mare secret. Aşteptăm pe mire, ca să avem cu dînsul o conferință privitoare la o serie de chestii interesante. Îndată ce se va prezenta, e posibil să-l punem în legătură cu simpatica noastră prietină, care-i devine logodnică.

— Domnişoara Daria e aici?

— Natural. Era cu noi. A auzit paşi şi a făcut o confuzie regretabilă.

Lai Cantacuzin era încredințat că silueta lui nu poate fi confundată cu a maiorului Irimia Ortac. Cucoana Frosa găsi de cuviință să rîdă şi anunță că aduce cafele. Ieşi o clipă, atît cît îi trebuia lui Lai ca să strîngă iar mîna doamnei Argintar şi s-o ridice în tăcere la buzele lui. Se pregătea să-i facă şi mica declarație de rigoare, însă fereastra deschisă era aproape, cu storul scoborît. Lai îşi închipui că-n dosul storului putea să fie cineva.

Cînd cucoana Frosa reveni, aducînd o lumînare în glob închis, răsunară paşi neegali în uliță şi glasuri învălmăşite.

— Vine probabil maiorul, socoti doamna Barboni, însă nu e cu doctorul.

Strigăte vesele se amestecară la portiță:

— Nu-i cu doctorul; nu-i cu doctorul.

— Ortac e cu prietinul său căpitanul Cataramă, şopti Cantacuzin, cu oarecare nelinişte. Cred că nu mă înşel, doamnele mele, afirmînd că ambii vin direct de la cea mai celebră crîşmă a geografiei mele. Acolo au aflat că domnişoara Țipra se mărită.

— Cine-i acolo? mormăi Cataramă. Dacă domnişoara Mazu e aici, eu pretind că trebuie să ne amînăm pe mîni vizita. Nu ți-ai luat nici tunica de ceremonie, nici mănuşile albe.

— Fii cuminte, căpitane, îi zise Ortac. Logodnica mea văd că nu e aici. Am fost convocat în interesul ei de aceste respectabile doamne. Intră, stai deoparte şi taci din gură.

Căpitanul Cataramă se scoborî pînă la urechea lui Ortac:

— Văleu, tată! Văleu, mamă! şopti el. E prințul aici. Iar ne ține o conferință.

Irimia Ortac era încă sigur de sine. Păşi în cerdac, şi sărută mîna doamnelor. Strînse mîna prințului. Supraveghe şi intrarea lui Cataramă. Acesta se aşează pe un scaun, stătu cîteva clipe linişti, apoi deodată începu a rîde. Cantacuzin era

consternat. Îl apucă de braț.

— Dumneata eşti, prințule? zise cu plăcere Agapie Cataramă. Să nu crezi că n-am auzit ce spuneai de domnişoara Țipra. De aceea rîd. Vreau să-ți declar numaidecît ceva în privința asta. Vreau să-ți declar că îndată ce am aflat că are logodnic, m-am aşteptat s-o văd căzînd cu suspine la pieptul maiorului, ori la pieptul meu, dar mai ales la pieptul maiorului. Ea însă are alte procedee.

— Căpitane, şopti Cantacuzin, ar fi poate mai potrivit să-mi dai aceste informații în altă parte şi puțintel mai tîrziu, după ce veți binevoi să veniți la mine.

— Venim şi la dumneata, dar acum avem treabă aici. Ea însă are alte procedee. S-a arătat veselă şi ne-a preparat fleici bine pipărate; cele mai pipărate fleici din lume. Am început a scoate foc pe gură, aşa că ne-a trebuit şi vinul cel mai bun, în mare cantitate.

Ortac se ținea serios. Făcea semne de potolire prietinului său. După ultimele cuvinte ale lui Agapie, pufni cu mirare.

— N-am crezut niciodată, căpitane, să te văd în asemenea stare, zise el întinzînd brațele în laturi.

Aglae Argintar apucă strîns mîna cucoanei Frosa şi se retrase cu ea discret, cu sprînceana uşor încruntată. Doamna Barboni reveni, cu cafele, şi se aşează în scaun, hotărîtă să deschidă conferința.

— S-ar cuveni să fie, însă, şi doctorul, hotărî ea.

Ortac deveni atent.

— De ce?

— S-ar cuveni să fie şi doctorul, urmă cucoana Frosa. Aşa că sînt silită, domnule maior, să te poftesc mai tîrziu, după masă, ori mai degrabă mîni.

— Înțeleg, zîmbi Ortac. Te încredințez, cucoană Frosă, că sînt în foarte bună stare şi cu mine se poate discuta. Doresc să-ți mai spun că am pus la cale totul cu cel în drept. Am făcut scrisoare, am iscălit act, am dat poliță. Nu, nu-i nevoie să-mi faci semn. E aşa cum spun eu. Dar dacă e nevoie să vie

numaidecît doctorul, bine. Greşala mea poate e că l-am luat cu mine pe Cataramă, ori poate sîntem amîndoi într-o stare de umilință, cum ar spune prințul. Poate ai dreptate; îmi cer scuzele mele şi mă retrag. V-aş ruga să credeți că întăi şi întăi eu sînt un om de onoare.

Domnul Lai încerca să-şi imagineze ce se petrece dincolo de storul ferestrei şi, cu toată gravitatea momentului, nu-şi putea stăpîni puțină veselie față de isprava prietinilor săi vînători.

VIII

Dincolo, într-adevăr se afla domnişoara Daria, dar ea nu se veselea deloc. Cu toate că intervenise brusc doamna Argintar şi o îmbrăţişase pe după umeri, ca s-o treacă în altă cameră, întrebuinţînd, pentru a o convinge, vorbe fără noimă, domnişoara Mazu avusese vreme ca să-şi primească pedeapsa propriei curiozităţi.

— Daria, zise doamna Argintar, aşezînd-o alături şi ţinînd-o încă; este nevoie să facem programul zilei de mîni. Vreau să fie toate gata înainte de plecarea mea. Să ştii că eu am vrut şi astăzi să propun o întîrziere, dar doctorul Barboni e neînduplecat. Susţine că e în pericol viaţa generalului. Îmi pare nespus de rău că nu pot asista la nunta celei mai drăguţe mirese, dar avem să te sărbătorim cînd ne întoarcem, cu mai bună dispoziţie. Atunci generalul speră să danseze, şi, la balul Crucii Roşii, te roagă să-i rezervi lui primul vals.

— Îţi mulţămesc, răspunse încet domnişoara Mazu. Vreau să-ţi spun, Aglae, că am fost martoră aproape fără să vreau la scena care a avut loc.

— Draga mea, tu nu cunoşti barbaţii; să nu te simţeşti jignită.

— Nu mă simţesc jignită. Am fost mirată. Pînă acuma am cunoscut felurite manifestări ale acestei specii de fiinţi. Şi eu şi fratele meu le-am simţit pe trupul nostru, şi-n foame, şi-n lipsa îmbrăcămintei; toată copilăria mea am fost supusă meschinăriei şi cruzimii unui om pe care vreau să-l lepăd complect din sufletul meu. M-aş înfricoşa numai dac-ar fi să trec lîngă o fiinţă asemănătoare. Prefer un om vesel.

— Ce triste lucruri spui tu, drăguţa mea! suspină doamna Argintar. Ce-i în sufletul tău?

Domnişoara Daria îşi plecă numai o clipă fruntea pe umărul prietinei sale, apoi îşi înghiţi amărăciunea ca pe o hrană obişnuită şi privi cu îndîrjire înaintea ei, fără a vedea nimic.

— Ce poate să fie în sufletul unei mirese? vorbi ea cu vocea-i coborîtă. Ce poate să fie decît flori şi fluturi? Crede-mă, Aglae, că sînt mulțămită de barbatul pe care mi-l dă Dumnezeu. Încă nu ți-am spus cum a fost prima noastră întîlnire. S-a prezintat destul de ceremonios, în odaia noastră – adică mai bine zis în odaia lor cu scara vieții şi vînătorile de lei, şi mi-a mărturisit că de luni de zile se află într-o stare de mare nefericire, din pricina unei iubiri pe care nu nădăjduia s-o facă împărtăşită. Nu-mi venea să cred că s-a putut uita cineva la mine. În orice caz eu nu observasem nimic şi i-am spus asta. «Noroc că a observat tatăl dumnitale», mi-a răspuns Ortac. Auzind această veste, n-am mai fost capabilă să dau nici o replică. Asta a fost desigur o prostie. Prostie a fost şi faptul că am venit la dumneata, să mă tîngui. Mi-am pus fruntea şi pe umărul Evei, şi am lăcrămat. E nevoie să mă dezbăr de mania asta. Maiorul mi-a dovedit că e şi un galantom. La a doua întîlnire mi-a adus flori şi o broşă cu rubinuri veritabile. Astfel am primit cel dintăi dar în viața mea. Nu vorbesc de ceea ce am primit de la dumneata şi de la domnul Cantacuzin: ceea ce mi-ați dat dumneavoastră e mai mult: e ca o moarte şi ca o altă viață. Acest om străin a avut amabilitatea să-mi zîmbeâscă şi să-mi prezinte o podoabă de preț. Îmi oferă şi un refugiu. Cum aş putea să nu-i fiu recunoscătoare? El îmi dă tot ce poate; eu nu-i pot oferi nimic în schimb.

— Îi dai tinereță ta, dragă copilă.

— Nu-i dau nimic, căci n-am nici un sentiment pentru el; mi-e indiferent.

Domnişoara Mazu surîse. Făcu o observație subțire:

— Dacă eşti contra maiorului, cred, Aglae, că ar fi trebuit să mă leşi la postul meu de observație.

— Sînt aliata ta, suspină doamna Argintar.

— Negreşit. Am să mai adaog că din locul meu nu-l puteam vedea pe domnul Cantacuzin. Nu te supăra; ştii cît sînt de răutăcioasă. Vreau să te încredințez că n-aveam ochi

decît pentru logodnicul meu. În starea de veselie e mai plăcut decît în cea solemnă; are ceva copilăresc.

— Toți barbații sînt puțintel copii.

— Nu ştiam asta. Cred că nu toți. Unii sînt prigonitori de animale şi de ființi omeneşti.

În toată făptura fragilă şi încă neîmplinită a domnişoarei Daria era o încordare bolnavă; o clipă, ochii ei avură o căutătură fixă, de ură, apoi se aburiră iar. În pupilele mărite doamna Argintar îşi văzu imaginea dublă, micuță şi îndepărtată. Într-adevăr, în curînd se va desface de-aici şi se va duce subt un alt cer, cu domnul Lai. Îmbrățişă deci pe prietina ei, care avea să rămîie singură. Daria îi răspunse c-un gest brusc, cuprinzîndu-i întăi mîna şi sărutîndu-i-o. Pe cînd amîndouă îşi repetau alintările, domnişoara Mazu se întreba dacă Aglae ştie ceva despre vizita ei acasă la Cantacuzin. Dacă nu ştie, are timpul să-l scurme pe domnul Lai, cît vor fi singuri, şi poate să afle. Strînse brațul doamnei Argintar, şoptindu-i cu mîhnire, însă c-un zîmbet care avea înfățişarea celei mai curate sincerități:

— Cine ştie! Poate nu ne mai vedem.

— Vorbeşti prostii, Daria.

Domnişoara Daria fredonă c-o voce falsă:

L'ultimo instante e questo...

— Te-am auzit cîndva pe tine, cîntînd asemenea vorbe jalnice. Se poate să se adeverească. Îmi mai rămîne doamna Barboni. De Eva nu mai sînt sigură, pentru că probabil se mărită şi ea în toamna asta, şi pleacă într-o adevărată călătorie de nuntă. Călătoresc şi eu, însă într-o altă regiune.

— Vezi c-am avut dreptate să mă împotrivesc?

— A, nu. M-am hotărît. Mă zvîrl cu capu-n jos, fără să mă mai uit îndărăt la domnul Vasile Mazu şi la cucoana Amalia.

Aglae se cutremură:

— Cu ce glas spui asta!

— Cu glasul fratelui meu, care poate a murit.

— Drăguța mea, vină-ți în fire. Ne mai vedem şi mîni şi poimîni. Ai aici şi o altă prietină bună. Au să vie să te vadă bătrînii de la Adîncata. De vreme ce te-ai hotărît, primeşte viața aşa cum e.

— O primesc.

Aceste cuvinte, mai mult clănțănite decît spuse, Daria era încredințată că trebuie să fie cele din urmă adresate unei bune prietine. A doua zi era hotărîtă să facă un salt pînă la Adîncata. Porneşte pe furiş, înaintea amiezii. Peste trei zile oamenii fericiți vor fi plecat; atunci se poate întoarce să-şi reia locul lîngă logodnicul ei şi între şoaptele de mirare ale tîrgului.

Cu toată uimirea şi împotrivirea de a doua zi dimineață a cucoanei Frosa, Daria rămase neînduplecată în hotărîrea ei de a vedea neapărat pe bătrînii de la Adîncata. Hotărîrea şi fapta deodată tresăriseră în ea, cu ascuțime şi duritate. Doamna Barboni o mîngîie şi o îmbrățişă ca pe o bolnavă şi porunci vizitiului să înhame caii la droşcă.

— Aş merge şi eu cu tine, Daria, îi spunea ea, însă nu vreau să rămîie aici toate baltă. Întreagă după-amiaza voi fi nevoită să dau explicații maiorului, care va fi totuşi neconsolat.

— Îmi convine să-l revăd şi mai puțin vesel, zise domnişoara Mazu.

— Am să-i dau atunci a înțelege cele de cuviință, o încredință cucoana Frosa, înfăşurînd-o în pleduri şi privind-o ca pe un exemplar miraculos al speciei.

Adîncata era dincolo de iazul Coştilei, peste dealul din Țarna Mare. Nu era decît jumătate de poştă depărtare şi trăsura o duse repede, în trapul susținut al cailor prin aerul răcoros şi curat al toamnei. Cufundată în cugetările ei încîlcite şi dureroase, domnişoara Daria nu da nici o atenție conversației care se angajase între bătrînul vizitiu Iordache şi balanii doctorului nu mai puțin bătrîni. Erau dintr-o parte

reproşuri şi sfaturi, amintiri şi impresii din felurite epoci nedesluşite, iar din alta pufnituri, cu urechile ciulite. Erau şi aluzii transparente la dărnicia doctorului în popasuri, căci crîşmele sînt o binefacere a drumurilor ca şi fîntînile; însă la înțelegerea duduii nu ajungea nimic din aceste probleme exterioare. Din cînd în cînd numai fulgerări de o clipă o legau cu peisagiul. Văzu, în trecerea pe dig, bulboana neagră a luciului Coştilei, prelungindu-se între stufuri şi plăvii misterioase. Un gînd abia sensibil, ca un ac de nelinişte, o făcu să-şi întoarcă privirea încă o dată de pe culme, spre acel loc. Atunci un stol de grauri pluti într-o dungă între ea şi iaz, lăsîndu-se pe vale.

Din vîrful dealului văzu, departe încă, aşezările celor douăzeci de răzăşi de la Adîncata. Ochiul îi fu călăuzit într-acolo de fulgerul acoperişului bisericii. Aproape de lăcaşul dumnezeiesc, într-o livadă întinsă şi-ntr-o ogradă cu porți de cetate, era căsuța şindrilită a bătrînului Matei. În clipa cît privi acel loc, Daria nu simți în sine nici o înduioşare. Copilăria ei nu era legată nici de acel loc, nici de biata bunicuță Anghelina. Bunicuța Anghelina arătase o înfățişare neobişnuită şi întrucîtva ridicolă la înmormîntarea mamei Dariei. Era copila ei, otrăvită de străinătate şi răpusă de oftigă într-un loc străin. O bocea ca la țară, cîntînd şi urmărind cu fruntea plecată sicriul, în straiul ei de lînă aspră. Bătrînul umbla semeț şi încruntat, cu obrazul țăpos, parcă ar fi ținut în gură un arici.

Daria zîmbi.

Totuşi sînt bătrînii ei, care au ocrotit de mai multe ori pe Emil, cînd se făcea nevăzut din tîrg, după bătăile crude ale lui Mazu. I se părea că are oarecare admirație mai cu samă pentru bătrîn, care de atîția ani scorneşte proces după proces şi urmăreşte cu înverşunare pe Mazu. N-are nevoie de nici un avocat; cunoaşte legile pe degete; chiamă martori, provoacă cercetări şi anchete, şi rîde zvîcnit şi răguşit în barbă, privind piezişş pe potrivnicul lui.

Un haidău cu părul spăriat deschise porțile; moş Iordache

dădu, cu vorbe anumite, cel din urmă îndemn cailor, şi bătrîna bunică Anghelina se arătă în cerdac, uitîndu-se cu mirare la cuconița care-i zîmbea din trăsură.

— Nu mă mai cunoşti, bătrînică.

— Ba cum nu, drăguța mamei?

Cu toate acestea bunica n-o cunoscuse. Ochiul ei îmbrățişase, în chip vag, o imagine de tîrgoveață, cu zorzoane străine, pălărie şi voal. Într-un an, Daria izbucnise dintrodată, şi în fața bătrînei se cobora o adevărată «persoană», față de care nu se putea opri să nu simtă sfială.

— Poftim, se înclina ea, spionînd-o cu ochii ei mici, ca să se încredințeze deplin. Dumneata eşti, draga bătrînei? Puteam să nu te cunosc, aşa te-ai făcut de mare şi de frumoasă.

Mîna bătrînei, pe care Daria trebuia s-o sărute, era aspră, cu toate acestea ştia să mîngîie moale obrazul catifelat şi pudrat al nepoatei. Şi glasul îi era blînd, însă n-avea ce să întrebe, căci singura ei legătură cu lumea tîrgului se rupsese, şi între ea şi nepoată se aflau necunoscuturi De aceea, rechemînd amintirea moartei, începu să plîngă. Îşi ştergea lacrimile cu un capăt al tulpanului, suspina şi călăuzea pe Daria în odaia musafirilor. O privi curioasă cum îşi dezbracă mantaua, cum îşi scoate voalul şi pălăria. Deodată era alta şi-i zîmbi altfel.

— Vine şi moşneagul, zise ea bucuroasă, aplecînd urechea spre tropăiturile de-afară. S-a dus Gligore să-l cheme.

Bunicul era un om mărunțel, cu straie de şiac şi cu ciubote. După ce se opri dîrz în prag, veni grav către nepoată, îi dădu mîna şi-o înțepă cu barba pe frunte.

— Asta-i Daria noastră, zise bătrîna. Ai cunoscut-o?

— Se-nțelege c-am cunoscut-o. Eu nu stau înfundat în bîrlog ca dumneata, nici nu gem de dimineață pînă în sară. Eu îs în fiecare săptămînă la tîrg. Mă trag în degete cu jidovii şi cu boierii şi bat război cu ginerele meu. Stau şi cuget cum de te-a lăsat să vii la noi. Altădată nici nu voia să ştie. Aşa om duşmănos n-am văzut de zilele mele. Că să-i dau o casă;

numai aşa trimete pe copilă s-o vadă bunică-sa. Ce i-a venit acuma? S-a îmbolnăvit de bunătate? Ori nu-i mai trebuie proces?

— Mă mărit, bunicule, ş-atuncea numaidecît am venit să vă spun.

— Aha! te măriți. Asta se poate. Ai zestre frumoasă, moştenită de la răposata maică-ta.

Bunica socoti nimerit să plîngă iar.

— Anghelină, se întoarse spre ea răzăşul, şterge-ți ochii şi întreabă mai bine pe nepoată cine-i mirele. Întăi şi întăi se cuvine să-l văd şi eu, să mă înțeleg cu el. Eu procesul nu-l dau din mînă decît lui, după ce i-oi arăta ce şi cum să facă.

— Ce băiet te-a cerut, draga bunicuței? se interesă bătrîna.

Daria zîmbi.

— Bunicuță, băietul de care întrebi e flăcău tomnatic.

— Asta nu-i rău, drăguța bunicăi. E om cu slujbă bună?

— A fost maior în armată. Are moşie în Țarna Mare.

— Atuncea ştiu cine e, interveni cu respect răzăşul. E Irimia Ortac. Om vrednic şi cu stare. Mă miram eu de ce m-a oprit el odată, la tîrg, şi m-a ciocănit cu nişte întrebări pe care eu nu le pricepeam. Eu socoteam că doreşte să cumpere ceva. Iată cumpărătura lui. Să fie cu noroc; dobîndeşte frumoasă marfă.

Bunicii se uitară unul la altul, bucuroşi.

— Dacă-i place fetei, e bine, clătină din cap bătrîna.

— Îmi place, zise Daria. Dacă mai stăteam o jumătate de an în casa tatei, trebuia să te osteneşti pînă la tîrg, ca să mă boceşti şi pe mine.

Bătrîna tresări şi privi cu nelinişte în juru-i, apoi îşi aținti ochii la icoane.

— Vezi, moşnege, suspină ea, că visul meu se izbîndeşte? Te-am visat, drăguță, în trăsură cu tatăl tău. Asta însemnează supărare şi sfadă. Nu cumva el se împotriveşte?

— Nu se împotriveşte. S-a înțeles foarte bine cu maiorul

Ortac. Tata e mai vesel chiar decît mine; eu nu sînt bucuroasă decît că scap din suferință.

— Ai fost bolnavă, draga bunicăi?

— Am fost, bunicuță.

— Boala fetei o ştiu eu, mormăi bătrînul. Cu acel om hapsîn am eu multe daraveri. De moartea fetei mele nu-l pot apuca, deoarece acolo a fost şi voia lui Dumnezeu; dar am sa-i deschid încă un proces, ca să-mi deie nepotul. Să-mi spuie unde-i şi ce-a făcut cu el. Să deie samă în fața judecății. Iar acuma, numaidecît să-mi puie pe masă socotelile clironomiei, pînă-ntr-un ban. În noemvrie trei, avem iar înfățişare la tribunal, pentru case.

— Bunicule, interveni Daria, eu nu te pot înşela. Bine-mi pare să dobîndeşti dreptul meu, dar îmi închipui că logodnicul meu, care-i om cu destulă avere, nu ține numaidecît să aibă toată zestrea de la mine.

— Crezi tu asta? Ai înțeles de la cineva?

— Am înțeles. În chestia asta se amestecă cel pe care-l cunoşti. Cred că s-au iscălit poliți, ori altfel de hîrtii.

— Ei şi ce-i dacă s-au iscălit? Procesele mele sînt în ființă. Eu nu lăs nimic. Îi descopăr eu şurubăriile. Are să aibă de-a face cu Matei Dumbravă.

— Însă maiorul e om de cuvînt.

— Aş! Tu eşti un copil. Las' că vorbesc eu cu dînsul. Cunosc eu tertipurile tîrgoveților. Mă judec de o viață de om. Îi iau hîrtiile pe sama mea; aduc martori şi dovezi şi mă judec cu Mazu pînă ce-l istovesc. Am să-l fac să se încîrlige şi mai tare. Spune-mi cînd e nunta, ca să mă pregătesc să vin şi eu acolo, cu baba.

Daria nu ştia încă bine data ceremoniei, îi încredință însă că se va face cît de curînd. Poate n-ar fi rău să se facă aicea la țară, cu mai puțină lume şi zvon.

— Nu; lasă să se facă acolo, hotărî bătrînul. La tîrg se petrece altfel.

— Petrecerea mea va fi aceeaşi, răspunse domnişoara

Mazu.

Bunica oftă.

— Asta într-adevăr e ziua cea mai frumoasă. Pe urmă vin grijile şi năcazurile. Barbatu-i barbat; se mai depărtează, ori te loveşte; dar pe urmă se întoarce la ce-i al lui.

— Nu se poate, bunică, rîdea Daria; eu îi scot ochii cu acul.

— Vai, drăguță, cum spui tu asta! Sameni la căutătură şi la glas cu bunicu-tău. De la biata măicuța ta n-ai decît alunița din colțul gurii, în stînga.

Fata se uită cu recunoştință la bunic. Apoi rămase cu privirile ațintite subt icoane. Acolo, în lumina candelei, într-o cununiță de nemuritoare, atîrna de părete o fotografie veche a mamei ei. Era tînără şi subțire, în strai de mireasă, cu ochii ei supuşi şi sfioşi. Privea de dincolo de moarte. Daria se simțea privită. Aşa o privea şi Emil, în ceasurile de suferință. Aşa era privirea lui din vis.

Zîmbi vag bătrînilor. Nu mai avea ce le spune. Bunica Anghelina începu a-şi aduce aminte şi a depăna petrecerile de la nunta ei de demult, cu toate datinile din veac.

— Acuma, ofta ea, miresele, ca şi nunțile, sînt altfel.

— Şi mirii sînt altfel, bunicuță.

— Da. Sînt mai în vîrstă, mai frumoşi şi mai bogați. Boierul de la Țarna Mare a fost în cîteva rînduri pe la noi, cu vînătorile lui. Vesel om. Petrece şi mînîncă bine; îi plac sarmalele.

— Mă-nțeleg eu cu dînsul... o încredință şi bătrînul Matei, făcîndu-i semn cu ochiul.

— Am să te învăț cum să i le faci, adaose bătrîna; avem şi astăzi, la masă.

Desfăcîndu-se de bătrîni, domnişoara Mazu stătu singură, cu gîndurile ei, subt icoane, privind din cînd în cînd imaginea miresei de altădată. Îi păru că o chiamă cineva de departe. Închise pleoapele; avu mîngîierea să plîngă în sine şi-n singurătate; după aceea îşi înflori iar obrazul cu puful de

pudră şi ieşi în cerdac, apoi în grădină, în tihna aurie a zilei.

După masă, bătrînii o lăsară să se odihnească. Bunicul avea treabă la pădure. Bunica Anghelina avea a aşeza stativele de țesut. Daria căută în raftul de cărți de pe dulap şi nu găsi decît cîteva tomuri din viețile sfinților şi un gromovnic. Către sară porni vînt cu stropituri de ploaie. Cum amurgi, bătrînii îşi căutară culcuşurile. Mai stătură o vreme cu nepoata, ca să-i ție de urît, însă căscau întruna, cu genele grele.

Rămase singură un timp, cu mireasa cea tristă din aburul de lumină a candelei; apoi desfăşură pe masă pachetul vechi de cărți de joc al bunicăi. Identifică pe Lai Cantacuzin cu riga de pică. Îl găsi departe de ea, cu drum lung, lîngă dama de treflă. Deci bărbatul acela, pe care-l admirase şi-n care crezuse, o abandona fără nici o şovăire. N-avea pentru ea nimic; atitudinea lui, pe care ea o observase atent, nu era decît un joc al vanității lui. Era în el ceva nehotărît şi fugitiv; era, poate, şi teroarea Aglaei Argintar? În visurile-i tulburi, şi-l închipuise altfel; trebuia să fie caracterul cavaleresc din romanele pe care i le împrumuta. Se înfățişase înaintea lui astfel încît s-o poată ceti pînă în adîncul sufletului. El întorsese capul şi închisese ochii.

Cu toate acestea, ea avusese prevederea să judece şi să cîntărească relațiile dintre el şi Aglae. Între ei nu mai era decît obişnuința. Se adăogea la asta strategia de fiecare clipă a doamnei Argintar, care se străduia să-şi păstreze un bun, valabil pentru anumite împrejurări. Din atitudinea şi reticențele lui, domnişoara Mazu avusese drept să tragă concluzii favorabile pentru jocul ei. Intrase în scenă cu hotărîre, dar se retrăsese înfrîntă, c-o mînie ascunsă, care se ascuțea întruna.

Fugise şi de prefăcătoriile Aglaei şi de prezența zveltă a acelui cavaler fără nerv. L-ar fi dorit la genunchii ei cerîndu-i iertare, pe cînd ea ar fi îndreptat asupra lui o privire grea. Şi unul şi altul se duc departe, purtînd în ei o minciună sentimentală. Zîmbetul ironic al domnişoarei Mazu îi urmări

într-o zare nedesluşită. Cu mîni febrile, smulse de pe masă pe riga de pică şi-l aruncă într-un colț al odăii. Cartea repetă zborul oblic al graurilor şi căzu aproape. Domnişoara Mazu se ridică din locul ei şi o călcă energic cu pantoful. Dama de treflă, aruncată şi ea, descrise o parabolă şi căzu după sobă. Domnişoara Daria ceti în asta un semn nou, şi păru mai liniştită. Strînse cărțile, refăcu pachetul, aşeză pe Cantacuzin într-un capăt şi pe Aglae Argintar în altul şi-i împinse în locul de unde-i ridicase, c-un gest lin şi c-o intenție de descîntec.

În cele două zile de plictis pe care le mai petrecu la Adîncata, aşteptă veşti de la tîrg. Poate Cantacuzin nu mai pleacă. Poate doamna Argintar se duce singură, cu generalul. Sînt proiecte care se amînă; sînt altele care se rup, din împrejurări nebănuite. Oamenii de la tîrg o aşteptau şi nu-i trimeteau nici o veste. Îi sosi numai un buchet de trandafiri tîrzii. I-l aducea moşneagul Iordache, trimes cu droşca s-o ducă înapoi pe duduie.

Cine-a trimes buchetul? Cine-a plecat din tîrg? Cine-a sosit?

Moşneagul nu ştia nimic. N-a plecat nimeni, n-a sosit nimeni; buchetul i l-a dat cucoana domnului doftor.

— Ce face cucoana domnului doctor?

— Ce să facă? bine.

— Dar cucoană domnului general?

— Cucoana domnului general? Bine. Se chiamă c-a plecat, cu domnu general.

— Dar prințul?

— Apoi prințul se chiamă c-a plecat mai întăi şi mai întăi. El a plecat cum îi în astă dimineață – într-o parte. Domnul general şi cucoana au plecat sara, în altă parte.

— Foarte bine au făcut, moşule. Acuma spune-mi ce face domnu maior.

— Ce să facă? bine. Bea cafea şi cucoana noastră-i cîntă de jăle.

— Foarte frumos. Să-i spui domnului maior că-i

mulțămesc pentru buchet.

— Apoi nu, duduie, că trandafirii îs din altă parte.

— De unde? De la cucoana domnului general?

— Nu, duduie. De la cucoana domnului general am o scrisoare.

Domnişoara Mazu se veseli de scrisoare. Căută în juru-i buchetul. Îl găsi şi-l cercetă cu luare-aminte, zîmbind. Apoi ceti biletul. Aglaei Argintar îi părea rău că a plecat fără să îmbrățişeze de şapte ori pe drăgălaşa şi prietină. O ruga să-i scrie neapărat şi să-i dea toate veştile posibile pe adresa Continental Hotel, Viena. Adăogea afectuoase salutări de la generalul, care-i cerea să nu uite de valsul promis.

Daria Mazu intră în odaie, căută cele ce-i trebuiau şi se aşează la masă, ca să dea imediat răspuns iubitei sale prietine. Simți mirosul fin al unui trandafir galben pe care-l zărise înflorit între cele două ferestre mari ale lui domnul Lai şi adresă cele mai dulci cuvinte doamnei Argintar.

«Draga mea Aglae, sînt mai hotărîtă decît oricînd, nu numai să dansez cu generalul la balul Crucii Roşii, dar să mă şi mărit imediat. Chiar astăzi văd pe logodnicul meu, care s-a întors întristat în locul în care a fost vesel, şi-i fac declarația că sînt gata să-l urmez în fața legii şi a oamenilor şi-i stau la dispoziție în particular.»

I se părea că s-ar cuveni să fie veselă. După socoteala ei, în trei săptămîni totul putea fi gata. Se pregăti repede de plecare. Bunica o găsi stînd cu ochii ațintiți în gînduri, adică în ceea ce numea ea «lucruri necurate». Îngădui bătrînilor s-o sărute, luă cu ea un singur trandafir, acel care avea încă suflet, şi rugă pe moş Iordache s-o întoarcă la tîrg şi s-o lepede logodnicului ei. Această rugăminte o făcu, bineînțeles, în gînd, privind cu duşmănie drumul dinainte-i, adică necunoscutul.

IX

Pentru asemenea tîrg, timpul este indiferent, îşi zicea domnul Lai, în legănările docaraşului care-l ducea la întîlnirea vînătorească. Apa Coştilei îşi schimbă aspectele şi colorile în fiecare anotimp; tîrgul însă oglindeşte în ea, de pe culme, aceleaşi unghiuri. Oamenii care locuiesc în el par a avea pasiuni; în realitate e numai o iluzie a lor. Natural, cugetătorul ținea socoteală, în aceste considerații, şi de o excepție binecuvîntată, în persoana domniei sale. A revăzut Viena, apoi Zell în munții Tirolului; a evocat amintiri, a trezit în sine regrete.

Desigur toate erau altele. Erau altele pentru că nu mai primeau de la oameni aceeaşi putere misterioasă de încîntare. Tovarăşa lui avea un zîmbet puțintel sceptic pentru toate; el purta în sine un regret ascuns. Cînd, după şase săptămîni, s-a întors, nădăjduia să găsească aici un grăunte de neprevăzut, care să modifice cursul stihiilor. Nimic. Oamenii îşi primesc, destinul cu fruntea plecată; ochii au o răceală de mlaştină, în care putrezesc trandafirii toamnelor.

Totuşi poate se înşală, suspina în sine domnul Lai. Poate n-a avut încă vreme să pătrundă dincolo de aparențe.

Simți pe obraz o picătură rece. Îşi scutură gîndul, alungîndu-l ca pe un țînțar care trebuia să revie. De şi cerul era îmbrobodit de nouri cenuşii, experiența lui de vechi vînător îi spunea că nu are a se teme de ploaie. La fața pămîntului trăgea un vînt uşor dinspre miazănoapte; sus, nourii lunecau în direcție contrară. Pînă la amiază, are vreme să cerceteze, cu tovarăşii lui, locurile cele mai bune din Țarna Mare.

Îl şfichiui a doua şi a treia picătură.

— Are să ploaie, măria ta, observă Costache, privind pieziş în sus, c-un ochi pe jumătate închis.

Cantacuzin îndemnă calul.

Ar fi fost foarte contrariat să nu poată cerceta cîteva

arături şi pîrloage. Avea încredințarea, pe care voia s-o verifice, că acordul lui cu puşca e valabil pentru toate expedițiile. Îşi simțea în braț elasticitate şi în ochi agerime.

— Nu plouă, hotărî el flăcăuaşului.

În realitate, hotărîse nourilor. Cei care scuturaseră grăuncioarele de apă treceau în lungul Coştilei spre nord; cei care veneau îşi stăpîneau umezeala în vîntul tot mai repede al înălțimii. Cantacuzin duse docarul pînă în deal şi porunci slujitorului să-l aştepte acolo pînă la amiază. Dacă nu plouă pînă la vremea amiezii, să treacă la dreapta pe drumuşorul comunal, pînă la aşezarea de țară a domnului maior Ortac.

— Ai înțeles?

— Am înțeles, măria ta.

Dacă plouă, se poate întoarce la drum şi e mai aproape de tîrg.

— Ai înțeles, Costache?

— Înțeles, răspunse Costache, care nu înțelesese nimic.

Domnul Lai pregătea puşca, pe cînd Sultan îi da ocol, scheunînd nervos; trecu în țevi două cartuşe, şi porni domol în lungul unui ogor, spre culme. Cînele căuta cu hărnicie haturile şi spinii. Cîmpul se desfăşura pustiu în toate părțile. S-auzea numai susurul vîntului, în beldii. De pe culme, privi îndărăt şi văzu pe Costache pornind cu docaraşul pe drumuşor, către gospodăria din Țarna Mare a lui Ortac. Dădu un răcnet, făcînd semn cu mîna şi cu arma.

— Stăi acolo, aşteaptă acolo!

— Da, da! răspunse flăcăuaşul şi grăbi umbletul calului.

Mai strigă o dată şi-i răspunseră, din valea de pe clina cealaltă, vînătorii.

— Iată cum înțeleg oamenii lucrurile, se veseli deodată domnul Lai.

Salută pe vînători, care stăteau pe haturile lor respective şi-l priveau.

Îi făcură semn să vie la vale.

— Fie şi aşa, oftă domnul Lai; eu aveam alte intenții; să

lăsăm lucrurile să meargă ele singure, poate e mai bine.

Astfel s-a aliniat în fața unei pîrloage, în stînga lui Ortac. În dreapta lui Ortac era căpitanul.

— Domnule maior, zise Agapie, să te ții bine, aici e puterea pămîntului.

Cantacuzin se veseli. Ortac privi plictisit către nouri.

— Nu plouă! se grăbi să-l asigure prințul.

Ortac dădu neîncrezător din cap. El era cu totul de altă părere. Nu spunea, dar se vedea după chipul lui că se aşteaptă, din partea cerului, la cea mai neagră blăstămăție.

Domnul Lai privi pieziş spre cînii tovarăşilor săi, apoi porunci lui Sultan, cu vorbe englezeşti, să nu se depărteze şi să fie rezonabil. Sultan nu se depărta şi era rezonabil; însă ceilalți doi îşi mențineau probabil părerea că oamenii cu puştile sînt nişte auxiliari ai lor, întrucîtva de prisos.

— Ce pot să fac eu cu asemenea javră! strigă deodată Ortac c-un glas schimbat şi subțiat. Vină încoace, dîrlăule, că altfel trag cu puşca în tine!

Dîrlăul avea memorie. Se întoarse tupilat, cu coada tîrîş, spre biciul vînătorului.

— Fii liniştit, prietine, îl sfătui domnul Lai.

După ce ajunseră la capătul pîrloagei, maiorul privi în urmă, cu dispreț, la pădurea de buruieni uscate.

— Unde-i puterea pămîntului? întrebă el pe Agapie.

— Dacă nu-i iepurele la pîrloagă, îl găsim la arătură, încercă să-l îmbuneze căpitanul.

Înaintea lor se întindea un lan de grîu nou, abia răsărit.

Porniră iar, împotriva vîntului. Totul părea fără viață în întinderi şi-n toamna pustie. Însă iepurii erau acolo. Aşteptau ghemuiți în covruri. Pe cel dintăi îl pontă Sultan. Sări la douăzeci de paşi, în sectorul maiorului Ortac. Primi de la acesta două descărcături de halice, scutură dintr-un şold şi-şi porni goana spre stînga. Lai îi adresă în gînd invectiva învățată şi-l luă în țel. Iepurele căzu.

Nimic mai simplu, cugetă în sine, cu satisfacție,

Cantacuzin. Şi totuşi am suferit din pricina asta o viață întreagă.

Îşi trecu victima în rețeaua torbei, îşi reîncărcă arma şi porni iar, în linie cu tovarăşii.

Ortac scăpă şi-al doilea iepure, pe care-l doborî Agapie la o mare distanță.

Cînd ajunseră în capătul celălalt al grîului, prințul şi căpitanul purtau poveri duble. Ortac avea o înfățişare de umilință. Îşi chemă cu glasu-i gros şi violent cînele, ca să-l judece; îi repezi cele mai înfricoşate sudălmi şi-l trimese, cu vîrful cismei, să se rostogolească între nişte bolîndari. De la cincizeci de paşi, de pe loc gol, porni pe furiş, cu urechile pe spate, un iepure bătrîn şi trecu dealul fără prea mare grabă. Din nourii coborîți începu să curgă burniță.

Se adunară cuşmă lîngă cuşmă, ca să-şi răsucească țigări.

— Însurăței ar face mai bine să steie pe lîngă casă... observă, moale şi blînd, căpitanul Agapie.

— Hai-hai! se holbă la el Ortac. Mai otrăveşte-mă şi dumneata.

Ce era de făcut? Prognosticurile prințului nu se realizau. Se pregătea de ploaie adevărată de toamnă. Un stol de ciori veni învăluindu-se la o mare înălțime, între nouri.

— Ba e cu putință să ne apuce şi viscolul pînă în sară, observă Ortac, cu plăcere, ca şi cum orice năcaz era destinat, din acea clipă, să-i ofere o nouă bucurie.

— Nu ne rămîne decît să ne resemnăm, acceptă prințul.

De la lanul de grîu pînă la hambare şi casa moşiei nu erau decît doi kilometri, adică cel mult jumătate de ceas de umblet, prin locuri rele, care deveneau lunecoase sub burniță.

Cînd ajunseră în ograda largă, plină de grămezi de pleavă şi de resturi de instrumente agricole, ploua îndesat. Docarul era la adăpost, într-o şură. Calul necheză cînd îşi recunoscu stăpînul.

— Ai avut dreptate, măria ta... rînji flăcăuaşul, din adăpost.

— Dreptate au numai întîmplările şi cerul, consimți domnul Lai, dînd însă în sine, dreptate instinctului animalului şi stupidității slujitorului.

Casa de țară avea cerdac cuprinzător. Sufrageria în care intrară era o odaie mare, cu masă largă şi scaune de lemn. Soba părea un rudiment de locomotivă, prevestită, din cărămizi, de un inventator din alt secol. Cum bătu din palme Ortac, aruncînd răcnete în dreapta şi în stînga, se iviră două țigăncuşi desculțe şi cu capetele goale, una cu jaratic, alta cu un braț de lemne, şi întocmiră rîzînd cu voie–bună un foc mare.

Boierii îşi depuseră uneltele de vînat şi desfăcură de pe ei curelăriile. Țigăncile se întoarseră, cu fața de masă şi cu tacîmuri. La răcnetul gros al lui Ortac dispărură iar într-o clipă şi apărură una cu o tabla de gustări, alta cu o gărăfioară pecetluită şi cu păhărele. Continuau să-şi arate dinții.

— Spune madamei că sîntem grăbiți! răcni Ortac.

— Madama Ileana-i gata cu toate… cîntară țigăncuşile.

— Îmi place rînduiala de aici, zîmbi prințul, după ce țigăncuşile se făcură iar nevăzute. Îmi place mai ales să constat înfățişarea cu care se răspunde răcnetelor dumnitale, ceea ce dovedeşte că în zadar încerci să fii fioros.

— Cu toată inima lui bună, interveni Agapie, maiorul nostru ştie să şi pălească.

— Altfel, zîmbi mai împăcat Ortac, n-ar fi aşa de bun rachiul, iar slănina ar fi cu totul altceva decît ceea ce este.

— Rachiul excelent; slănina minunată… declară Lai.

— Toate sînt bune, oftă Irimia Ortac. Pentru mine însă mai au nevoie de ceva. Le lipseşte puțină sare, ori, dacă vrei domnia ta, puțină dulceață.

Tovarăşii îl lăsară să ofteze fără a-i cere să intre în explicații, pentru a nu umili cea mai plăcută jumătate de ceas a vînătoriei. În această jumătate de ceas se consumă cea mai gustoasă mîncare şi se beau cele dintăi trei pahare de vin fără asemănare cu altele. Îndată după masă, la cafea, înaintea

flăcărilor sobei, Ortac reveni la atitudinea lui de nemulțămire.

— Nu mai țin minte de cînd nu mi s-a întîmplat o poznă ca asta, mărturisi el. Am scăpat patru iepuri unul după altul.

— Se întîmplă... Îl consolă filosofic domnul Lai, ca un bun cunoscător al chestiei.

— Acestea-s fleacuri, zise căpitanul Agapie, rîzînd. E vorba de un vînat mai mare şi mai primejdios.

Ortac icni un fel de protest dintr-o singură silabă, apoi hotărî să se elibereze de năduful care-l zugruma.

— Într-adevăr, mărturisi el, umplîndu-şi cu rom ceaşca; se împlineşte o vorbă înțeleaptă. Cum şi-o face omul singur, nu i-o face nici dracul.

Cantacuzin zîmbi fin către amîndoi prietinii săi.

— Vă rog, domnilor, să binevoiți a-mi comunica dacă e vorba de o enigmă pe care mi-o propuneți ca s-o desleg, şi dacă deslegarea e însoțită de un premiu.

— Prințule, reluă Ortac, cred că nu-i nevoie de mare agerime ca să înțelegi ce se petrece cu mine. Am socotit să-mi îndulcesc viața şi în fiecare zi simțesc în mine gust de otravă.

— Dar ce este, mă rog? Nu eşti fericit în căsnicie?

— Cum pot să fiu? izbucni maiorul, făcînd un gest într-o parte. Apoi rămase privind cu îndărătnicie în sobă, unde jucau limbile de foc ale iadului său lăuntric.

Căpitanul Agapie interveni.

— Cu toate acestea, popa Zaharia şi-a făcut datoria. A cetit şi a cîntat frumos slujba. A rostit cum se cuvine acele vorbe de toți aşteptate: «...Iar femeia să se teamă de barbat...» Le-a rostit mai amenințător şi s-a holbat peste ochelari, ca să vadă cum îşi dau coate şi chicotesc cucoanele şi domnişoarele. Biserica era plină mai ales de sex slab. Cînd a auzit că trebuie să se teamă de barbat, a zîmbit şi mireasa, dovadă că a înțeles şi a luat aminte.

— Parc-aici e vorba de teamă?... îngînă Irimia Ortac.

— Nu ştiu ce-i ceri dumneata, domnule maior. Eu ți-am văzut casa de la tîrg, unde v-ați aşezat, frumos orînduită şi

înflorită. Nevasta-i tînără; am văzut-o zîmbind. Friptura nu era arsă. Cafeaua bună.

— Se-nțelege, căci nu mi-am schimbat bucătăreasa. Zîmbetu-i plăcut pentru dumneata, dar eu n-am ce face cu zîmbete silite.

Ortac îşi încruntă sprîncenele-i tufoase.

— Ascultă, prietine, interveni cu blîndeță prințul: eu cunosc pe acea persoană distinsă, care e acum doamna Ortac. Am înțeles că are pentru dumneata stimă şi, întrucîtva, recunoştință. Cred că ceea ce-i pretinzi dumneata în plus nu se poate obține cu metode violente. Natura ei se împotriveşte la aşa ceva.

— Vai de capul meu! izbucni Ortac, zgîriindu-şi tîmpla. Dar nu-i pretind nimica şi nu întrebuințez nici o metodă violentă. Dimpotrivă, cred că sînt mai blînd decît toți mieii oilor mele. Sînt gata să-i intru în toate voile. Mă uit la ochii ei şi caut să înțeleg orice semn şi dorință.

— Atunci are motiv să fie mulțămită.

— Ştiu; însă eu văd că nu-i mulțămită. Nu-i pot reproşa nici c-ar manifesta vreo respingere. Însă nu mi-a fost greu să observ că ea-mi dă dreptul meu de soț cu indiferență, ca şi cum aş fi un lemn. În primele zile poate m-am înşelat, ori poate s-a înşelat ea; însă acuma nu mai pot avea îndoială. Eu, prințule, sînt un om drept şi cinstit şi nu mă pot preface. Dacă sufăr, trebuie să gem, de aceea mă mărturisesc unor prietini. I-am spus şi ei, cu delicateță.

— Într-adevăr, mormăi Agapie, cu delicateță şi cu două pahare de cristal sfărîmate.

— Ei da. Cu toate acestea am fost delicat.

Domnul Lai zîmbi iar, amuzat. Desigur maiorul Ortac a băut un pahar mai mult decît se cuvenea, deoarece tinde să intre în amănunte conjugale, care interesează numai două ființi. Afirmația delicateții lui era făcută c-un obraz congestionat; amorul lui propriu jignit părea a avea o înfățişare exagerată poate şi pentru a explica patru lovituri

proaste de puşcă. Vrednicia vînătorească era lauda cea mai de căpetenie pe care şi-o însuşea maiorul.

— Să nădăjduim, maiorule, zise el, că la viitoarea noastră partidă ai să ai numai lovituri fericite.

— Nu, prințule, nu-i asta, se întoarse nemulțămit Ortac.

— Asta este! strigă cu tărie Cataramă.

— Bine, asta este, consimți cu descurajare maiorul. Dacă voiți dumneavoastră, asta este.

Renunțînd deocamdată la interpretări şi explicații, maiorul încercă să-şi răsucească o țigară, din tutunul prințului. Făcea asta cu cea mai mare atenție şi cu linişte aparentă; însă îi tremurau mînile. După ce aprinse, pufni fumul cu tărie pe nări, se ridică şi se plimbă de două ori pe dinaintea tovarăşilor. Se opri la masă, turnă vin şi bău singur, apoi umplu trei pahare şi pofti şi pe soții săi. Declară, fără a privi spre ei:

— Totuşi poate fi...

Prințul nu răspunse. Cataramă clipi dintr-un ochi.

— Totuşi poate fi, continuă singur, Irimia Ortac.

Fără pricină, găsi de cuviință că e nevoie să mai înghiță două bucăți de friptură. Era poate o nouă temelie pentru alte pahare de vin, după o veche rînduială vînătorească. Cu toate acestea, strigă spre odăile din fund, să vie numaidecît alt rînd de cafele. Madama Ileana, zeiță bătrînă şi invizibilă, eliberă în clipă ceea ce i se cerea, prin cele două divinități inferioare, desculțe însă cu dinți de preț.

Afară vremea devenea tot mai închisă şi lumina părea că merge în scădere. Ploaia se subțiase iar, despletindu-se pe vîrtejuri de vînt. Mormăindu-şi vorbele bizare ca pe o formulă definitivă, maiorul Irimie se duse la odăile slujitorimii unde aştepta de trei ceasuri vătaful, ca să primească poruncile stăpînului. Ceilalți doi vînători stătură tăcuți, privind pe fereastră înspre zarea pustie a unui deal. După jumătate de oră, cînd plecară, prințul părea mai preocupat decît Ortac. Trebui să se întoarcă de la şură, ca să lase bacşişuri fetelor şi

madamei. Cu două degete apucă de guşă pe una din ţigăncuşe, ca să-i facă probabil plăcere. Pe urmă înţelese că gestul îl aştepta şi cealaltă, dar nu se mai putea întoarce încă o dată. Se grămădi în trăsura cu poclit a maiorului. Costache trebuia să vie în urmă, cu Sultan.

Cînd ajunseră în tîrg, însera. Geamurile aveau ferestre luminate, însă pe uliţi nu se zărea ţipenie de om.

Ortac intră prin ogradă şi pe uşa de serviciu. Era încă întunecat, însă aerul rece şi umed îi răcorise privirile. Starea fizică tulbure a după-amiezii i se uşurase. Servitorul, ordonanţă veche, îi luă arma şi torba. Fără a rosti un cuvînt, Ortac deschise cu oarecare precipitare uşa de la camera soţiei lui. O văzu singură, adăpostită într-un şal şi ghemuită pe divanul ei. Cetea, la lumina lămpii. Închise uşor – înainte ca ea să fi întors fruntea.

Îi auzi glasul:

— Cine-i?

— Eu sînt, răspunse el. Mă întorc îndată.

— Bine, răspunse doamna Ortac.

El mai aşteptă un cuvînt, ori o mişcare. Se retrase cu fruntea încreţită. După cinci minute, însă, glasul lui ajunse la înţelegerea Dariei. Lepădînd şalul şi depunînd cartea pe măsuţa de alături, doamna Ortac se coborî de pe divan, îşi întinse trupul subţire ca să-l desmorţească; se privi în oglindă şi, ieşind în antret, se alătură de uşa camerei lui Ortac. Auzi mişcare şi zgomotul apei. Zgrepţănă la uşă.

— Sînt eu, zise ea cu prietinie. Ai nevoie de ceva?

— N-am nevoie de nimic, sînt gata numaidecît, răspunse glasul dinlăuntru cu un accent nou.

Doamna Ortac se întoarse iar la locul ei şi îşi luă cartea. Însă o lepădă îndată şi trecu la fereastră. Storul era lăsat. Îşi vedea imaginea în geam. Nu era o imagine veselă.

Această imagine cu ochi mari şi vagi rămase aceeaşi, cu toate că buzele încercau să schiţeze un surîs, cînd Irimia Ortac păşi de la uşă, nădăjduind să găsească altceva decît

ceea ce-i era teamă că găseşte.

— Ai stat acasă toată după-amiaza?

— Desigur. Ploua. Te-am aşteptat.

— Atunci a fost pe-aici doamna Barboni?

— Da.

Doamna Ortac îşi înălță sprîncenele, aşteptînd explicația întrebării.

— Dacă au venea ea, te duceai dumneata la dînsa, zise Ortac, observînd-o atent.

— Într-adevăr, aşa este. Nu-mi săruți mîna?

Ortac fu fericit o clipă să-i sărute mîna. Totuşi urma să se întrebe ce rost au nişte vizite aşa de numeroase.

— Ți-a adus vreo veste?

— Nu mi-a adus nici o veste. Veste am din altă parte.

— De unde?

— De la tatăl meu. S-a oprit o clipă ca să amintească de scadența unor anumite poliți, despre care presupune că eu nu ştiu. N-am avut deci ce răspunde şi am tăcut. L-am lăsat să se ducă. Îți atrag, Irimie, atenția să nu faci nimic pînă ce nu întrebi pe bunicul de la Adîncata. Tatăl meu a avut obligații şi are de dat socoteli.

Ortac admiră seriozitatea acelei femeiuşte de douăzeci de ani. Îi spunea pe nume cu o voce de care atîrna fericirea vieții lui.

— Bine, să fac cum spui, consimți el; însă domnu Mazu țipă tare.

Daria făcu un gest de indiferență. Maiorul se miră:

— Hm!

— De ce te miri?

— Crezi că nu am de ce să mă mir? E tatăl dumnitale.

— Ar fi trebuit să te miri cînd te-a pus să iscăleşti polițele.

— Ce ştii dumneata? Între noi au fost alte afaceri.

— Ba a fost afacerea pe care o ştiu. Totuşi împotriva dumnitale n-am nimic.

— Eu văd totuşi că ai ceva. . .

— N-am nimic.

— Aş fi dorit să fie, însă, ceva, ca să nu mă simt aşa de nenorocit.

Daria întoarse fruntea şi privi în geam. Văzu acolo pe Ortac întinzînd braţul. Făcu o mişcare de retragere. El totuşi o ajunse, cuprinzînd-o de după umăr. O atrase către el. Ea stătu liniştită ca şi cum ar fi fost singură. Continua să fixeze oglinda neagră a geamului.

— Sînt aşa de vinovat? întrebă Ortac cu descurajare.

— N-ai nici o vină, Irimie. Îţi sînt recunoscătoare pentru ce ai făcut.

— Eu însă vreau altceva decît recunoştinţă.

Ea plecă fruntea, acceptînd că e în dreptul lui să ceară, ştiind însă, în acelaşi timp, după o experienţă destul de scurtă, că i-i destul un cuvînt ori o mişcare, ca să paralizeze efuziunile agresive ale lui Ortac. Se desfăcu liniştită; trecu pînă la divan şi-şi luă cartea. Apoi lăsă cartea şi ocoli spre uşă.

— Mă duc să poruncesc Ilenei să puie masa.

— Mai stai, îi ceru Ortac.

Ea oftă, resemnată:

— Bine, mai stau.

În Ortac dintrodată tresări mînia.

— Care masă? N-am nevoie de nici o masă. Sînt sătul de masă! răcni el.

Doamna Ortac îl privi cu frică şi se ghemui la locul ei.

— Totuşi trebuie să fie ceva, adaose Ortac ameninţător.

Ea zîmbi de departe, dintr-o regiune a nedumeririi. Maiorul ieşi, trîntind uşa. I se auzi glasul în celelalte camere învăluindu-se asupra servitorilor. Uşile se izbiră pe rînd. Cea de la stradă se auzi cea din urmă. Maiorul se ducea să-şi caute prietinul ca să se mîngîie cu el, la un pahar de vin. Se întoarce către miezul nopţii, obosit. Intră în camera lui cu paşi furişaţi, ca să n-o tulbure, şi a doua zi e un om bun, care

revine iarăşi la metodele blînde.

Ileana, servitoare înțeleaptă care ştia să cetească întîmplările, intră cu pantofi de pîslă şi dădu ocol culcuşului stăpînei sale, spionînd-o.

— Ştiu că nu mînînci, cuconiță. Am adus cănița cu lapte.

— Bine, Ileană. Puteți să vă culcați.

Doamna Ortac se întoarse la cartea ei.. Ileana o privi un timp, aşteptînd un semn ori o vorbă, ca să spuie toate istoriile de pe lumea asta. Văzînd că stăpînă-sa a uitat-o, se retrase, clătinind din cap. «Halal cucoană şi halal boier!» îşi pregătea ea discursul către bucătăreasă şi către fecior.

În jurul Dariei Ortac se înşurubă singurătatea. Se simți desfăcută de lume şi întristată de moarte. Vîntul urma să arunce din cînd în cînd în geamuri stropi rari. Era un vînt de asfințit, cu învăluiri neregulate, trezind ecouri sonore şi glasuri neomeneşti.

Cufundată în carte, doamna Ortac se depărta de el, apoi iar revenea ascultîndu-l cu ochii mari ațintiți în gol.

Într-un tîrziu, auzi două ciocănituri uşoare în geam. Tresări. Se mişcă vioi din locul ei şi trecu la fereastră. Sunetul se repetă. Stătu la îndoială dacă trebuie să-şi ia şalul. Haina o acoperea însă îndestulător, pînă la bărbie şi pînă la încheietura mînii. Era o haină strategică. Deschise furişat uşa, trecu la ieşirea din stradă şi dădu drumul. Ființa cu care, se întorcea intră în urma ei, în odaie, fără nici cel mai mic zgomot. Îşi făcu loc cu capu-nainte, ca şi cum s-ar fi prelins pe urma ei.

Era un tînăr subțire şi deşirat, palid la obraz. Gura îi era ca o linie, cu buzele strînse. Deasupra nasului ascuțit ochiul drept privea strîmb înlăuntru. Era un ochi albastru, fără strălucire, însă mai vioi decît cel normal. Îşi trase din cap pălăria plouată, descoperind un păr umed lipit de tîmple şi de frunte.

— Stai pe un scaun, Emil, îi zise Daria. Poate vrei să mînînci ceva.

— Nu mi-i foame, răspunse tânărul, cu glas stîns şi pleoape obosite. Am văzut că n-ai venit la doctor.

— Astăzi e miercuri, Emil. Eu ştiam că ai obicei să vii, joi. A fost pe la mine cucoana Frosa şi nu mi-a spus nimic.

— Nu ți-a spus, căci eu am ajuns în urma ei. Am găsit numai pe domnul doctor şi i-am arătat că iarăşi încep să am neliniştile mele, cu visuri negre. Mi-a recomandat doctorul că dacă văd în vis gîndacii, să vin numaidecît.

— Atunci ai făcut bine c-ai venit.

— Da. Mi-a dat doctoria. M-a ținut la el două ceasuri, în care timp te-am aşteptat. Pe urmă, am ieşit şi m-am gîndit să plec la Adîncata; însă ploua. M-am dus numai pînă la moara de devale. După cum ştii, sînt prietin bun cu morarul cel bătrîn.

— Da. Emil.

Doamna Ortac îi vorbea c-o voce cîntată, ca unui copil. Tînărul îşi întinse gura într-un rîs tăcut şi atunci îi sticliră, în lumina lămpii, tuleiele balane ale obrazului.

— Cînd m-am întors în toamna asta, am tras la el. Mă cunoaşte de demult, de cînd îmi da luntrea, ca să mă duc la plăvii. E un om dibaci, şi l-am trimes să afle dacă trăieşti. De la el am aflat că te măriți, ş-atuncea m-am ținut ascuns.

— Ştiu, Emil, mi-ai spus. Făceai bine să te arăți chiar de-atunci.

El scutură din cap şi făcu semn cu arătătorul drept, fără a o privi. Îşi avea ideile lui. Era şi-ntr-un acces de vorbă, după lungi ceasuri de tăcere bolnavă.

— Cînd am ajuns, s-a întîmplat să se întoarcă asupra iazului zile de vară. M-am bucurat ca atuncea cînd fugeam de-acasă. Cînd mă bătea, mă sculam ca de pe moarte şi fugeam la morarul cel bătrîn. De-acolo ajungeam la Adîncata, la bunici, dar ei nu se bucurau cînd mă vedeau. Ş-acuma moşneagul zice că să mergem să ne judecăm.

— Cu cine?

— Cu dînsul, şopti Emil, punînd un accent deosebit pe

ultimul cuvînt.

Doamna Ortac oftă.

— Aşa că am ajuns pe vreme frumoasă, urmă bolnavul. Mi-am alcătuit undiți, am luat ciobaca şi m-am dus la plăvii. Acolo este un loc al meu, pe care nu-l ştie nimeni. Pun undița de ştiucă într-un cotlon, între stufuri, ş-apoi nu trece vreme multă şi vine o ştiucă; intră pe porțile cele mari şi vine drept la ocheana din cîrlig. Totdeauna acolo prind o ştiucă, de care se bucură morarul. O vinde şi cumpără băutură.

— Care porți, Emil? Despre ce porți vorbeşti tu?

— Vorbesc despre ce este. Tu nu ştii că eu, cît am stat şi m-am uitat în adîncimea bălții, am văzut ce se află acolo? Acolo în fund, cînd e luciul lin, se văd stîlpii porților şi pe urmă zidurile. Între stîlpii acelor porți, e loc slobod şi lumină. Pe-acolo poți intra şi trece pe tărîmul celalalt.

— E răsfrîngerea stufurilor, Emil.

El privi piezişş, cu milă, spre pantoful Dariei şi făcu semnul lui, cu degetul.

— Ascultă-mă ce-ți spun eu. Acolo se duc şi cufundarii, cînd dispar de pe luciu. Aşa că, dacă mă dau afund pînă la porți şi trec dincolo, am ajuns într-un loc fericit.

— Te-ai gîndit tu la asta?

— M-am gîndit, cînd prindeam peşte pe plavie.

Daria oftă şi-i mîngîie fruntea, potrivindu-i, cu degetele, părul.

— Trebuie să-ți spun de ce-am venit, începu iar băiatul. Cînd mă coboram spre iaz, în colț cu ulița primăriei m-am întîlnit cu dînsul.

— Cu cine?

— Cu dînsul. Eu am socotit că nu mă cunoaşte, dar el m-a cunoscut. Ştii, tu, Daria, cum s-a uitat la mine? Grozav s-a uitat, cum se uita altădată. Însă eu nu mă mai tem de dînsul. Am rîs ş-am cotit pe altă uliță. El s-a luat pe urma mea. M-am oprit şi i-am spus: să nu te iei după mine. Atuncea m-a lăsat. M-am dus pînă către moară; pe urmă m-am întors să-ți

spun.

— Nu ți-a vorbit nimic?

— Ba da. Zicea că eu sînt un blăstăm pentru viața lui. Cînd l-am auzit grăind aşa, m-am bucurat. Se teme de mine, că-l ruşinez. Acuma-i dau pace, după cum mi-ai poruncit tu. Însă, de şi m-am ferit să nu mă vadă, acuma ştie.

— Nu-i nimic; ai să stai o săptămînă la Adîncata şi n-ai să te arăți.

— Dar doctoriile?

— Ți le trimet acolo.

— Însă moşneagul zice că să ieşim împotriva lui, cu proces.

— Să mai aştepte şi bunicul, pînă ce te faci bine.

— Dacă spui, te-ascult, însă numai pînă cînd are să vie timpul.

O uşă bufni deodată, izbită de mînă de om ori de vînt. Era izbită de vînt. O lăsase omul deschisă. Cu paşi furişați, acelaşi om venise pînă la odaia soției lui şi-şi plecase urechea. Se întorsese în loc, ca să caute ceva. Cînd reveni, bufni uşa de-afară şi-ndată după asta el deschise odaia, în care auzise murmur de voci.

Dădu un strigăt, cu obrazul congestionat, şi întinse arma. Înfricoşat de moarte, bolnavul se răsuci, ca şi cum ar fi vrut să se înşurubeze într-un ascunziş. C-un țipăt slab, sora îl acoperi cu palmele întinse.

— E fratele meu, suspină ea după aceea, lăsîndu-şi în jos brațele, c-o tristeță nemărginită în privire.

Ortac era amețit şi ridicol. Căuta unde să lepede arma. Rîzînd, o prezentă lui Emil. Acesta se lăsă moale la marginea divanului, într-un acces, cu clăbuci de spumă la colțurile gurii.

X

Într-o zi de toamnă fusese vîlvă în tîrg din pricină că sosea generalul, şi pentru că fanfara îi ieşise întru întîmpinare. Zvonul de alămuri, tobe şi piculine părea că nu încape în lungul uliții mari, se ridica în valuri şi vîrtejuri către cer alungind vrăbiile de pe acoperişuri. La geamurile care se deschideau de pretutindeni apăreau capete de femei frumos pieptănate; în uşile prăvăliilor se înşirau neguțătorii, maiştrii şi ucenicii. Moişe Luzer însurățelul îşi strîngea la subsuoară talanca şi încerca să-şi potrivească paşii greoi cu ritmul marşului. El grăbea cu mult înaintea tuturora, întovărăşit de un buluc de copii deveniți deodată războinici, ca pe vremea lui Iosua. Cînd muzica se întoarse de către gară, trotuarele uliții mari furnicau. Se întîmplase să fie o după-amiază lină; îmlădierile muzicii se amestecau cu soarele şi cu zîmbetele. Generalul şi doamna Argintar trecură repede cu trăsura, salutați de pretutindeni. Fanfara rămase în fața primăriei, ca să facă bucurie poporului pînă la asfințitul soarelui.

Generalul zărise la cofetăria lui Iozef, la măsuțele înşirate afară, un obraz pe care-l dorea. Îi făcuse semn de prietinie agitînd mîna înmănuşată alb lîngă mustățile-i cărunte. Apoi se aplecase către Aglae, comunicîndu-i o impresie surprinzătoare. Într-adevăr, Daria Mazu, de şi devenise doamna Ortac, nu părea scăzută şi umbrită de situația-i nouă. În contradicție cu tot ce ar fi trebuit să se întîmple şi cu datinile tîrgului, arăta cea mai înfloritâ strălucire a anului al douăzecilea, în care se afla, împlinindu-şi rotunzimile şi cumpănindu-şi delicat mlădierile, ca şi cum deodată ființa ei era menită unui destin neprevăzut.

O văzuse şi domnul Lai şi-şi mărturisea, în sine, o uimire mai mare decît a generalului. De cînd sosise, adică de o săptămînă, avusese prilej s-o privească o dată la fereastra locuinței ei, altă dată în balconul doctorului Barboni. Abia acum însă o contempla întreagă şi nouă, luminată pieziş de

soare. Întrucîtva ciudat i se părea că o vede veselă şi, mai ciudat, că nu-l observă. Trecuse de patru ori la deal şi la vale pe trotuarul celălalt şi necontenit se pregătea s-o salute. Zîmbetul era nevoit să-l adreseze altor persoane, indiferente, adăogînd şi gestul lui foarte elegant cu pălăria. Cînd simți răcoarea asfințitului, părăsi trotuarul lui obişnuit, de pe care nu se abătea niciodată, lucru remarcat de mulți ani de zile de toți cetățenii şi apreciat ca foarte distins, şi, împotriva rînduielii, se abătu prin partea cofetăriei domnului Iozef. Doamna Ortac era foarte ocupată să comunice ceva, la ureche, cucoanei Frosa. Deci prințul fu nevoit să salute zîmbind şi să facă gestul cu pălăria numai către doctorul Barboni şi către Alexandru Mărcuş, un tînăr moşier şi vînător dintre cunoştințele sale, nepot al soției doctorului. Chiar în acea clipă ieşea din cofetărie, cu o prăjitură pe o farfurioară, domnul maior Ortac. Răspunse şi el la zîmbetul prințului şi depuse prăjitura, aleasă de propria lui mînă, dinaintea tinerei sale soții. O întrebă dacă a văzut pe Cantacuzin. Doamna Ortac nu-i răspunse imediat. Prințul se grăbi către casă pentru a nu fi expus eventualității unui guturai.

— Ai spus ceva, Irimie? întrebă doamna Ortac.

— Da. A trecut prințul. Mă mir. Plimbarea lui e pe partea cealaltă.

— Să ştiți că se face o bortă în cer, zise doctorul Barboni.

— Nu l-am văzut, mărturisi doamna Ortac. Nu-i nici o nenorocire. Merci, pentru savarină.

— Am stropit-o şi cu puțin rom.

— Merci de două ori.

Maiorul ar fi dorit ca această drăgălăşie a soției lui să se exercite în altă parte şi fără martori. Totuşi fu plăcut atins şi deveni vesel. Ceru lui domnu Iozef, neamț nalt şi solemn cu păr alb, încă un coniac bun care se găsea numai la el şi fu de părere că, după aceea, oamenii ar face bine să se ducă pe la casele lor.

— Desigur, zise Daria. Doctorul şi cucoana Frosa se duc la

casa lor şi noi ne ducem cu dînşii.

— Nu ştiam asta şi nu cred.

— Ba da. Sîntem invitaţi la masă.

— Bine, dacă-ţi face plăcere, n-am nimic de zis.

Doamna Barboni se răsuci, punîndu-şi mîna grea pe umărul lui.

— Vra să zică, dumnitale nu-ţi face plăcere?

— Ba da, ba da; îmi face. Însă nu ştiam.

— Nu face nimic. Deocamdată eşti în anul de robie. După aceea ai să baţi din picior şi ai să faci cum îţi place.

Maiorul Ortac oftă.

— Dacă n-ar fi salba dracului, îi explică doctorul, nu ţi s-ar fi întîmplat acest nacaz.

— Nu pricep, mormăi Ortac.

— Ai să pricepi, zîmbi cucoana Frosa, dacă te uiţi la acest ticălos nepot. Voim să-i sărbătorim amărăciunea. Să i-o mîncăm şi să i-o bem.

— După obiceiul pămîntului, adăogi doctorul.

— Tot nu pricep.

— Ai să pricepi, reluă cucoana Frosa, cînd ţi-oi mai spune că asară a fost nunta Evei Goldman, la care te-ai prezentat şi dumneata cu soţia.

— Da. Şi?

— Atîta-i. A fost nunta Evei Goldman, c-un văr al ei de-al doilea de la Galaţi. Prin urmare Alexandru crede că are dreptul să se socotească nenorocit.

Doctorul spori nedumerirea lui Ortac:

— Dacă trăieşte încă şi nu s-a dat cu capu într-o fîntînă, nu–I putem socoti aşa de nefericit.

Daria interveni cu prietinie, de şi părea că se deşteaptă dintr-o preocupare:

— Lăsaţi omul în pace. Îl iau sub protecţia mea.

Atinse mîna tînărului, pe care el o ţinea atîrnată în lungul spătarului scaunului.

Mărcuş tresări. Ridică fruntea şi privi în juru-i cu ochii mari, frumos sprîncenați. Cucoana Frosa îl fixă ironic, admirîndu-l în toată structura lui mlădioasă şi puternică. Avea mustăcioara neagră, părul luciu şi buclat. Era un copil; abia împlinise douăzeci şi cinci de ani. Frumusețea cucoanei Frosa şi a surorei ei Agata se realizase în acest fiu şi nepot. Le semăna lor. Ele rămăseseră mai bărbătoase, foarte asemănătoare una cu alta. El se alesese mai feminin. Era însă un bărbat care făgăduia, vrednic stăpîn de moşie, căci rămăsese devreme orfan, şi bun vînător. Era cel mai neobosit dansator al regiunii şi adorat, în secret, mai ales de femeile măritate. Asta o ştia cucoana Frosa nu numai din cărți şi din drojdia de cafea. Iată că bietul băiat luase în serios vorbele şi mutrele Evei Goldman. Acuma ea, după ce s-a măritat, se duce la Galați şi-şi vede de treburile ei. Iar el, după ce a dansat-o ca un adevărat amorez nemîngîiat şi a băut în onoarea ei mai multe pahare decît se cuvenea, arată acuma o mutră de care un bărbat care se respectă ar trebui să se ruşineze.

Alexandru Mărcuş se ruşina într-adevăr, uitîndu-se cu recunoştință la doamna Ortac, prietină a Evei şi confidentă a acestui greu ceas. Numai vorbele ei blînd şoptite îl scoaseră din toropeala în care căzuse. Îl îndemna să aibă curaj. Nici el nu dorea altceva.

Maiorul Ortac se veselea, înțelegînd, însfîrşit, aventura destul de comică a tînărului.

— Numai în țara asta, observă doctorul Barboni, oamenii se veselesc de accidente. Dumneata, maiorule, crezi că asta-i de rîs. Aşa procedați şi iarna, cînd cad oamenii pe ghiață. Faceți un haz nemaipomenit. Pe urmă neamțul e chemat să opereze luxații şi fracturi. Eu găsesc că ceea ce s–a întîmplat băietului nu-i deloc de rîs.

— Nu-i aşa? întări şi doamna Ortac.

— Ba să-mi dați voie să nu fiu prea supărat; asta-i boală care se tămăduieşte.

În sara aceea Alexandru Mărcuş s-a dovedit a fi mai ales obosit, iar în altă zi s-a arătat mai puțin trist. Era într-o zi de joi, cînd venea de la Adîncata Emil, adus de bătrînul Dumbravă în trăsura lui cu poclit. Bătrînul se împrăştia dis-de-dimineață la afacerile şi la procesele lui. Barboni supunea pe tînăr unei atente observații, în cabinetul său. Stătea îndelung de vorbă cu el, îi adresa întrebări, îl asculta istorisind. Îl punea să lucreze la o treabă măruntă şi migăloasă: să împacheteze prafuri şi săruri pentru oamenii sărmani care veneau la consultațiile dimineții, şi el se ducea să-şi îndeplinească datoria la spital. Cînd se întorcea, avea prilej să bage de samă forma neliniştilor lui Emil, durerile de cap, gîndurile negre şi săriturile spiritului lui în necunoscut. De cîte ori venea, bolnavul trebuia să vadă pe sora lui şi, pînă ce se arăta ea, ochiul lui strîmb fugea întruna într-o parte şi el părea întruna pe punctul de a-l urma, ca pe o gînganie independentă.

În acea zi de joi, după ce plecă Emil, doamna Ortac îşi avu şi ea bolnavul ei.

În zilele cînd cînta muzica la grădina publică, acest tînăr moşier socotea că mersul lucrurilor lumii s-ar opri dacă n-ar veni s-asculte şi el. De fapt nu se opreau decît plugurile ori secerătorile de la moşioara lui, iar argații, fumînd țigări răsucite în pănuşă de păpuşoi, îşi aduceau aminte de poveştile auzite de la bătrînii lor. Bălteni era dincolo de Adîncata, la trei kilometri. Cu doi cai iuți, la paneraşu-i uşor, Mărcuş era în tîrg în mai puțin de un ceas. Trăgea la mătuşa sa doamna Barboni, se gătea în pripă şi făcea numai un pas pînă la grădina îmbulzită de lume. Era o grădină cît palma mînii. Dintr-o aruncătură de ochi, vedea obiectul pasiunii lui şi i se ducea întru întîmpinare.

Domnul Lai Cantacuzin arăta destulă simpatie tînărului Mărcuş, dar agitațiilor lui amoroase nu le putea acorda decît un zîmbet. În jurnalul lui, dacă ar fi avut timp să noteze orice, le-ar fi caracterizat drept romantism vag. Tînărul Mărcuş n-avea multă cultură; din clasele mijlocii de liceu se întorsese la

plugăria părintească; deci poate n-ar fi fost în stare să susție o discuție privitoare la asemenea terminologie; realiza însă cel mai reuşit amorez din cărțile pe care nu le cetea. Femeile se oglindeau cu plăcere în ochii lui orientali. În vara aceea îl urmăreau furiş în toate evoluțiile lui în jurul Evei. Fata îl primea cu simpatie şi-i asculta atentă discursurile. Totdeauna lîngă dînsa se afla şi Daria Mazu şi s-ar fi putut părea că tînărul moşier le confundă, oferindu-le vorbe şi zîmbete ca unor divinități gemene.

Evocînd această nevinovată idilă, Mărcuş părea că sufere încă, de şi recunoştea uşor că între el şi Eva nu putea să se dezvolte alt raport şi altă concluzie.

— Tu să fii cuminte şi să-ți vezi de treabă, îl sfătuia cucoana Frosa. Lumea-i plină de fete, iar tu ai ochi destul de mari.

— Asta-i spun şi eu, zise doamna Ortac.

— Însă vă rog să recunoaşteți, se îndărătnicea iar Mărcuş, că purtarea Evei e un fel de trădare. Să spuie doamna Ortac dacă n-am dreptate.

— N-ai dreptate, domnule Mărcuş. Pînă la căsătorie nu era posibil să mergeți, căci cucoana Agata nici n-ar fi vrut să audă; şi nu poți admite că o fată ca prietina mea putea să înlăture acest destin al nostru, al tuturor femeilor bine crescute.

— Dar vorbele care s-au spus, scrisorile care s-au scris...

— Vorbele nu mai sînt. Scrisorile ai avut bunătatea să i le faci dar de nuntă.

Mărcuş oftă, cu ochii lui mari ațintiți asupra doamnei Ortac.

În acel răstimp de tăcere, doamna Barboni îşi părăsi cărțile pe care le înşirase la marginea divanului pentru nepotul său şi luă chitara. Geamurile se întunecau şi lumina încă nu era aprinsă.

— Nu mai pot deosebi un rigă de o damă, zise rîzînd cucoana Frosa. Se vede că drumurile dragostelor tale sînt

încîlcite.

Acest oracol nu displăcu domnului Alexandru Mărcuş. Văzînd că doamna Ortac tace, tăcu şi el. Iar cucoana Frosa, după cîteva acorduri moi, începu să cînte cu vocea-i plăcută de contraltă una din romanţele acelui timp.

Doamna Ortac, ascultînd, urmărea în sine un proces identic cu cel din experienţele de fizică, atunci cînd vibraţiile sonore transformă grămezi indiferente de pulbere în figuri geometrice armonioase. Contribuia desigur şi semi-întunericul odăii, şi tihna acelui pătrar de ceas după convorbiri agitate, şi însuşi obiectul discuţiilor care avuseseră loc, şi alte elemente obscure de care ea nu-şi dădea sama: romanţa aceasta pe care o mai ascultase şi în alte rînduri, şi zvonul coardelor, alcătuiau ceva cu totul nou, ca o bănuială de suferinţă, ca o suvenire a unei bucurii pe care n-o avusese niciodată.

Cînd se aprinse lampa, găsi de cuviinţă ca poate să mai întîrzie, ca să asculte o istorisire fără rost a lui Mărcuş, despre nişte întîmplări de la Bălteni.

— E frumos la dumneata la moşie? întrebă ea. Nu ştiu cum se face că n-am văzut niciodată aşezarea dumnitale, de şi de la Adîncata îmi închipui că e foarte aproape pînă la Bălteni. Ori poate am văzut-o şi nu-mi mai aduc aminte.

— E frumos, desigur, răspunse tînărul; însă eu n-am vorbele potrivite, ca să-ţi explic. Ar trebui să vii să vezi. E o curte veche, cu parc şi cu iaz. Se văd către vale nişte dumbrăvi poetice.

Doamna Ortac îşi făcea, fără voie, e imagine încîntată despre acel loc, care îi apărea tetuşi la o distanţă inaccesibilă. Auzi o pendulă bătînd ora şapte şi se grăbi să plece.

Acesta a fost începutul unei intrigi nouă în viaţa ei. Era un mic secret, pe care nu-l mai putea împărtăşi nimănui, o cutioară al cărei căpăcel voia să-l deşurubeze numai ea. În alte cutioare izbutiseră a-şi vîrî năsuşorul şi alte partenere ale jocului vieţii, şi urmările nu erau făcute să-i aducă linişte.

Aglae Argintar i se mărturisise ca cea mai bună prietină. Cum o revăzuse, se grăbise s-o înfățişeze generalului ca pe un obiect de preț, apoi, după alinarea efuziunilor, începură a se întreține despre lucruri curente ale zilei.

I se părea ciudat doamnei Argintar că cea dintîi veste pe care o aflase în tîrg la sosirea ei privea tot chestia pe care o lăsase la plecare.

— Care chestie? se interesă doamna Ortac.

— Chestia aranjamentului între Mazu şi maior.

— Dragă Aglae, mi se pare că e o simplă afacere între doi oameni. Ce-i interesează pe ceilalți?

— Desigur, însă lumea vrea să cunoască semnificația unor anumite poliți. Toată dărnicia domnului Mazu, de care noi aproape ne-am spăriat, s-ar fi datorînd maiorului.

— Crezi, dragă prietină, că-mi face plăcere să ascult asta? Spune-mi mai bine cum ai petrecut la Viena, povesteşte-mi în ce direcție te-ai deplasat.

— Avem să vorbim şi despre asta dacă te interesează. Dar ceea ce-ți spuneam nu-i ca să te tulbur, ci ca să te liniştesc. Celor care se ocupă prea insistent de afacerea aceea le-am făcut, fii sigură, rugămintea s-o lese în sama interesaților. Justiția, cu ajutorul bătrînului Matei Dumbravă, va clarifica totul.

— E adevărat. Bătrînul va pune rînduială şi vorbele vor trebui să contenească.

— O, nu, verbele nu contenesc. Reiau micile afaceri ale lui Vasile Mazu din altă parte. Se spune că ar fi făcut o nouă tranzacție cu comunitatea evreiască în ceea ce priveşte vitele respinse de la sacrificiul ritualic. Nu o tranzacție a comunei, ci o tranzacție personală. Lai Cantacuzin are dreptate; nu-i nici satisfacție, nici onoare, să ai relații cu domnul ajutor de primar.

Daria îşi muşcă buzele.

— Dumneata, dragă prietină, crezi că din pricina asta am rupt eu legăturile cu tatăl meu? Afacerile lui personale îmi

erau cu totul străine. Făcînd reflecția aceea, cred că domnul Cantacuzin nu s-a gîndit nici un moment la mine.

— Atunci poate nu. Sînt pentru asta alte momente, mai potrivite.

Doamna Ortac tăcu o clipă, gînditoare.

— Îmi închipui, zise ea zîmbind şi privind țintă la doamna Argintar, că prietinul nostru s-a hotărît să-şi facă o confesiune generală. A avut un confesor plăcut, care s-ar cuveni să fie şi înțelegător.

— Este, draga mea, rîse doamna Argintar.

— Dacă este, nu-mi explic picăturile de otravă care mi se servesc.

— Dragă fetiță, iartă-mă, suspină Aglae, cuprinzînd mîna prietinei sale. Nu sînt neliniştită dinspre partea lui Lai Cantacuzin; ştiu să descifrez ceea ce e între el şi mine. Aş voi să înțeleg ce rost are aerul de rezervă şi oarecum de ostilitate pe care i-l arată altcineva. L-am văzut nervos – cred că din pricina asta.

Daria Ortac se arătă nespus de mirată. Dacă profesorul său se simte jignit cumva, ea e gata să-i dea toate explicațiile şi mai ales să-i ceară toate scuzele. E absolut străină de asemenea chestie. Viața ei s-a pecetluit definitiv în preocupări de altă natură. Poate face mărturisirea, de necrezut, că e mulțămită de Ortac. Natural, a fost nevoită să se coboare cu mult mai prejos de nivelul pretențiilor ei de altădată, dar se pare că viața ne obligă pe toți la asemenea concesiuni.

— Despre ce-i vorba? Care rezervă? Care ostilitate? urmă ea să întrebe. Cînd şi cum ți-a comunicat domnul Cantacuzin asta?

— Nu-i nimic, dragă prietină, nu fi agitată. A fost desigur o părere. Ai să vezi pe Cantacuzin şi ai să-i explici.

— Cu condiția să fii şi dumneata de față.

— Nu ştiu dacă e nevoie să fiu şi eu de față. Se va vedea atunci dacă nu sînt de prisos.

— Adevărul e, surîse doamna Ortac, că de prisos pare a fi

numai această prietină care se grăbeşte să te îmbrățişeze şi să plece.

— Nu mai stai? Vine generalul să-ți sărute mîna. Dintr-o clipă în alta poate să sosească chiar Cantacuzin.

Tînăra doamnă Ortac simți în ea o nevoie spăimîntătoare de a pleca imediat, însă era necesar să mai stea, ca să înlăture ceea ce, în închipuirea ei, era cu siguranță o cursă. Totuşi, domnul Lai Cantacuzin trebuia să se arate şi doamna Argintar nu ținea deloc să se producă explicația pe care o propusese. Aşa încît amîndouă se înveseliră cînd apăru generalul şi fură de acord, în chip tacit, să se îndeplinească numai întăia parte a programului. Deci bătrînul general păşi cu vioiciune silită spre simpatia lui, sărutînd galant o mînuță, pe care o privi cu admirație, şi declarînd că-şi pretinde drepturile lui la primul bal.

— Sînt drepturi vechi, declară el.

— Nu uit niciodată nimic, îi zîmbi doamna Ortac.

— Eşti ca şi mine, se crezu Aglae datoare să adaoge.

— Dragă domnule general, urmă doamna Ortac cu inima bătînd, ne vom revedea la serata care se dă în onoarea dumnitale. Cred că s-a fixat definitiv.

— Săptămîna viitoare. Ultima zi a lui noemvrie.

Prietinele se îmbrățişară şi se despărțiră. Poate era o despărțire definitivă, cugeta Daria Ortac, împunsă de bănuieli şi resentimente. În orice caz, dorința intimă a doamnei Ortac era să nu mai vadă asemenea prietină decît la judecata din urmă, cînd se spun adevărurile.

În stradă, în asfințitul de toamnă, se orientă o clipă, respirînd prelung, ca şi cum ieşea dintr-o închisoare, îşi zbătu pleoapele ca să alunge lacrimile şi se îndreptă spre casă. Nici acolo n-o aşteptau bucurii, dar cel puțin se putea izola cu gîndurile ei ascunse.

Maiorul încă nu sosise. Îşi aprinse singură lampa. Îndată ce lăsă storurile, se auzi clopoțelul de la intrare sunînd. Servitoarea o înştiință, cu oarecare taină că a venit tatăl

cuconiței şi că l-a poftit în salonaş. Doamna Ortac se simți mai sigură de sine în odaia ei, deci pofti pe Vasilică Mazu şi se încredință că uşile de cătră odăile servitorilor sînt închise.

Tatăl şi fata trăiseră douăzeci de ani împreună şi se cunoşteau. De şi nu se văzuseră de mult, ambii socotiră de prisos vorbele şi atingerile obişnuite între ființi cu legături aşa de apropiate. Mazu se aşează pe o margine de scaun, ca să nu pară prea nalt. Doamna Ortac, rămasă în picioare, îşi găsi deodată reci degetele mînilor şi începu să le frămînte.

— Cred că ar fi tare potrivit să vorbeşti numaidecît cu maiorul, zise Mazu, fără a o privi.

— De ce numaidecît?

— Tare bine ar fi să vorbeşti, îşi subție cuconu Vasilică glasul, ca să-l convingi să onoreze nişte poliți ce se află în mîna mea.

— Chestia nu mă interesează.

— Ba eu socot că te interesează, drăguță, mai mult decît îți închipui. Dacă, după cît aud, se amestecă bătrînul de la Adîncata, atuncea să ştii mata că se porneşte un proces care poate provoca scandal.

— Nu mă interesează nici procesele.

— Crezi că nu?

— Cred că nu.

— Crede ce pofteşti, tresări, deodată agitat, Mazu. Răbdarea mea are margini. Moşneagul acela a fost o altă pacoste în viața mea. Mă urmăreşte cu îndîrjire, ca şi cum i-aş fi tăiat punga de la brîu. Acuma şi-a adus şi nepotul. Îl pune şi pe acesta împotriva mea. Însă băietul încă nu-i major; am să cer autorităților să mi-l predeie.

Fără a avea aerul, doamna Ortac pîndea piezişş pe tatăl său. Mazu lovea just, în dragostea şi mila ei pentru Emil; voia să folosească asta pentru veşnicele şi iar veşnicele lui interese de bani.

— N-ar fi oare mai bine, vorbi ea cu linişte aparentă, să-l aştepți pe Irimie, să vorbeşti singur cu dînsul?

— De ce? n-am nevoie numaidecît să vorbesc eu. Te rog pe mata. De acea sînt aici.

— Vine Ortac, zise încet Daria.

Auzise uşa de la uliță.

Mazu aplecase urechea. Cînd înțelese că, într-adevăr, a intrat cineva, se desfăşură în sus şi privi în juru-i cu grabă, căutînd ceva. Încercă să se apropie de Daria ca să-i vorbească şoptit. Ea se feri, ca şi cum atingerea lui i-ar fi provocat o suferință fizică. Suferința îi era în inimă şi în măruntaie şi se spăimînta de dînsa, înțelegînd că n-o poate opri cu nici un chip. Cu toate acestea era tatăl ei. Era omul care se culcase într-un pat cu ființa cea tristă şi moartă, a cărei imagine o văzuse în cununița de flori uscate.

— Pe unde pot să ies? N-am vrut să vorbesc decît cu tine, îşi încovoia trupul şi şoaptele Mazu.

Dar maiorul Ortac intra. Împingea înainte pe bătrînul Matei Dumbravă şi el venea în urmă.

Privi cu mirare peste umărul răzăşului. Amîndoi se opriră, veselindu-se ca de o comedie de la iarmaroc.

— Cum se poate? strigă Ortac. Ce caută aici Mazu? îl găsim tocmai cînd vorbeam de el.

Mazu tăcea, cu tresăriri fulgerate pe obrazu-i uscat.

— Ar fi fost mai potrivit să te înfățişezi la proces... Îi zise bătrînul Matei, cu glasu-i îndesat. Stăi pe loc; pe acolo nu se poate ieşi; acolo-i soba.

— Mă înfățişez eu şi la proces, fluieră cuconu Vasile, într-un fel de şopot.

— Cînd? Aş vrea să ştiu cînd. Nici pe acolo nu poți ieşi; acolo-i fereastra.

— Este vreme.

— Ştiu; dar eu nu vorbesc de judecata de apoi. Atuncea eu am să fiu numai martor şi, după, ce te-a osîndi Domnul Dumnezeu, eu am să vin să mă uit printre zăbrele la iad, cum te amestecă diavolii, cu furcile, în cazanul cu smoală. Eu vorbesc de judecata în fața oamenilor. Ca să dai samă de

paralele muncite de răzăş, pe care le-a pus în două case din acest tîrg, şi-n acareturile acestor două case. Să dai samă de cîştigurile chiriilor, pe care nu le-ai întrebuințat în folosul copiilor. Să dai samă de zestrea în bani şi lucruri pe care am dat-o în mîna fetei mele. Față de județul cel înfricoşat de apoi ai să dai samă şi de ființa ei pe care ai pus-o în pămînt înainte de vreme, şi de un copil sărman şi bolnav pe care l-ai asuprit şi l-ai izgonit în lume. Dar aicea, la judecătorii pămîntului şi a lumii, să dai samă de banul meu muncit cu cinste.

Mazu împungea cu fruntea în laturi, căutînd o ieşire.

— Nu cumva ai venit să-ți încasezi polițile? rînji maiorul Ortac.

Se întoarse o clipă şi spre soția lui, întrebînd-o din ochi.

— Pentru asta a venit, confirmă ea.

— Mă bucur atunci foarte mult şi sînt la dispoziția dumnitale, îndată ce-mi pui în mînă zestrea şi socotelile de care vorbeşte bătrînul. Apoi de o lună şi mai bine am aflat eu de la negustori, şi de la meseriaşi, şi de la slujbaşi, ce daraveri învîrteşti dumneata în tîrg. Oricît de ascunse le-ai ține, se află. Pînă acuma nu m-au interesat; acuma mă interesează.

Mazu îl înfruntă, încordîndu-se deodată.

— Cu dreptul meu scris şi cu legea în mînă, n-am a mă teme de nimeni.

Răzăşul îşi înaintă obrazul, cu ochi răi şi barba țăpoasă, ridicînd un deget amenințător.

— Teme-te de Dumnezeu macar, uscăciune a pămîntului!

— Ba eu aş crede că n-am a mă teme de nimic.

Maiorul îl privi de jos în sus, de la vîrfurile ghetelor pînă în creştetul țuguiat; pe urmă veni cu privirea în jos, cu aceeaşi repeziciune.

— Nu? întrebă el cu prefăcută blîndeță.

Deodată porni asupra lui, luîndu-l în piept. Mazu se poticni îndărăt. Ortac îl lovi iar cu pieptul. Îl dădu cu spatele

în uşă, apoi în antret, apoi în uşa de-afară. Îl ruga cu aceeaşi blîndeță să-i mai spuie o dată că nu se teme de nimic şi-l ducea în salturi şi-n linii frînte, pe cînd răzăşul făcea un haz copilăresc.

Daria se ghemuise în colțul ei de divan, muşcată de o nouă suferință. Nu-şi veni multă vreme în fire. Suferea pentru că se bucurase şi ea ca bătrînul Matei; simțea că-i cresc şi ei țepi: suferea pentru ce bănuia că i se poate în- tîmpla lui Emil. Suferea de unul din aspectele ruşinoase ale vieții şi de ce presupunea că se mai ascunde dincolo de cunoştința ei. Era umilită pînă în cel din urmă ascunziş. Se întreba, în acelaşi timp, dacă poate găsi în sine explicație logică pentru a justifica atitudinea ei cu totul insolită față de cel care-i era tată după registrele stării civile. Ar fi fost aproape bucuroasă să descopere, printr-un concurs ciudat de împrejurări, necredințele bietei moarte, într-adevăr, pot fi oare îndestulătoare cruzimile şi turpitudinile lui Mazu pentru a crea acest hotar şi a pune acest blăstăm? În amintirile ei, după ce rămase singură şi ascultă de trei ori pendula însemnînd orele, găsi o veche întîmplare, de pe cînd era copilă, şi de pe cînd Mazu îşi exercita asupra ei şi a fratelui ei drepturile legale. Era o pedeapsă pentru un lucru cu desăvîrşire neînsemnat. Pentru o farfurie împinsă cu cotul de pe masă, căzută jos şi sfărîmată într-o mie de cioburi mărunte. Era de vină Emil, şi Mazu îl lovise peste obraz cu toată palma, dărîmîndu-l la pămînt de pe scaun. Atunci ea, ca împinsă de un resort irezistibil, zvîcni cu cotul şi dădu jos farfuria tatălui său cu tot cu mîncare. Față de o atare catastrofă, pedeapsa luă aproape o formă de sacrificiu religios, cu procesiune şi unelte înfricoşate. Frate-său se zvîrcolea bolnav; ea zvîcnea de ură neputincioasă sub lovituri. Copiii uită uşor; ea însă n-a uitat o clipă cît a stat în pat, ca să i se tămăduiască rănile loviturilor, nici după ce s-a coborît din pat clătinîndu-se. A furat, în amurg, cutia cu chibrituri din ocnița sobei şi a ieşit pe furiş afară, ducînd şi pe Emil. Se uita urît în juru-i, scîncind cu duşmănie. S-a tupilat cu

frățiorul ei la un colț din dosul casei, hotărîtă să incendieze clădirea. Aprindea una după alta făclioarele, oferindu–le părețelui şi vîntului înserării, pe cînd Emil o privea îngrozit, însă foarte satisfăcut şi el că se vor pîrjoli toți cei dinlăuntru. Chibriturile s-au isprăvit. Ei s-au aşezat în dosul părețelui, singuri. Erau copiii fără mamă din poveste. Emil îi propunea să pornească amîndoi în lume, să se ducă, să se ducă, pînă ce vor ieşi undeva, pe tărîmul celalalt. Acolo nu este nici un duşman. Într-adevăr, în acea clipă, pe care doamna Ortac o retrăieşte cu intensitate, pentru ei nu era nici o îndoială că au un duşman «care urmăreşte să le ridice viața». Acesta este poate adevărul, îşi mărturisea ea, înfricoşată, adevărul care, fără să-şi deie ea sama, a rămas într-însa ca o dihanie activă.

Copiii mîncau la masa aceea străină. Ea îi vede de aici, proiectați în trecut. Omul acesta, care a ieşit împins din colț în colț de maior, îi pîndea. Le număra îmbucăturile; regreta fiecare înghițitură a lor. Nu rămîne nici o îndoială asupra acestei stranii situații de duşmănie; omul acesta le dorea dispariția. Iată, însfîrşit, au dispărut. Au dispărut ei din viața lui; el însă se întoarce asupra sufletului lor. În nici un chip nu poate înlătura din ea dezgustul acestui venin.

Nourii care s-au adunat astăzi deasupra asfințitului s-au risipit împrăştiați, de curentele înălțimilor. Oamenii care s-au adunat o clipă în preajma ei s-au desfăcut. Dar lacrimile acelor ochi ai copiilor trişti şi disperarea acelor clipe stau suspendate într-o eternitate proprie; tot astfel cum se izolează de timp mica dramă sentimentală a ultimilor ei ani, pregătindu-şi stăruința singuratică între stele, cînd ea însăşi nu va mai fi pe pămînt. Singurul om de la care a avut în adevăr daruri de bucurie a fost acest Lai Cantacuzin. Cu el a privit odată, în cealaltă primăvară, florile unei livezi din marginea tîrgului şi păstrează intacte în ea, cu intonația lor, vorbele pe care el i le-a rostit. I-a spus vorbe importante despre acel ceas strălucit care chiamă la dreptul lor de viață toate florile pămîntului. El s-a desfăcut de acele cuvinte; ele însă au continuat să trăiască în ea, şi vor trăi şi ele singure,

fără dînsa, căci sînt adevăr, adică suferință a ei. Ar fi dorit de la acest om altceva decît vorbe sibiline. Şi n-ar fi crezut niciodată că, amintindu-şi înfățişarea lui distinsă, va fi silită să zîmbească.

Asemenea gînduri risipite tresăreau în ea ca draperii de fulger în nopțile înăbuşitoare. Stătea cu fața în sus şi avea în ceafă o durere apăsătoare şi deasă care o atîrna spre pămînt. Cu toate acestea, deasupra ființii ei materiale, umilită de răni trecute şi de compromisuri actuale, simțea că se desprinde ea însăşi ca o fantasmă uşoară, plutind în văzul uimit al tuturor celor care au făcut-o să sufere. Pe unii îi urăşte, pentru alții are sentimente cu totul deosebite. Pluteşte deasupra adunărilor, deasupra muzicilor, deasupra Aglaei Argintar, deasupra lui Lai Cantacuzin. El înalță ochii şi ea întoarce fruntea ca o zeiță ofensată. Preferă să plutească, pe cînd durerea de cap rămîne tot mai jos şi se scurge în pămînt, prin bara de metal lîngă care şi-a lipit fruntea.

Servitoarea a intrat de două ori şi s-a retras. Într-un tîrziu sună tropote în sală. Apare maiorul. Îşi lungeşte capul spre soția lui care stă neclintită cu fața în sus şi cu ochii închişi. S-arată şi bătrînul Dumbravă. Îşi fac semne şi se apără unul pe altul cu brațele, retrăgîndu-se în vîrful degetelor. Doamna Ortac i-a văzut şi-i lasă. Zîmbeşte de deasupra ei şi a lor.

Deschide pleoapele. A sunat un clopoțel între stele. Zgreapță nă la geam un trup bolnav în jurul căruia moartea latentă s-a organizat într-un joc de spirale.

XI

Sînt flori din gunoi şi din umbră care ies deodată la lumină şi au un ceas de înflorire numai al lor. Domnul Lai Cantacuzin verifica uimit acest adevăr în apariția doamnei Ortac.

Probabil că întîrziase anume în fața oglinzilor, pe cînd maiorul îşi rodea mustața. Socotise în gînd cît trebuie invitaților ca să se adune în număr îndestulător în sălile vechii case boiereşti care era astăzi prefectura județului. Era necesar desigur să ajungă acolo, întăi, unii prietini. Orchestra muzicii militare îşi începuse pregătirile şi murmurul. Doamna Argintar intra la brațul generalului, distribuind surîsuri. Deodată domnul Lai fu muşcat dulce de inimă. Un adverb mai potrivit nu avea, ca să traducă impresia.

Doamna Ortac purta o rochie de un cenuşiu argintat, cu o garoafă subt umărul stîng, unde începea albeața sînului. Dar acel ceva distinct şi anumit nu i-l dădea nici îmbrăcămintea, nici pieptănătura, nici înălțimea grațioasă dobîndită desigur printr-un artificiu al pantofilor, ci siguranța că acestea sînt clipele ei. Veşnicia se armonizase aşa ca să i le procure; se vedea asta în strălucirea vagă a privirii, care nu se putea fixa asupra nimănui. Lunecă şi asupra domnului Lai, deci el nu putu să se încline, nici nu cuteză să-i iasă întru întîmpinare. Însă, înainte de a trece în alt salon, întorsese o clipă ochii aceia minunați crescuți de cercuri de umbră. Erau ochi vicleni, căci îl căutau fără să aibă aerul.

Cantacuzin zîmbi şi se mişcă din locul lui, urmărind-o.

Fu silit să şovăiască şi să întîrzie, deoarece îl saluta, cu plecăciuni repetate, domnul Vasilică Mazu. Îşi pusese fracul cu care era şi în fotografia de acasă, şi împingea în laturea lui stîngă, c-un deget lung, pe cucoana Amalia, cu cerceii ei de domniță veche. Domnul Lai se grăbi să le spuie o vorbă amabilă şi se găsi în fața doctorului şi a doamnei Barboni.

— Nu cumva îți cauți eleva, prințule? zîmbi cucoana Frosa.

Chiar acuma a intrat, odată cu noi; şi-a lăsat mantila în cabinetul doctorului. Acolo e un loc de refugiu, cînd avem dureri de cap.

— Am zărit-o pe doamna Ortac, răspunse Cantacuzin. Nu părea să aibă nevoie de refugiu.

— Nu-i aşa? Ai observat şi dumneata? Apariţia ei a făcut sensaţie. Nevasta lui Mazu s-a grăbit să treacă în alt salon. Barbatu-său o păzeşte, ca să nu cadă într-o sincopă.

Doctorul Rudi rîdea cu toată figura-i pistruie. Domnul Lai se socoti şi el dator să zîmbească.

Trecu mai departe. Orchestra începea primul vals. Un şirag de şoapte îi trecu prin preajmă. Generalul se înclinase în faţa doamnei Ortac, cerînd executarea unui contract. Ea acceptase ridicîndu-se sub braţul lui şi se lăsase condusă cîteva tacturi. Generalul se opri în locul de unde porniseră, se înclină alăturîndu-şi pintenii şi sărutîndu-i mîna. Ea se lăsase în scaun, agitîndu-şi evantaliul. În acel sfîrşit de secol, evantaliile grele şi rochiile cu trenă erau la modă.

Domnul Lai crezu strategic să evolueze întăi spre Aglae Argintar. El nu dansa. Socotea asta una din distincţiile lui. Aşteptă pînă ce se înfăţişă cel dintăi locotenent ca să-i ia tovarăşa, şi-şi urmări planul de a deslega punctul de întrebare care agita febril penele de struţ. Îl pîndea dintr-acolo o jumătate de obraz pudrat, c-un ochi.

— Mă închin în faţa celei mai gentile fiinţi, şopti el aşa fel ca să nu fie auzit decît de o singură urechiuşă.

— A, profesorul meu? se miră doamna Ortac.

— Da, profesorul dumnitale, dezolat că nu te-a putut saluta mai curînd.

— Sînt bucuroasă să-l văd şi mai tîrziu, ciripi doamna Ortac.

— Să nu fii mirată dacă-ţi declar că am întreprins o adevărată urmărire.

— Cred. E o obişnuinţă vînătorească.

— De ce eşti răutăcioasă?

— Găseşti?

— Găsesc. În orice caz, vînătorul devine victimă.

— Domnule Cantacuzin, asta nu-i în firea lucrurilor.

— Dacă s-ar întîmpla altfel, n-ar fi nimic de mirare.

Domnul Lai aprecia puțin favorabil acest schimb de vorbe uşurele. În altă parte poate ar fi putut rosti lucruri ceva mai grave. Ar fi vrut să-şi dea samă de ce-l evită sistematic această prietină, înflorită deodată splendid. Viața eliberează uneori asemenea minuni cu caracter sacru.

— Nu ştiu la ce se gîndeşte profesorul meu, zise doamna Ortac. Bănuiesc că poate să-mi ceară o explicație. Nu-i aici locul şi, în orice caz, ar trebui să-i cer eu lui, întăi, una. Nu mă întreba, nu mă întreba, şopti ea la gestul de nerăbdare al lui Cantacuzin. N-am vreme, deocamdată, decît să-ți mulțămesc pentru flori. Au fost cumva flori de înmormîntare?

— Cum poți crede asta?

— Nu cred nimic. Văd venind un inamic al dumnitale, adică partenerul meu de dans.

Sosea Alexandru Mărcuş, cotind cu dibăcie printre scaune şi dansatori. Lui Cantacuzin nu-i trebui decît o aruncătură de ochi ca să cetească adevărul, în toată atitudinea noului venit. Se apropia c-o bucurie pasionată în toată ființa lui, ca înspre o pradă. N-aducea vorbe şi încântări, ci puterea lui de animal tînăr. Pentru prima oară Lai Cantacuzin regretă că nu se îndeletniceşte cu paşi măsurați şi viraje ridicole. Această rezervă măreață îl punea, de data asta, în stare de inferioritate.

De şi voia să-l țintuiască în jos cu privirea, vînătorul care înainta nu se sinchisi de fel. Îl salută rîzînd fericit; poate nici nu-l recunoscu, şi se înclină în fața doamnei Ortac.

— Îmi dai voie? zise ea grațios către domnul Lai.

Mărcuş o cuprinse şi, la prima întoarcere, ea îşi lăsă tîmpla pe umărul lui drept. Astfel au fost totdeauna femeile, îşi zicea filosoful, întorcîndu-şi privirile de la ceea ce nu mai voia să vadă. Vorbele acestor ființi uşoare de multe ori sînt

numai simboluri, care pot da maştere la felurite interpretări.

Însă în direcția în care se întorsese, dădu peste un alt aspect al preocupărilor lui. În el născuse deodată o amărăciune. În uşile saloanelor laterale, capete ieşite ca din apă urmăreau cu interes, cu mirare, cu zîmbete, evenimentul. Începeau să-l dezbată dîndu-i soluții imediate. E adevărat că nepotul doctoresei nu poate trăi fără o pasiune; dar de-aici se poate întîmpla să iasă un drac.

Cu mai mult interes decît alții, privea însăşi doamna Frosa Barboni. Trase de mînă, lîngă ea, pe neamț şi-i arătă din ochi părechea. Nu făcu deocamdată nici un comentar vorbit. Lepădă de la sine numai o simplă exclamație înăbuşită: Hm!

Domnul Vasile Mazu privea peste umărul ei. Răspunse şi el ca un ecou acestei silabe.

— Ai spus ceva, domnule Mazu? întrebă soția doctorului.

— Nu! Nevastă–mea voia să plece acum cîteva minute. O durea capul.

— Poate din pricina cerceilor, sugeră doctorul Rudi.

— A, nu, rîse Mazu. Află, doctore, că sînt nişte cercei de aur, cu topazuri, de la bunică-sa. Acum însă i-a trecut durerea de cap şi nu mai vrea să plece cu nici un preț.

— Văd, se veseli doctorul.

— Vedem cu toții, îşi subție glasul, dîndu-i drumul pe nas, domnul Mazu. Cred c-ar fi potrivit să i se puie în vedere lui Ortac că are a-şi apăra bunul lui, cum am eu de apărat pe al meu. Să facă bine să-şi plătească polițile. Astăzi am introdus acțiune.

— Să-l urmăreşti, cucoane Vasile, pînă în pînzele albe, îl sfătui doctorul; şi să-i vinzi şi cenuşa din vatră.

— Crezi că sfatul dumnitale e rău? Nu-i rău deloc, îi răspunse cu aceeaşi desmierdare de glas Vasile Mazu.

Cu toate acestea, îşi făcea socoteală cucoana Frosa, aceasta e cea mai frumoasă părechе din cîte pot fi. Celelalte părechi se opresc pe rînd şi trec în partida privitorilor. Dacă n-ar fi, poate, o jignire pentru prinț, ar fi dispusă să aplaude

şi ea, cum vede că se pregătesc să facă alții. Cînd doamna Ortac lunecă, în ultimul rond, prin dreptul său, îi văzu ochii iluminați de ceva nou, care-i dădea dreptul să fie cuprinsă de îngrijorare.

Trase după ea pe doctor, într-un spațiu liber.

— Să ştii, neamțule, zise ea, că fata-i în stare să facă o prostie.

— Tot ce se poate, mormăi doctorul.

— Văd, Rudi, că vorbeşti înțelept ca totdeauna şi laşi lucrurile să meargă singure; dar eu, ca şi soră–mea Agata, avem obiceiul să stăm cîteodată împotrivă.

— Dumneavoastră aveți dreptate totdeauna. Lăsați-l şi pe băiet să aibă o dată.

— Nu-i vorba de băiet, Rudi. E vorba de dînsa. Ea aşteaptă poate palate încîntate şi nu poate găsi decît o ogradă cu porțile căzute. După ce trece de purcei şi viței care pasc, dă peste soră–mea. E în stare să bată din picior şi să ia pe băiet de urechi.

— Ştii că ai haz? Ai văzut asta în drojdia ta de cafea?

— Am văzut-o eu în altceva. Mai ales în ochii ei. Stau şi pîndesc de multe zile.

— Bine, atuncea pas şi-ți fă datoria. Eu mă duc să inspectez bufetul. La dreptul vorbind, eu socot că-ți faci nălucă şi nu poate să se întîmple nimic.

— I-ai văzut ochii? Vorbesc de ochii ei.

— Nu. Îi cunosc pe ai nepotului tău şi mi-i de ajuns.

Doctorul găsi pe Ortac la bufet, în tovărăşia lui nedespărțită. Şi el şi Cataramă se înțeleseseră asupra celui mai bun vin şi se grăbiră să ofere un pahar şi lui Barboni. Alexandru Mărcuş veni, suflînd pripit, ca să caute două cupe de şampanie.

— Mai încetişor, băiete, îi şopti neamțul.

Băiatul avu zîmbetul fericit al vîrstei lui şi al clipei extraordinare prin care trecea. Primi pe o tavă mică de cositor ceea ce dorea şi se retrase cu grabă. Oferi doamnei Ortac acea

dintre cupe care avea încă spumă şi vîrtejuri mici de mărgele, apoi depuse tava şi aşteptă, în extaz.

— Ca să mă poți privi aşa, e nevoie să fim singuri, zise ea. Eu trec pe terasa dinspre grădină. Dumneata fii bun şi-mi adă, din cabinetul doctorului, mantila mea.

— Sînt acolo într-o clipă, şopti el fericit.

— Fii prudent, Mărcuş, îi zise doamna Ortac rîzînd.

Rămasă singură, privi în juru-i şi înțelese că are nevoie să-şi apere retragerea. Ar fi vrut să se asigure de locul unde se afla Cantacuzin. Nu crede să fi plecat, însă nu-l vede nicăieri. Aglae Argintar îi ieşi întru întîmpinare deosebit de veselă şi-i luă brațul. Prin urmare i-a urmărit şi doamna Argintar evoluția ei în brațele celui mai frumos exemplar bărbătesc din acel loc şi, desigur, a aplaudat şi ea. Fără să-şi părăsească nimic din resentimentele-i ascunse, Daria îi răspunse cu zîmbete şi vorbe amicale şi amîndouă trecură spre alt salon, braț la braț. Lumea putea fi liniştită. După cinci minute, doamna Ortac se strecură în colțul terasei, unde Mărcuş o aştepta nerăbdător.

— Am crezut că nu mai vii, îi şopti el.

Ea-i cuprinse brațul, în tăcere, apoi se desfăcu încet. Îşi potrivi pe ea haina, c-un fior.

Noaptea de toamnă tîrzie era neobişnuit de blîndă. Arborii goi ai grădinii stăteau neclintiți sub lumina lunii. Nu era nimeni în preajmă. Totul era pustiu. Numai cînele cu botişor de vulpe tipăi prin frunzele uscate şi se opri în preajmă, adulmecîndu-i şi sticlindu-şi dinții.

— E un cățel care rîde, îşi zise doamna Ortac.

Nu i se părea nimic de mirare. Şi asta făcea parte din fantaziile care începeau să se clădească în juru-i.

Orchestra contenise din nou înlăuntrul clădirii. În pacea deodată crescută a împrejurimilor pătrunseră, dinspre stele, chemări de paseri călătoare. Urechea atentă a Dariei percepu cîteva clipe zvonul de vijelie înaltă a rațelor sălbatice.

— Ai auzit? întrebă ea.

— N-aud decît un glas dulce, mărturisi el cuprinzându-i mînile.

Ea-l respinse uşor.

— Nu.

— Atunci ce voiai s-aud?

— Trec pe sub cer paseri. Se eliberează înspre mările de la miazăzi.

Rămase iarăşi ascultind. Era atent şi Mărcuş, cu răsufletul oprit.

— Ai fi în stare să faci ca ele? îl întrebă ea deodată, cu exaltare.

— Desigur, zise el, căci îmi eşti dragă.

— Ai putea să mă iei şi să mă duci, împotriva oamenilor şi a lui Dumnezeu?

Ea îl privi aşa, încît el se simți deodată înfricoşat. Desigur, ar fi în stare să facă orice, numai să nu i se întîmple nimic neplăcut. Necesitate imediată ar fi să-şi găsească un cuib de întîlnire.

Doamna Ortac rîdea deodată, dîndu-i pe față gîndurile, dorințile şi vorbele pe care le pregătea. Nu-i aşa că, întăi şi întăi, trebuie să vadă unde se pot întîlni singuri?

— Asta ar fi foarte potrivit, răspunse el întrucîtva nedumerit.

— Nu-i aşa? Însă eu aş vrea mai degrabă să ne suim sus şi să zburăm cu rațele sălbatice.

El voia să-i cuprindă iarăşi mînile. Îi căuta mijlocul. Ea se retrase brusc; îi porunci cu asprime:

— Te rog, du-te. Vreau să rămîn singură.

Mărcuş căută explicație în cupa de şampanie, ori într-un acces subit de nebunie. Are să-i treacă. Va vedea el ce are de făcut. Stătu la îndoială mai aşteptînd un cuvînt, apoi se retrase. Doamna Barboni îl întîmpină:

— Ce este?

— Vrea să rămîie singură, zise tînărul.

Doctorul Rudi ar fi găsit, în acel glas nehotărît, toate

explicațiile ticăloşiilor lumii. Cucoana Frosa se mulțămi să rîdă amuzată.

— Bine, o lăsăm acolo, vorbi ea, să se răcorească.

Doamna Ortac stătu singură un timp. Orchestra reîncepu.

Pe o ieşire lăturalnică, ce dădea în aleile grădinii publice, se strecurară două umbre. Daria n-avu nevoie de nici o sforțare, ca să le recunoască. Dealtminteri, îndată ieşiră în lumină, pe cînd ea se lipea de un pilastru, plecându-şi fruntea fierbinte pe piatră. Era silueta înaltă şi uşor încovoiată a lui Mazu. Lîngă el foşnea repede prin frunze cucoana Amalia. Cățelul cel fără de stăpîn începu să latre. Mazu mormăi ceva neplăcut.

După ce soții trecură douăzeci de paşi, înspre poarta grădinii, cățelul lătră iar. Mazu se întoarse în loc, arătându-i bastonul. Atunci, în apropiere de cățelul nevăzut, se desfăcu în lună altă umbră. C-o zvîcnire violentă de inimă, Daria cunoscuse pe fratele său. Ce căuta aici? Poate în zilele acestea calde, ca nişte rămăşiți ale verii, a intrat cu luntrea pe iaz, la pescuit. A întîrziat la moară. S-a urcat în tîrg intrînd la doctorul Barboni, cum îi era obiceiul. Nu l-a găsit şi a căutat-o pe ea, acasă. A aflat de bal şi rătăceşte şi el, aşteptînd-o. Dă ocol în preajmă, lîngă botişorul de salbătăciune. Mazu a stăruit în poziția lui de amenințare, apoi şi-a lăsat bățul în lungul coapsei, urmind a privi cu mirare. L-a cunoscut şi Mazu. A şovăit o clipă spre el. Apoi s-a întors pripit, şi-a luat nevasta de braț şi a scos-o din grădină, în uliță, mînînd-o dindărăt, spre casă.

Un glas prietinesc, ca o amintire plăcută, o făcu să tresară.

— Eşti singură aici, scumpă doamnă? Desigur nu m-aştepți pe mine.

Ea se desfăcu de stîlp, scuturîndu-şi fruntea. Avea o voce slabă, ca de departe, dintr-o lume a ei.

— Dumneata eşti, prințule? Totuşi, să ştii că te aşteptam.

— M-a trimes doamna Barboni, zise domnul Lai. Nu pot să-ți ascund că mi-a dat a înțelege şi unele lucruri cu totul

neprevăzute de mine. Se pare că debutezi printr-o dezamăgire. Poate mă-nşel?

— Nu te înşeli, domnule Cantacuzin, însă nu e întăia.

— Aş putea să-ți declar că nu înțeleg tocmai bine, ori că n-am auzit bine.

— Ai auzit bine ş-ai înțeles. Ceea ce s-a întîmplat acum o clipă, nu-i nimic. Poate am prevăzut eu însămi, şi e mai bine să fie aşa. Faptul poate avea şi altă explicație. Dumneata eşti un om fin şi bănuiesc că nici acuma nu ți-au scăpat vicleniile unei biete femei. Întăia mea dezamăgire a fost atunci cînd m-a respins cel pe care l-am iubit totdeauna.

Domnul Lai respiră cu greutate, copleşit dintrodată de o mare emoțiune.

— Draga mea copilă, să fie asta cu putință?

— Este cu putință şi dumneata ai ştiut.

El se apropie de ea, luîndu-i mînile. Muzica tăcuse iar.

— Foarte ciudat! murmură domnul Lai visător. M-aş înşela pe mine însumi dacă aş spune că am ştiut.

— N-ai ştiut, ai fost sigur.

— Se poate, însă împrejurările nu mi-au îngăduit să desluşesc bine ce era între noi.

— N-ai vrut.

— Se poate şi asta. Viața ne supune la obligații de multe ori crude. Dumneata eşti destul de ageră să înțelegi că-mi era imposibil, atunci, să accept situația ce mi se oferea. Un gest al meu cerea să fie urmat de o legitimare. Era cu neputință. Erau şi alte piedici. Cu tot ceea ce s-a întîmplat, sînt convins că şi dumneata ai putut ceti în mine. Ceea ce a fost în mine, subsistă încă. Aş putea spune că n-am avut încă pentru nimeni un sentiment asemănător.

— Vrei să spui că mă iubeşti, domnule Cantacuzin?

— Asta o ştii de multă vreme.

— Şi vrei să spui că acum se pot găsi acomodări pentru situația noastră?

Prințul zîmbi. Nu găsi necesar un răspuns.

— Vai, prințule, urmă doamna Ortac, deodată înveselită, atunci tot ceea ce am clădit eu în jurul profesorului meu, pe vorbele lui, toată acea nobleță a vieții, acea divinitate către care aspiră exemplarele rare ale umanității, au fost poveşti pentru simplicitatea mea?

— Nu, n-au fost poveşti. Sînt principii sacre. Noi sîntem însă oameni.

— Nu înțeleg bine, oftă doamna Ortac, descurajată.

Îşi înălță un deget lîngă tîmplă:

— Auzi?

Sunau iar zborurile înălțimii.

Domnul Lai voi să fie atent, însă zvonul trecuse.

— Bine, hotărî doamna Ortac Să fie aşa. Dar poate să nu mă supun.

— Ce vrei să faci?

— Ce fac rațele sălbatice. Nu căuta să înțelegi numaidecît această prostie. Fii numai încredințat că nu te-am iubit decît pe dumneata.

— Atunci putem pecetlui un tratat de înțelegere?

— Putem.

În clipa cînd trebuia să-şi îmbrățişeze eleva, domnul Lai constată că e deosebit de emoționat şi că, desigur, viața lui dobîndeşteo complicație delicioasă.

Paşi grăbiți se apropiau prin frunzele uscate ale grădinii. Doamna Ortac îşi plecă fruntea. Prințul se retrase, cu inima zvîcnind de o fericire nouă. Biata lui inimă, care de mult aşteaptă acest moment!

Doamna Ortac recunoscuse pe Emil. Avu putere să păşească spre el şi să coboare treptele.

— Ce este?

Primi în brațe un trup care tremura. La urechi îi bolborosiră silabe gîfîite.

— Ce este? S-a întîmplat ceva?

— Da, s-a întîmplat. După ce a ieşit din grădină şi s-a dus la deal cu femeia lui, eu am aşteptat. Am vrut să te văd şi să-

ți spun că mă întorc la Adîncata. Dar am ştiut că el are să vie înapoi.

— Cine?

— El.

— Ei şi?

— A venit, aşa cum am bănuit eu. N-ai auzit cînele lătrînd din nou?

O trăgea de mînă după dînsul. Încă tremura din toate mădularele; îşi clămpănea vorbele; parcă voia să le înghită şi nu putea. Îi explica ce s-a întîmplat cu cinci minute înainte, în apropierea ei, după zidul des al boschetelor, într-un loc retras. A venit asupra lui cu bățul. I-a hotărît să plece şi să dispară. I-a poruncit să-l urmeze.

Are să-l deie pe mîna judecătorilor, pentru că s-a unit cu duşmanul de la Adîncata să-l facă de rîs în fața lumii şi să-l sărăcească. Dar ştie el să-şi apere împotriva oricui paralele lui muncite şi dreptul lui. L-a luat într-o coastă; l-a împuns cu bățul, îndrumîndu-l spre ieşire. Bolnavul se retrăgea între boschete, pîndind cu ochiul lui strîmb. Mazu veni din nou asupra lui. Atunci, cu două degete de la mîna dreaptă, arătătorul şi inelarul, dispuse în chip de furcă, băiatul îi dădu o lovitură scurtă în ochi. Mazu strigă o dată răguşit, răsucindu-se, complet orbit şi căutîndu-se pe sine cu mînile întinse. Bățul îi căzuse. Al doilea strigăt nu mai avu cînd să-l sloboadă. Căzuse, lovit la tîmplă de un calcar ascuțit. Zăcea acolo între tufele de lilieci. Gemea încet. Făcea: Ha! — Ha! Trăgea să moară.

— Ce-ai făcut! gemu Daria, cu voce înfricoşată.

— Asta am făcut... îngînă, rătăcit, bolnavul şi-şi agita mînile în jurul ei.

Doamna Ortac ridică un braț al tatălui ei şi-l lăsă să cadă. Se răsuci în loc, căutînd un sprijin, o idee. Nici o clipă nu-i veni în minte soluția să se precipite în bal, să dea alarma.

Luă pe fratele său de mînă şi făcu doi paşi în laturi. Apoi îl trase hotărît după dînsa.

— Ascultă, Emil, vorbi ea c-un glas schimbat, însă dintrodată liniştită.

— Da, scînci, copilăros, nebunul.

— Ascultă. Nu mai sta aici; chiar acuma să te întorci la Adîncata. Pe urmă, de-acolo, să te duci iar.

— Unde?

— Unde-ai mai fost. Nu-ți aduci aminte de povestea de demult, cînd am hotărît să ne ducem amîndoi în lume? Acesta-i blăstămul copiilor fără mamă.

Nebunul plîngea.

— Nu mă duc singur.

— Vin şi eu după tine, Emil. Însă tu du-te întăi singur, la Adîncata. De ce s-a întîmplat aici, acum, să nu ştie nimeni, auzi tu? Nimeni!

— Nimeni.

— Şi după ce ajungi la Adîncata, te odihneşti şi pleci.

Îşi strîngea pe ea mantila şi-l ducea cu grăbire la vale.

Zvonul depărtat al orchestrei se stinse. Luciul lacului se deschise la lună. Moara sta neagră în partea cealaltă a opustului.

Ea îl împinse pe fratele său de la spate fără să mai adaoge nici un cuvînt şi rămase privindu-l cum se depărtează.

Deodată apoi se mişcă iarăşi înainte şi îl ajunse în fugă. Îl opri; se agăță de el.

— Nu te duce singur, îi şopti ea cu voce spăimîntată. Nu mă lăsa aici. Crezi c-a murit?

— Ha-ha! Cred.

Părea că se bucură. O apucă de după umeri.

— Ştii unde mă duc? Vrei să mergi cu mine?

— Merg cu tine, Emil, hotărî ea brusc, clănțănind din dinți. Du-mă cu tine. Nu mă mai întorc înapoi.

Nebunul rîdea domol, trăgînd-o la vale, spre opust.

— Ha-ha! Acolo nu ne găseşte om pămîntean; prin acele porți «ei» nu pot intra. Numai eu ştiu să te duc acolo lin şi

departe. Lunecăm cu ochii deschişi; pe urmă, cînd ajungem, închidem ochii, ne punem tîmpla pe brădiş şi ne odihnim, ne odihnim… Nu vrei? Te tragi îndărăt? Ți-i frică? Stăi.

— Nu mi-i frică, nu mi-i frică… se apăra ea, pe cînd brațele fratelui său o cuprindeau pe după coate, imobilizînd-o.

Cînd a țipat, sfîşietor şi hotărît, n-a auzit-o nimeni. Bulboana s-a săpat, apoi s-a astupat, împrăştiind în jur surîsuri viclene.

Cel mai ciudat fapt, dintre cele consemnate de domnul Lai Cantacuzin în jurnalul său, a fost dispariția bruscă şi cu totul neexplicabilă a doamnei Ortac.

Cunoscuții şi prietinii au început s-o caute îndată, şi o căutau şi către ziuă, cînd începuse a sufla dinspre miezul nopții cel dintăi vînt al iernii.

Accidentul lui Mazu, care i-a adus o îndelungă şi complectă paralizie în beneficiul soției lui, însfîrşit stăpînă pe toate discursurile, n-a emoționat prea mult obştea tîrgului.

Dispariția unei femei aşa de tinere trebuia să dea însă mult material de vorbă sindrofiilor şi multe tribulații agenților poliției. Nimene n-a putut să divulge accesul ei la «porțile cele mari».

În amintirea ei, cîteodată cucoana Frosa suspina o romanță absurdă, despre o albă floare a primăverii. Iar prințul a îmbătrînit mai curînd decît se cuvenea, convins că în geografia lui e imposibil să se întîmple vreodată ceva de samă.

DEMONUL TINEREȚII

1928

Lui G. Ibrăileanu

Făcînd puțintel popas în Tîrgul Neamțului, Petru-Voievod Muşat a abătut cu soțiile sale boieri şi oşteni către Cetate, unde puşcaşii din Vînători au înălțat praporele pe ziduri şi au dat glas din surle. După aceea au trecut apa Ozanei, muind pînă la genunchi picioarele cailor, şi-au răzbătut la dumbrava cea mare de stejari care se chiamă Branişte. Acolo se lumina un loc desmierdat al albinelor şi-al căprioarelor, şi-n lunca apei uneori îşi aduceau şi zîmbroaicele viței la păşunea de toamnă. De-acolo încep munții să se zimțuiască; şi s-auzeau clopotele de la o sihăstrie veche de pe Nemțişor. Coborînd în singurătate, după chemarea clopotelor, şi găsind pace ca pe

un alt tărîm, şi mireasmă de fînaţ ca o tămîie, a hotărît Domnul să înalţe ziduri de piatră şi sălaşuri nouă pentru monahi, în locul celor arse şi pustiite. Din veac în veac clădirea a rămas în picioare, înoindu-se după urgii şi pojaruri; şi-n gropniţile ei se odihnesc monahi de rînd, arhierei şi feţe domneşti: între alţii Ştefan-Voievod, feciorul lui Alexandru–Voievod Bătrînul, tăiat de un nepot al său Roman; şi Teoctist, mitropolitul lui Ştefan-Voievod cel Mare; şi sfîntul Paisie Malorosianul; şi Calipso Greaca, fecioara, care şi-a cufundat aici tinereţeie şi firea ei femeiască în rasă de schivnic, de nimeni cunoscută, de nimeni ştiută, fărădecît numai de Dumnezeu, pînă la ceasul izbăvirii sale. Icoana cea mare făcătoare de minuni cu pruncul, zugrăvită de sfîntul Luca evanghelistul şi dăruită ţării Moldovei de către Ion Paleologu, împăratul de la Bizanţ se află şi astăzi aici, păzind sfîntul lăcaş de toată mînia şi primejdia în veacuri; iar odoarele sale de aur şi nestemate, dăruite de jupînese, doamne şi împărătesc, o împodobesc şi astăzi la zilele mari ale sfinţiei sale.

Petru–Voievod Muşat şi unii cneji ai săi au pus să se ridice, din bîrne de brad, case cu cerdac în jurul Cetăţuii, – pentru odihna lor de vară şi pentru petrecerile la vînătoare. Acele case şi cerdacuri risipindu-se de vechime ori de foc, s-au ridicat altele care ş-acele s-au prăpădit – altele din nou înălţîndu-se, cu anii şi rîndurile de boieri şi de monahi, ca la toate sfintele mănăstiri ale acestor munţi pînă în zilele de acum.

Către această binecuvîntată Cetate a lui Dumnezeu şi la aceste căsuţe albe boiereşti cu cerdacul lor nelipsit, – s-au deprins de mult moldovenii de la Iaşi şi din alte tîrguri să vie să-şi petreacă tihna verii. Şi venind aici, fac toţi drumul pe care l-a făcut odinioară Petru-Vodă Muşat, pe sub Cetate, peste apa Ozanei, şi prin dumbrava de la Branişte. Cărturari şi boiernaşi au trecut astfel şi-n acest veac, – şi-n preajma ruinilor Cetăţii cavalerilor ioaniţi, au murmurat acel cîntec trăgănat şi melancolic:

Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel...

Toți l-au murmurat plîngînd, căci din firea lor, moldovenii sînt supuşi blăstămului slăbăciunii şi uşurătății. Fiind robi ai amintirilor şi amintirile venind totdeauna din trecut şi de pe morminte, foarte iute varsă ei lacrimi; după cum tot aşa de repede uită şi se veselesc.

Alegîndu-mi deasemenea şi eu, aici, popas al liniştii mele, în pacea Mănăstirii Neamțului, într-o căsuță cu cerdac, m-am înduioşat ca toți, pe urmele lui Petru-Vodă; apoi, venindu-mi în fire, am scris această fantazie de vară, pe care ți-o închin ca unui bun prietin, şi mai ales ca unuia care ai suspinat mai mult decît noi toți în această încîntată grădină a suvenirelor.

I
«Ca azi va fi ziua de mîne
Ca mîni toţi anii s-or urma...»

La ora 4, s-aude toaca la Mănăstirea Neamțului: e soarele la toacă, după cum spun țăranii. Apoi sună clopotele – întăi cele mici, ca nişte ființi care întreabă dacă au voie să trimeată veste în văi şi-n plaiurile munților. Punctează subțire pacea, – rar. După fiecare lovitură, la arcadele clopotniții par a juca o clipă mutrişoare îngrijate de copii străini şi neexistenți, care totuşi se văd în zugrăvelile afumate ale iconostasurilor de jos. Atunci lostunii fac ocoluri mai numeroase şi acrobații mai grăbite în preajma zidurilor şi răspund şi ei cu o gamă de sonuri fine – lăsînd parcă să curgă din guşele lor catifelate prundişor sferic în cupe de cristal. Mutrişoarele neexistente dispar, căci un clopot mai mare a născut o notă gravă din altă familie de sunete. Şi îndată după aceea se armonizează cu el murmurul impunător al chimvalelor bătrîne. La arcurile de umbră ale clopotniții apar alte chipuri din icoane şterse – linii vaporoase, cu bărbi şi plete de fum. Trec numai cît ține fracțiunea unei secunde, căci primblarea musafirilor de vară, cu haine europene, prin piața de sub turn, nu-i interesează.

Se agită nesimțit în jurul clopotelor – şi-n cotloanele liliecilor, – cetind şi recunoscînd urme şi semne din alte zile, de la binecredincioşii voievozi şi monahi care au clădit şi au înfrumusețat în veacuri sfîntul acesta lăcaş.

Clopotarii cei vii în carne şi oase, care fac să sune cu brațe tari vechile arămi, îşi împlinesc slujba cu gravitate şi absență, fără a privi lumea de azi, fără a simți umbrele sunetelor sau sufletele clopotelor. Simțesc inconştient că ei sînt într-o fază efemeră şi fără valoare. Îşi vor fi împlinit menirea numai cînd se vor integra în tot ce-i armonios aici: vibrări, lostuni, lumină şi mireasmă, peisagiu de brazi, ziduri sfinte. Pînă atunci îşi duc ca o povară săraca şi trista ucenicie în această înşelătoare lume, aşteptînd altceva. Stau la poarta unui vis –

şi trimet într-acolo chemările acestea. De o sută de ani, de o mie de ani, de mai multe ori pe zi şi pe noapte – perindîndu-se sus la clopote, – perindîndu-se jos la strane, rămînînd aceleaşi umbre negre, schimbîndu-şi numai numele, – monahi nemuritori.

S-au pripăşit pe-aici, prin unele case, şi circulă pe drumuri şi cărări, oameni din altă parte, cu totul indiferenți peisagiului, bisericilor şi clopotelor. E adevărat că mînîncă, rîd, petrec şi se duc în primblare pînă la Izvorul Tămăduirii. Asta însă nu-i ceva serios, căci pădurea, ca şi zidurile, nu-i acceptă; iar izvorului de apă neagră îi zice în realitate Puturosu, şi numai pentru aceşti străini şi-a pus poreclă.

Cînd bat clopotele cele mărunțele, ies veverițele în poienile de la marginea codrului. Se zbeguiesc cu mare vioiciune, căci muzica aceasta-i pentru dînsele. Cum încep murmurele grave ale chimvalelor, se opresc din joc, se aşează pe pămătufurile cozilor şi ascultă cuminți şi decepționate. Dar după ce ornicul melodic al munților şi-a făcut pauza, ca să cadă peste pripoare şi peste colnice un val de tăcere măreață, clopotele cele mărunte iar pornesc şi veverițele încep din nou să joace şi să hîrîie cu bucurie. Rămîn după aceea iarăşi înşelate, a doua oară, şi-a treia oară. Căci şi veverițele n-au minte destulă, ca şi oamenii.

S-au arătat pe cărare cîteva costume evropeneşti. Veverițele răsar din starea lor de filosofie, fac sărituri agile, plutesc pe cozi, cu lăbuțele întinse şi gheruțele răsfirate: le îmbrățişează şi le ascund brazii. Şi ele, ca şi Puturosu, nu vor să aibă de-a face cu străinii. Europenii de-altminteri nici nu le-au observat: vorbesc cu glasuri tari, întrebuințează vocabule ciudate, preocupați de chestii foarte mari şi foarte neînsemnate.

Nu departe de ctitoria veche, după ce treci o culme, stă ascuns într-o văiugă, aproape de un iaz, schitul Vovidenia. Împrejuru-i se înşiră cîteva căsuțe de monahi, mai liniştite şi mai vechi decît cele din mănăstirea mare. Biserica cu trei turnuri, cînd îşi trimete glasurile, deşteaptă mai multe ecouri

în pădurea de aproape. Şi izvorul negru, şi veverițele atente, fac parte din poporul ei. Şi nu numai izvorul negru – care răsuflă abur urît mirositor, ca să respingă de la sine pe străini; ci şi alte însufleţiri şi dihănii ale umbrei. Sînt înspre Secu cerbi închişi într-o grădină a lor; înspre Pocrov căprioare cu ochi mari în care se răsfrîng apele tăcerii; înspre Sihăstrie şi Sihla şi-nspre Agapia mistreți care nasc din tăurile singurătății. Cum intră în tainițile lor aburii amurgului, se deşteaptă: fulgeră lilieci către ei şi-i chiamă spre poieni. Ies din scorburi jderii şi mîțele sălbatice şi se călăuzesc pe cărările misterioase cu cîte-o păreche de lumini de fosfor. Lupoaicele-şi scot din vetrele de muşchi puii, ca să-i învețe la vînătoare. Şi printre brazii neclintiți fîlfîie, cu aripi moi de scamă, huhurezi şi bufniți mari.

Cîntă toaca la Vovidenie. Mîni e Sfîntul Pantelimon – şi de mîni vara se călătoreşte. Fratele Ion Bostan s-a suit în turn şi bate cu ciocănaşele lemnul sonor în trei soroace. Pentru singurătăți, pentru monahi, pentru ciobanii de la stîni, pentru păduri şi fiare şi mai ales pentru sine. În acelaşi timp cîntă toaca la toate schiturile şi mănăstirile munților, şi el pare a auzi răspunsurile şi ecourile peste valurile codrului – şi cu mîni iuți, într-o fină adiere, se pune în armonie cu toate, cu tot ce-l înconjoară şi cu Dumnezeu. Cu ochii pe jumătate închişi şi privind în sine, către sufletul său, stă drept şi neclintit cu trupul, ca o fantasmă neagră, şi numai mînile îi tremură şi cîntă.

De mult europenii au dispărut din peisagiu, parcă ar, fi murit.

II

Aici, în aceste singurătăţi, trăia un monah...

Înainte de a cădea ultimele lovituri de ciocane în turn la Vovidenie, părintele Natanail a ieşit din căsuța lui albă acoperită cu draniță, a coborît din cerdac către sfînta biserică, a trecut valea ş-a intrat pe-o cărare la deal, către miazăzi, printre fînaţuri necosite. Pluteşte în juru-i dulce mireasmă şi cîntecul din turn.

Părintele Natanail se opreşte o clipă, c-un zîmbet abia văzut în barba-i rară şi balaie. Se-ntoarce spre turn, de unde-i vine bună veste. Apoi îşi strînge mai tare cureaua peste rasa-i neagră, pe trupul supt, şi porneşte iarăşi la deal, printre ochi vii şi rîs alb de flori.

«Şi pentru ele cîntă toaca...» se gîndeşte monahul, şi-şi simte sufletul mai uşor decît în alte zile.

Cînd ajunge în marginea pădurii, sună din urmă clopotele, întăi cele tinere, apoi cele bătrîne, după rînduiala veacurilor. Contenesc, şi se face linişte.

Un tipăit uşor s-aude pe cărarea umedă, în urma călugărului. Cuviosul Natanail se întoarce.

— Tu eşti, măi Ţubichi? întreabă el fără supărare şi c-o voce deosebită, ca şi cum ar fi vorbit c-un copil.

Cățelul tărcat se oprise cu urechile înălțate ca două cornițe şi mişca prietinos din coada ciuntită.

— Bine, numai să n-ai de furcă cu dulăii de la stînă, îi zise Natanail.

Ţubichi avea pricină, să se creadă în siguranță şi mai făcu cîțiva, paşi înspre stăpinul său.

Amîndoi porniră înainte pe potecă şi lumina scăzu între brazi.

Veni o înfiorare peste păduri şi cetinile din jurul lor fîşîiră prelung. Ca şi toaca şi ca şi clopotele, acest cîntec al liniştii era pentru Dumnezeu, pentru puțini oameni şi pentru sălbătăciuni. Iar pentru ca rînduiala tainelor să fie deplină, cînd sta şuietul brazilor în răstimpuri, năştea, stîns, din

depărtarea de la miazăzi, glas de bucium. În această alternanță nu era nimic poetic şi romantic. Din bucium zicea moş Nechita cel burduhos, la stîna mănăstirii; şi dădea o veste ciobanilor lui.

În sara aceasta aşa de frumoasă însă, şi-n clipa aceea unică din viața lui, fără păreche în trecut şi în viitor, părintele Natanail primi în el cîntarea nouă ca şi pe cea de toacă şi de clopot.

— Frumoasă sară, măi Țubichi! zise el fără cuvinte, către cățelul care tipăia acum alături lîngă glesna lui stîngă.

Cînd cărarea sui alt colnic şi ajunse către altă vale, susurul de ploaie al brazilor se alină, şi călugărul, oprindu-se, bătu uşurel cu palma peste grumazul cățelului, ca să steie şi el neclintit şi fără răsuflet ca şi dînsul. Atunci, din dreapta, îi veni alt zvon: era o sonoritate măreață, straniu înmulțită şi crescută de ecourile pădurii, ca şi cum s-ar fi împletit şi s-ar fi încălcat serii de cornuri de vînătoare, unele subțiri, altele profunde.

«Cu toate acestea e tot un bucium, şopti călugărul emoționat. Ştiam eu că Mănăilă are alt meşteşug; şi sună din alte poieni.»

Răsuflă adînc, apoi înghiți cu plăcere aerul serii amestecat cu mireasmă de răşină.

Poteca stînii mănăstireşti curgea înainte; apoi, ca un fum şerpuit, suia printr-o rarişte pe coasta dimpotrivă. Natanail coti în loc spre mîna lui dreaptă, pe o cărăruşă abia văzută dintre ierburile înalte ale poienii. Mai ascultă în două răstimpuri larma de bucium a ecourilor; după aceea, amîndoi, el şi Țubichi, urcară în tăcere un deal trăgănat, şi de pe culme văzură deasupra asfințitului – aprins – luceafărul de sară. Într-un cotlon al văii care se deschidea, se afla stîna unor oieri străini, veniți la văratic dintr-alte păduri şi de pe alte albii de ape.

Bătură tălăngi lin şi veni pînă la ei miros de fum. Cărarea ocoli pe după un pîlc de brădiş tînăr, pe-un tapşan uşor înclinat. Şi-ndată zbucni focul, ca şi cum alt luceafăr enorm

ar fi căzut din cerul scund. Şi cînii, cu mînie şi larmă înfricoşată, se zvîrliră spre străini.

Călugărul se oprise, cu Ţubichi alături. Sta neclintit, nalt şi subţiratic în rasa-i cernită. Cei de la stînă îl vedeau zugrăvit pe zarea culmii şi-l recunoscură.

— Aista-i părintele Naftanail, hotărî glasul gros al baciului. Măi flăcăi, chemaţi cînii.

Cîteva fîşcîituri sălbatice sfîşiară înserarea. Strigăte răsunătoare amenînţară spre dulăi, amestecînd nume ciudate. — Nea, Lepşa; nea, Cotoşman! Vină aici, boală, c-acuşi tună dracu-n coşu tău!

Învălmăşeala de răcnete şi fluierături n-avusese înrîurire prea mare. Dulăii se opriseră ei singuri, căci şi ei recunoscuseră în monah un musafir care mai călcase de cîteva ori în acele locuri.

Baciul strigă gros:

— Poftiţi, părinte!

Unul din strungăraşi, băiat sprinten de doisprezece ani, sărise de la locul lui şi ieşise în cărare. Primi pe călugăr, îi sărută mîna şi-l aduse la foc.

Stîna lui Mănăilă era o alcătuire trecătoare: o şandrama şubredă acoperită cu draniţă, rezemată pe cîţiva stîlpi de brad în care toporul lovise şi cioplise foarte puţin. Cîteva hîrdaie şi doniţi, scafe şi cupe stăteau aruncate fără rîn- duială pe poliţi grosolane, alcătuite după un meşteşug cu zeci de veacuri anterior celui dintăi cîntec pe care l-au suspinat păstorii sub codru şi care se chiamă *Mioriţa.* De la dacii cei de demult şi de la alţii mai vechi decît ei, în rînduri de generaţii, ciobanii n-au simţit nevoia să-şi schimbe portul, datinile şi confortul în munţii lor sălbatici. Cu aceleaşi unelte din tinereţa lumii, cu acelaşi ritual de-atunci îşi duc traiul – numărînd fără scop oile, zilele şi anii. Socotelile acestea le fac pe răbuş, adică tot pe o bucată de lemn. Trăiesc iarna în bordeie de bîrne; iar dulceaţa primăverilor ş-a tinereţii o spun tot din lemnul pădurilor lor, din bucium ori caval.

Baciul şi cîțiva ciobani cu strungăraşul stăteau la foc – deasupra căruia, spînzurat în cîrlige şi lanțuri, înegrea ceaunul cel mare de jintiță. Erau oameni fioroşi la înfățişare, cu plete mari netunse şi nepieptănate, – îmbrăcați cu straie care fuseseră odată albe, de cînepă şi in, toarse şi țesute de muieri din văi. Acuma aveau o coloare fără nume, păreau un fel de piele vîrtoasă. Tot aceeaşi rînduială străveche porunceşte ciobanilor să-şi spele hainele în zer şi să le pătrundă de untul caşului, pînă ce capătă tăria şi floarea ştiută, – şi pe deasupra un miros pătranzător, de brînză şi de fum. Căci sub şandrama lumina se luptă întruna cu fumul. Oamenii lăcrămează, se apără de vîlvătăi ridicînd palmele în dreptul ochilor. De şi-s aşa de buhoşi, de unsuroşi şi de demult, zîmbesc din veacurile lor cu prietinie noului venit. La Țubichi nici nu catadicsesc să se uite, căci nu-i decît o cotarlă măruntă, şi numai dulăii au preț între pădurile cu fiare.

Bătrînul Mănăilă se sculă în picioare după perdeaua de fum, nalt şi spătos, încins c-o piele de buhai lată de-o palmă domnească. Suvacurile, stricnelele şi celelalte alămuri aninate de chimir risipiră fulgere în bătaia flăcărilor. Îşi mîngîie cu degete groase bărbia rasă din proaspăt cu custură de coasă şi salută pe monah cu vocea-i de bas:

— Bine-ai venit, părinte. Binecuvintează.

Călugărul făcu semnul crucii asupra focului.

— Domnul Dumnezeu să vă aibă în sfînta lui pază. Bine v-am găsit sănătoşi, oameni buni.

— Sărutăm dreapta, cinstite părinte, grăi iarăşi baciul. Şi fîşîind cu opincile-i mari prin şperla vetrelor vechi, întîmpină pe oaspete. Cuprinzînd în laba-i uriaşă mîna slăbuță şi albă a călugărului, o sărută răsunător. Cu mişcări stîngace, ceilalți ciobani îi urmară pilda, apoi se aşezară iar la locurile lor şi-şi mîngîiară cu palmele pletele unse cu unt.

— Ți-am auzit buciumul, zise Natanail şi privi în juru-i căutînd un scaun. Un asemenea obiect este însă lucru de prisos într-o stînă. Oamenii stau pe-o cofă, pe-un pietroi ori

pe-o curmătură de brad. Stau chiar şi pe pămîntul gol, care-i tatăl nostru al tuturora şi ne ține bine.

— Pentru cuvioşia sa, adă scăunaşul... porunci grav baciul. Şi strungăraşul aduse îndată din întuneric scăunaşul de lemn cu trei picioare care, obişnuit, avea slujbă să steie întors şi să fixeze ceaunul la mestecatul mămăligii. — Precum spui, părinte, urmă bătrînul, întorcînd spre monah ochii lui cu streşină de sprîncene; socot că m-ai auzit din valea cealaltă, cînd ai ajuns la Doi-Paltini. Dam semn, ca să iasă feciorii cu oile în porneală. Am şi eu o pustie de surlă în care am învățat din pruncie a sufla, întrecîndu-mă cu lupii. Asta-i treaba noastră. Altă ispravă nu facem. Cînd m-oi înfățişa la împărăția sfîntă, la județul cel de apoi – cînd a fi şi dac-a fi – am să am cu mine buciumul şi-am să zic o toană. Domnul Dumnezeu va zîmbi şi mi-a face semn cu mîna să trec între cei drepți, în sînul Jidovului.

— Care Jidov, moş Mănăilă?

— În sînul lui Avraam, cuvioase părinte. Cînd ne-om vedea acolo, apoi om şti dacă ne-a fi mai bine decît în astă ticăloasă viață.

Călugărul zîmbi.

— Într-o privință n-are să fie mai bine, moş Mănăilă. Căci acolo nu-i foc şi nu-i întuneric, şi nici luceafărul nu se vede lucind deasupra unei măguri, cum îl vedem noi de-aici. Nici nu-i custură de coasă ca să te bărbiereşti. Nici zer ca să te speli. Nici auzi sunînd tălăncuțele. Nu-i vale cu crîşmă, ca să-ți aducă de-acolo strungăraşul spirt. Nici fum de tutun nu se pomeneşte. Acolo-i aşa un loc de lumină, moş Mănăilă, unde stai ca un abur fără trup. Şi, precum scrie la carte, acolo nu-i nici durere, nici întristare. Şi nu-i nici bucurie, după cît înțeleg, – căci sufletul însuşi este bucurie precum flacăra e foc.

— Hm! făcu baciul, mă miram eu să fie mai bine decît aici, în sînul unui necredincios. Apoi dacă nu pot eu să mă las pe o vale cu flori într-o sfîntă zi de sărbătoare, şi dacă nu văd

sărind din stîncă un izvor ca un berbecuț alb, – şi dacă nu pot ajunge la han la Irimia, ca să beau o litră de rachiu de care-mi place mie, – de celelalte mă lepăd. Eu zic aşa că numai cu necuratul trup putem avea plăcere. Cînd a putrezi – gata, dacă n-om avea grijă să facem cele de cuviință.

— Cum se poate să vorbească astfel un om bătrîn? îl întrerupse călugărul, fără supărare. Dumneata, baciule, nu eşti creştin şi botezat?

— Ba sînt.

— Şi nu crezi în Sfînta Treime şi-n învățăturile Domnului nostru Hristos?

— Ba cred.

— Atuncea trebuie să aştepți învierea morților, care va fi în veacul de apoi. Pînă atuncea, sufletul dumnitale despărțit de trup nu va avea nevoie nici de băutura care-ți place, nici de hrană, nici de toate cîte le socoți bune de şi sînt înşelătoare.

— Ba eu, părinte, mi-am zidit fîntînă, ca să am apă cînd mi-a fi sete dincolo. Ş-am dat de pomană pită, sare şi caş – ca să nu sufăr de foame. Ş-aceşti feciori, după ce-oi pieri eu ş-oi fi subt iarbă, au să vie să-mi cînte deasupra. Ş-au să mînînce ş-au să beie cu mine, ca să mă satur şi eu. Asemenea rînduială noi am apucat-o de la alți baci mai vechi decît noi, care s-au petrecut demult din lume şi s-au dus pe tărîmul celalalt, şi noi se cade să ne ținem de ce-am apucat şi am învățat.

Monahul nu crezu de cuviință că trebuie să mai dea replică la asemenea înfricoşată profesie de credință. Creştinismul lui nu găsea cheia la uşa de bronz după care sta închis baciul cu strămoşii săi. Rămase un răstimp visător, cu ochii lui albaştri ațintiți în zbaterile focului.

— Părinte, vorbi iar baciul rînjind, eu abia acuma mă uit şi văd. De unde dracu ai găsit cuvioşia ta asemenea fleac de cățel, cum nu mi s-a arătat de cînd sînt?

— Aista-i Țubichi, răspunse Natanail. S-a luat azi după mine, şi văd că nu s-a spăriat de dulăii dumnitale. E o

corcitură pripăşită la chilia mea; a rămas de la nişte boieri care au petrecut în vara asta la mănăstire. E un corceag de mops şi de fox...

— Cum?

— E un corceag de mops şi de fox, însă-i deştept ca un om. Numai glas n-are, ca să vorbească..

Baciul privi cu îndoială şi dispreț spre cățel.

— Cum ai zis că-l chiamă?

— Țubichi.

— Hm! Aista nu-i nume de cîne, părinte. Ia să chem pe Dîrlău, să văd dacă-l cunoaşte că i-i neam. Nea, Dîrlău, ia vină-ncoace şi vezi pe ciocoiul ista.

Bătrînul fîşcîi haiduceşte şi mai răcni o dată numele dulăului. Prin fum sticliră ochi sîngeroşi, ş-un cîne mare şi flocos, cu ragilă la gît, se opri la cîțiva paşi în marginea cercului de lumină. Țubichi mîrîi scurt şi-şi ridică urechile ca nişte cornițe.

— Îl auzi, măi Dîrlău? Ce zice?

Dulăul mai rămase o clipă neclintit, apoi se retrase-n întuneric, disprețuitor ca şi baciul.

Ciobanii rînjiră şi se priviră cu coada ochiului. Apoi se făcu tăcere şi se întinse noapte deplină.

Călugărul trase de sub haina-i largă, de la piept, un pachet cu grijă învălit într-o gazetă veche.

— Moş Mănăilă, zise el, dumneata nu-ți vei fi închipuind c-am venit în ia-sară aici, ca să aduc pe Țubichi, să te minunezi de el. Am venit să-ți mulțămesc pentru caşul pe care mi l-ai trimes în ziua de Sîntilie.

— Bun şi frumos caş! întări baciul.

— Într-adevăr. De-aceea l-am plătit cu dreptate, după vorba pe care mi-a spus-o flăcăul. Iar acuma, pe deasupra, te rog a primi cîteva pacuri de tutun de cel de care-ți place.

— Mie-mi place de cel negru şi tare, ca să-l simțesc cînd îl trag în piept.

— De-acela ți-am adus.

— Îți sărut mîna, părinte. Văd că-mi ştii naravul.

— Ți-l ştiu, moş Mănăilă.

— Şi văd că-mi dă o mînă sfințită iarbă de afumat care se chiamă a Diavolului.

Baciul rîse iar, arătîndu-şi toți dinții. Călugărul îi răspunse cu liniştea-i zîmbitoare:

— Moşule, toate sînt ale lui Dumnezeu: şi ierburile şi ființile.

— Asta aşa-i! încuviință baciul. Şi desfăcu cu mare grijă şi neîndemînare pachetul pus pe genunchi, ca să se încredințeze că într-adevăr are de-a face cu iarba cea mai neagră, care fumegă mai gros şi trece ca o perie de sîrmă prin gîtlej. Apoi îşi căută luleaua de lut din fundul chimirului ş-o bătu cu botul de opincă. O împunse cu suvacul, suflă într-însa şi iarăşi o împunse. Ş-o îndopă cu tact din darul călugărului.

Natanail îl privea pe gînduri; dar era concentrat mai mult în sine. În sara asta toate îi păreau bune şi tihnite. Străbătuse uşor poteca printre păduri, simțind nevoia să schimbe o vorbă cu oameni din lume şi să-i intre cerul în suflet ca un fum de floare violetă. Se ridică sprinten şi-şi mîngîie cățelul.

— Vă poftesc bună sara, zise el. Nu uita, moş Mănăilă, că eu împărțesc şi altora din fruptul oilor dumnitale. Are să mai trebuiască cît de degrabă alt caş: mîne ori poimîne. Plata – cum ştii – e fără greş.

— Asta ştiu, părinte, dar eu mă bucur mai ales de bunătatea cuvioşiei tale. Sărutăm dreapta şi să mai vii pe la noi sănătos cu tutun de-acesta.

Baciul şi feciorii rînjiră iar. După aceea răcniră la cîni, ca să-i ferească în laturi. Şi călugărul porni înapoi cu pas elastic spre schit, cu cățelandrul după el. Într-o vreme rîse singur, gîndindu-se la convorbirea cu Mănăilă, la fel cu alte convorbiri din alte cîteva seri de vară. Sălbaticii şi păgînii aceia, care se socoteau creştini, erau blînzi şi buni şi el avea dragoste pentru ei. Între dînşii, o clipă, se simțea bine – cu

sufletul liniştit ca un iaz într-o pădure solemnă.

Adresă într-o vreme lui Ţubichi cîteva cuvinte de prietinie. Se opri lîngă un tufar mărunt, în marginea poienii de la paltini, şi căută, pipăind, o frunză potrivită. O aşează între buze şi cîntă uşor nopții şi singurătății cît trecu printre brazi, într-un întuneric de catran.

III

Acum se arată nişte cinstite feţe de slujbaşi

În urma lui, la stînă, baciul rămase pîcîind cu mare plăcere din luleaua-i de lut roş cu căpăcel de alamă.

— Era bine dacă se nimerea sub fusta călugărească ş-o leacă de rachiu... zise el către feciori. Măi Turiță, dă-mi o cupă de zer.

Strungăraşul îi aduse zerul.

— Cu asta n-am făcut mare lucru, vorbi el iar oțărându-se urît; fărădecît mi-am astîmpărat oleacă arşița. Tutunu-i mai bun. V-aş da şi vouă o țîră, da' nu vreau să vă înădiți la o iarbă îndrăcită şi puturoasă ca asta. Apoi de cînd țin eu minte, şi după cît ştiu, numai baciul trebuie să tragă din lulea. Cei tineri se uită ş-aşteaptă să le vie rîndul. După ce-or trece vreo douăzeci de ani, apoi îți afla şi voi ce-a iscodit Diavolul.

Subțire şi muzical, Turiță strungăraşul se amestecă şi el în vorbă:

— Parcă ciobanii nu duhănesc şi ei? observă el. Pînă la crîşma din vale nu-i aşa de departe. Numaicît în loc să-l beie din lulea, îl fac țigară: îl sucesc în pănuşă de păpuşoi.

— Şi-i bun, măi Turiță? întrebă baciul privindu-l într-o parte, pieziş.

— Îi bun, moşule, răspunse strungăraşul.

Ciobanii şi baciul izbucniră în hohot, scuturîndu-şi pletele. În vîlvătăile schimbătoare ale focului, obrazurile lor aveau schimonosituri demonice, ca şi cum i-ar fi aruncat în singurătatea aceea un pămînt necurat.

Dulăii dintrodată se izbiră cu vrăjmăşie în cărare şi cîteva tălăngi se scuturară în umbra de-aproape. Larma cînilor crescu întărîtată şi doi ciobani săriră de pe trunchiurile lor.

Un glas se-nălță în întunericul opac, modulând o vocală sonoră: Ho–hoo!

— Îs oameni de-ai noştri, grăi unul dintre feciori, întorcîndu-se la foc. Celălalt domolea cînii.

Baciul mormăi pe lîngă țeava lulelii:

— Cine-i? Nu cumva îi Pintilie?

— Da. Onuță şi cu Pintilie.

Baciul aşteptă, sucit eu spatele spre cărarea muntelui şi-n aparență nepăsător, pînă ce paşii străinilor fîşîiră lîngă foc. Atunci se-ntoarse şi văzu doi munteni cu sumăieşe scurte, cu ochii mascați de pălăriile aplecate pe sprînceană. Unul era înalt, – celălalt mai subțiratic şi mai scund. Purtau topoare cu coadă lungă atîrnate la cotul brațului stîng.

— Bună vremea.

— Bună să vă fie inima, răspunse baciul. Voi sînteți?

— Noi, răspunse cel scund şi subțiratic.

Traseră de sub sumane puşti cu țevile retezate şi se aşezară ceva mai la o parte, alături, pe-un singur butuc de brad, cu armele lîngă dînşii. Îşi ridicară frunțile, îşi săltară pălăriile. Cel nalt era blond. Cel scund brun.

Zîmbiră spre baci. Cel mic cu îndrăzneală, cel nalt cu oarecare stînjenire, – amîndoi însă exprimau aceeaşi stare de îndoială pe care trebuiau s-o aibă oameni ca ei într-o aşezare ce atîrna oarecum de legile şi rînduielile societății din vale.

Baciul Mănăilă întrebă iarăşi:

— Ați mai coborît într-acoace?

— Da, răspunse cel mic, ațintind spre baci ochi scăpărători şi negri. Am stat o vreme sus, într-un loc al nostru. De acolo, am văzut că v-a căzut pe sară oaspete la stînă.

— Da. Părintele Naftanail de la schit.

— Am spus eu că-i părintele Naftanail.

— Aşa-i, întări baciul. Pintilie l-a asemuit bine. Se vede că mîne e ziua lui, cînd se face slujbă mare devale. Are ochi ageri pentru cele sfinte.

— A fi şi asta, îngînă pe gînduri Pintilie, fără să zîmbească.

O clipă tăcură. Cel mic şi negricios tresări iar:

— A venit să cumpere caş?

— Nu; a venit s-aducă o rămăşiță de datorie.

Tăcură iarăşi.

Onuță trase de la şold o taşcă de piele, înflorită cu ținte şi plăci de alamă, o deschise între genunchi şi scoase din ea o ploscuță lată de sticlă, îmbrăcată în împletitură de rafie. Scociorî şi-un păhărel de metal, în care suflă de cîteva ori, ca să-l curețe. Apoi, cu osebită grijă, urmărit de toți ochii, atît ai oamenilor din lumină, cît şi-ai cînilor, – destupă sticla şi turnă atent în păhărel un fir subțire de licoare.

— Aista nu-i rachiu, – e doftorie, explică el. E de cel de mere. Mi l-a dăruit o cuvioasă călugăriță de la Agapia din deal. Eu socot că i-a cetit şi rugăciuni cînd l-a făcut. Supărare, boală, – ți le ia cu mîna. Poftim, moş Mănăilă, ia-l de bine.

Ochii baciului de mult sticleau ca ai necuratului din rîpă. Lăsă repede luleaua în spuză, la botul opincii, şi prinse în mîna-i mare cu ghiare păhărelul de rachiu. Îl aduse domol la gură. De şi-i tremura mîna, nu vărsă nici un pic. Îl gustă din vîrful limbii, – şi încuviință adînc din cap: – Îhî! Apoi închină spre munteni:

— Apoi vă poftesc sanatate. Domnul să vă fie de spor şi de ajutor.

Şi sorbi cu ochii închişi, răsturnînd capul pe spate.

Întinse paharul.

Crezu potrivit să mai adauge o vorbă:

— Eu zic aşa, oameni buni, că Dumnezeu cunoaşte gîndul omului, şi cîteodată i-l împlineşte.

Oamenii buni nu înțeleseră din ce adînc porneşte această banală cugetare; o primiră totuşi cu linişte, ca şi pe închinarea în care acelaşi Domn-Dumnezeu trebuia să le steie într-ajutor pentru faptele şi îndeletnicirile lor cam nepotrivite cu uneltele pe care le aveau alături.

Onuță cinsti şi pe feciori, care dădură de duşcă lichidul de foc, fără să crîcnească. Turiță gustă numai de pe fund, lepădă paharul în mîna străinului şi-şi prinse gura pe rînd cu

degetele mînii drepte, apoi cu cele ale stîngii, suflînd pripit aburi de otravă, în hazul tuturor celor de față. Veselia risipi deplin şovăirea începutului, – mai ales după ce baciul mai primi un păhărel pe care-l trată cu aceleaşi mîngîieri şi evlavie.

— Bune lucruri a lăsat Dumnezeu pe astă lume... observă el cu statornica-i filosofie.

— Nu-i de la Dumnezeu, îi de la o călugăriță de la Agapia, rîse Onuță.

Însfîrşit, găsi de cuviință şi Pintilie să arăte ce sunet are glasul lui.

— Baciule, grăi el, cam ce fel de om e călugărul acesta Naftanail?

— Călugărul acesta Naftanail? Apoi cum să-ți spun eu, bre Pintilie? Eu socot că-i mai mult călugăr decît om.

— Aşa am auzit şi eu de la alții, care l-au cunoscut şi-au fost pe la chilia lui. Eu numai de departe l-am văzut, trecînd prin poieni şi pe cărări. Nu-i vechi prin partea locului.

— Nu-i vechi. Şi nici el n-are multe zile crestate la răbuş. S-a pripăşit la Neamțu de vreo doisprezece-treisprezece ani. Acu ai să mă-ntrebi de unde a venit: asta nu ți-oi putea-o spune.

— Zice că-i venit de prin părțile Ieşului.

— Se poate. Iaca aicea ai dreptate. Am auzit că acela tîrg îi mai mare decît toate cîte sînt. De aceea şi Naftanail are atîta învățătură. La tîrguri sînt şcoli înalte. El trebuie să fi învățat acolo macar zece glasuri de carte.

— Dacă n-ar fi fost învățat, nu s-ar fi putut face aşa de degrabă monah; şi n-ar fi duhovnic aşa de vestit – încît vin oameni bolnavi şi muieri de prin sate, ca să le cetească deslegări şi să-i tămăduiască. Dumneata, baciule, ai auzit de asta?

— Cum să n-aud? Doar eu îl cunosc mai de demult, de pe cînd încă nu era cuvios ieromonah. Învățătură trebuie să aibă multă, de şi eu n-am de unde o cunoaşte. Iar mai ales are în

sufletul lui, după cît ştiu, dreptate, de-ți plăteşte un lucru de două ori, ca să-ți facă mai mare coraj şi plăcere. Ş-apoi, pe lîngă dreptate, a supt laptele bunătății de la maică-sa care l-a crescut şi l-a avut drag. Că el pentru rugăciunile lui, pentru minunile şi vindecările ce săvîrşeşte, nu primeşte niciodată bani, ca să nu-şi spurce darul.

Aici bătrînul Mănăilă primi din mîna lui Pintilie al treilea păhărel de rachiu de mere. Pleoscăi din limbă şi-şi spori şi mai tare gustul de vorbă, înțelegînd uşor care-i mijlocul să dobîndească şi pe-al patrulea.

— Întocmai aşa este, precum îți spun eu, măi Pintilie. Apoi acolo prin străinătăți, la Ieşi, va fi avut el, după cît înțeleg, unele nacazuri mari. Stau şi socotesc: altfel de ce şi-ar fi lăsat el boieriile şi bielşugul, ca să s-aşeze aici, într-o pustie, între codri?

— Am auzit şi eu c-ar fi fost bogat în viața lui.

— Se-nțelege. Avea slugi o mulțime. Unu-i ținea lingura, altul paharul. Unul lua cu degetele pilaf din strachină şi-i punea în gură. Trăia, mă rog, ca un boier. Şi umbla numai cu căruța şi cu trinu. Acolo este trin: un fel de căsuță pe roate, care fuge singură, fără cai. Ce drăcie a fi asta, nu ştiu, că n-am văzut-o; eu nu m-am pogorît niciodată de la munte, dintre oi, – dar zice că este. Ei, – şi cîte va mai fi fost avînd! Toate le-a lăsat, bre omule, şi s-a tras la schivnicie, din pricina unui diavol.

— Aşa ai auzit? Din pricina unui diavol?

— Se-nțelege; altfel cum?

— Eu am auzit că din pricina unei muieri.

— Apoi eu ce spun? Din pricina unui diavol. Şi se-nchină, şi ceteşte şi zi şi noapte. Numai cîteodată vine pe la noi, la stînă. Şi dacă este rai, precum scrie la carte, apoi drept în rai are să se ducă, cu trinu.

Mănăilă se veseli singur de vorba lui. După asta îşi îndopă iarăşi luleaua.

— Are şi tutun bun... adăogi el rînjind şi clătinînd din cap.

Pintilie lăsă să treacă vorba asta pe care n-o înțelegea şi rămase iar gînditor.

Onuță mistui ploscuța în taşca de piele. Baciul stupi în foc şi tăcu.

Fiorul de vînt al înserării contenise de mult. Noaptea fără lună se statornicise deplin între cer şi codri. Luceafărul trecuse pe celălalt tărîm. Dintre stelele fără număr de deasupra – ca dintr-o spuză de aur, din prundişuri de nestemate, dintre făclioare ale adîncurilor celor fără de margine – unul dintre feciori alese un grup geometric şi-i dădu un nume. Atunci se deşteptă iar baciul, uşor înveselit, – îşi înăbuşi căscăturile enorme ale somnului şi luă el cuvîntul, ca unul mai bătrîn şi mai cunoscător al tainelor celor de demult ale păstoriei. Înaintea lui alții trebuiau să tacă, – şi feciorul îşi înghiți vorbele cu sfială pe bolovanul lui colțuros. Baciul dădu el porecle şi semnificații, după o învățătură, cu zece mii de ani mai veche decît creştinismul. Strungăraşul îl asculta cu gura căscată şi ținea minte pentru vremea cînd avea să fie baci, – ca să ştie ceasurile oilor şi străjile nopții, după stele. Asta trebuia să fie legea şi religia vieții lui.

Baciul îl observă într-o vreme şi-şi ascuți spre el dinții de criță.

— Învață, îi zise, privindu-l încruntat, căci altfel rămîi prost şi netrebnic. Asemenea cîte altele trebuie să ştii! Phi! N-ai tu păr în cap cîte trebuie să ştii, şi nici nu cred s-ajungi să le ştii, căci lumea din ziua de azi nu-i ca pe vremea mea. Pe mine m-au bătut trei baci ca să le-nvăț. Aşa că trebuie să le înveți şi să le ştii şi tu.

— Dar sfintele rugăciuni de dimineață şi de sară le ştie? întrebă Onuță.

Baciul îl privi de departe, cu dispreț, şi nu-i răspunse. După aceea căscă iar, cu ochii plini de lacrimi şi de fum.

Pintilie sta la locul său, tăcut şi nemulțămit. Avea el, în sara aceea, ceva, – Onuță îi era bun tovarăş, – însă cîteodată nu-i plăcea, pentru vorbele lui împotriva dreptății ş-a

adevărului. Era mai ager şi mai harnic la cuvînt decît el: nu găsea niciodată vreme şi mijloc să-i poprească fantasmele ori nebuniile. Din pricina lui, pe lîngă altele, mînca uneori de frupt în zile de post. Iar acum nu-nțelegea ce i-a venit să spuie baciului şi feciorilor povestea cu rachiul de mere a călugăriței de la Agapia din deal. Acel rachiu – drept vorbind – era boieresc, cu tot cu ploscuță şi cu tot cu păhărel de argint. Îl dobîndiseră într-o sfîntă zi de duminecă, pe la toacă, în urmă cu vreo săptămînă, oprind la o cotitură a drumului mare, în pădure lîngă fîntînă, o trăsură care umbla în primblare la mănăstiri. Cu puştile lor scurte ridicate amenințător, siliseră pe vizitiu să strunească năprasnic şi să se facă broască pe capra lui; apoi răcniseră cu strășnicie la stăpâni să coboare pe iarbă verde. Ținîndu-i cu brațele-n sus, îi uşuraseră de bani şi de inele. Le lăsaseră ceasornicele cu care n-aveau ce face; însă Onuță înțelegea să plătească cu acele ceasornice ploscuța şi păhărelul, care-i pricinuiseră mare mirare; şi, pe lîngă ploscuță şi păhărel, cîteva gărăfi burduhoase de rachiu de drojdie, cum nu se mai află pe acest pămînt de bun şi de tare.

Acuma scornea o istorie cu călugărița – şi ciobanii îl credeau! Asemenea minciuni avea obiceiul acest Onuță să spuie de multe ori, aşa, ca să petreacă singur; căci el, Pintilie, era suflet drept şi cinstit şi pentru minciună avea mare greață. Dar iarăşi – cugetînd – nu se putea pune cu el de pricină, pentru că era tovarăş viteaz; şi spunea boierilor, pe care-i oprea cu puşca, multe şăgi şi drăcovenii. Cîteodată se părea că dau cu plăcere ce au asupra lor.

«Îs bucuroşi că scapă cu viața», se gîndea Pintilie.

S-ar putea întîmpla însă ca unul să ridice o armă ş-atuncea curge sînge, – el şi tovarăşul său fiind în drept să-şi apere pielea. — «Ar fi mai bine să se isprăvească odată toate şi să mă călugăresc!» mormăi el dezgustat.

— Ce-ai spus, bre Pintilie? întrebă Onuță.

— Spun că-i vremea tîrzie şi trebuie să ne ducem la locul

nostru… răspunse alene Pintilie.

— Bine, să mergem, vorbi vesel Onuță, numai cată să spunem baciului că n-am venit ca să ne numere şi să ne spuie pe nume stelele. Ascultă, moş Mănăilă, se îndreptă el cătră bătrîn. Noi, în țiitorile noastre ştiute la izvoare, puşcăm cîteodată capre. Ş-atîta capră sălbatică mîncăm, încît ni-i lehamete. Drept aceea te-am ruga să ne dai un caş, ca să mai schimbăm mîncarea. Iar dacă nici dumneata nu ai tragere de inimă pentru carne de căprioară, atuncea să-ți lăs o garafă dintr-aceeaşi aghiasmă pe care ai gustat-o din ploscuță. O am la mine: dacă vrei, i-a dumnitale.

— Cum? strigă baciul Mănăilă. Ce să fac eu cu căprioara? De cînd sînt nu m-am împăcat cu carnea de dihănii. Nu m-am învățat a mînca nici capră, nici lup, nici urs. Aşa că-ți dau bucuros caşul şi mă împac cu garafa de băutură, – dacă-i plină şi-i tot de-accea.

— Plină, şi tot de-aceea, afirmă cu tărie Onuță.

Atunci baciul se ridică greoi şi se duse în întuneric, ca să bîjbîie în comarnic un caş care i s-a părea mai mic.

«Acuma, alta, cu capra… se gîndi amărît Pintilie. De unde le scoate şi le potriveşte el aşa? Acest om mărunțel e mare pehlivan şi mare calvin.»

Primi totuşi caşul, fără să spuie nimic împotrivă, şi îl trecu lui Onuță.

— Acuma, după ce-am făcut tîrgul, putem să ne ducem, zise acesta.

Mănăilă ridică brațele desnădăjduit:

— Dar garafa, măi oamenii lui Dumnezeu?

Este şi garafa, răspunse Onuță, şi scoase garafa. Pintilie o primi şi o puse în brațele baciului, răsuflînd cu mulțămire. Era bucuros că nu-i pricină – ca să se mai işte vorbă şi foc de puşcă. Un om paşnic ca dînsul nu se împăca niciodată cu faptele rele. Iar de la Onuță se putea aştepta la orice. Cînd se afla cu dînsul, era totdeauna cu ghiața-n spate. Nu-i vorbă că nici el nu-şi putea lăsa tovarăşul la un asemenea nacaz – şi

se simțea nevoit să întrebuințeze brațul, care era tare ca un buzdugan.

«Mulțămesc lui Dumnezeu şi Maicii Domnului că nu s-a-ntîmplat nimica!»

Adăogi tare către cei de la stînă:

— Rămîneți cu bine, fraților!

— Mergeți cu pace şi cu sănătate! răspunse baciul.

Bătrînul îi petrecu zece paşi, – mîrîi la dulăi şi-i sudui ca să nu se mişte din covrurile lor, după aceea se întoarse şi ridică sticla între el şi lucirile focului, ca să vadă dacă-i plină. O destupă şi prinse scurt o picătură între buzele-i arse. Cumpăni gustul şi tăria – şi, socotindu-se-mpăcat, îşi vîrî cu grijă în sîn comoara.

Focul se risipea şi murea. La lucoarea lui roşie, se aşează cu fața în sus pe pămîntul gol şi călduț, cu mînile sub ceafă, şi rămase o clipă cu ochii deschişi, chemînd dinspre stele somnul. Adormi într-o clipă şi prinse a sforăi cu modulații stranii, ca o fiară necunoscută încă. Flăcăii trecură la datoria lor – şi tălăncuțele picurară un timp în noaptea de vară, pînă ce se alinară abia auzit.

IV

Îndeletniciri obişnuite ale ieromonahului

şi duhovnicului nostru, părintele Natanail

C-un ceas înainte de miezul nopții, bătu iarăşi toaca la Vovidenie c-o melodie nouă şi proaspătă între pădurile neclintite. Jivinile erau ieşite în poieni, din farmecul de piatră al întunericului celui mare, şi, cu capetele înălțate, cu ochii neclintiți, aşteptară să sune clopotele, al căror înțeles rămînea ascuns pentru ele din veacuri în veacuri şi din generație în generație. Izbucniră şi zborurile de sunete-fantome, alungîndu-se şi chemîndu-se din zare în zare. Şi valea schitului rămase după aceea mai tăcută decît înainte.

La cele cîteva căsuțe ale monahilor clipiră lumini. Natanail ieşi sprinten şi fără somn în cerdacul lui şi privi făclioarele cerului cu un simțimînt sămănînd iubirii. Stătu cu fruntea înălțată şi cu brațele moarte în lungul trupului. Apoi îşi potrivi pe frunte camilafca şi coborî domol cele patru trepte. Trecu pe cărăruşa grădiniții, printre tufe de busuioc şi mintă. Cînd apăsă clanța de la portița tăiată în zaplazul mare cu streşină, – auzi o plîngere moale. Un glas de femeie îl salută din cărarea de după zaplaz.

— Sărut mîna, cuvioase părințele.

Călugărul închise cu stînga portița şi întinse dreapta prin întuneric. O umbră încovoiată se apropie şi i-o sărută cu buze reci.

Natanail întrebă încet:

— Care-ți este nacazul?

— Cuvioase părinte, chiar acuma am căzut aici, venind de peste munte din valea Moldovei. Am adus în căruță un biet băiet bolnav – ca să-l vezi şi să ne faci o rugăciune. Nu ne lăsa, te rugăm cu lacrimi. Ajută-ne şi pe noi, cum ai ajutat pe alții. Am desprins iapa de la hlube ş-am dat-o să pască. Ne punem să-mbucăm şi noi ceva pînă ce te-i întoarce cuvioşia ta de la biserică.

— Bine, aşteaptă-mă, răspunse cu acelaşi glas încet monahul.

Se lăsă pe cărare la vale şi puse şi el o pată de umbră mişcătoare pe zidul vechi al bisericii. Pătrunzînd în naos, găsi lumini aprinse şi murmure de rugăciune. Se alătură la strana dreaptă şi se cufundă, cum îi era obiceiul, cu totul în slujba aceasta de noapte, care-i era mai plăcută între toate slujbele şi rînduielile monahiei. Era ceva cu totul lui tot deosebit de lumea lui de altădată şi chiar de viața zilnică a mănăstirii. Paşii slujitorilor aveau un tact sonor, care însă părea străin de ei; glasurile, intonînd cîntări, păreau ale zidurilor ş-ale morților de sub lespezi. Şi umbrele sinistre, cu rase şi camilafce, păreau că numai se agită mute – după ritmurile monotone şi străvechi – aceleaşi şi aceleaşi de secole. Acest misticism şi această înfricoşare îi făceau bine, – ca o suferință după care ai pace şi somn odihnitor.

Murmurînd melopei bizantine, se cufundă ca într-un abur al altei stări, în care se găsea tot treaz şi viu, cu vederile ațintite în icoana cea mare, din care Fecioara îl privea cu ochi umezi de nespusă tristeță. Avea în el mila păcii, cum spunea cartea. Era ceva armonizat cu starea de uitare şi împăcare pe care o simțise în sine în acea zi unică de august.

«Fericiți cei săraci cu duhul», se gîndea el, în timp ce cînta şi primea în suflet privirea omenească a icoanei. Adică fericiți acei care pot lepăda neliniştea judecății: care nu-şi trudesc zadarnic mintea, căutînd chei ce nu sînt la lăcăți ce n-au fost. Nu rîvnesc să răstălmăcească datinile. Nu visează să răstoarne domniile şi stăpînirile. Căci spiritul este demon de nemulțămire. Aşa că cel sărac întru duh se mulțămeşte cu ale sale ca floarea şi ca paserea, urmînd un destin al împăcării totale.

Gîndurile acestea pluteau mai mult în el, ca un sentiment. Se silea să nu le dea o formă, ca să nu strice întru nimic echilibrul în care i se părea c-a ajuns; ca să puie cît mai puțină reflexie a propriei lui stări, asupra căreia, ca pe o rană grea, se prinsese o uşoară şi transparentă pieliță: la o silință ori la o zguduire, putea iarăşi sîngera cu uşurință.

În jurul lui se făcu o pauză de tăcere. Atunci tovarăşii săi

în haine cernite i se arătară în ipostaza lor omenească. Nu mai erau umbre mute, oscilînd după murmurul zidurilor. Şopteau în apropierea lui cu glasuri adevărate, vorbind despre lucruri mărunte. Cu obrazurile ofilite de truda zilei, cu guri ştirbe şi strîmbe, unii căscau prelung şi zgomotos, apoi, cu mare mulțămire, îşi netezeau bărbile. A doua zi, de şi era Pantelimon, trebuiau iarăşi să se ducă unii la coasă, alții la adunat; altora le era rînduită slujba la pădure. Vorbeau despre toate acestea amestecînd în ele frînturi de psalmi.

Un bătrîn sărman se tînguia c-o voce slăbănoagă că i-a furat cineva fasolele de pe trei haraci. Iar fratele tînăr şi spîn, cu pletele retezate, care sta în apropierea lui, îl mîngîie întorcînd spre dînsul un bot viclean:

— Adă-ți aminte, cuvioşia ta, că le-ai cules singur pentru mîncarea de ieri. Ş-ai avut la ele şi undelemn.

Bătrînul rămase mirat şi spăimîntat de această descoperire.

Luminile se stinseră. Natanail ieşi din biserică cel din urmă, singur.

La portiță, găsi iarăşi umbra femeii încovoiate. Se tînguia cîntat:

— Ce facem, cuvioase părinţele, ce facem?

Călugărul se opri:

— Unde ți-i băietul?

— Aicea în căruță, cuvioase părinte, sărutăm dreapta. Iapa-i hrănită, omul a legat-o, – şi poate să m-ajute să-l aducem în chilie la cuvioşia ta.

— Eşti cu barbatul?

— Da' nu mi-i barbat, îs văduvă, părinţele, nu mi-i barbat. E un om din sat, pe care l-am rugat să vie cu mine. Un om are altă putere şi alt cap. Tare te rog să te milostiveşti şi să nu ne leşi.

— Bine. Aduceți-l.

Trecu iarăşi prin grădiniță simțind sufletul busuiocului, intră în casă, şi-şi aprinse singur lampa. Hotărîse ucenicului

să nu-l slujească niciodată noaptea. Dintr-un cotlon al cerdacului, Țubichi îl urmase, ş-acuma se purta bucuros prin casă, mişcînd din rămăşița-i de coadă. Îl văzu încordîndu-se atent şi mîrîind.

— Fii cuminte, Țubichi, îi zise el. Sînt nişte oameni năcăjiți.

Cățelul tăcu. În cerdacul de scînduri tropăiră paşi. Natanail feri uşa în laturi şi, din întuneric, intră cu spatele înainte o namilă de om deşirat, ridicînd şi purtînd de cap şi de umeri pe bolnav. Sufla şi fosăia cu părul zbîrlit şi cu ochii tulburi încă de somn. Femeia părea agățată de picioarele băiatului, – şi se împiedică de prag.

O clipă şi omul şi văduva rămaseră în mijlocul odăii, bălăbănind între ei trupul şi căutînd, cu capetele întoarse, locul unde să-l aşeze. Văzură laița dintre ferestre şi-l aşezară acolo, tropăind neregulat. Icoanele erau aproape, deasupra. Şi măsuța cu cartea deschisă, cu aghiasma pregătită şi cu potirul acoperit. Călugărul îşi puse veştmîntul slujbei şi Țubichi ieşi umilit pe uşă, cum ştia că-i porunca şi rînduiala.

Natanail se apropie de laiță. Văzu un schilod de care nu se înfricoşă, căci asemenea privelişte nu i se arăta întâia oară.

Era, într-o cămaşă de cîlți, un vierme omenesc – zgîrcit, cu brațul şi piciorul din dreapta răsucite şi moarte. Restul trupului – oase în bolnavă piele fumurie. Un cap de ceară murdară pe care începeau să crească tuleie; gura strîmbă, ochii pe jumătate închişi, cu supurații de rană.

Călugărul se întoarse ca izbit în piept şi privi spre femeie. Sta răsucită într-o parte, cu mîna la gură şi cu ochii în pămînt. Omul deşirat ieşise. — Lampa mică de sticlă lăptoasă ardea ca şi cum şi-ar fi luminat sieşi.

Monahul întrebă:

— Dumneata ai născut acest trup, femeie?

— Eu l-am născut, părinte, dar era întreg şi curat. Şi i-a venit dintrodată boala asta, la opt ani. Am chinuit cu dînsul pe la doftori şi prin spital. Dacă am văzut că nu-i folos, l-am

lăsat. Zace aşa, se împuţinează şi se usucă de doisprezece ani.

— Mai ai copii?

— Nu mai am, părinte, nu mai am. Am avut, dar au murit cînd erau de ţîţă. Apoi, după asta, s-a prăpădit şi barbatu–meu. Drept este că mi-a lăsat o leacă de avere, însă-s singură şi fără ajutor.

— De ce suferinţă a murit barbatul dumnitale?

— Nu pot pentru ca să ştiu, părinte, nu pot să ştiu. A pierit de tînăr, dintr-o umflătură de picioare şi de nişte bube. Fusese în putere – şi nu în multă vreme a căzut. Eu socot că să-i fi dat cineva ceva.

— Cine şi ce să-i deie?

— Ei, cuvioşia ta parcă nu ştii? Sînt duşmani şi duşmance pe lumea asta, care n-au hodină cît te văd mulţămit. Aşa nu s-au îndurat să mă lese cu soţul meu şi cu ale mele – şi i-or fi făcut farmece, i-au dat să beie veninuri. S-a bolnăvit, s-a pus la pat, şi nu tîrzie vreme a murit. Acu eu ce-am putut face, după mintea pe care-o am şi poveţele pe care le-am aflat? Cît a fost el bolnav, m-am dus la unele babe să deslege ce-au legat altele. Am fost la preoţi de-ai noştri ş-am dat slujbe. Am ars lumînări întoarse – ca să se topească duşmancele cum se topeşte ceara. Am pus la gîtul lui rugăciune scrisă pentru toate bolile ştiute şi neştiute. Am zvîrlit noaptea în răspîntie usturoi descîntat, împuns cu ace – în care era blăstăm pentru cele care mi-au otrăvit şi mi-au bolnăvit omul. N-am folosit nimica. Ei, zic, dacă s-a-ntîmplat aşa cu voia lui Dumnezeu…

— Cum cu voia lui Dumnezeu?

Femeia ridică fruntea, fără să înţeleagă. Apoi căzu iarăşi în tînguirea-i monotonă.

— Dacă s-a-ntîmplat aşa, zic, bine c-am rămas macar cu băietul. Dar, cînd era de opt ani, s-a bolnăvit şi băietul. Şi năcăjesc de doisprezece. Mi-a hotărît primarele, acu doi ani, să-l duc la şpital. Dar parcă ce-am folosit? Acolo-s mai mult aşa, nişte înşelări.

— Unde?

— La şpital. Cuvioşia ta parcă nu ştii? Şi văzînd că-s numai nişte înşelări, am stătut să vedem ce s-a alege.

Am primit babe de-a noastre şi țigănci şi iar au început să deslege şi să descînte. Şi la fiecare dădeam şi eu ce aveam – slănină şi făină – pe lîngă parale, şi aşteptam să se întîmple o minune. Văzînd că-ntîrzie şi eu rămîn tot aşa de rîsul duşmancelor, am prins a mă duce de iznoavă încolo şi-ncoace, pe la preoți deslegători, despre care am auzit veste. Aşa, nefolosind de la nici unul, am aflat despre cuvioşia ta. Acuma am nădejde.

— De la ce oameni ai aflat şi ce-ai aflat?

— Am aflat de la oameni de la noi. Chiar ş-acest gospodar, cu care am venit, cunoaşte pe cuvioşia ta – şi zice c-a fost el aici, la mănăstire, o dată, pentru nişte boi furați…

— Ei?

— Ei, cuvioşia ta parcă nu ştii? Şi-a spus el nacazul ş-a îngenunchiat sub patrafir, şi cuvioşia ta i-ai cetit. Şi-apoi, cînd se-ntorcea acasă, iaca vede într-o poiană boii, păscînd. Îi avusese prăpădiți şi furați o săptămînă – şi, dac-a fost voia lui Dumnezeu, prin rugăciunile potrivite şi cu darul cuvioşiei tale, iată hoții au lepădat boii şi boii s-au întors singuri în poiana aceea. În care poiană, tot după voia Celui-de Sus, a nimerit omul ca să-i găsească şi să se bucure. Aista-i Iordache Axinte din Podoleni. Cuvioşia ta îl cunoşti.

Călugărul nu răspunse.

— Acuma ce te rog eu cu lacrimi, cuvioase părinte? Să-ți faci o milă ş-o pomană cu acest copil sărman şi bolnav şi să te îndupleci şi pentru mine, care-s văduvă singură pe lume şi fără mîngîiere. Să slujeşti în noaptea asta spre Sfîntul Pantelimon, să ceteşti şi s-atingi cu mîna această suferință, ca să se curme acest năduh al meu.

— Bine, să cetesc, încuviință monahul. Însă darul cu care-am fost învrednicit, femeie, este pentru alinarea mîhnirilor, pentru rănile sufletului, căci asupra unui trup ca acesta, ros

şi ars, numai unul Dumnezeu mai are putere.

— Asta ştiu, părinte, şi mă pricep, după mintea pe care-o am, tresări femeia. Aşa că te rog să ne faci o cetanie, ca să ne alini şi să ne izbăveşti.

Cu fruntea încreţită, Natanail trecu spre cartea deschisă, o luă şi veni spre laiță.

— Am adus şi puțintele daruri, după puterile noastre... adaose femeia cu glas dulceag.

— Acelea dă–le sărmanilor care se află în mare lipsă.

— Da, părinte, însă te rog să nu mă leşi. Să ceteşti, ca să ne izbăvim. Să se isprăvească odată!

Însfîrşit, călugărul înțelese. Rămase nedumerit, privind lung la ființa informă, pe jumătate moartă, din față-i. Nu făcea nici o mişcare. Abia sufla. Din cînd în cînd îşi zbîrcea uşor nasul şi buzele.

Natanail se-ntoarse spre femeie. Întrebă cu voce joasă:

— Vrei să moară?

— Of, Doamne, se tîngui țăranca, dacă te-ai îndura pentru o binefacere ca asta, ca să se izbăvească, n-aş uita pe cuvioşia voastră pînă la sfîrşitul zilelor mele.

Muierea deodată începu a scînci şi-a lepăda lacrimi, – îngenunche şi bătu metanie.

Natanail reveni către icoane şi rămase o clipă în tăcută cugetare, – în timp ce femeia se ridicase şi-şi păturea fustele. Îndată după asta deveni atentă, cu gîtul întins, aşteptînd începutul minunii.

Monahul porni cetania moale şi monoton. Într-o vreme se surprinse cu gîndul la florile poienii pe care o străbătuse în amurg. Se reculese şi înălță glasul. Femeia asculta cu ochii deschişi mari, hipnotizată. Pentru dînsa murmurul omului negru era vraja de mult aşteptată, întru care nădăjduia c-o înfricoşată pasiune arzînd concentrată în pupilele-i enorme.

După ce isprăvi, Natanail închise cartea în scoarțele-i tari şi-o ținu între palme. O înfățişă femeii, ca s-o sărute. Ea îşi făcu pripit cruce şi-şi puse buzele pe pielea lucie, apoi,

încovoiată, umblă cu buzele țuguiate după mîna dreaptă a călugărului, pe care-o sărută în treacăt, cu smerenie, fără s-o atingă cu degetele ei.

Monahul se-ndreptă şi-o privi o clipă, grav.

— Acuma du-te cu pace, rosti el rar. Nu mai păcătui cugetând ceea ce nu se cuvine, căci Dumnezeu are hotărîrile sale nestrămutate pe care nu le putem pricepe.

— Aşa-i, părinte, răspunse femeia suspinind.

Natanail însă observa lesne că ea nu înțelege nici un cuvînt – şi că-i mişcată numai de sunetul glasului lui şi de clipa solemnă cînd era încredințată că s-a hotărât definitiv moartea schilavului şi nefericitului său prunc. — Voi să mai adaoge ceva, însă se răzgîndi şi renunță deplin, întorcîndu-se în sine.

— Luați băietul, zise el.

— Da, părinte, să chem numai pe cumătrul Iordache, să-mi ajute. Aşa că eu aş lăsa ceva de-o moliftă – dacă binevoieşti să-ți aduci aminte cuvioşia ta de mine, amă– rîta... Şi te-aş ruga de pomenirea morților mei, pentru care las zece lei: pentru tătuca şi mămuca şi pentru barbatu–meu. — Ion, Maria şi Ion. Şi pe mine mă chiamă tot Maria. Părinte, roagă-te pentru noi.

Începu să desnoade prelung un colț al broboadei de ma–tasă. Apoi ridică fusta cea nouă şi roşie de deasupra şi căută într-un buzunar de la fustele de dedesubt. Potrivi însfîrşit banii şi-i lăsă pe colțul mesei, lîngă carte.

— Bine, bine, rosti Natanail cam nerăbdător. Lasă-i acolo. Sînt ai sfîntului Schit. Pentru rugăciunile mele eu nu primesc niciodată nimic.

Femeia era încredințată că acestea-s numai vorbe de ritual – şi-i plăcea forma în care călugărul acela subțire şi boieros îşi primea plata.

— S-aduc pe cumătrul Iordache... se grăbi ea, bocănind către uşă.

În aceeaşi clipă Țubichi, afară, se repezise din cotlonul său

la intrarea cerdacului, lătrînd ascuțit, cu zvîcniri energice.

Femeia deschise uşa. Lumina dinăuntru curse brusc în întuneric.

— Vai! strigă ea cu spaimă ascuțită şi se dădu îndărăt.

— Ce este? întrebă monahul stînd cu spatele spre ea şi înturnînd numai capul peste umăr. Cățelul bătea cu aceeaşi îndîrjire.

— Mi-a căzut inima din loc, cuvioase părinte, şi de-abia îmi trag sufletul. Este aicea un om străin, care vrea să intre. Am socotit întăi că-i un hoț.

— Mai ştii, se poate şi una ca asta, – răspunse o voce groasă din cerdac. Taci, măi coteiule, că nu-ți fac nici o stricăciune. Am treabă cu părintele Naftanail.

Călugărul se răsuci în loc.

— Oricine-ai fi, intră şi ajută acestei femei să-şi ducă băietul afară, la căruță.

— Dar cumătrul Iordache unde-i? întrebă iute văduva pe străin, parcă i-ar fi fost veche cunoştință.

— Care cumătru Iordache? Nu ştiu. A fi omul cel lung care doarme sub căruță, lîngă gard. M-am împiedicat de picioarele lui. Cumplit doarme. Poți să-i tragi cu puşca la ureche şi nu se deşteaptă.

Vorbind, lepădase lîngă uşă boclucurile pe care le-avea învălite în suman – şi aşezase pălăria deasupra. Apucă pe bolnav de cap şi de umeri şi femeia cuprinse picioarele.

Omul se retrăgea îndărăpt şi călugărul îl observa din locul său.

Era pentru el un chip necunoscut. Un om mare, spătos şi balan, cu privirea alburie. Era Pintilie, tovarăşul lui Onuță.

V

Părerile lui Pintilie despre rînduieli şi legi

— Bună vremea, părinte, zise omul intrînd iar, şi-n dreptul uşii plecîndu-şi capul.

— Mulțămesc dumnitale, răspunse Natanail şi se aşează trudit, pe scaunul de lîngă masă.

Țubichi mîrîia încă în cerdac, afară.

— Fii cuminte, Țubichi, şi linişteşte-te.

— Aşa-l chiamă? – se miră munteanul, ştie să grăiască?

— Ştie.

Femeia, întoarsă nesimțit ca o arătare, îşi vîrî o jumătate de trup în lumină.

— Rămîneți cu bine, cuvioşia voastră, şi nu ne uitați!

Pintilie întoarse pieziş ochii. Femeia dispăruse... Era pentru el cea dintăi ciudățenie.

Se făcu tăcere. Țubichi se liniştise. Natanail aştepta, cu fața obosită încununată de aburul lămpii.

Stînd în picioare, cu spatele spre intrare, munteanul vorbi:

— Părinte Naftanail, să mă ierți cuvioşia ta c-am venit la o vreme aşa de tîrzie. Am aşteptat întăi s-aud clopotele. Pînă ce-am coborît de la locul unde mă aflam, am socotit să se isprăvească slujba. Aşa m-a sfătuit Onuță. El a rămas acolo şi eu am coborît devale.

— Cine-i Onuță?

— Onuță e un frate al meu, părinte.

— Şi dumneata cine eşti şi cum te chiamă?

— Pe mine mă chiamă Pintilie, părinte.

— De unde eşti?

— De-aici, din aceste păduri.

— Şi ce slujbă ai? Te văd cu taşcă. Şi văd puşcă lîngă prag, sub suman.

Pintilie privi cu mirare spre boclucurile lui. Parcă atunci băga de samă că, într-adevăr, sub suman şi pălărie, era o

puşcă cu țeava retezată.

— Ce slujbă am?

— Da.

— Apoi, părinte, slujba mea e hoț la drumul mare.

Natanail nu clipi. Avu numai în el dorința să zîmbească. Dar nu zîmbi. Aşteptă să cunoască pentru ce durere a venit la el, în puterea nopții, un om cu asemenea slujbă.

— Am stat eu, părinte Naftanail, şi m-am gîndit, începu Pintilie c-un glas mai gros şi mai scăzut, şi iar am stat şi m-am gîndit: ce să fac? Eu, cînd m-am ridicat în lume, nu m-am crezut născut cu asemenea talant. Căci părinții mei sînt ş-acuma gospodari la casa lor, în sat la Pipirig. Şi eu am mîncat mămăligă muncită cu mîna mea. Iar acuma mînînc pîne ca boierii, dar îmi place mai puțin.

Munteanul răsuflă greu. Aceste erau vorbe din vreme pregătite. Altele le putea aduce mai cu anevoie. Le căuta pe părești şi-n bagdadie. Îşi pipăi şi taşca. Călugărul întrebă cu blîndeță:

— Ai zis că te chiamă Pintilie?

— Aşa mă chiamă, părinte. De aceea am venit, căci mîne-i Sfîntul Pantelimon, care, după cît mi-a spus Onuță, e călător ca şi mine. Şi fiind într-un nume cu sfîntul, nădăjduiesc, la asemenea zi mare, să mă-ndrepte către un gînd bun. Ajutîndu-mă şi cuvioşia ta.

— Nu înțeleg bine ce doreşti, întrerupse Natanail. Vrei un sfat, ori vrei iertare? Pentru greşeli, pentru silnicii, pentru nelegiuiri ce săvîrşeşti în slujba pe care zici c-o ai?

Munteanul păru nedumerit şi scutură din cap:

— Nu vreau asta. Eu, pe cît m-ajunge mintea, nu mă ştiu greşit cu nimica şi n-am făcut nimănui nici un rău. Am intrat în slujba asta pentru că n-am putut răbda să stau la regiment. Eu nu m-am dus acolo cu voie. M-au îmbrăcat ca neoamenii. Mi-au pus pecetie şi număr. M-au dus la feredeu cu abur, ca să mă înăbuş. Cînd m-am cerut acasă, la fata cu care mă aveam bine, nu m-au lăsat. Am spus că eu mă duc şi

fără voia lor. Atuncea m-au pălit peste fălci. Aşa că am fugit. Apoi m-au prins jandarmii şi m-au dus înapoi. M-au întrebat una, alta; m-au pus jos şi m-au bătut, – dar eu nu le eram dator cu nimica. Atuncea am dezertat iar – da' acu m-am ferit, să nu mă mai prindă. Dacă m-am dus în lumea mea, ca o pasere ori ca o dihanie, asta nu se chiamă că-i nelegiuire: aşa spune şi Onuță.

Ei, – acuma dacă eu umblu fugar, trebuie să-mi agonisesc bani de cheltuială. Neputînd lucra între oameni, m-am întovărăşit cu Onuță şi lucrăm singuri, deoparte. El îi mai vechi în serviciu. Şi-i voinic viclean şi cu coraj. Dar noi n-am asuprit nici n-am omorît pe nimeni. Aşa că eu nu mă simt vinovat.

— Aşa spune şi Onuță?

— Sărutăm dreapta, părinte; aşa spune, şi nu greşeşte.

Călugărul ridică ochii spre hoț. Nu zîmbea şi vorbea foarte serios.

— Ascultă, Pintilie.

— Ascult, părinte.

— Legea, Pintilie, e de altă părere. Legea porunceşte să nu furi.

— Nu-ți spun, părinte, că nu fur? Tîrgoveții, pe care-i oprim cu puşca, leapădă ei singuri ce au la dînşii şi dau de bună-voie.

Monahul, cu toată gravitatea situației lui de duhovnic, începea să fie înveselit de această interpretare specială.

Pintilie făcu silință să-şi limpezească şi mai bine punctul de vedere.

— Dacă-i vorba pe-aceea, de furat, fură ei.

— Care ei?

— Boierii iştia de la tîrg, ca şi cei ai noştri de prin sate, pe care noi îi oprim cîteodată. Birul Domniei e una – acela să zicem că e ştiut şi trebuie dat; de el să nu vorbim. Dar ei ridică de la noroade un alt bir al lor, fără nici un drept. Fură banul statului, al văduvei, al sărmanului. Cîte ticăloşii şi

belituri nu fac, fără să aibă nici o nevoie... Căci stăpînirea le dă pîne şi lefuri. Eu socot că nu eu, ci ei au nevoie de iertare, căci eu nimănuia nu fac vătămare. Aşa spune şi Onuță.

Călugărul îşi rezemă fruntea lucie în palma stîngă şi i se păru ciudat că trebuie să caute argumente.

— Ascultă, Pintilie, zise el cu blîndeță, să lăsăm legea oamenilor. Tu nu ştii că este o lege a lui Dumnezeu? Între cele zece porunci, se află una care hotărăşte: să nu furi.

— Eu de asta n-am auzit, răspunse cu oarecare nepăsare slujbaşul.

— Să nu-ți însuşeşti nimic al altuia, Pintilie; să trăieşti din munca brațelor tale şi-n sudoarea frunții tale. Asta-i legea lui Dumnezeu.

Pintilie rămase cu ochii ațintiți în lampă şi păru mişcat.

— Acesta e un cuvînt pe care eu îl înțeleg, murmură el. Macar că nu m-am simțit vinovat...

Călugărul zîmbi şi oftă.

— Macar că nu m-am simțit vinovat, mie nu mi-a plăcut asemenea viață pe care o duc. N-am culcuş statornic, – umblu ca o fiară. N-am ce mînca precum au paserile cerului; şi trebuie să-mi agonisesc. Şi n-am hodină din pricina jandarmilor. Aşa că m-am hrănit; şi mă bate gîndul să mă lăs. Pentru asta am venit să cer sfat de la cuvioşia voastră şi de la sfîntul Pantelimon.

— Gîndul tău e bun, Pintilie. Împacă-te cu oamenii şi cu legile lor, ca să te linişteşti. Du-te şi te dă prins şi-ți fă osînda. Dacă te duci de bună-voie, scapi cu pedeapsă mai uşoară.

Munteanul se posomorî şi căută ajutor cu ochii într-un colț întunecos al odăii.

— Altfel nu se poate? întrebă el cu îndoială. Nu se poate cumva să mă aşez aici, la un schit care mi-i drag? Să mă-nchin şi eu ori să lucru cu sfinții părinți, fiindu-le slujitor? Eu cugetam să mă călugăresc şi să nu mă mai ştie nimeni.

Călugărul clătină domol din cap.

— Nu se poate, părinte?

— Nu. Întăi trebuie să intri în rînduială cu stăpînirea.

Pintilie se încruntă iar:

— Asta eu n-o înțeleg, şi nici nu vreau odată cu capu!

— Bine, omule, atuncea du-te în drumul tău şi Dumnezeu să te lumineze. Ascultă însă cel din urmă cuvînt al meu. Toate acele sfaturi pe care le ții tu cu Onuță nu-ți folosesc nimic, căci ai în tine un vierme neadormit, care te roade. Şi să mai ştii că judecata oamenilor e trecătoare. Ai să dai samă altui judecător mai mare care stă pururea treaz, ş-acela are să-ți deie osîndă în veşnicie.

Munteanul rămăsese deodată cu gura căscată şi asculta numai glasul monahului şi cuvintele răzlețe, fără legătura înțelesului, ca şi muierea cu copilul schilav.

— Atuncea cum mă sfătuieşti, părinte? murmură el, cu ochi umezi.

Natanail se reculese şi zîmbi.

— Du-te.

— Atuncea eu de ce-am venit aici?

— Ai venit poate pentru slujba ta. Află că este o bucată de caş pe-o poliță, cum deschizi uşa. Mai sînt banii femeii văduve aici, lîngă sfînta carte.

Pintilie stătu în cumpănă şi se-ntrebă în sine ce-ar face Onuță în locul său. Apoi se trase îndărăt către uşă. Îşi culese de jos, pe rînd, pălăria, sumanul şi puşca.

— Eu tot la călugărie şi linişte mă gîndesc, părinte... mărturisi el cu îndoială. Mai ales mult îmi place s-aud toaca şi clopotele...

Mai voi să spuie ceva. După aceea se răzgîndi şi ieşi, ferindu-şi fruntea de pragul de sus.

Călugărul rămase singur, cu tăcerea şi cu lumina lămpii. Pe uşa deschisă îi venea, din grădinița de-afară, mireasma busuiocului şi țîrîitul moale al tomnițelor.

VI

Vorbim ceva despre demoni. Mai ales despre cel al neliniştii şi cel al lăcomiei

Natanail nu izbutea să-şi ție mai îndelung acel echilibru statornic care-l bucura, – din pricina unei perfide imaginații. Sta ascunsă în el şi-l pîndea. O distracție, o oboseală o făcea să apară, să joace, să lucească, să se coloreze.

«E unul din diavolii vieții mele, cugeta el zîmbind. În altă lume îi dădeam alt nume şi nu era, ca acum, o realitate în care cred şi de care mă tem.»

Nu se simțea bine decît atunci cînd, între prezent şi ce fusese odată, rămînea coborîtă perdeaua de întuneric. Demonul însă o ridica într-un colț – şi pe-acolo se furişau umbre vagi, mesageri ai trecutului. Veneau grăbiți de pe mormintele clipelor. Atunci căuta mijloace să scape de ei sau să-i înlăture, fugind spre cărțile sfinte ori spre munca în aer liber.

În sara asta era cam obosit şi aţîţat. Încă nu se putea gîndi la somn. Stînd pe scaun, întinse mîna-i palidă şi trase psaltirea. O deschise şi-i apărură painjenii slovelor. Chirilicele totdeauna îl surprindeau. Avea impresia că niciodată n-are să ajungă să le cetească uşor – să le îmbrățişeze dintr-o privire, s-absoarbă şi să încorporeze pasagii, cum era deprins din tinerețe cu literele primei lui educații.

Totuşi cartea psalmilor avea darul să-ndulcească această primă asperitate. Cînd era medicinist, într-o epocă anterioară, fericită prin ignoranță, ar fi împins la o parte disprețuitor poeziile acelea de un lirism înfricoşat.

Căci în acea vreme îşi închipuia că acumulează cuno–ştințile şi explicațiile lucrurilor. Logica şi materialismul le socotea realități, nu metode ingenioase. Cunoscînd puțin şi mărginit, avea puterea să creadă că cunoaşte tot.

«Pe urmă, omul vede cît de uşor mintea se supune altor interpretări. Privind prin durere, am văzut lumea altfel şi

explicațiile lucrurilor au luat altă formă. Raport de suferință între noi şi ce ne-neonjoară: asta-i lumea noastră. În fiecare clipă sînt altă stare afectivă. Acuma intră în mine fără nici o rezistență stihurile Jidovului, cum ar zice moş Mănăilă.»

Ceti pe pagina deschisă, cu ochii înfierbîntați:

Mai înainte de a se naşte munții şi de a se zidi pămîntul şi lumea, din veşnicia veşniciilor tu eşti Dumnezeu.

Tu întorci pe muritori în țărînă şi zici: întoarceți-vă, fii ai oamenilor, în nimicul din care ați ieşit.

Căci înaintea ochilor tăi mia de ani e ca ziua de ieri şi ca o strajă de noapte.

Ca un şuvoi îi iai şi viața lor e ca un vis; ca iarba ce răsare dimineața;

Ce răsare dimineața şi înfloreşte, iar sara se coseşte şi se usucă.

Urmă a ceti, pe gînduri şi mişcat, paginile vechi.

Dar nu numai aceste sonorități pătrunzătoare intrau acum în Natanail, care altădată avea alt nume şi era doctorand al universității ieşene. În locul tratatelor şi teoriilor pe care aşa de uşor le eliminase, acum avea însuşite, cu oarecare rezerve, părerile despre cele două vieți ale filosofilor primitivi ai Asiei. Şi murmura, cu înțelegere mai deplină, versetele sfintelor Evanghelii. Căci fiind cutremurat şi ars de-o furtună, împuns şi muşcat de desnădejdi, ieşise la alt liman şi la altă viață, după ce trecuse prin umbra morții.

Cum zice acelaşi psalmist:

Înmulțitu-s-au supărările inimii mele...

Sara vine cu lacrimi...

Către tine, Doamne, am strigat: Dumnezeule, nu mă lăsa fără răspuns...

La urma urmei, n-avea nevoie de nici o judecată şi de nici o filosofie. Avea nevoie de linişte.

Aici, între munți şi între mănăstiri, găsise într-adevăr acea zonă a păcii mediocre. Uneori poate i s-ar fi părut că e cam singur. Atunci putea schimba cuvinte simple şi copilăreşti cu cei din juru-i. Putea vorbi şi ascuțit şi adînc, dacă ar fi vrut. Căci mulți dintre monahi rămăseseră oameni ca toți oamenii, petrecând normal viața, rînduind monahismul lor ca o carieră oarecare. Purtau numai un vestmînt comic, făcînd paşi mari, agitîndu-şi brațele, vorbind zgomotos, judecînd lumea, tratînd prietini de la tîrg cu mîncări şi băuturi...

Monahii totuşi sînt slujitori ai înaltului Domn, care se îndeletnicesc cu rugăciunile şi cu cărțile.

— Dar nu-i adevărat, şopti Demonul, căci ai cunoscut pe cuvioşia sa părintele Gherontie, care n-are altă îndeletnicire decît paza vitelor sfînt-locaşului acestuia. Cunoşti deasemenea pe cuvioşia sa Iona, carele nu ştie să cetească, – dar are grijă în chilia lui de o sfîntă icoană a Fecioarei prea curate cu pruncul. În fiecare dimineață îi spală obrazul şi mînile, neuitînd pe prunc şi mai ales picioruțele: ca să fie curați şi luminați, cum se cuvine în viața de toate zilele.

Dar mai ales cunoşti pe cuviosul Ioil care-i tovarăş cu negustori din lume – din tîrg de la Neamțu. Cumpără şi vinde vin şi undelemn, pîne, sare şi toate cîte sînt pre pămînt, în ape şi sub pămînt; şi ține condică de cîştiguri, plăteşte taxe fiscului, şi-i aşa de cuprins de treburile sale, încît n-are vreme niciodată să se ducă la sfînta biserică.

Însă alți părinți cuvioşi cunosc bine rînduiala după tipic şi sînt în stare să-şi arate mînia, cu scârbă şi blăstăm, pentru o iotă adaosă ori ştirbită. Ştiu precis cum să se poarte şi să umble, cîți paşi să facă, cît şi cum să steie în fața sfintelor icoane; să însemne cruci domoale şi să deie drumul cu cea mai mare iuțeală rugăciunilor de obşte...

Iar cînd venea ceasul cîntărilor, la sfînta şi marea leturghie, sub lumînări, asupra cărților, la strane, unii erau cuprinşi de fierbinte osîrdie. Mai ales părintele Dorimedont, fiind voinic şi pieptos, cu obrajii rumeni şi plini şi ochii bulbucați, – ridica un glas grozav sub boltă, ca să fie auzit de

către Cel-atotputemic. Putea fi îndoială în ce priveşte marile înălțimi. În sinea lui, cuviosul era încredințat că măcar sfinții din cerul întăi şi al doilea îl aud; ş-aceştia spun la cei mai de sus, aşa că, încet–încet, ajung rugăciunile unde trebuie, şi-i bine.

Religia aceasta diluată în forme exterioare mulțămind deplin pe cuvioşiile lor şi aducîndu-le fericire, – Natanail îi invidia din toată inima.

Erau însă alții care, cu toate ostenelile şi ascultările, ascundeau nelinişte ori zbucium în singurătatea lor: căci diavolii, lăsînd oamenii mireni, se silesc mai ales între monahi, la sfintele mănăstiri.

«Mîni, rîse Natanail, tot vreau să mă duc la Pocrov, să văd pe Atanasie cum slujeşte între păduri şi poieni. Am să mai privesc o dată la zugrăvelile judecății de apoi – în care se arată mcnahiceştile patimi.» – Este acolo un Dumnezeu cu înfățişare indiferentă, aşezat pe un scaun ca acesta, cumpărat de la un negustor de vechituri. În fața lui o cumpănă mare, cu două talgere atîrnate în lanțuri. Şi vin să-şi deie samă şi să fie cîntăriți la acel neobişnuit instrument – fel de fel de călugări cu bărbi cărunte şi albe, iar mai ales măriri cu lanțuguri de aur la gît, mitre în cap şi cîrje în mîni, – ceea ce dovedeşte că zugravul era un simplu şi tînăr monah de rînd. Jos, într-un colț, sub toată această mulțime şi judecată, aştepta gura iadului – adică o gură de monstru imaginar, cu buze şi limbă roşie şi colți triunghiulari. În acea gură trebuiau să cadă toți acei mari prelați cu mitră şi cu cîrjă. Iar demonii care-i ispitiseră în această scurtă viață se arătau în altă icoană, a răstignirii păcătosului monah: demonul pîntecelui, şi demonul semeției, şi demonul zavistiei, şi demonul desfrînării cu băuturi şi femei, şi alți demoni: toți îşi au numele lor în cărți şi-s bine ştiuți şi cunoscuți de vechii părinți care au purtat mare război asupra lor şi i-au biruit. — Oamenii de lume nu prea se văd în acea ciudată icoană, care înfățişează cel din urmă ceas al acestei omeniri. Doar cîțiva țigani şi cîteva femei, – care însă nu-s frumoase, de şi ar

trebui să fie cele mai splendide exemplare ale speciei. Însfîrşit, – aşa cerea poate zugravului buna-cuviinţă şi rînduiala, fără de care nimic nu se mişcă în viaţa cuvioasei comunităţi.

Deci iată demonul zavistiei din pridvor de la Pocrov: are coadă şi ghiare şi ochi holbaţi negru şi alb, şi scormoneşte în inimă pe ticăitul monah. Iată şi alţii, cu limba scoasă şi dinţii rînjiţi, cu ochii tot aşa de holbaţi; şi împung ş-aceştia cu suliţi şi furci pe monah în felurite părţi ale năcăjitului său trup. Iată şi demonul lăcomiei ş-al pîntecelui nesăţios, care are coadă şi ghiare şi ochi holbaţi, ş-a mai găsit şi el o furcă ş-un cleşte cu care să împungă şi să rupă partea trupească întru care vîrîm bunătăţile pămîntului, văzduhului şi a apelor: cele care rodesc la noi şi cele care vin de peste mări, de la harapi negri ori de la oameni galbeni. Toate lăsate de Dumnezeu cel bun altor muritori, păgînilor şi idolatrilor, numai iubiţilor săi monahi nu li se îngăduie şi nu li se cuvin.

— Uită-te, Paramoane, zicea Natanail către ucenicul său. Uită-te la demonul de la Pocrov, care-i zugrăvit acolo. Drept în aşa chip are să-ţi împungă pîntecele cu ostia ş-are să ţi-l rupă cu cleştele: căci acum el ţi-i drag ţie şi-i asculţi îndemnurile ca să-ţi îndopi pîntecele cu lucruri bune şi dulci; iar atunci ai să-i fii tu lui drag, ş-are să ospăteze el din tine prăjindu-te bucăţică cu bucăţică. În afară de asta şi sufletul are să se ducă în gura cea de balaur, ş-acolo are să trăiască întocmai ca un trup viu, chinuindu-se în veac.

Paramon era un fecior de răzăş de pe Moldova, voinic şi cu obraz rotund, cu ochi blînzi, mari şi femeieşti. Începeau să-i crească tuleie răsucite pe bărbie şi sub nas. Izbutea să aibă chiar un fel de bărbuţă, pe care şi-o năcăjea în taină. Atuncea îl îndemna şi-l amăgea alt demon: al deşărtăciunii. Glasul lui, care se schimba atunci, avea un timbru nesigur şi comic: cînd grav, cînd subţire. Şi Paramon era nefericit foarte, mai cu osebire din pricina acelui ticălos şi de nouăzeci şi nouă de ori blăstămat demon, al lăcomiei sale, – neputînd vedea în apropiere lucru dulce, fără să-l rîvnească şi să şi-l însuşească, înghiţindu-l hulpav prin unghere şi privind cu

spaimă în juru-i, ca să nu-l surprindă nimeni.

Natanail se prefăcea că nu observă, ca să-l lese să mestece în tihnă. Pe urmă îi aducea aminte de acel diavol şi de acele chinuri înfricoşate. Paramon se tînguia întru sine şi se blăstăma:

— Cine-a mai mînca zahar şi dulceți cu spurcată lăcomie într-ascuns şi s-a mai lăsa ispitit de vicleanul diavol, acela neiertat să fie de Domnul–Dumnezeu şi de prea cinstita Maică a Sfinției Sale; şi să fie blăstămat şi afurisit de doisprezece verhovnici apostoli şi de trei sute optsprezece sfinți ce-au fost la Nicheia-cetate, şi să aibă pîrîş înaintea înfricoşatului județ pre cuviosul Natanail păgubaşul; şi să-i fie partea cu Iuda şi cu procletul Arie în veci.

Era cinstit şi de bună–credință. Şi foarte supus şi iubitor către starețul său. Însă acest blăstăm nu-l putea îndepărta de la sine ş-avea să fie războiul întregii sale vieți.

— Ş-acesta este un scop nobil, ca oricare altul... se gîndea Natanail, şi căuta să-l ajute pe cît putea pe ucenicul său, mai mult cu sfat blînd. Uneori însă nu se putea opri să nu amestece amenințările.

— Paramoane, Paramoane! Iar ai găsit dulapul deschis şi iar văd picături de miere primprejurul gavanosului şi dîră pe podele. Să ştii că mai urîtă ți-i fapta şi vina cînd vîri mîna – mai ales nespălată. Şi eu te-aş ierta dac-ai umbla c-o lingură curată, şi mai cu samă dacă mi-ai cere să-ți dau eu. Aşa ştii tu singur, ți-am spus de sute de ori, care are să-ți fie răsplata, cînd va suna trâmbița judecății.

Paramon se întrista atît pentru fapta sa, cît şi pentru bunătatea stăpînului său. Se aşeza într-un colț de cerdac, ofta cu amărăciune şi-şi ştergea o lacrimă cu mînica rasei lui cenuşii. Cu bărbia în palme şi cu coatele pe genunchi, rămînea cu ochii ațintiți încolo la deal, spre Pocrov. Dintr-acolo avea să se arate un înger mare cu aripi de aramă – sunînd, dintr-un bucium ca cel de la stînă, învierea morților. Şi el are să se scoale din mormînt, ducîndu-se la judecată la

Pocrov, ca să deie lui Domnul-Dumnezeu samă pentru cît dulce a mîncat în viață. Aveau să cîntărească îngerii în cîntarul cel mare: atîtea ocă, ş-atîtea dramuri...

— Paramoane, Paramoane! Îmi lipsesc cinci bucățele de zahar.

— Au fost şase, părinte; au fost şase, mărturisea cu disperare ucenicul.

— Am să te văd zugrăvit şi pe tine acolo, în pridvor.

—Între vlădici şi părinți mitropoliți? întreba sfios Paramon, c-o privire piezişă şi vicleană.

Natanail rîse încet în singurătatea chiliei lui şi se regăsi singur, lîngă lampă. Îşi scoase patrafirul şi-l pături cu grijă. Întoarse ochii spre colțul de lîngă uşa care da în odaia lui de dormit. — Acolo, în păretele alb, avea un ornic în cerc de abanos. Însemna aproape neauzit pulsațiile timpului.

Mai avea două ceasuri bune pînă la revărsarea zorilor.

«Am vreme destulă pentru somn şi mîni dimineață mă duc să văd cum slujeşte fratele meu Atanasie în poiana de după munte.»

Simți uşa de lîngă ornic deschisă. Trupul voinic a lui Paramon, – în alb, ca la județul cel de-apoi, – apăruse în prag. Ochii lui îl priveau cu supunere şi cu bunătate, ca întotdeauna.

— Ce-i, frate Paramoane?

— Am auzit glas, părinte. Mi s-a părut că mă chemi... Patu-i gata, toate sînt la locul lor. Este apă rece.. Am spălat cana de sticlă, trebuie numai chiseaua cu dulceți.

— Iată cheia; scoate-o din dulap şi pune-o lîngă cană, Paramoane. Şi adă-ți aminte de multe şi bune sfaturi care ți le dau eu totdeauna.

— Sărut mîna, părinte. Îmi aduc totdeauna aminte ş-am să-mi aduc în toate zilele vieții mele.

«Cu toate acestea, gîndi zîmbitor călugărul, are să răpească de lîngă chisea trei bucăți de zahar. Se poate să ieie şi patru, – una însă are s-o lese, pentru ca, la sfîrşitul

sfîrşiturilor, cumpăna cea mare să însemne mai puțin.»

— Paramoane, vorbi el grav, intrînd pe uşă. Poți să iei tot zaharul, ca să nu mai fie pricină de pacat, şi să fiu eu vinovat pentru că ți l-am lăsat acolo.

— Care zahar, părinte? întrebă Paramon cu glasul lui cel subțire.

— Zaharul din dulap, de pe farfurioară, lîngă chiseaua cu dulceți.

— Acela de azi dimineață nu mai este, părinte... lămuri ucenicul cu vocea groasă, joasă şi umilită.

— Îți pare rău?

— Îmi pare rău.

— Atuncea te iert, Paramoane, şi du-te şi te culcă...

Ucenicul însă nu se retrase. Pe măsuța de noapte, lîngă lumînarea aprinsă şi lîngă cana de sticlă, rîndui chiseaua, mîngîind-o cu degete delicate. Şi se-ntoarse, stînd c-o în doială şi c-o rugăciune în ochii lui femeieşti.

— Ce mai doreşti, Paramoane?

— Părinte, grăi băietanul cu vocea-i tulbure, m-am gîndit la un lucru de cînd m-am săturat de somn şi stau treaz.

— Spune.

— M-am gîndit. Dacă-mi primesc eu pedeapsa în această lume şi-n această viață pentru fiecare pacat şi pentru fiecare înduplecare spre Diavol, atuncea asta oare nu se socoteşte la cumpăna aceea a judecății?

— Să vedem, Paramoane. Ai cugetat tu într-adevăr la asta?

— Am cugetat, părinte.

— Eu socot, Paramoane, că se socoteşte, căci nu pot fi două pedepse pentru o faptă. Şi ce canon, ce mătănii, ce post şi rugăciune ți-ai hotărît?

— Eu n-am hotărît nimica pentru că nu mă simt vrednic, părinte. Însă zic aşa: că de cîte ori m-oi lăsa iarăşi ispitit, cuvioşia ta să mă pedepseşti.

— Cum să te pedepsesc?

— Să mă bați. Ca să fiu eu liniştit şi împăcat.

Natanail îl privi zîmbind cu simpatie, cum ar fi privit pe Țubichi.

— Paramoane, asta nu se poate, căci nu sînt eu judecătorul cel înfricoşat. Du-te şi te culcă şi pregăteşte-te să fii tare pentru veacul ce va să vie.

Paramon se retrase cu mare întristare şi frică. Natanail se culcă şi adormi îndată, cu ferestrele şi uşile deschise

VII

Tabloul se întregeşte cu cîţiva europeni musafiri vremelnici ai sfîntului lăcaş

În aceeaşi sară spre Sfîntul Pantelimon, la mănăstire, cîțiva europeni plănuiseră pe a doua zi dimineața o excursie. Încă nu se-nțeleseseră unde, dar erau hotărîți să facă o excursie. Stăteau, după masa de sară, în cerdacul larg de la părintele Tihon. Acolo la părintele Tihon, locuiau, pentru acest sfîrşit de vară, o păreche de persoane foarte simpatice tuturor celorlalți musafiri ai mănăstirii. Fiind singuri, fără copii şi încă tineri şi vioi şi pe deasupra veseli totdeauna şi bine dispuşi, – nici o petrecere nu se punea la cale fără dînşii. Erau domnul Emil Lepădatu şi cucoana Didina.

Domnul Emil Lepădatu era un bărbat de mult trecut de cincizeci de ani, însă se regăsea tot sprinten în fiecare dimineață la răsăritul soarelui. Atuncea avea el un obicei al lui – să salute lumina zicîndu-i: bună dimineața, duduie. Sărea repede din aşternut, ca să-şi îngrijească fața şi trupul, şi s-arăta nu mult după aceea în cerdac, spre a-şi îndeplini tabieturile.

— Vechi şi înțelenite tabieturi, mărturisea el zîmbind. Mi-i ruşine de ele; dar ce pot face? Trebuie să le mărturisesc, ca să ştie o lume suferințile mele, să mă aflu mai uşurat.

— Dar despre ce tabieturi şi slăbăciuni e vorba mă rog matale? îl întrebase, într-o altă sară, doamna Olimpia Mironeanu, ieşancă tînără, care le era, de puține zile, musafir.

— Apoi să-ți spun, duduie. Eu, de şi trăiesc de treizeci şi unu de ani în Bucureşti şi-n vara asta am serbat nunta de argint cu Didina...

— Nu ți-e ruşine, Emile? strigă, din cealaltă parte a mesei, cucoana Didina.

— De ce să-mi fie ruşine? o întrebă cu blîndeță Lepădatu. Vîrsta e o realitate pe care o poate constata oricine după registrele stării civile...

— Vai! suspină cucoana Didina, rotindu-şi capul spre cei prezenți cu un fel de grație teatrală.

— Însă, urmă Lepădatu, – căci este un însă... vîrsta adevărată nu-i aceea. Vîrsta adevărată ți-o ceteşte oricine pe față şi-n privire. Am făcut nunta de argint, – ş-aceasta este mireasa. Macar că are firele nunții presărate în păr, puteți s-o priviți: eu nu mă ruşinez cu ce am. E încă rumănă la obraz – fără să întrebuințeze vreo artă. Are ochi negri şi sprâncenați – fără nici un artificiu. Adevărat este, – trebuie să mărturisesc, – că are cincisprezece ani mai puțin decît mine...

— Iar? se scandalizează cucoana Didina. Ai mania mărturisirilor şi a precizărilor.

— Aşa sînt eu, ce-mi poți face? Din pricina slujbei, ca mai mare ce mă găsesc la serviciile statistice...

— Însă ce facem cu tabieturile?... sugeră delicat duduia Olimpia.

— Aşa este. Te rog iartă-mă, duduie, dar vin imediat la chestie, îndată ce fac toate constatările care privesc pe Didina. Eu nu sînt, la dreptul vorbind, nici n-am fost vreodată, duşman al podoabelor şi modelor feminine. Te rog să mă ierți, duduie Olimpie, – eu nu mă supăr că mata dai puțină pudră şi roş; nu m-aş supăra nici dacă ți-ai scurta părul, după moda de azi, – pentru că, fiind subțirică precum eşti...

— La chestie, la chestie! rîse duduia Olimpia, fără supărare.

— Aşa este. Pe cînd Didina, de ce să nu recunosc, mi-a făcut totdeauna plăcere aşa cum se află, cu rochia mai puțin scurtă decît vrea croitoreasa, fără nici o grație cumpărată şi cu părul din tinereță.

— Vai şi iar vai! Nu mai este acel din tinereță! se tîngui cucoana Didina.

— Aşadar, reluă Emil Lepădatu, de şi eu trăiesc de treizeci şi unu de ani în Bucureşti şi-n vara asta am serbat nunta de argint cu Didina, cu ale mele obiceiuri, pe care le-am apucat

în casa părinților mei din Ieşi – mai bine zis din Sărărie, – nu le-am lăsat. Mai întăi eu nu ştiu ce-i aceea pijama. Nici nu vreau să ştiu. Eu am o cămaşă lungă de noapte, cusută cu roş şi cu negru.

— Aşa este... confirmă rîzînd cucoana Didina.

— Vra să zică, – una. Al doilea, eu, cum m-am trezit, trebuie să-ntind brațul şi să găsesc chiseaua cu dulceață şi paharul cu apă rece.

— După ce strigi: bună dimineața, duduie... adăogi cu simpatie Olimpia Mironeanu.

— Da: spun asta luminii şi Didinii.

— Mie mai puțin.

— Se poate, fără să te superi. Aşa că trebuie să întind mîna şi să găsesc chiseaua cu dulceață şi paharul cu apă rece. Vra să zică, două. Apoi, după aceea, numaidecît baia: acesta nu-i un obicei de la Ieşi. Căci tata, ca şi bunicul, întrebuința un lighean puțin mai larg decît o farfurie, ş-un ibricel, amîndouă de alamă, pe care i le prezenta o țigăn- cuşă desculță. Din ibricel țigăncuşa turna, deasupra ligheanului, cîteva picături de apă pe care tata le primea în palmele făcute cupă; şi, cu mare iuțeală şi zgomot de buze şi de nas, acele picături trebuiau să facă toată slujba curățeniei de dimineață – mîni, obraz, ceafă, gură, gît şi subsuori. Şi pe urmă ieşea în cerdac, în halat. Eu întrebuințez mai multă apă şi mai puțin halat. În cerdac însă ies cu plăcere, – căci am şi eu puțintel cerdac cu umbră de viță, în Bucureşti. Ş-acolo îmi vine o cafea cu caimac şi cu nouraşi – adică gingirlie, cum se spunea odată. Vra să zică, trei. Acuma ajungem la a patra parte şi cea din urmă: o țigară dintr-un tutun bun pe care mi-l dă mie acuma un prietin de la regie. O răsucesc eu singur şi o pun într-o țigaretă de chilimbar. Un fum de țigară ş-o picătură de cafea. Ş-atîta. După asta nu mai pun nimic în gură pînă la ceasul unu. Mă duc la birou şi nu mai am odihnă nici o secundă.

— Acestea-s tabieturile?

— Acestea-s.

— Apoi sînt destul de nevinovate.

— Sînt; însă cer un mare meşteşug, – pentru cafea din partea Didinei şi pentru ţigară din partea mea. Căci trebuie să ştiţi că e o adevărată artă să faci o cafea ori o ţigară.

— Cum se poate? Eu credeam cafeaua bună numai pentru drojdie: ca să întorc ceaşca cu gura în jos pe farfurioară şi, după aceea, să-mi cetesc viitorul în semnele ei.

— Ei, duduie Olimpie, – acuma eşti tînără. Vîrsta are să te înveţe să nu mai cauţi semne în cafea. Nu rîde.

— Rîd, însă ştiu că ai dreptate.

— Din nenorocire, am. Căci vîrsta mă face să uit că aici, neavînd unul din tabieturile mele de la Bucureşti...

Cucoana Didina, puţintel scurtă şi durdulie, păşi îndesat şi grăbit pînă în dosul lui Lepădatu şi-i puse, pe gura cu mustaţa scurt tunsă, mîna ei grăsuţă.

— Taci, frate dragă, nu mai vorbi despre toate, interveni duduia Olimpia:

— Sînt teribil de curioasă să aflu despre ce lipsă e vorba...

— Foarte uşor de spus, după ce-am scăpat din mînile nevestei... Abia-mi pot trage sufletul. Prin urmare, neavînd unul din tabieturile mele de la Bucureşti...

— Adică n-are baie, explică simplu şi cu linişte cucoana Didina.

— Atunci de ce nu mă lăsai să vorbesc, frate dragă? Să spun lumii patimile şi durerile mele. Asta este: neavînd baie, ca la Bucureşti... sau, cum s-ar spune la Ieşi, neavînd feredeu...

Atunci se amestecă cuvioşia sa părintele Tihon, bătrînul, proprietarul casei albe cu cerdac:

— Da' de ce vorbeşti aşa dumneata, cucoane Emile? N-ai apă, slavă Domnului, să faci feredeie cîte pofteşti? Tocmeşte un om şi-ţi aduce cu sacaua apă de la Puturosu. Într-o saca faci zece feredeie.

Cucoanele întoarseră în aceeaşi parte capetele, ca să poată

rîde, uitîndu-se în sus, spre streşină.

— Mi se pare că-i zice Izvorul Tămăduirii, vorbi apoi duduia Olimpia, aducîndu-şi spre el fața, cu gravitate.

— Aşa aud că-i zice acuma. Dar noi, prin partea locului, în mănăstire şi prin sate, îi spunem tot cum ştim. Şi mai ales cum trebuie, căci, coborînd în acel loc, abia îți poți trage sufletul. De-aceea a rînduit Dumnezeu apa asta pentru dureri de încheieturi.

— Cuvioase părinte Tihon, protestă Lepădatu agitînd palmele spre bătrîn; nu ți-am mai spus că eu am nevoie de apă care să aibă un nume cu totul altfel: o apă limpede şi curată.

— Apă de băut ai, laudă Domnului. Este fîntînă în ogradă.

— Părinte Tihon, după cum am mai spus, am nevoie de apa pentru feredeu. Ca să mă spăl, să mă scald – să lepăd toată necurățenia...

— Un creştin bun ceteşte o rugăciune, se spovăduieşte şi se împărtăşeşte, – şi astfel se găseşte curat şi luminat înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor. Eu socotesc, cucoane Emile, că nu mai era nevoie să strici mata atîta pînză, să faci căsuță în fundul livezii. Şi să-ți aşezi acolo un cazanaş sus, să care dis-de-dimineață atîta apă rece sluga, şi dumneata să-i dai drumul să te-împroaşte pe pielea goală. Doamne păzeşte, – poți răci.

Cucoanele se uitau iar la streşina casei.

— Aşa încît, urmă serios Emil Lepădatu, neavînd unul din tabieturile mele de la Bucureşti, am fost nevoit să-mi fac o instalație proprie. E destul de rudimentară, deoarece mă aflu pentru întăia oară în acest loc încîntător. Vă făgăduiesc însă că, la anul, am să iau măsuri din vreme.

— Cucoane, grăi călugărul, c-un fel de obidă; nu mai; faceți şi nu mai prefaceți dumneavoastră lucrurile. Lăsați-le cum le-a întocmit Dumnezeu.

Părintele Tihon era un om cuminte şi blajin, cu obrazul ars de vînt şi soare, cu mînile bătătorite de greblă şi sapă. Avea

pe el haină cernită de monah şi o purta cu smerenie, — însă, cînd lucra la cîmp, o lepăda bucuros, ca să rămîie mai sprinten în straiele uşoare şi albe țărăneşti. În ceasurile singurătății cetea cam trăgănat în cartea de rugăciune, însă se nevoia cu osîrdie şi cinste, fără să sară nici o pagină. În sara aceea spre Sfîntul Pantelimon, văzînd atîta zarvă pentru un drum în pădure şi-n munte, crezu că trebuie să se amestece şi el, ca să deie un sfat bun.

— Eu aş zice, cucoane Emile, grăi el, să treceți culmea Pleşului pînă la mănăstire la Rîşca, dacă voiți numaidecît să faceți aşa, o primblare.

— N-ar fi rău, acceptă Lepădatu. Numai e cam departe pentru cucoane.

— Dacă e departe, n-am făcut nimica, protestă cucoana Didina. N-am venit aici să mă ostenesc şi să gîfîi.

— Da' nu-i departe deloc, lămuri bătrînul. Porniți de-aici dimineața, după ce beți cafeaua cu lapte. Şi aşa, pe la amiază, sînteți în Rîşca. Ş-acolo-s locuri tare frumoase, alcătuite anume de Dumnezeu împrejurul sfintei mănăstiri.

— Nu; se pun de pricină cucoanele. Hai să mergem undeva mai aproape.

Judecătorul de pace, colecționar vestit, se sculă în picioare:

— Să mergem la Secu, propuse el. Să vedeți acolo una din cele mai frumoase vitrine de odoare prețioase. Cu trăsurile facem un ceas.

— Frate Traiane, cucoanele au plăcere să facă o excursie pe jos.

— Această plăcere v-o supunem, domnule judecător, cu toată stima şi considerația... îi zîmbi duduia Olimpia.

— Mă-nchin, răspunse judecătorul, ceremonios.

Era un om mic, cu mustăcioară neagră, cu haina nespus de îngrijită şi cu ghetele cu călcăie înalte, ca să privească ceva mai de sus. Alt cusur nu i se cunoştea în afară de această mizerie de a fi cu o palmă mai scurt decît alți oameni.

— În acest caz, propun, şi cred c-avem să ne oprim definitiv asupra acestei hotărîri; propun să mergem la schit la Pocrov, – dacă nu preferați Ozana, ori Poiana Dragostei.

— La Pocrov n-ar fi rău, într-adevăr, acceptă Lepădatu, împăciuitor ca totdeauna.

— Nu. Şi voi avea onoarea să vă expun toate argumentele. Schitul Pocrov e destul de aproape de noi. Drumul pînă acolo, natural, e foarte frumos. Locul unde ajungem e o poiană dintre cele mai încîntătoare ale acestor munți. Ca să nu pară excursia prea obositoare, putem hotărî o odihnă acolo, şi-n vederea acestui popas s-ar putea lua ceva provizii. Dacă ne temem de ploaie, luăm cu noi hainele necesare...

— Atunci ne ducem încărcați ca nişte cămile, dragă Traiane.

— Îmi dați voie. Luăm tot ce ne trebuie. Şi cată să prevedem şi cazul cînd doamnele nu s-ar simți în stare, la un moment dat, să treacă locurile grele.

— Ei, atunci ce facem? Le luăm în brațe.

— Îmi dai voie. E necesar, pentru a întîmpina orice nevoie şi a răspunde la toate obiecțiile, să luăm cu noi un car cu boi.

Bătrînul monah încuviință, înclinînd adînc fruntea:

— Asta este, boierilor şi cucoanelor. Luați un car cu boi şi n-a mai fi nici o pricină. Vitele trag, saracele, şi vă suie costişele cele mai oable. Drum este: cam rău, rîpos şi grunzuros. Însă, acuma nu-l putem schimba. Nici nu-i nevoie, aşa fiind el a lăsat de la Dumnezeu. Dar dacă luați car cu boi, puteți să vă duceți şi la Rîşca.

Cucoanele se împotriviră. Hotărîră Pocrov.

— Atuncea eu am să rog pe părintele Tihon, reluă judecătorul, să fie aşa de bun să trimeată pe ucenicul său pînă-n sat la Nemțişor. Să ne aducă de acolo un gospodar cu care să ne-nțelegem pentru carul cu boi. Şi ca să facem lucrurile după toată rînduiala, am să-mi permit să solicit doamnei Lepădatu puțină grijă, foarte puțină, cu privire la proviziile ce avem de luat cu noi.

— Poți să ai încredere în Didina, hotărî Lepădatu, numai nu ştiu dac-a fi carul destul de încăpător şi dac-a mai rămînea vreun pui în ograda părintelui Tihon.

— Tocmai. Am avut motivele mele ca să mă adresez domniei sale. Deci rînduind carul cu boi, avînd rezolvată chestia proviziilor, la care sîntem tovarăşi nu numai pentru consumație, rămîne să se stabilească ora plecării şi hainele ce luăm fiecare. Nu trebuie să luăm prea mult, căci n-avem decît un car. Totuşi, avînd un car, putem lua tot ce ne trebuie.

Astfel logica strînsă şi elegantă a lui Traian Rolea şi fragilitatea feminină au făcut să cadă sorții pe Pocrov. Excursia aceasta a rămas celebră în analele sfintei mănăstiri Neamțu.

VIII

Alături de părintele Tihon este nevoie să înfăţişăm pe Nastasă Doftoru şi pe Averchie

Lista participanților s-a stabilit astfel: – ş-a fost scrisă pe o bucată de hîrtie, de şi nu era numaidecît nevoie să fie scrisă. Mai ales că cerneală şi condei nu se găseau în casă, şi creionul s-a întîmplat să fie foarte prost, – mic şi neascuțit.

Domnul şi doamna Lepădatu;

Doamna Olimpia Mironeanu, singură, căci se afla numai în trecere şi-n vizită aici, bărbatul său inginerul fiind rămas la băile Bălțăteşti, cu copiii;

Traian Rolea;

Familia Irimescu, la care judecătorul avea o odaie: domnul, doamna şi cinci copilandri şi copile;

Domnul Artur Veruzi, pictor, amorezat de doamna Lepădatu şi de duduia Olimpia. Judecătorul îi scrise numele cu totul neîngrijit şi-n fugă, ceea ce era de mirare la acest bărbat aşa de rînduit şi de corect.

Însfîrşit încă vreo şapte-opt persoane din cuprinsul mănăstirii, în dreptul cărora se puse cîte un semn de întrebare.

Pe loc, Rolea se ridică, sprijinindu-se cu palma dreaptă în masă, şi ieşi, ea să treacă pe la toate porțile persoanelor îndoielnice.

— Am să le rog frumos să dea răspuns precis, imediat, strigă el din mijlocul ogrăzii.

Asta dovedea la Traian Rolea un entuziasm puțin obişnuit.

Se-ntoarse vesel la ora nouă jumătate în acelaşi cerdac plin de vorbă şi sfat, unde-l aştepta o altă cafea neagră.

— Merge toată lumea notată, lămuri el. Sper că vom avea vreme bună şi, în acest caz, avem să petrecem mi- nunat.

— Despre vreme să n-aveți nici o grijă... interveni părintele Tihon. Pot să vă dau înscris c-are să fie frumos.

Acuma, dacă vrei dumneata, domnule Traiane, şi eşti aşa de bun, să vorbim cu omul de la Nemţişor pe care l-a adus ucenicul chiar acuma.

— Omul care merge cu carul?

— Da.

— Bine. Să vie aici.

— Apoi am venit, răspunse ţăranul din umbră, de lîngă stîlpul de la intrarea cerdacului.

Ţinea pălăria în stînga şi-şi mîngîia pletele în creştet cu dreapta. Făcea o pată albă. Numai obrazul îi era întunecos şi trist.

Toţi mesenii din jurul lămpii îşi răsuciră capetele în aceeaşi parte.

Rolea se ridică şi făcu doi paşi spre ţăran; apoi se răz–gîndi: se-ntoarse şi se aşează iar pe scaun. Îl întrebă cu vocea-i limpede şi precisă:

— Ascultă, omule, de unde eşti? Dă-te mai încoace şi răspunde.

— Din Nemţişor, cucoane, răspunse omul fără să se deie mai încolo.

— Cum te numeşti??

— Nastasă Doftoru.

— Ştii de ce te-am chemat?

— Apăi să trăiţi, domnule judecător, a venit la mine ucenicul părintelui Tihon. Mi-a spus că este poruncă de la domnia voastră să mă înfăţişez aici numaidecît. Am lăsat mămăliga pe fund şi laptele-n strachină, ş-am venit, domnule judecător, dar rog pe bunătatea dumneavoastră să cunoască cum că eu nu-s vinovat cu nimica. Şi *amanda* aceea de-atuncea am plătit-o.

— Care amendă?

— Pentru că-s nalbar şi doftor de vite, cucoane, după cum mi-i şi porecla. Şi ori m-a aflat *vitrinaru* din tîrg de la Neamţ, ori că m-a pîrît primarele, cu care mă clănţănesc pentru pămînt, m-au chemat la judecată ş-am plătit amandă. De-

atuncea nu mai fac nimica; lăs vitele oamenilor să piară.

— Foarte bine. Vra să zică mîni dimineață mergi la Pocrov cu carul eu boi. Cîte parale ceri?

— Nu cer nimica Nu mă duc la Pocrov, că n-am nici o treabă.

— Ascultă, omule; ascultă, Nastasă. Să mergi cu noi la Pocrov.

— Da' de ce?

— Să mergi cu carul cu boi, să ne duci lucrurile.

— Aha!

— Îți plătim cinstit, să n-ai nici o grijă.

— Apoi eu bucuros aş merge, cucoane, de ce nu? Dar carăle mele-s duse cu amîndoi băitanii la tîrg, cu lemne. Aşa că ucenicul mi-a spus să vin musai, că mă chiamă domnul judecător; ş-am venit. N-a fost vorba de car. Şi altă pricină de judecată neavînd, vă poftesc să mă sloboziți, ca să mă duc acasă.

— Du-te! îi zise Rolea, întovărăşind vorba cu gestul.

Omul se duse, vorbind încet singur pe sub copacii ogrăzii, pînă la portiță.

Cucoanele erau nespus de vesele şi le sticleau ochii şi dinții în lumina lămpii.

Lepădatu întrebă nu cu prea multă îngrijorare:

— Ei, dragă Traiane, ce facem?

— Să vedem, răspunse Rolea. Să trimetem după alt gospodar. Eu însă nu înțeleg părinte, se-ntoarse el spre bătrîn, ce fel de ucenic e acesta, care mi-aduce, aşa, un om, fără să-l puie în curent cu chestiunea...

Monahul ridică din umeri, nedumerit:

— Nu–înțeleg nici eu, domnule Traiane. Poate Averchie să nu fi priceput bine cum stă pricina... E un om cam uituc, şi slab muncitor de pămînt, dar altfel bun cărturar. Însă dumneavoastră să nu vă supărați. Faceți-vă toate pregătirile şi fiți în picioare la ceasul pe care-l hotărîți. Şi, dac-a trebui, mă duc eu singur să închipuiesc un car.

Rolea mai avea de făcut obiecții, căci simțea un punct slab în toată organizarea; însă cucoanele îl întoarseră brusc înspre chestii care lor li se păreau mai arzătoare. Trebuiau să plece destul de dimineață, – să zicem la şapte ceasuri. Pînă la acea oră, cucoana Didina avea în sama ei partea cea mai importantă. Şi nici cucoanele celelalte nu se putea s-o lipsească de ajutorul lor. Aşa încît toate trebuiau să fie în picioare odată cu răsăritul soarelui. Altfel rămîn tartinele nefăcute, ouăle nefierte, salata de pătlăgele netocată şi puii nefripți.

— O nenorocire mai mare decît asta se poate închipui? rîdea cucoana Didina. Prin urmare, eu aş dori şi aş propune ca să nu întîrziem prea mult în astă-sară.

Era o dorință pe care toți se grăbiră s-o îndeplinească. Cînd se ridicară, mişcîndu-se în cerdac şi urîndu-şi noapte-bună, somn uşor şi visuri plăcute, se auzi portița de la ulicioară sunînd în clampă. Un glas vesel şi plin, de bariton izbucni, umplînd deodată întunericul ogrăzii.

— Buna sara, şi sărut mînuțele la cucoane. Pe boieri îi salut fără să le sărut mînile.

— Veruzi, e Veruzi, îl anunțară doamnele cu două voci subțirele.

Rolea îşi încreți fruntea, se uită în jur, apoi se răsturnă iarăşi în scaun, picior peste picior. Observă cu răceală:

— Se vede că trebuie să mai întîrziem puțintel, de şi sîntem grăbiți.

Pictorul era bărbat voinic şi nalt. Purta o barbă minunată, revărsată peste piept, – o barbă care s-ar fi părut exagerată dacă n-ar fi fost scăzută de o chelie complectă a creştetului. Aceste două părți ale ființii lui echilibrîndu-se, – încolo n-avea nici un motiv de nemulțămire. Dimpotrivă: în al patruzecilea an,

În mijlocul cărării vieții noastre,

radia putere şi voie-bună ca un zeu, ocupîndu-se intens de cele trupeşti şi foarte puțin de pictură.

— Ştiu! strigă el, suind treptele cerdacului; aveți să mă-ntrebați ce-am lucrat astăzi. Vorbesc de meşteşugul meu de zugrav, bineînțeles. Mărturisesc că iarăşi v-aduc o mare dezamăgire. Dar, simțindu-mă tînăr, nădăjduiesc că mai am vreme. Ce se pune la cale? se miră el apoi, uitându-se în juru-i. Văd mare sobor.

Vorbind, îşi îndeplinea față de cucoane partea practică a salutării pe care-o strigase de la portiță. Față de domni îşi înclină numai fruntea-i lucie. Rolea îi răspunse c-un zîmbet – o clipă, după care iar îşi reluă masca serioasă.

— Văd mare adunare, reluă Veruzi. Sînteți buni să-mi comunicați şi mie obiectul discuției? Poate vă grăbiți să vă duceți la culcare...

— Tocmai! răspunse cu răceală judecătorul.

— Foarte bine, n-am nimic împotrivă. Eu n-am venit decît pentru o secundă: ca să-mi prezint omagiile mele şi să beau o cafea, care ştiu că aici se prepară mai bine decît oriunde în lume.

— Numaidecît, numaidecît! consimți doamna de gazdă mişcîndu-se vioi.

— Din ce în ce mai bine. Mă declar mulțămit, mă instalez pe un scaun şi nu mai am nici o pretenție. Îmi dai voie, dragă prietine Rolea?

— Mă rog.

— Ce vroiam eu să vă spun? Astăzi, mai ales după amiază, am fost ocupat în chip excepțional. M-am apucat, împreună cu un cuvios monah, ş-am răstocit la deal Nem- țişorul, ca să prindem chitici şi raci. Aflați că peştişorii aceştia de la munte, numiți boişteni, se prepară aici după o metodă specială pe care noi n-o cunoaştem. Ascultați. Într-o oală nouă de lut, arunci legume multe tăiate mărunt, cu puțină zamă. După ce-au dat o undă, pui şi peştele şi vîri oala, acoperită bine, în cuptor potolit, ca să se scoacă boiştenii în dulceața lor. Se

zice că oala trebuie să fie roşie, dar eu cred că asta n-are importanță. Notă: nu trebuie să se uite sarea şi piperul.

— Îmi închipui că rețeta dă un rezultat bun şi delicat, fu de părere cucoana Didina.

— A, da. Trebuie însă meşteşug şi grijă. Să fi văzut pe părintele Amfilohie cum oficia. Era măreț, de şi-i gros şi are o înălțime neînsemnată. Am uitat să mai adaug un lucru principal. E nevoie de un vin bunişor.

— Hm! mormăi judecătorul privind în tavan.

Părintele Tihon avea de făcut obiecții, de şi Lepădatu primise cu recunoştință rețeta.

— Domnule, asta-i mai mult bataie de cap şi nacaz. Să luăm pildă de la fiarele pămîntului şi paserile cerului, care nu pregătesc, nu fierb şi nu coc şi trăiesc totuşi prin grija lui Dumnezeu.

— Le fierbem şi le coacem noi pe dînsele, părinte, – tot cu voința lui Dumnezeu.

Bătrînul clătină din cap. El avea altă chibzuință.

Emil Lepădatu, văzînd pe de o parte cafeaua gata şi pe de alta fața judecătorului prea întunecată, introduse cu blîndeță o întrebare, care era mai potrivită cu împrejurările şi cu ora tîrzie:

— Ascultă, Veruzi, înainte de plecare n-ai voi să ştii ce am pus la cale?

— Ba da, se-nțelege că vreau să ştiu. Desigur ați plănuit o excursie...

Toți rămaseră uimiți de asemenea pătrundere. Pictorul îşi aprinse o țigară:

— Nu vă mirați prea tare. Am aflat de la familia Irimescu. Eu socotesc însă că o excursie la Pocrov nu-i ceva destul de serios. E prea aproape. Şi mai cu samă găsesc de prisos carul cu boi. Ca să ne ducem pînă peste deal, ce ne trebuie? Un ceas de voie-bună. Ne ducem, ne întoarcem, şi gata. Nu-i nevoie nici de bătaie de cap, nici de planuri.

Rolea deveni atent şi se răsuci cu delicateță în scaunul

său;

— Aşa socoteşti dumneata, domnule Veruzi?

— Aşa socotesc eu.

— Ş-ai putea, mă rog, să-mi explici temeiurile pentru care socoteşti aşa?

— Care sînt temeiurile? Ia ascultă, Rolea, nu face cu mine pe judecătorul de instrucție şi nu fi gelos de iubirea mea pentru doamna Didina Lepădatu şi duduia Olimpia Mironeanu!

Învălmăşeala de replici, hazul şi cafeaua se amestecară, – şi pictorul se împăcă imediat cu Rolea, bătîndu-l prietineşte pe spate. Apoi se despărțiră, interpelîndu-se încă un timp prin întuneric.

Cerul cu stele, pe care lilieci negri îl scriau încă din cînd în cînd, arăta un ceas tîrziu. Nu mai era mult pînă la toaca de unsprezece şi părintele Tihon stătu şi cugetă, în pragul chilioarei lui, cum să rînduiască afacerea cu carul cu boi.

— Multe marafeturi şi desmierdări mai au şi tîrgoveții aceştia... cugetă el ca un țăran cuminte; şi-şi mormăia încet cugetul ca şi cum l-ar fi rumegat. Acuma unde să găsesc eu car cu boi în puterea nopții? Frate Averchie, unde eşti?

— Aici, părinte.

Fratele Averchie, ucenicul, era tot un țăran, nu cu mult mai tînăr decît cuviosul Tihon. Avea barbă şi plete cărunte, era puțintel şi uscat la trup şi întristat la față. Îl slujea de mulți ani pe bătrîn, cetind, la ceasurile rînduite, cu afundă credință, cărțile iubite pustiei sfinte; şi aştepta cu dulceață ceasul cînd avea să fie şi el binecuvîntat monah. Acel ceas, după cum se juruise el, trebuia să sune după ce Tihon bătrînul va trece între drepți, către lumina cea fără de amurg.

— Ce zici, frate Averchie? Cum facem cu carul cu boi?

— Care car cu boi?

— Apoi n-ai auzit? şi nu te-am trimes după gospodarul acela, Nastasă Doftoru, din Nemțişor?

— M-ai trimes să-l aduc, căci îl chiamă judecătorul. Dar

eu, părinte, n-am ştiut despre ce-i vorba. Datoria mea este s-ascult. «Împlini-vei poruncile şi-ți vei pleca fruntea», cum zice la carte.

— E vorba de un car cu boi care le trebuie lor.

— Cui? Boierilor?

— Da.

— Ce să facă cu carul cu boi? N-au nici grîu, nici orz pe cîmp, nici lemne-n pădure.

— Le trebuie pentru drăcăriile lor, ca să se ducă la Pocrov.

— Cu carul?

— Nu; de dus zice că se duc pe jos. Dar le trebuie ş-un car cu boi.

— Eu asta n-o pricep, mărturisi cu mîhnire Averchie. Scrie şi cartea: «Cele fără de cale nu voieşte a le vedea Domnul.»

— Bine, bine, Averchie; dar ce facem?

— Ştiu eu? Le-om căuta mîne un car şi pace!

— Le trebuie mîni dis–de–dimineață, Averchie.

— Mîni dis-de-dimineață? Asta-i greu. Să umblăm noaptea după car? «Şi pre toți cei ce au putere, să nu-i scoți noaptea, ca să nu se suie noroadele în locul lor.»

— Atuncea cum?

— Ne-a lumina Domnul–Dumnezeu, părinte. Cuvioşia ta du-te la hodină, căci eşti om slab şi bătrîn şi nu trebuie să superi pe Cel-bun trudindu-te peste fire. Eu îmi aprind o lumînăricã şi stau treaz, căutînd în carte deslegare. «Domnul-Dumnezeu nu asupreşte pe ai săi, ci-i curăță şi-i scoate dintre necredincioşi.»

Părintele Tihon se plecă sfatului. Avea acest bun obicei, să se folosească de înțelepciunea şi de cărturăria ucenicului său.

IX

Biserica cea mare

Soarele izbucni pe codri şi se risipi în roua fînaţurilor. La acest ceas al dimineţii, Natanail sări pîrleazul grădinii ş-o apucă pe cărare la deal, spre Pocrov, printre flori care abia atunci se deschideau primei clipe de viaţă şi morţii apropiate. Umbla desculţ, cu poalele rasei prinse în cingătoare. Îşi purta la subsuoara stîngă încălţările şi-n mîna dreaptă un toiegel alb.

Cînd intră sub cetina grea şi sumbră a pădurii, se opri la un trunchi răsturnat, ca să-şi tragă ghetele; şi porni mai departe, pe poteca uscată şi sunătoare, prin ace moarte de brad. Ţubichi necontenit le adulmeca şi pufnea în ele.

Din cînd în cînd soarele străpungea umbra – şi călugărul călca peste flori argintii ale tăcerii. Erau flori asemănătoare cu ale sufletului său. Starea unică de bine din ziua trecută n-o mai avea. Căzuse între cele stinse ale trecutului. Însă soarele zilei nouă răzbătea în el ca şi în această umbră şi-l înflorea.

Într-o vreme se opri şi ascultă rîsul unui hulub sălbatic în depărtarea unei văi. Porni iar înainte şi iar se opri ca să-l asculte. În cărare-i trecură sturzi cu sunete scurte uşor fluierate. Ţubichi se năpustea spre ei; rămînea apoi singur, cu botul înălţat, şi-şi întorcea ochii inteligenţi şi-ntrebători spre stăpîn.

— Ţubichi, îi zise monahul, nu-i aşa că tu ştii ce spun eu?

Căţelul îşi mişcă bucata de coadă şi tipăi îndărăt spre el.

— Nu te mai năcăji degeaba cu dihăniile şi zburătoarele de-aici. Şi ele sînt sub paza grijei lor şi nu le poţi prinde. Bucură-te numai că le vezi.

Căţelul scheună uşurel; căscînd, desfăşură o limbă trandafirie şi-ncovoiată; apoi închise gura şi păru că o înghite. Cum sfatul lui Natanail îi intrase pe-o ureche şi-i ieşise pe alta, căci înţelegerea lui n-avea durată ca instinctul, – se năpusti spre un brad gros. O veveriţă castanie săgetă în sus

în jurul trunchiului, într-o spirală care păru o fumegare. Sus, se ridică în două lăbuțe rezemîndu-se cu spatele în coadă, numai o secundă. Imediat pluti în aer şi dispăru.

Țubichi o strigă pe nume în limba lui, de două ori. Dar nu-i răspunse decît alt cățel înşelător al singurătății.

Suind, Natanail ajunse în locuri mai umede. Trecu printre risipituri de trunchiuri moarte. În formele lor, în aparență încă întregi, imensa lume a vietăților mărunte lucrase c-o hărnicie neistovită, necunoscînd, ca un element al veşniciei, nici timp, nici repaos.

Abia punea călătorul un picior, ori rezema o mînă, – se desfăceau şi se risipeau. Era plin locul de aceşti căzuți, din care trăiau şi uriaşii vii şi se ridicau tinerii luptînd între ei. Între muşchi şi pulberile morților, creşteau colonii de bureți, fantazii ale umbrei şi putreziciunii. Cei mai frumoşi erau zugrăviți cu otravă roşie. Natanail îi lovea uşor cu toiagul, – ş-alegea, ici-colo, numai hribii, carne delicată şi fină a sihaştrilor. Îi strecura în trăistuță şi trecea printre alte coloane răsturnate, care în realitate nu erau decît iluzie, – ca şi întocmirile monstruoase ale domniilor şi ale împărățiilor.

Într-o rîpă înalbăstri fum – şi ajunse pînă la el miros puternic de răşină. Oamenii ciopleau şi lucrau acolo catarguri de brad. Li se auzeau, în jurul focului, glasurile răsunătoare. Toporul bătu un timp ritmic, scăzu încet-încet, conteniră şi glasurile şi toate deveniră tăcere.

Urcă un țanc oblu, păşind rar şi domol ca muntenii. Ajunse la un drum de piatră, care se chiamă a lui Ştefan-Vodă, şi pe urmă merse coborînd. Îl întîmpinară, într-o poieniță, plăieşi cu topoarele pe brațe, – ş-un călugăr uriaş cu pletele pe umăr. Umbla cu paşi largi, izbind poalele rasei cu cizmele-i grele.

Natanail se opri şi-l salută.

— Încotro, părinte Avacum?

— D-apoi după cum vezi, părinte Natanail, am luat pe aceşti oameni, cu care am isprăvit toate aici, în acest parchet,

şi mă duc cu ei să ridic şi pe ceilalți, dintr-o rîpă de mai la vale. Şi trecem în alt munte, unde avem treabă două săptămîni. De azi, au să aibă pace şi aicea sălbătăciunile. Te duci pînă la Pocrov?

— Mă duc pînă la Pocrov.

Se despărțiră. Ei trecură în altă parte, de-a dreptul prin labirint; iar Natanail pătrunse îndată în poiana schitului.

Acolo era pace pe tapşanuri trăgănate şi cîte un punct de soare căzuse în toate florile neclintite ale fînațurilor.

Cerul deasupra era limpede şi fără pată; numai o gaie strigă o dată în albastrul de sus, la mare înălțime.

Bisericuța de lemn se ridica în mijlocul unei largi împrejmuiri de zaplaz, şi-n juru-i avea cîteva căsuțe cu streşinile joase. Sună toaca – bătînd uşurel, cu un fel de sfiiciune. Apoi cîntară clopote. Dar puțin timp, căci singurătatea le birui curînd.

Nu se vedea nicăiri nici o mişcare.

Natanail intră pe poarta deschisă, cu stîlpi nalți şi cu streşină. Trecu prin livadă, apoi dădu în ograda bisericuței. Pătrunse în pridvorul mic şi în căsuța lui Dumnezeu: acolo auzi glasul cunoscut al lui Atanasie. Slujitorul stătea în picioare la strana dreaptă, cu fața spre altar, – într-un roi grăbit de murmure.

— Binecuvintează-mă, părinte Atanasie, vorbi Natanail de la uşă.

Cățelul rămase în pridvor, privind la icoanele înfricoşatului județ de apoi. Pe uşa deschisă, în urmă, se vedea, ca o altă zugrăveală proaspătă, un colț de pădure şi de pajişte – desminținд bolnavele elucubrații ale asceților.

Atanasie, schivnic uscat şi posomorît, tînăr încă, se întoarse, – şi fața i se lumină.

— Bine să te cuvinteze Domnul-Dumnezeu, părinte Natanail. El te trimite aici. Bine ai sosit. Iată, – săptămîna aceasta fiind eu de rînd, am venit repede de la coasă, pentru toacă, clopote şi slujbă, după rînduială. Pe urmă mă-ntorc iar

la treabă.

— Am ştiut c-am să te găsesc aici, părinte Atanasie. Aflasem că eşti de săptămînă. Am venit să vă văd, căci îmi place să te privesc cum slujeşti cu ceilalți trei părinți, afară, în biserica cea mare. Slujba aceea e tot aşa de bine primită sus, ca şi asta. Ca să nu rămîie acolo lucrarea cu două brațe mai puțin, grăbeşte-te şi du-te, – iar eu îți țin locul, cetind fără nici o greşală sfintele rugăciuni de la început pînă la sfîrşit.

— Se poate asta? întrebă cu naivitate şi bucurie Atanasie.

— De ce să nu se poată?

— Atuncea bine, părinte Natanail. Îți mulțămesc. Şi te-aşteptăm în poiană la Merişor.

— Da. Aşteptați-mă în poiană la Merişor.

Amîndoi zîmbeau, singuri în mijlocul bisericii, privindu-se. Atanasie se-nclină, îi luă mîna şi i-o sărută. Apoi, ieşi, cu pas harnic de muncitor care se duce la treabă.

Natanail rămase singur şi ceti rugăciunile.

Acolo, în poiana de la Merişor, era soare şi murmur abia auzit de albine. Şi toate gîngăniile ierburilor foiau şi susurau, aducînd slavă luminii şi Domnului-Dumnezeu. Iar pădurea de jur împrejur suna cîteodată, fără să se clintească.

Unde-o fi fost şi de cînd va fi murit acel Merişor despre care vorbeşte numele poienii? Nici o urmă şi nici o altă pomenire n-a rămas, nici despre el, nici despre cei care l-au sădit. Cum spune psalmul pe care-l murmura încet:

Omul! Ca iarba-s zilele lui. Ca floarea cîmpului înfloreşte.
Un vînt îl suflă şi nu mai este. Şi nu i se mai ştie nici locul.

X

Aici pare că se arată slujba celor două cinstite feţe Onuţă şi Pintilie, – însă nu e vorba despre asta.

De partea cealaltă, în valea mănăstirii, la casa părintelui Tihon, caravana încă nu se urnise. Stătea pe loc, cu boclucurile risipite, aşteptînd carăle, după care atît bătrînul monah, cît şi Averchie ucenicul său porniseră de la răsăritul soarelui. Unul într-o parte, altul în alta; nădăjduiau să izbîndească. Mai bine două cară decît nici unul.

Deocamdată, la acest ceas, nu mai era nădejde decît de unul, căci părintele Tihon tocmai se întorcea, c-o înfăţişare nefericită.

— N-am ce le face, zicea cuvioşia sa ridicînd palmele în laturi de o parte şi de alta a pieptului. Azi trăiesc pe lume altfel de oameni decît în alte vremuri. Odată erau ţaranii mai iuţi şi mai săritori. Acuma unul are a se duce la coasă; altuia i s-au prăpădit boii în pădure, altul vrea să se mai gîndească: pînă la amiază a vedea el ce-a face... Decît îţi vine să crăpi de ciudă. M-am întors şi eu într-un răsuflet, cu nădejdea că va fi făcut Averchie vreo ispravă în sat la Nemţişor. El îi mai tînăr şi-i mai în putere. Pe lîngă asta, îi mai îngrozeşte cu vorbe din Sfînta Scriptură.

Astfel încît rămăsese nădejdea la Averchie. Bătrînul sufla şi-şi ştergea năduşala de pe frunte cu mînica rasei, şi se tot ducea în colţul cerdacului, privind în lungul hudiţii.

Dar pînă să vie fratele Averchie, judecătorul, înfăţişînd tuturor celor de faţă lista scrisă cu creionul cel rău, le dovedea că nu poţi să te bizui niciodată pe oameni. Familia Irimescu sosise cea dintăi, odată cu dînsul. Erau şi cei care puseseră lucrul la cale de cu sară. Însă alţii întîrziau; unii nici n-aveau să vie. Ba îi durea capul; ba se temeau de ploaie. Fuseseră şi unii sinceri, care mărturiseau că s-au răzgîndit.

— Iată cu ce lume avem de-a face... zise încet Rolea către

duduia Olimpia, lăsînd să cadă hîrtia şi apoi lovind-o disprețuitor cu bastonul.

— Văd, răspunse ea zîmbind; îți mărturisesc însă că nu mă supăr de loc. Vom fi mai puțini şi asta mă bucură. Lasă lista, domnule judecător.

Rolea urma să distrugă hîrtia, ca pe-o vietate vinovată, iar Olimpia urmărea zbaterile ei c-un zîmbet de mîhnire simpatic şi plăcut, pe care şi-l cunoştea, – de-aceea făcea necontenit în juru-i risipa acestei flori. Orice cuvînt îl întovărăşea de zîmbet. Rîdea însă rar.

Pachetele cu provizii şi hainele de vreme rea stăteau unele peste altele în preajma scării cerdacului. Călătorii treceau în sus şi-n jos pe lîngă ele şi le cercau cu vîrfurile ghetelor şi ale bețelor.

— Fiți cuminți, copii, grăi cucoana Didina, să nu stricați vreo farfurie!

— Cum se poate, frate dragă, se miră Lepădatu, ai luat şi farfurii? O excursie eu ştiu că se face fără aceste obiecte de prisos, create de civilizație.

— Cunosc eu pe cineva care are să-mi ceară întăi şi-ntăi tacîmuri... răspunse doamna Lepădatu blînd, însă foarte sigură de sine.

— Mi se pare că de data asta – o dată în douăzeci şi cinci de ani – nevastă–mea are dreptate... constată cu glas destul de tare Lepădatu. Din toată inima însă doresc să văd carul cu boi. Mi-aş lua de-o grijă, ş-am porni imediat spre destinul nostru.

Călugărul se-ntoarse din colțul cerdacului, de unde privise iară în lungul hudiții.

— Cucoane Emil, zise el, dă-mi mata voie, te rog, să te-ntreb de ce aveți lipsă aşa de mare de car...

— Cum? întrebă Lepădatu surprins.

— Ce nevoie aşa de mare aveți de car cu boi? Ca să mergeți mai departe, la Secu ori la Agapia, nu zic, bine este să ai car. Dar Pocrovu-i colea, o palmă de loc...

Traian Rolea interveni, împungînd înainte cu arătătorul mînii drepte,

— Acesta, părinte, e un lucru pe care l-am hotărît asară, şi trebuie să facem cum am hotărît. Asară şi cuvioşia ta ai fost de părere să luăm numaidecît un car cu boi.

— Am fost, domnule Traiane, nu zic că n-am fost; dar dacă văd că-i aşa de greu, nu mai sînt. Eu vă spun drept: tare mă tem că Averchie are să se-ntoarcă şi el fără car. Dac-ar fi fost de găsit, găseam şi eu. Acuma să vedem ce zice el dacă vine şi ne găseşte aşa, cu boclucurile lepădate... Ce facem fără car? Tare-s curios să ştiu ce-ar zice Averchie. Să vedem, căci îl zăresc că vine singur.

— Doamne, iartă-mă! se cruceşte Averchie. Parcă toți s-au vorbit şi s-au înțeles să purceadă care încotro, cu treburi care de care mai grabnice. Unu-i la spital, altu-i la tîrg, altu-i la pădure.

Judecătorul îşi încrucişase brațele pe piept, ca un celebru împărat, şi aştepta încruntat deslegarea încurcăturii.

— S-ar părea că ne-am oprit, vorbi rîzînd cu veselie Veruzi. Ne-am oprit înainte de-a fi plecat. Însă eu mă-ntreb cu mirare: cine ne poate opri? Nu ne poate opri nimeni. Plecăm şi s-a isprăvit. Mi se pare că, în ceea ce mă priveşte, am contestat necesitatea carului şi a boilor, îmi pare rău numai că am întîrziat. La Pocrov e plăcut să ajungi înainte de a fi soarele în putere. Acuma ce facem cu bagajele?

Privi de sus în jos spre judecător.

— Cei care aveau ieri planuri şi idei acuma n-au nici una. Să ne-ntoarcem în altă parte. Frate Averchie, am aşteptat cu toții sosirea ta, ca să ne dai deslegare şi să ne spui ce putem face cu asemenea tarhat, dacă n-avem carul?

— Apoi ce să facem, domnule? Boclucurile aceste mai uşoare le împărțiți între dumneavoastră – fiecare luându-şi ce-i al său. Iar coşurile cu mîncare aş zice să le-ncărcăm în spate eu şi cuvioşia sa părintele Tihon. Ce-i a sui o măgură? Îndată am ajuns – şi, la întoarcere, povara cea mai uşoară o

avem noi, ca şi Isop.

Emil Lepădatu încheie cu blîndeță şi cu supunere:

— Se vede că aşa ni-i scris şi altfel nu putem face.

După două ceasuri de întîrziere, se grăbiră mai mult decît trebuia. Fiecare îşi răpi de jos haina de ploaie şi ieşiră buluc pe poartă. Doamna Irimescu, mititică şi uscată, chiar de pe loc începu a opri şi a povățui pe copii cu umbreluța ei scurtă, – făcînd semne şi agitînd-o cu grijă aprinsă. Monahul şi ucenicul său găsiră, la un loc ştiut, două bețe groase, şi, încovoindu-se greu din şale, încărcară în spate panerele cu mîncare.

— Doamne ajută! murmură Tihon, făcîndu-şi semnul crucii.

Averchie îşi şterse sudoarea cu mîna liberă şi oftă murmurînd:

— Bucuratu–m-am şi m-am înveselit de mila ta, – că ai căutat la întristarea mea şi ai aflat de amărăciunea sufletului meu...

Pe loc se simțiră amîndoi mai uşurați şi porniră cu paşi mari în urma musafirilor.

Mergeau toți în destul de bună rînduială şi veseli, – cucoana Didina şi duduia Olimpia în frunte. Totuşi, de la o vreme, sub brazi, calea se făcu pietroasă şi povîrnită.

— Îmi dați voie, doamnele mele? zise pictorul, uşurîndu-le de hainele ce duceau pe brațe. Aşa are să vi se pară pădurea mai frumoasă.

— Într-adevăr... zîmbi Olimpia.

Veruzi aşteptă pe Rolea şi-i şopti la ureche, lăsîndu-l să treacă pe lîngă el:

— Rog pe prietini să nu fie invidioşi, nici geloşi.

Judecătorul zîmbi şi el fără supărare, simțind pînă în fundul sufletului mireasma şi răcoarea pădurii. Iar prietinul său, oprind pe Averchie şi pe Tihon, aşează fiecăruia pe brațul liber cîte una din hainele doamnelor.

Bătrînii acceptară cu dragă inimă povara aceasta nouă,

însă neînsemnată. Dar se întîmplă şi-n lucrurile mărunte aceleaşi fenomene dramatice ca şi în cele mari. În vremea cruciadelor, oamenii erau cuprinşi de delir şi jucau în spasmuri, fără motive aparente. Era îndestulător să fie adunați la un loc. Astfel, în lungul culmii care duce la Pocrov, unul după altul, fără nici o justificare vădită, călătorii se opreau şi lăsau în brațele lui Averchie ori ale părintelui Tihon hainele pe care se cuvenea să le poarte ei. Pe urmă păreau mai uşori şi cu mult mai bine dispuşi decît înainte.

Monahul stătu o clipă pe loc şi se îndreptă puțin din şale, gemînd. Erau aproape sus, pe culme, la drumul pietros. Cei dinainte poposiseră şi ei în jurul doamnei Lepădatu. Gălăgia se potoli şi vîntul trecu zvonind prelung pe culmile brazilor.

— Averchie, grăi bătrînul Tihon, mai spune ceva din cărțile tale, ca să mă răcoresc şi să pot ajunge la liman...

Europenii îi priveau cu curiozitate şi simpatie.

— Apoi, cuvioase părinte, răspunse Averchie, dumnealor au făcut ca acel flăcău despre care spune o vorbă veche... Se ruga pentru puțintel lucru la început – către o fată... Şi pe urmă a pățit fata aceea cu el ce-am pățit noi cu dumneavoastră.

Cel mai mare haz îl făcură femeile. Iar Veruzi, întor–cîndu-se spre bătrîni, se simți mîhnit şi mişcat. — Cînd, dintrodată, doamna Irimescu ridică umbrela, o lăsă să cadă în rîpă şi dădu drumul unui țipăt uscat. Cu gura încremenită într-un rictus, sta atîrnată oarecum de culmea de deasupra.

Toți se răsuciră, ca şi cum țipătul îi împunsese. Văzură pe o stîncă doi oameni cu puştile aplecate amenințător. Purtau sumăieşe scurte şi pălării cu borurile aplecate pe ochi.

— Nimeni să nu vîşte! strigă Onuță răspicat. Mînile sus!

Pintilie întrebă îndată după el, fioros şi grozav:

— Este vreunul care n-a înțeles?

Cu toții înțeleseseră, electric. Ridicară brațele şi rămaseră solemni. Doamna Irimescu avu un sughiț şi-i izbucniră lacrimile. Se lăsă la pămînt.

— Au înțeles! rînji Onuță către tovarăşul său. Ca la *cimotograf!*

Bătrînii îşi puseseră poverile jos şi răsuflau, ştergându-şi sudoarea. Porunca bandiților pe dînşii nu-i privea. Averchie totuşi se găsea înfricoşat pentru asemenea nedreptate şi silnicie.

— Uscatu-mi-s-a vlaga, mormăi el, amintindu-şi de vorbe vechi şi sfinte; uscatu-mi-sa vlaga ş-am rămas ca un hîrb de lut. Şi limba mi s-a lipit de cerul gurii.

Veruzi încercă să parlamenteze, cu veselie silită: .

— Ce voiți de la noi, oameni buni?

— Aşteaptă, cucoane, ş-ai să vezi... îi răspunse slujbaşul cel mare şi balan.

Onuță țipă cu răutate:

— Măi Pintilie nu-i scapa la vorbă că-i rău! Care-a crîcnit? Tu, cel bărbos şi cu capul ca genunchiul! Nu te clinti. Şi nici nu zîmbi, nici nu da din deget. Dacă n-asculți, eu te puşc.

— Dacă mă mai întrebi odată, gata! rînji Pintilie.

Averchie clăti din cap cu întristare şi dezgust:

— Pînă la cer îşi ridică fălcile şi cu limba lor mătură pămîntul!

Onuță aruncă spre bătrîni şi spre povara lor o privire în treacăt, şi se statornici dîrz şi crud asupra celor de subt el.

— Acuma ascultați ce vă spun eu, zise el cu linişte, şi nimeni să nu facă altfel, sub pedeapsa morții...

Judecătorul îl ațintea sever.

— Vină dumneata întăi, i se adresă banditul, şi lasă aici, la picioarele mele, tot ce ai. Pe urmă treci vama şi aştepți cuminte. După asta vine cel bărbos, care chitea că poate rîde. La urmă, boierul cel căruia i s-a stîns țigara în gură...

Lepădatu se gîndi cu oarecare amărăciune: «În această clipă am pierdut o frumuseță de țigaretă de chilimbar, pe care o am de optsprezece ani, cînd am făcut cu Didina cea dintăi călătorie la Paris. Pe acolo nu sînt hoți...»

Şi trecu şi el, încovoiat, spre vamă.

Onuță îşi urmă poruncile:

— Cu femeile şi cu copiii n-avem nimica. N-avem ce le lua. Mîncările, pe care le poartă părintele şi cu ucenicul său, rămîn la noi. Atîta.

Onuță făcu semn şi bărbații coborîră iar în rîpă. Voia să mai poruncească ceva, – cînd, simțind paşi din susul drumului, tresări. Ridicînd arma, o sprijini cu condacu-n umăr. Pintilie rostogolea ochi fioroşi, nehotărît şi-n mare tulburare.

Apoi auzi pe Onuță destinzîndu-se într-o răsuflare prelungă.

Din sus, venea, cu beţişorul lui şi cu trăistuța, părintele Natanail.

Se opri mirat, apoi se-ntunecă. Îşi aruncă ochii spre pîlcul încremenit din vale. După aceea şi-i întoarse spre slujbaşii pustiei.

— Pintilie, zise Onuță, pasă şi ia mîncarea, care nouă ni-i de mare folosință.

Averchie se opinti, ridică amîndouă coşurile şi le înfățişă lui Pintilie, care le cuprinse la un loc şi le purtă uşor c-o singură mînă, pe cînd cu cealaltă ținea puşca cu oțelele amenințătoare.

— Salutare, părinte! strigă Onuță către Natanail. Şi slobozi un foc de puşcă pe deasupra rîpei. Femeile răspunseră cu țipete. Duduia Olimpia rămase rîzînd ciudat, ceea ce dădea o înfățişare tristă feței ei delicate.

— Salutare, părinte! rînji şi Pintilie, trecînd semeț pe dinaintea monahului.

Şi slobozi şi el un foc. Ecourile, fierbînd, s-alungară şi s-amestecară. Țubichi începu să latre ascuțit, trimeținînd şi el alte ecouri către cele dintăi.

După ce hoții se mistuiră în sihlă, Averchie se aşează la pămînt şi-şi îndreptă şalele dureroase, răstignindu-şi în laturi brațele. Rosti cu linişte şi cu credință:

— Dreptul ca finicul va înflori şi ca chedrul Livanului se va

înălța. Doamne, fă-i ca pulberea în vînt şi ca pleava în vifor.

Nedumerit încă, Natanail mai făcu cîțiva paşi spre musafiri; dar dintrodată fu lovit şi el de mare spaimă. În acelaşi timp, agitînd mîna stîngă, doamna Olimpia Mironeanu țipă, fixîndu-l ca pe-o urîtă vedenie. Natanail ocoli cu pas grăbit, rîpa şi se cufundă şi el în altă parte a desimii. Cînd doamna Mironeanu, agitînd aceeaşi mînă, ridică iar ochii, cu bolnavă curiozitate, el nu mai era sus pe stîncă.

XI

Părintelui Natanail i-a sosit sol din altă lume

Era aceeaşi ființă gingaşă pe care o cunoscuse cu treisprezece ani în urmă. Aceeaşi figură cu zîmbetul mîhnit, neadevărat şi înşelător. Ş-o văzuse întăia oară aproape în aceleaşi locuri, ceva mai la deal, spre Pocrov, pe drumul lui Ştefan-Vodă.

Era atunci un student tînăr de douăzeci şi trei de ani. Venea din aceeaşi poiană cu bisericuță de lemn. În spate, avea un sac de pînză verzie cu curele aduse pe umeri şi pe la subsuori. Mîna stîngă şi-o ținea sprijinită în cureaua ei. În dreapta, avea un băț cu vîrf de fier. Împungea cu el, din cînd în cînd, bureții veninoşi din marginea cărării.

Tocmai scobora spre mănăstirea Neamț, întrebîndu-se dacă nu cumva e într-o zi de post şi dacă va găsi ceva de mîncare la arhondaric. După amiază pleacă mai departe, spre Secu şi spre Agapia.

Îşi făcea socoteală şi nu ştia dacă e într-o sîmbătă ori într-o vineri. Mîncarea amiezii, – dacă era vineri, îi apăru săracă şi îndoielnică.

Izbi cu fierul într-un splendid burete cu pete roşii, şi, cînd ridică ochii, văzu la cincizeci de paşi, cotind pe după brazi şi suind spre el, doi drumeți. Un domn în vîrstă, care nu părea să aibă mai mult de patruzeci şi şase de ani. Cifra aceasta tînărul o socoti arbitrar, însă i-o statornici definitiv. Era mijlociu la statură şi îndesat. Cum îl zări pe tînărul care cobora de la deal, începu a rîde, întoarse capul şi spuse ceva fetei.

Căci tovarăşa lui, care umbla alături cu paşi mărunți, nu putea să-i fie decît fiică. Îi dădu cu preciziune douăzeci de ani. La cuvîntul domnului în vîrstă, ea ridică ochii şi privi în susul drumului. Avu un zîmbet: i se lumină dintrodată figura. Pe urmă îşi plecă fruntea şi zîmbetul pieri.

Tînărul mai înțelese cu preciziune că trebuie să se

oprească, să-i aştepte şi să-i salute.

Domnul cel scurt şi îndesat venea cu mînile slobode la deal. Fata se sprijinea într-un baston, o cîrjă de cireş, care, desigur, nu era a ei, ci a tatălui său. Era un baston bărbătesc, cum se purta în acea vreme.

Într-adevăr, cînd nu mai erau decît cinci paşi între ei şi el, tînărul se opri. Îi salută. Tatăl îi răspunse cu politeță, scoțîndu-şi destul de larg pălăria tare şi descoperind un păr cărunt, neorînduit şi des. Fata zîmbi iar, încordîndu-se uşurel cu bărbia în piept. Purta o panama băiețească şi o rochie de pînză de in în coloarea năsipului. În picioare, pantofi subțiri cu călcăie înalte. De aceea păşea delicat ş-avea nevoie de bastonul tatălui său.

La doi paşi, domnul stătu pe loc şi-i vorbi, cu un rîs simpatic pe fața-i brună:

— Bună ziua. Îți mulțămesc pentru amabilitate. Poate ne-am cunoscut cumva, undeva, la Iaşi? Faci parte din mişcare?

— Regret, răspunse tînărul, că nu fac parte din nici o mişcare. Şi nu cred să vă fi văzut pînă acum. Sînteți ieşan?

— Desigur. Altfel ce-aş căuta la mănăstirea Neamțului? Dumneata nu ştii că mănăstirea Neamțului e loc de vilegiatură numai al ieşenilor?

— Nu ştiam. Însă, înainte de a vă cere informații asupra mişcării de care vorbiți, vă rog a-mi permite să mă prezint: Naum Popovici.

— Cum se poate? Dumneata eşti băiatul colonelului Naum Popovici?

— Da, eu sînt Naum Popovici junior, ca să zic aşa, – medicinist, făcînd clasica excursie pe la mănăstirile din munții Neamțului.

— Tatăl dumnitale e tot în garnizoană la Bîrlad?

— Nu. Acuma e la Tecuci.

— Aşa? Eu l-am cunoscut de-aproape pe tatăl dumnitale. Am făcut o parte din liceu împreună.

— Atunci se nimereşte bine... zise tînărul, fără convingere.

— De ce se nimereşte bine?

Tînărul tăcu. Se înroşi uşor. Fata privea atentă po–vîrnişul din dreapta.

— La dreptul vorbind, aşa-i. Nu-i nici o legătură.

— Ba este, ba este. De ce să nu fie? protestă domnul, cu politeță şi mai energic decît se cuvenea. — Fata se aplecă şi-i şopti ceva la ureche. — Da, da, fireşte, urmă el. Pe mine mă chiamă Sever Ciudin. Asta-i fata mea, duduia Olimpia. Iar despre mişcare — avem să vorbim noi pe larg mai pe urmă.

— Cînd, papa? interveni duduia Olimpia, aruncînd o privire iute spre tînăr. Noi suim la deal şi domnul Naum Popovici coboară la vale. Noi ne ducem la Pocrov. Dumnealui se duce tot înainte, mi se pare.

— Aşa cred, nu sînt sigur, încercă să lămurească tînărul.

Îi plăcea vocea fetei: precisă şi limpede, c-o sonoritate gravă. .

— Atuncea mai rămîneți în mănăstire?

— Cred c-am să rămîn... răspunse nehotărît Naum. Să vă spun sincer: umblu aşa, după vînt şi după soare. N-am nici un țel şi nici un plan. Mă opresc unde-mi place, ori cînd plouă.

Tatăl fetei zise cu însuflețire:

— Atuncea eu îți propun să ne arăți drumul la Pocrov, Cred că nu-i departe.

— Papa... Parcă noi nu cunoaştem drumul?

— Lasă, frate. Parcă-i vorba de drum? Ascultă, tinere. Ai prilej să afli chiar de la mine tot ce se poate şti despre mişcare.

— Domnule Popovici, tata glumeşte, interveni duduia Olimpia.

— Ba nu glumesc de loc. Vorbesc foarte serios.

— Bine, vă întovărăşesc pînă la schit, răspunse simplu studentul.

Se-ntoarse spre fată, parcă aşteptînd încă un cuvînt de la ea. Dar duduia Olimpia nu părea recunoscătoare pentru

hotărîrea lui. Părea mai mult mirată. Dar nici acesta nu era cuvîntul potrivit: căci părea mai mult indiferentă.

Cugetă dacă trebuie să se simtă jignit.

— Ascultă, domnule Naum, îi zise Sever Ciudin; chestia mişcării, pe care caut eu s-o organizez acum, nu e un lucru de explicat în două cuvinte. De aceea ai să-mi dai voie să-mi iau un răgaz. Trebuie să stăm undeva, într-o odaie, la o masă, să am dispoziția cuvenită, ş-apoi îți explic. Dinspre partea asta să n-ai nici o grijă.

— Bine. Eu n-am nimic împotrivă, rîse tînărul. Cel dintăi lucru pe care-l facem acuma e vizita la Pocrov.

— A, da; însă asta este mai mult pentru domnişoara Olimpia, căci domniei sale îi place drumul acesta – şi-l face de două ori în fiecare vacanță.

— Îmi place, zise fata, apa de la fîntîna de lîngă bisericuță...

Vorbea serios. Trecu înainte păşind mărunt şi sprijininduse în bastonul de cireş. Ciudin şi Naum, alături, o urmară.

— Vra să zică eşti ieşan! îl ispiti domnul Ciudin.

— De cînd urmez cursurile universității.

— Tocmai, reluă Ciudin cu vădită plăcere. Îți ascult răspunsul şi mă simt întrucîtva mirat, căci nu se poate să nu fi observat în jurul dumnitale mişcarea şi agitația unor idei nouă.

— Ba am observat desigur. Şi la noi ideile extreme stau alături, ca în toate universitățile.

— Vorbeşti de socialişti?

— Negreşit, şi de dînşii. Am unii colegi socialişti.

— Şi îndrăznesc, domnule Naum, a te-ntreba, – fără a te obliga să-mi dai răspuns, – dacă simpatiile dumnitale sendreaptă spre această categorie.

— Nu sînt nici socialist, nici anarhist, răspunse studentul rîzînd. Sînt doctorand în medicină.

— Răspunsul acesta, tinere, – răsuflă uşurat Ciudin, – îmi

pricinuieşte o bucurie nespusă. Parcă am băut un pahar de apă rece. Atuncea eşti dintre noi.

— Poate din cealaltă extremă? Nu.

— Atunci ai să fii, – după ce te vei convinge, destul de lesne, cred, avînd în vedere că pari un tînăr simpatic şi serios, – după ce te vei convinge că singura problemă arzătoare în țara noastră este problema economică…

— Într-adevăr, e o problemă importantă.

— Dă-mi voie. Singura problemă arzătoare este problema economică a capitalului străin şi a străinilor. Eu, prin străini, înțeleg pe evrei. Şi trebuie să ştii că nu sînt contra lor pentru că ar fi răstignit pe Domnul nostru Hristos. Acestea-s vorbe pentru țarani şi pentru naivi. Eu sînt contra lor pentru că reprezintă o forță reală şi ocultă. Deci… Ascultă atent.

— Ascult, domnule Ciudin. Sînt foarte atent.

— Deci la forță trebuie opusă forță. Voi adăoga observația, că noi n-avem nevoie să lucrăm ocult, deoarece sîntem la noi acasă şi pe pămîntul nostru; dar trebuie să lucrăm. Aici ajung la organizația pe care am conceput-o eu, pe care o îndrumez şi-n care, mîni, sînt sigur că vei fi şi dumneata.

Duduia Olimpia se opri şi se-ntoarse, surîzînd:

— E o organizație de natură financiară. Domnul Naum se pregăteşte să fie medic.

— Ei şi? Ce are a face? Eu am nevoie de afiliați din toate categoriile sociale.

Fata mai făcuse cîțiva paşi mărunți. Se răsuci iar, cu brațele înălțate.

— Am ajuns în poiană. Papa, aici e locul unde eu încep a fugi. Să vedem dacă poți să te ții de mine.

— Bine, să fug, dac-aşa-i obiceiul. Aşa facem în toți anii. Lucrurile serioase le amînăm puțin.

Duduia Olimpia porni repede pe cărare. — Domnul Ciudin îşi scoase pălăria tare şi rămase cu părul zbîrlit. Îşi încheie haina şi se lăsă în fugă după copilă. Studentul avu impresia că devine ridicol. Stătu în cumpănă dacă n-ar fi mai bine să

se răsucească pe călcâie şi să-şi urmeze drumul lui spre mănăstire. Se trezi alergînd şi el cu paşi mari şi-i ajunse îndată, – rotind larg bățul cu clonț de fier.

Ciudin sufla pripit şi-şi freca îndesat c-o batistă obrazul congestionat.

Zise către Naum, rotindu-şi spăriat ochii:

— Eu am şi preceptele mele higienice.

— Asta-i specialitatea mea, zîmbi Naum.

— Se poate, dar şi aici eu n-am păreri ca toată lumea şi pornesc de la observații personale. În toată viața mea n-am avut nevoie de doctor.

Trecură în cuprinsul chinoviei, spre fîntînă.

— Dar asta-i altă chestie, pe care eu am s-o discut altă dată cu dumneata, urmă Ciudin, ceva mai liniştit. Să ne-ntoarcem puțin, dacă vrei, spre afacerea cealaltă. Trebuie să ştii că problema e simplă şi soluția pare evidentă, pentru toată lumea. De aceea numai metoda interesează. Şi eu am găsit o metodă care este a mea proprie.

— În chestia economică?

— Se-nțelege, în chestia economică. Dar aici aşa ceva nu se poate discuta; mai ales că duduia Olimpia ne face semn să se apropiem. Ce este?

— Vreau să beau apă... răspunse duduia Olimpia.

Tînărul îşi lepădă sacul şi bățul pe iarbă şi trecu la roata fîntînii. Scoase din adînc ciutura şi o trase pe ghizdele. O aplecă uşurel şi fata, cu pălăria într-o mînă şi bucle subțirele fîlfîind, se înclină şi-şi văzu năsuşorul şi gura foarte rumănă. Îşi muie şi nasul şi buzele, tulburînd imaginea.

Fără să mulțămească, se trase la o parte, se-ntinse pe spate în umbra unui măr şi-şi potrivi pălăria peste față.

Întinse brațele în laturi şi palpită într-o respirație adîncă. Ferind puțin fruntea, rămase c-un ochi descoperit. Şi Naum o surprinse, privindu-l cu ochiul acela negru, cu sprînceană fină.

Închise pleoapa şi respiră iarăşi profund.

XII
Fără îndoială că-n muntele Rusu sălăşluieşte un balaur

Privirea ochiului aceluia singuratic îl măguli şi nu mai găsi în sine nici una din măruntele nemulțămiri ale începutului. Îşi culese de jos sacul şi bățul şi se aşează la marginea fîntînii, privind în fund luciul tremurător al izvorului. Îl privi pînă ce-l văzu neclintit, sleit ca o oglindă.

Cineva îi atinse umărul. Se-ntoarse, surprins.

— Iată cum stă chestia cu higiena, domnule doctor, îi zise tainic Ciudin, cuprinzîndu-l de braț şi trăgîndu-l după sine. Nu te superi, nu-i aşa? Mie o discuție nu-mi displace niciodată. Dar dumnitale?

— Nici mie.

— Aşa? Foarte bine. Iată-ne de acord, într-o chestie. Şi avem să ne înțelegem şi-n altele. De asta sînt sigur. Vra să zică ce-ai să spui dumneata, cînd îți voi face cunoscut că, în privința alimentației, am ajuns la concluzia următoare: niciodată tutun şi alcooluri!

— Cred c-aveți dreptate, răspunse studentul nu cu puțină uimire.

— Am dreptate, nu-i aşa? Atuncea ascultă mai departe al doilea precept al meu. Legumele le mînînc numai fierte cu apă şi cu sare. Laptele îl beau cum e muls de la vacă, – de şi eu îl prefer de capră. Sosuri să nu-mi dai, nici sălăți cu undelemn şi oțet. Carnea, friptă pe cărbune! Peştele, fiert!

— În privința peştelui am altă părere, obiectă rîzînd tînărul.

— Se poate, dar eu te sfătuiesc să-l mînînci fiert, şi, cînd ne vom mai vedea, ai să-mi mulțămeşti. Pe lîngă asta, am uitat un lucru foarte principal. Să nu mînînci lucruri dulci. În orice caz să mînînci puține. Şi să nu pui în gură medicamente. Bolnavilor dumnitale să le dai cîte pofteşti, dar dumneata să nu le iei niciodată.

Domnul Ciudin se veseli, rîzînd săltat, cu toată ființa.

Duduia Olimpia interveni de jos, deschizîndu-şi ochiul neacoperit.

— În privința medicamentelor, sînt şi eu martoră. Papa nu cunoaşte gustul chininei.

— Sigur. Las natura să lucreze.

— Însă, urmă ochiul, – cu prăjiturile mi se pare că nu eşti tocmai consecvent, papa. Cîteodată ne luăm la întrecere. Mama are rețete foarte bune.

— Adevărat? întrebă cu nevinovăție Ciudin. Dacă mînînc prea multe, nu fac bine. De aceea țin să umblu şi s-alerg – ca să nu mă-ngreuiez. Dacă vrei, poți fugi o dată în jurul bisericuței şi pe urmă la deal, pînă la marginea pădurii. După aceea o luăm spre mănăstire. Oboseala îmi face foarte bine, şi hărnicia. De aceea oamenii leneşi sînt nenorociți.

«Cugetarea nu mi se pare tocmai justă», se gîndi Naum. Apoi se îndreptă către duduia Olimpia:

— Dar biserica şi chilioarele nu le vizitați, domnişoară?

— Nu le vizitez. Le-am văzut altă dată. Şi de cîte ori am fost, n-am întîlnit aici pe nimeni. N-am găsit om pămîntean şi parc-ar fi pe tărîmul celalalt, ca-n poveştile lui moş Manole, pădurarul de la Solonț. Avem noi o pădure care se chiamă Solonț, pe apa Racovei, în ținutul Vasluiului. Aşa-i că vorbele acestea-s de departe şi de demult?

Îşi acoperi un ochi cu pălăria şi privi iarăşi numai cu unul, ca şi cum se ruşina de uşoru-i acces de sentimentalism.

Se ridică şi strigă, uitînd să-şi facă glasul grav:

— Eu plec!

Ocoli mărunt bisericuța, apoi trecu sprintenă pe poartă. Sever Ciudin veni de după părete, iarăşi aprins şi asudat. La poartă începu să-şi facă vînt cînd cu batista din dreapta, cînd cu pălăria din stînga, îşi domoli şi-şi muie paşii şi se opri. Frecîndu-şi cu energie fruntea şi obrajii, îl aşteptă pe Naum. Îi zise serios:

— Îmi lipseşte antrenamentul. Trebuie să mă pun la regim.

Apoi îl apucă de mînă, c-o privire vicleană în urma fetei.

— Acuma am rămas singuri.

Studentul avu un moment de nelinişte.

— Iată pe ce se sprijină sistemul meu. Vorbesc despre sistemul meu economic. Asculți?

— Desigur. Ascult.

— Sistemul meu economic se sprijină pe cooperativele de consum, care merg prost.

— Nu-nțeleg.

— Cu toate acestea, e foarte simplu. Toate cooperativele de consum merg prost – asta e în afară de orice îndoială. E un fapt hotărîtor, afirmă cu tărie Sever Ciudin. Acest fapt, la prima vedere, pare tragic. Ei bine, eu îl privesc cu recunoştință.

Ascultă, urmă el oprind pe student, punîndu-i mîna pe umăr şi privindu-l drept în ochi. Din fiecare cooperativă care cade, ies cîțiva negustori. Ai să-mi spui că aceşti foşti vînzători ai sus-ziselor instituții şi-au agonisit capitalul într-un chip cu totul neregulat. Dar pe mine nu mă interesează mijloacele, mă interesează scopul. Acesta e unul din paragrafele sistemului meu. Cooperative, cooperative şi iar cooperative care merg prost. Mai am şi alte paragrafe.

Naum rămase gînditor. Se grăbi să aprobe în totul metoda tovarăşului său.

Ciudin îl opri iar, cu un zîmbet:

— Eu ştiu ce cugeți dumneata acum, îi zise el, prietineşte. Te gîndeşti, – spune drept, – că ai de-a face cu un maniac. Totuşi te încredințez că sînt un om foarte echilibrat.

Era în glasul lui puțină tristeță şi un entuziasm stăpînit. Naum avu ca o săgeată părerea de rău pentru gîndul urît pe care i-l surprinsese Ciudin.

Merseră alături un timp, fără să se privească.

— Vă mărturisesc sincer, n-am avut asemenea cuget... zise studentul.

Ciudin rîse înăbuşit, fără să răspundă.

Rezemată cu spatele de un molid, în marginea poienii,

duduia Olimpia îi aştepta. Părea că-i priveşte cum vin, cu ochii neclintiți. Cînd fură aproape, întoarse capul spre dreapta, părînd a urmări ceva nevăzut pe linia opcinei, către miazănoapte. Apoi îşi bătu uşurel coapsele cu bastonul pe care-l ținea cu amîndouă mînile, de la capete, atîrnat în curmezişul trupului. Atunci îi văzu şi-i privi cu adevărat.

Întrebă cu vocea-i gravă:

— Papa, ştii o noutate?

Ciudin scutură din cap:

— Nu ştiu. Întreabă pe domnul Naum. Eu deocamdată mă simt cam obosit şi flămînd. Am nevoie de antrenament. De mîni încep să sui în fiecare zi un munte.

— Foarte bine, papa. Atunci să-ntreb pe domnul Naum. Domnule Naum, ştii o noutate?

Ascultînd glasul care-i plăcea, tînărul rămase surprins de întrebare. Poate trebuiau să se despartă, după ce el îşi îndeplineşte oficiul.

«Nu se poate să fie asta», cugetă el.

Ea îl privea atent:

— Ştii?

— Nu ştiu, duduie.

— Uită-te în jurul dumnitale, la cer şi la pădure.

— Vrea să spuie, explică Ciudin, c-avem s-avem ploaie. Dar eu nu cred.

— Ba da, vine ploaie, hotărî duduia Olimpia. Am învățat de la călugări a cunoaşte semnele; şi văd nour spre locul ştiut. Trebuie să fie deasupra muntelui Rusu. Şi dacă întindeți urechea într-acolo, aveți s-auziți ce-am auzit şi eu.

— Ce s-auzim?

— Aveți s-auziți ce spune pădurea.

Stînd neclintiți, întoarseră tustrei urechea, – cu privirile ațintite şi cu buzele întredeschise. S-auzea ceva într-o mare depărtare. Aici marginea pădurii sta neclintită şi bătută de soare. În acele funduri misterioase, însă, tremura şi sufla o fantasmă străină – balaurul ploii din muntele Rusu.

Aducîndu-şi ochii iar în afară, Naum întîlni privirea fetei venind spre el.

Îl întrebă şoptit:

— Auzi?

El făcu semn cu capul. Şi rămase din nou atent, cu urechea alintată de întrebarea ei numai pentru dînsul. — «Atunci nu ne despărțim, judecă el, – ş-avem să facem împreună drumul la mănăstire.»

Ciudin îşi ținuse îndelung răsuflarea şi pufni:

— Nu cred că plouă. De altminteri nu ne-am luat nici cortel, nici mantale. De cîte ori am făcut drumul acesta la Pocrov, în atîția ani, nu ne-a plouat niciodată. Logic e deci să nu ne ploaie nici azi. Adică aşa-i: dimpotrivă. Logic este să ploaie.

— Nu-i aşa, papa? Dar n-are să ploaie din pricina asta, ci din pricină că se ridică burhai de pe Rusu şi pădurea sună. Eu zic să grăbim către casă.

— Să grăbim, încuviință Ciudin, ca s-ajungem înainte de a se produce catastrofa. Pe mine, drept să vă spun, o ploaie în drum mă îngrozeşte. Ca să ne-ntoarcem în schit e primejdios: ne putem imobiliza acolo.

— La toate m-am gîndit, zise duduia Olimpia, şi-şi îndesă, peste grămada de păr castaniu şi peste buclele de la tîmple, pălăria, pînă la urechi. — Prin urmare, veniți după mine!

Plecă bătînd cărarea cu vîrful bastonului. O urmă Ciudin, apoi Naum.

După un patrar de oră de umblet, sosi cea dintăi undă de vînt în săgețile brazilor. Fîşîitul pădurii, întăi domol, crescu sonor, după aceea coborî şi se stinse. Nu simțeau încă pe obraji şi pe pleoape nici o suflare. În față numai, pădurea părea că s-a umbrit. Dar în urmă coloanele de lumină erau tot strălucite.

Potrivindu-şi pasul după cei dinaintea lui, studentul trase din spate, de deasupra sacului, pelerina largă de postav mițos ş-o potrivi pe brațul stîng. Se surprinse înveselit de acest gest

şi dori ploaia.

Umblară fără să vorbească, încă un timp. Apoi tunetul sună profund spre miezul-nopții.

— Ați auzit? întrebă duduia Olimpia, întorcând peste umăr bărbia, fără să-i privească.

Vîntul se cufundă mai adînc în cetini şi se coborî către ei. Ciudin mormăi nemulțămit. Se încheie cu grijă la haină, ridică gulerul şi vîrî mînile în buzunări, înălțînd umerii.

Un fulger clipi, apoi altul, şi ecouri fierbînd se prelungiră în rîpi cotite, plutind apoi pe deasupra văilor. Vîntul, cu zvon de cascadă, umplu statornic toată pădurea. Cînd fulgera acuma, în negura dinainte părea că clipesc brusc, de două ori, nişte ochi monstruoşi de fantasmă.

După fiecare scăpărare, Naum număra ca să socotească depărtarea tunetului. Cînd numără cinci după cel din urmă fulger, tunetul se dărîmă într-o rîpă de-aproape, uscat şi străpungător.

Duduia Olimpia se opri şi se-ntoarse, ducînd palmele la tîmple.

— Vine, strigă ea cu sprîncenele înălțate, ne prinde!

Avea o însuflețire pe care Naum nu i-o bănuise sub răceala ei aparentă. Tresări, ca şi cum l-ar fi chemat. Însă cărarea era strîmtă şi între ea şi el, mohorît, sta Ciudin, mormăind:

— Văd că vine şi nu-mi place deloc. Acasă-i cu mult mai bine decît aici.

— Ai încredere, papa. Dumnezeu are grijă de noi ca şi de toate lighioanele sale.

— Ce grijă poate să aibă? Şi care lighioane? Are să ne ude pînă la piele şi gata. — Dumneata ce spui? se-ntoarse el către student. Ne plouă ori nu ne plouă?

— Eu cred că ne plouă.

Ciudin nu-i fu recunoscător pentru această prorocire. Părea că-l găseşte pe el vinovat.

— Socot că nici mănăstirea nu-i departe... adaose Naum cu îndoială.

Ciudin nu-i răspunse.

Soarele se-ntunecă. Picături începură a răzbi de deasupra în cărare – şi zvonul susținut al pădurii de brazi avea în el ceva ascuțit şi ostil.

Fata se lăsase iar la vale. Dar la o cotitură se opri. Ploaia sosise şi o biciuia.

Cînd tatăl său şi studentul o ajunseră, o găsiră privind spre o scorbură enormă din laturea unui fag, pe care o lărgiseră şi o înălțaseră multe focuri de popas. Fără nici o şovăire, Ciudin acceptă această căsuță. Intră cu spatele înainte, se-ndoi din mijloc şi se cinchi cu palmele pe genunchi. Răsuflă cu satisfacție şi zîmbi către tineri. Atunci păru a vedea, în rochia-i uşoară, pe Olimpia şi-şi încreți fruntea, nemulțămit şi încurcat. După asta zîmbi iar, căci studentul desfăcuse pelerina şi o aruncase pe umerii fetei. Ea-i mulțămi cu privirea şi strînse faldurii largi la piept. Naum căută din ochi o streşină deasă şi groasă de cetină, – făcu cîțiva paşi şi se strecură acolo, singur, în întuneric.

Pădurea tresări sub tunete apropiate, şi ploaia spori larma vîntului. Dar aripa furtunii bătea în alte văi – şi aici erau numai răsfrângerile pîlpîirilor ei. Fata veni pînă sub cetină, se tupilă şi ea în umbră şi văzu apa, ca un şirag de mărgele transparente, strecurîndu-se şi furişîndu-se în ceafa studentului Aruncă peste el o margine a pelerinei şi, sub această protecție atentă şi delicată, Naum simți apărînd în el o prietinie de o natură specială, deosebită cu totul de prietiniile bărbăteşti.

Ploaia conteni repede şi tunetul mîrîia acuma, domesticit, în prăpăstii depărtate. Vîntul se domoli.

Cînd gnomul din scorbura arsă de fag se mişcă şi-ntinse brațele, căutînd muşchiul din preajmă cu degetele răşchirate, fata trase de peste tovarăşul ei marginea pelerinei. Naum avu altă simțire plăcută, – a unei taine numai în doi.

Ciudin, rîzînd satisfăcut, veni şi-i găsi stînd serioşi sub streşina de brad.

XIII
Realităţile sînt şi ele fantazii

Coborîră la vale printre crîmpeie de şuvoaie, care apăreau şi dispăreau sub bolți scînteietoare, ca nişte animale stranii revenite din epoci anterioare omului. Se mistuiră curînd în ascunzişuri subpămîntene.

Cînd pătrunseră în poiana din vale, găsiră lumea lor şi se priviră ca nişte vechi cunoştinți, care au călătorit într-o țară de unde puțini se întorc.

Duduia Olimpia făcea rîzînd această constatare. Naum avea în sine părerea că nu este nici un motiv serios de despărțire. Cu toate acestea cărările lor se desfăceau în linii deosebite. El mergea direct la vale, spre cetățuia mănăstirii. Duduia Olimpia şi Ciudin coteau pe o ulicioară, spre o căsuță albă cu cerdac, cu ferestrele vopsite albastru.

Ciudin o arăta cu mînile-i scurte. Studentul îşi trase din cap bereta şi căută privirile tovarăşei lui de sub streşina de cetină. Nu le găsi vii, pentru el. Erau absente, ca şi în clipa dintăi. Mîna micuță şi delicată, pe care o atinse cu puful mustăcioarei, căzu îndată străină şi indiferentă.

Erau poate simple păreri, care n-aveau la urma urmei nici o importanță; căci era încredințat că nu păstrează în el nici un regret şi destinul lui era altul.

Cînd întoarse capul, nu mai văzu pe nimeni. Totuşi în jurul lui treceau călugări în haine negre şi vizitatori care priveau lung la costumul lui de excursionist elvețian. Nici sacul, nici bereta, nici jambierele de lînă, nici bastonul nalt cu clonț de fier, nici bocancii ferecați – nu sînt în obiceiul şi gustul tîrgoveților domoli care vin aici la odihnă. Îndelungă odihnă în adevăr, cu nesfîrşite sieste, şi cu plimbări încete pînă la cerdac, ori pînă la băncuță, în costume îngrijite şi ghete subțirele.

«Aici e un cartier de tihnă orientală, – cugeta Naum privindu-i fără simpatie. Nu cunosc drumurile şi potecile, nici

locurile poienilor înalte. Nu se duc la Pocrov, nici la Sihla. Trăiesc ca în tîrgul lor, cu gazete, cafea şi taifas.»

Se înfăţişă la arhondaric cu vorbe şi cu argumente pregătite, pentru împrejurarea cînd cineva i-ar contesta dreptul la un pat de hodină şi la un blid de hrană. Îl vedea chiar pe acel călugăr întunecat şi neprietinos; îl auzea vorbind de sărăcie şi de lipsă, frămîntîndu-şi mînile şi privind în laturi. — Ştie el cum trebuie să vorbească cu călugării!

Dar îi ieşi înainte un monah balan, umilit şi cu zîmbet bun. Fără să se aştepte interpelat, îl conduse într-o odăiţă răcoroasă şi-i aduse apă gheţoasă dinspre peşterile către care se retrăgeau şuvoaiele vii, pe care, cu un ceas mai devreme, le contemplase alături de duduia Olimpia. Călugărul îl pofti să se hodinească, pînă la vremea gustării, şi se retrase.

Se spălă, se pieptănă şi-şi legă cu grijă cravata, ca şi cum trebuia să iasă. Pe urmă, băgînd de samă zădărnicia acestei operaţii inconştiente, se tolăni pe pat cu faţa-n sus şi cu mînile sub ceafă.

Într-un părete alb dinainte-i, era portretul lui Cuza-Vodă. Pe alţi pereţi, nişte mitropoliţi bătrîni. Şi-n dosul lor, dincolo, departe peste munte, – duduia Olimpia răsuflînd uşor în umbra înstelată, lîngă fîntîna de la schit.

Cineva bătu în uşă. Naum nu se mişcă. Auzi scîrţîind prelung bălămălile ruginite. Coborîndu-şi privirea între vîrfurile bocancilor, zări capul lui domnu Ciudin, inspectînd cu multă luare-aminte odaia cu nişte ochi rotunzi ca ochii de sticlă ai păpuşelor.

Sări în picioare, potrivindu-şi în pripă cravata şi părul.

— Am spus eu că nu-i greu să te găsesc, lămuri domnul Ciudin; căci te-ai oprit în mănăstire. Dacă te-ai oprit în mănăstire, eşti la arhondaric. Dacă eşti la arhondaric, ştiu pe ce gang să intru, ce scări să urc şi cui să m-adresez.

«După cît se vede, – îşi zise studentul, – în mine a fost greşală şi nedreptate.»

Întîmpină cu un zîmbet prea afabil pe oaspetele său,

făcînd şi el, în chipul cel mai logic, însă numai pentru sine, judecata că avea să fie poftit la căsuța cu cerdac pe care Ciudin o arătase cu mînile-i scurte.

Uită să împingă musafirului un scaun, cum cerea cuviința, căci în această lume orientală oamenii se odihnesc la cel mai mic prilej. Dar domnul Ciudin nu păru jignit de asta. Îşi trase el singur scaunul şi se aşează.

Naum făcu cîțiva paşi spre uşă, apoi veni în jurul omului mic, privindu-l pe furiş, ca şi cum îi descoperise o infirmitate.

— Ei, domnule Naum, cînd te pregăteşti să pleci? îl întrebă oaspetele său cu un fel de lene şi neavînd parcă nevoie de răspuns.

— Nu ştiu; credeam să pot pleca astăzi, răspunse tînărul.

— Aşa credeai? Bine, poți să pleci cînd vrei, căci lumea e a dumnitale cît eşti tînăr.

Apoi îşi frecă mînile.

— Ei, ce zici de ideea mea cu cooperativele?

— O găsesc foarte interesantă.

— Nu-i aşa? Trebuie să adaogi că nu-i numai interesantă, ci şi justă. Mai am una. Vrei s-o asculți şi pe asta?

— Desigur.

— Atunci iată ce mai spun eu. Fiecare gospodar cultivă obligator un ogoraş de cînepă şi in. Şi fiecare gospodină, obligator, toarce şi țese, în vremea iernii, hainele familiei. Iată bani care nu mai trec la străini. Ce zici?

— Idee nu se poate mai bună.

— Stai puțin. De ce pari nelinişstit? Am impresia că vrei să te duci undeva. Mai am şi alte propuneri, care mie mi se par mai bune. De ce te uiți la ceas?

Nu aşteptă răspuns şi privi țintă, zîmbind, spre student.

— Ce zici? Cînd ți-oi spune că eu te oblig, eu statul, – pe dumneata funcționar, – să te îmbraci cu cămaşă de in țesută la tine în țară, şi cu postav lucrat în fabricile mele?

— Zic că-i foarte frumos.

— Ei bine, asta-i mişcarea de care-ți vorbeam.

Ciudin se lăsă pe speteaza scaunului, retrase capul şi privi mai de departe pe victima sa, cu ochi aprigi. Naum era încredințat că-i prins într-o ghiară tare.

Dar musafirul tresări şi săltă de pe scaun. Se bătu cu palma peste frunte, aducîndu-şi aminte de-o datorie neplăcută.

— Am întîrziat! declară el. Trebuie să plec. Masa era pusă cînd am ieşit. Am poruncă să te-aduc şi pe dumneata.

Naum păru mirat.

— Am poruncă de la nevastă–mea. Într-adevăr, are dreptate, şi eu nu mă gîndisem la asta. Dacă vii, îi faci plăcere şi Olimpiei.

Studentul mărturisi că avea masa făgăduită şi pregătită la arhondaric.

— Aş! Ce-are a face! Mergi cu mine, şi încă fără întârziere.

După ce se oglindi o clipă în geamul deschis, Naum se întoarse şi văzu pe Ciudin în deschizătura uşii. Îl urmă aşa ca să nu i se observe bucuria ascunsă.

Masa era aşezată în cerdacul larg, cu față foarte curată, însă cu tacîmuri despărechiate.

Ciudin intră grăbit pe o uşă şi-l lăsă singur. Se auzi îndată, în odăile cu storurile lăsate, glasul lui strigînd de două ori: Olimpie! Olimpie! Apoi se făcu tăcere, şi el aştepta în picioare, dintrodată neliniştit, imaginînd întrebări şi răspunsuri.

Fata trebuia să apară zîmbind şi el îi adresa cîteva cuvinte rezervate şi mai cu samă distinse.

Dar duduia Olimpia nu veni zîmbind. Părea ostenită.

Îl salută înclinîndu-şi fruntea, cu buclele încă umede de picăturile ploii. Înaintea ei trecu o femeie micuță, cu obrazul uscățiv şi buzele subțiri. Avea ochi mari, cu pleoapele pe jumătate lăsate. În partea aceasta a feței, încrețită mărunt, se concentra o suferință veche.

Domnişoara Olimpia rosti din vîrful buzelor numele

musafirului. Şi doamna Ciudin îl salută în tăcere, închizînd ochii. Apoi îl pofti la dreapta ei. Fata se aşează în stînga. Domnul Ciudin veni în jiletcă şi cu părul zbîrlit şi-şi cuceri cu grabă locul în fața femeii lui.

— Mi-a spus Olimpia, zise doamna Ciudin, întorcînd obrazul c-un zîmbet uscat şi palid, că ați fost amabil s-o întovărăşiți peste munte. Eu am prevăzut c-are să se schimbe vremea şi dumnealor nu m-au crezut.

Închise ochii, ostenită. Naum găsi cîteva cuvinte neho–tărîte pe care ea le ascultă atent, privindu-şi farfuria.

Un glas misterios şopti deodată din dosul uşii, în umbra odăilor. Olimpia săltă de pe scaunul ei, ieşi o clipă şi se-ntoarse purtînd un castron în care fumega ciorba. Atunci, cu mişcări mai mult grăbite decît îndemînatice, domnul Ciudin îşi potrivi şervetul pe piept şi pe brațe, trecîndu-i, c-o metodă proprie, colțurile în tăieturile de la umăr ale vestei; şi rămase cu ochii rotunziți asupra aburului, ridicînd numai din cînd în cînd nasul şi adulmecînd. Soția îi întoarse o abia simțită şi abia văzută ochire de nemulțămire, la care el rămase cu totul nepăsător.

Începutul acestei mici drame familiare studentul îl surprinse fără să pară că a observat ceva. Fata făcu această constatare întorcînd pentru întăia oară ochii asupra lui, cu recunoştință.

Domnul Ciudin avea ingenioase metode economice, de asta dăduse dovadă. Însă cînd îi era foame, după asemenea drum obositor, i se deschidea o altă serie de fapte şi considerații de natură mai puțin abstractă, în care intra cu aceeaşi pasiune. Sălățile nu le atinse din pricina principiilor; însă aduse în farfuria lui, cu agerime, încă un spor de friptură, drept compensație. Încet–încet, de şi cu greu, însfîrşit se potoli. Privirile ochilor trişti ai soției se domoliră, înmormîntînd cuvinte mute care se duceau să găsească în groapa trecutului pe celelalte, tot aşa de zadarnice, de şi avuseseră sunet.

Doamna Ciudin se făcu mai mică în scaunul ei şi întoarse fruntea:

— Dumneata eşti medic? — întrebă ea pe Naum.

— Încă nu, doamnă. Totuşi v-aş putea fi de folos.

— Desigur, desigur, răspunse ea cu mîhnire. Vă mulțămesc pentru bună–voință. Însă boala mea nu mai are decît o singură deslegare.

— Aş putea să vă întreb de ce suferiți, doamnă?

— De multe... şopti ea încet şi oftă. De altminteri mă caut cu medici foarte buni. Însă n-aş putea pretinde că mă simțesc astăzi mai bine decît ieri. Din ce în ce mai rău; mă simțesc din ce în ce mai rău...

— Medicii, doamnă, au nenorocirea să găsească uneori cazuri cu totul extraordinare. Trebuieşte o observație îndelungată şi minuțioasă.

Doamna Ciudin avu pe fața-i tristă un zîmbet nou, care o făcea aproape frumoasă. Privi cu simpatie spre student, şi începu să prepare cafeaua turcească, operație aşa de complexă, plină totdeauna de controverse.

Domnul Ciudin puse înainte o părere proprie foarte îndîrjită, în privința fierberii, care nu trebuia să fie repetată. O explică destul de vioi.

— Mă rog, răspunse cu privirea-i oblică doamna Ciudin, întrebuințînd de astă dată cuvinte; cunosc părerile dumnitale. Îmi place însă cafeaua şi mie şi vreau s-o fac cum trebuie şi pentru musafiri. Ai destule chestii economice pe care ai putea să le rezolvi mai bine pentru interesele noastre...

— Mamă... suflă cu frică duduia Olimpia.

Doamna Ciudin zîmbi iar frumos şi turnă cafeaua.

Trecu delicat o ceaşcă lui Naum, care sorbi din ea cu luare-aminte.

— Foarte bună cafea! declară el.

Domnişoara Olimpia îl privi iarăşi. Domnul Ciudin îşi trecu degetele de la amîndouă mînile prin păr şi păru o clipă neliniştit. Apoi îşi primi cafeaua şi se alină.

Urmă un răstimp de tăcere în căldura apăsătoare a după-amiezii. Ciudin avu un căscat trudnic, cu un suspin cîntat şi

cu lacrimi. Ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva, se uită în juru-i cercetînd, se ridică şi se strecură în umbra odăilor.

Doamna Ciudin şi duduia Olimpia rînduiră masa şi trecură tacîmurile către slujnica nevăzută dindărătul uşii.

Naum rămase iar singur. Din tăcerea de somn a casei se întoarse numai fata şi se aşeză în scaunul ei. Vorbi, cu expresie de vag zîmbet:

— Domnule Naum, să ştii că mama s-a amorezat de dumneata.

Studentul o privi nedumerit, negăsind răspuns. Pe deasupra albelor case de monahi, în lumina crudă a după-amiezii de august, se înălța blocul masiv al zidurilor mănăstirii cu cele patru turnuri în jurul cărora lostunii se roteau fără hodină. Ornicul bătu trei lovituri moi. Plutiră peste lenea cuprinsului, înspre pădurile neclintite de brazi. Lui Naum i se păru că le-a auzit numai el singur – şi că i-au însemnat plecarea.

— Acuma ai să te duci la Secu, nu-i aşa? îl întrebă ea. Şi de-acolo la Sihăstria şi la Sihla.

— Aşa cred.

— Eşti un om fericit, pentru că poți să te mişti.

— Crezi, domnişoară? Rătăcirea mea n-are nici un scop.

— Se poate, însă te mişti şi ieşi din mlaştină. Treci ici, treci dincolo, nu te fixezi nicăieri. Cei care stau – mor.

— Duduie Olimpie, îndrăzni Naum, nu vreau să cred că eşti nefericită.

— Nici nu spun asta, căci şi nefericirea cuprinde mişcare şi violență. Sînt poate numai mîhnită. Ține samă că am nouăsprezece ani şi că abia am isprăvit şcoala la maicile catolice. Vacanțele le-am petrecut totdeauna aici, singură, cu părinții mei.

— Singură?

— Da. Am spus singură. Mama, cum ai băgat de samă, are o suferință care nu se poate lecui, – tocmai pentru că nimeni nu poate găsi în ea ceva precis.

— Înțeleg, şopti studentul, adînc mişcat de această mărturisire.

— I-ai făcut plăcere numai constatînd răul fără leac. Ceea ce n-a înțeles încă nimeni să facă, sau n-are nimeni interes să facă. Iar preocupările tatălui meu le-ai văzut. Tatăl meu e un om care-a moştenit de la părinții lui o avere impunătoare. I-au mai rămas, din toate, două bucăți de moşie, în județul Vaslui. Şi mama a avut avere frumoasă şi mai are ceva. Dar diferența între ceea ce-a fost şi ceea ce a mai rămas s-a risipit în planurile economice pe care le-ai auzit. Cooperativele acelea, care dau faliment spre bucuria lui, sînt toate de-aproape şi credincios subvenționate de el. Este în viața lui această bucurie şi mai ales această tristeță pe care n-o vede. Căci ne ruinează. Toate celelalte mici manii n-au importanță: se pare că toți barbații prezintă aşa un aspect copilăros. Combinațiile lui geniale însă îți închipui dumneata ce sînt pentru noi.

— Se poate asta? întrebă uimit Naum.

— Se poate. Nu-ți închipui însă că această suferință o strig pe acoperişuri – pentru că, numai de cîteva ceasuri cunoscîndu-te, ți-o comunic dumnitale. N-am împărtăşit-o nimănui.. N-avem prietini. N-avem nici rude, pentru că singurele rude după mama trăiesc în Oltenia, prea departe. Iar eu mi-am dus viața pînă acum într-o mănăstire, unde am plîns pe umărul unei maici ori a unei colege. Dar am plecat de-acolo şi-acuma mă găsesc cu desăvîrşire singură. Te-ai întors un moment cu mine din drum şi am simțit pentru dumneata o mişcare de prietinie. Văd că, la nevoie, cel ce are ceva rău în el ajunge să se mărturisească şi unui obiect, ori face o groapă şi-şi spune vorbele acolo.

Naum rămase apăsat, deodată, de ceva de care nu-şi putea da samă. În acelaşi timp nu-şi putea deslipi ochii de pe fața palidă a acelei ființi singure, care, pe neaşteptate şi aproape fără motiv, îi încredința se mîhnirea. Acea mîhnire trecuse în el. Ea începea să se lumineze de zîmbetu-i vag.

— Cînd pleci la mănăstirea Secu? îl întrebă ea liniştită, ca şi cum ar fi fost alta.

— Voiam să plec tot astăzi.

Ea se ridică. Îi întinse mîna, pe care el o strînse, întrebîndu-se dacă face bine, şi o păstră într-a lui.

— Se poate să-mi amîn plecarea pe mîni.

— Dacă se-ntîmplă asta, zise ea încet, atunci poți găsi desară aici pe părinții mei, ca să-ți iei rămas–bun.

Naum plecă încredințat că trebuie să-şi amîie plecarea pe a doua zi.

XIV
«În toată neagra veşnicie, O clipă...»

Se regăsi singur. În aceeaşi poziție, întins pe pat cu mînile sub ceafă. Stăruia în el aceeaşi ciudată opresiune, ca o durere de cap. Încerca să judece situația în care se găsea, însă nu izbutea să limpezească nimic.

Trecea printr-un început de iubire? Experiența acestei pasiuni n-o avea, căci era prea tînăr. Aventurile lui amoroase fuseseră meschine şi mici pînă atunci. Copil singuratic, rămas de tînăr fără mamă, ridicat numai între băieți la şcoală, – avea pentru sexul celălalt o sfială pe care anevoie şi-o putea birui. Avea între colegele lui, studente la medicină, o aţîţare a tinereții, pe care de multe ori o socotea înjosire, – mai ales pentru că-l umileau victoriile unora dintre colegii lui, mai gălăgioşi şi mai îndrăzneți, care tratau amorul ca o îndeletnicire curentă a vieții.

Sfiala lui şi şovăirile îl făcuseră să se oprească totdeauna la jumătate de drum. Şi la vîrsta de douăzeci şi trei de ani, era încă în aşteptarea unei pasiuni mari. Adesea era încredințat că nebuniile acestea ale vieții sînt mai mult invenții de romane. Nu deseoperea în el nici un element de dramă pasională. Era poate o fire rece şi cumpănită. Era pe lîngă asta – din pricina izolării în care trăise pînă atunci – dispus să facă o deosebire mare în dragoste, alegînd mai presus un fel de îmbătare, deasupra marei înşelări a speciei. Au creat-o oamenii alături de natura veşnică, înobilînd şi transfigurind sălbătăcia.

Stînd singur cu uşoara-i febră, avea încă îndoială, pu-nîndu-şi întrebări asupra nevinovatei viclenii a domnişoarei Olimpia. Poate are s-o mai vadă o dată în sara aceea. Posibilitatea îi apărea din ce în ce mai evidentă, pe cînd, în acelaşi timp, nesiguranța se aşeza alături. Imaginația lui găsea interpretări în legătură cu cea din urmă frază a fetei. Ea poate avea de mai înainte hotărîtă o plecare, o lipsă, o vizită.

Şi rămîneau numai părinții ei, ca să-i vadă şi să-şi ieie rămas-bun de la dînşii. Era o absurditate, căci i-ar fi spus şi s-ar fi despărțit altfel de el. Nu era o absurditate, căci ea aştepta desigur acele cuvinte pe care el nu le rostise şi la care abia acum cugeta, găsindu-le cu precizie în forma lor cea mai fericită.

Cît a durat această obosită somnolență, în care spiritu-i era treaz şi se rotea fără răgaz ca un lostun în jurul clopotniții mănăstirii? Se învîrtea în jurul unei dorințe centrale care născuse în el ca un sîmbure de foc, cu totul în afară de voința lui, printr-un fel de trădare: o observa abia acum, cînd începea să devie chinuitoare.

Din cînd în cînd ornicul cel mare vibra profund în ziduri şi el număra bătăile cu atenție încordată. La ora şapte se ridică, îşi răcori fruntea şi obrajii cu apă rece şi întrebuință iarăşi geamul negru, deschis în umbra păretelui, ca să-şi mîngîie părul pe frunte şi puful de sub nas; şi ca să-şi lege cu cea mai migăloasă artă cravata, privind-o din toate pozițiile posibile.

Ieşi în cerdac şi încercă să vadă din depărtare căsuța unde trebuia să se ducă şi era poate aşteptat. Fără îndoială că era aşteptat, însă era prea devreme încă. Din locul acela nu putea vedea nimic. I se puneau înainte un rînd de alte case ş-un grup de brazi.

Pe sub bolta turnului, coborî în piață. Cîteva părechi de vizitatori cu totul indiferenți se plimbau fără scop, cău- tîndu-se fără să se găsească. Treceau unii pe lîngă alții, însă nu se vedeau şi nu se găseau din pricina unei nebunii care-i lovise deodată. Toți îi erau străini, depărtați şi antipatici. Mîni n-avea să-i mai vadă. N-avea să-i mai vadă niciodată.

Se abătu spre şosea, hotărît să facă o lungă plimbare pînă la sfertul de ceas al înserării. Nu ajunse însă pînă la poarta țarinii şi se întoarse. Avea o grijă ş-o grabă ascunsă. De şi încă era lumină, intră în ulicioara spre care se simțea necontenit îndemnat. Zări de departe căsuța. Geamurile erau oarbe, cu storurile lăsate, şi cerdacul pustiu, ca şi cum niciodată nimeni nu rostise acolo cuvinte.

Se-ntoarse şi mai străbătu o dată calea spre poartă, unde veneau şi cereau parcă intrare miresmele calde ale fînaţurilor. Întîlni pe cei din urmă monahi care veneau de la lucru, în straie uşoare şi cu comanac, purtînd greble şi furci.

Amurgul se lăsă deodată. Se-ntoarse grăbit. Lumini străpungeau ici-colo geamurile. Văzu de departe umbra duduii Olimpia în cerdac. I se păru că stă în acelaşi loc unde o lăsase.

Era singură. Îşi domoli paşii, supraveghindu-se, şi pregăti cuvinte pe care n-avea să le-ntrebuinţeze niciodată.

— Cum, n-ai plecat? îl întrebă fata ridicîndu-se în picioare şi ieşindu-i înainte. Eu am încredinţat şi pe mama şi pe tata că ai ajuns la Secu. Le-am spus că i-ai salutat, plecînd.

— Dumnealor nu sînt acasă?

— Ba da, – însă la mănăstire lumea se culcă foarte devreme.

Acest schimb neînsemnat de cuvinte ridicase deodată un munte – pe care iarăşi trebuia să-l urce. Se înşela însă iarăşi.

— Stai, te rog, domnule Naum, şi povesteşte-mi ce-ai făcut în după-amiaza asta.

Iată un lucru pe care nu-l putea spune.

— Ai avut vreme un moment să te gîndeşti la copilăriile pe care ţi le-am spus? Uită-le. Eram enervată şi mîhnită.

— De ce?

— Aşa, fără motiv. Desigur că şi dumnitale ţi se întâmplă să te simţeşti uneori altul. Eu am conştiinţa că nu samănă nici o clipă trecută cu aceea care urmează, cum nu samănă moartea cu viaţa. Asta-i adevărata tristeţă. — Şi timpul, de şi în sine neschimbat, pentru noi trece fără milă şi zadarnic.

Deodată tînărul se simţi mai mic şi mai neînţelegător decît copila de lîngă el, care-i vorbea uşurel, cu vocea-i gravă şi plăcută. Îi vorbea cu jumătate de voce, ca să nu fie auzită din casă. Uşile şi ferestrele erau închise.

«Cu toate aceste nu mă aştepta», cugetă Naum.

Îşi scăzu şi el glasul:

— Duduie Olimpie, îmi vorbeşti despre lucruri la care eu încă n-am avut vreme să mă gîndesc.

Ea zîmbi şi dădu din cap de sus în jos:

— M-am gîndit aşteptîndu-te. Eram sigură că vei veni şi cu toate acestea mă-ndoiam. După cum vezi, sînt sinceră cu dumneata. Îmi face mare plăcere că ți-ai amînat plecarea. Nici mîni nu voi fi în altă situație, dar astăzi este ceva care nu samănă cu ieri. Dumneata n-ai impresia asta?

— Ba da, ba da, o am!

Îşi simți în el renăscută brusc febra care-l năcăjise toată după-amiaza. Nu îndrăzni însă să facă nici o aluzie la ea. Era ceva care ar fi căzut brutal peste începutul lor de prietinie.

Duduia Olimpia se înălță din scaun, îndreptîndu-se ca un arc flexibil. Naum simți o mare descurajare, căci totuşi ar fi vrut să-i mărturisească ceva şi nu mai avea timp. Oamenii mănăstirilor se culcă prea devreme.

— Vreau să mă mişc puțin pînă la portiță, îi zise fata. Umbletul îmi face totdeauna bine. Te-ntovărăşesc cîțiva paşi.

Scoborîră treptele cerdacului şi păşiră alături, tăcuți, prin iarba plină de rouă. Trebuiau să se despărțească: instinctiv, Naum îi căută mîna stîngă şi i-o cuprinse. Ea îl lăsă – ca şi cum nici n-ar fi băgat în samă acest gest. Apoi, foarte delicat, într-o convulsie uşoară, mîna mică răspunse, vie şi independentă.

Tînărul simți un cerc de flacără suindu-i-se pînă la piept, la ochi şi la frunte.

Ea-şi retrase degetele fără silință. Trecu cea dintăi pe portiță. El o urmă, copleşit dintrodată de iubire şi de dorință.

Cînd s-a-ntîmplat asta? Într-adevăr, între două clipe poate exista spațiul unei eternități. Şi încă nu putea rosti cuvinte, de şi i se părea că e plin de ele. Dar ş-acuma se-nşela.

Străbătură piața, printre rari oameni pierduți în umbra înserării, nedesluşiți şi depărtați. Ajunseră apoi spre poarta unde se opreau miresme de fînaț şi se treziră pe şosea, ascultînd, monoton şi ritmic, acel murmur şi susur al serii,

cîntec al nesfîrşiteior miliarde de gîngănii mici ale pămîntului.

Ea-i luase, c-o mişcare firească, braţul, şi păşea apropiată de el, cerîndu-se parcă ocrotită.

— Mărturiseşte, îi zise rîzînd, că nu te-ai aşteptat la ce se petrece.

El fu uimit de adevărul observaţiei, căci tocmai la asta se gîndea şi el în clipa aceea.

Nu se petrecuse în aparenţă nimic, decît stricase numai o rînduială aritmetică. Trebuia să fie în acea sară la mănăstirea Secu. Iar în golul acestui timp căzuse dintrodată o clipă neaşteptată şi unică a vieţii, care se deschidea misterios ca o floare.

— Acuma înţeleg că te căutam, murmură el. Dar îi fu îndată ruşine de această frază convenţională.

— Nu crede în predestinări şi în minciunile poeţilor, îi răspunse ea cu acelaşi rîs, pe care el îl simţea prin braţul ei, fără să-l audă. Am fi putut trece unul pe lîngă altul, indiferenţi. Dar este o zînă oarbă, care se numeşte întîmplarea. Ea ne-a adunat.

— Îi sînt recunoscător, murmură el iarăşi.

— Ea ne-a adunat; ea ne poate despărţi.

— Asta n-aş putea-o crede...

Era muşcat de cuvintele ei, a căror descurajare o respingea cu violenţă. Zise, cu ochii fierbinţi:

— Întîmplarea e oarbă, însă după aceea rămînem noi stăpîni pe fapte.

— Poate.

— Vreau să spun că sînt stăpîn să rămîn aici atît cît voiesc.

— Mă-ndoiesc puţintel...

— Nu te-ndoi, duduie Olimpie, îi răspunse el fără tărie, însă limpede, – umplut de acest adevăr ca un pom tînăr de seva primăverii. I se părea neîndoios şi absolut, ca şi cum destinul pe care-l purtăm noi n-ar fi înşelător ca toate fenomenele vieţii.

— Dacă-ți face plăcere, domnule Naum, nu mă îndoiesc.

El îi mulțămi în gînd şi-n suflet pentru aceste vorbe, ca şi pentru toată fericirea pe care o bănuia că i-o pregăteşte, care de fapt se afla în el: muguri şi flori care erau încă sevă.

Duduia Olimpia îi strînsese brațul către ea. El îi cuprinse iar aceeaşi mînă cu degete subțirele. Şi timpul şi spațiul nu mai avură nici o rațiune. Căci erau singuri, în afară de cele trecătoare; aşa de singuri şi de absorbiți, aşa de fixați de instinct prin ceea ce era etern în natura lor efemeră, încît existară în sine şi independenți sub stele, atît cît ține cea dintăi sărutare. Venise aprigă şi mai ales vicleană. Şi păru neaşteptată, cu toată dorința lor care o cerea.

Un sătean venea domol prin întuneric, pe cărarea din marginea drumului, spre veşnicia lor, care deveni iarăşi o clipă pe acest pămînt. Se despărțiră.

— Buna vremea... zise trecătorul cu glas prietinesc. Şi trecu înainte fluierînd uşurel, pentru sine.

Erau în valea largă a Nemțişorului, între fînațuri care nu dormeau, – căci toate sufletele şi iubirile florilor pătrundeau în ei, după o rînduială statornică şi pentru scopuri în aparență absurde. Se uitară în juru-le şi se văzură departe de mănăstire. Cunoscură frumusețea nopții; simțiră învăluindu-i aburul pămîntului. Se-ntoarseră amețiți de cea dintăi băutură tare – din acelaşi izvor tainic al vieții şi al morții.

Însfîrşit, Naum găsi cuvinte să mărturisească duduii Olimpia o iubire mai mare decît toate iubirile. Îi săruta mînuța spunîndu-i-le, apoi îi apleca fruntea pe pieptul lui ş-o asculta cum suspină. Căci floarea dragostei ei născuse dintr-un pămînt al mîhnirii şi lacrimilor.

Se despărțiră la portiță. Ea rămase rezemată de un stîlp şi el se strecură în lungul zaplazurilor, spre arhondaric. După o sută de paşi se-ntoarse. O găsi tot în acelaşi loc, aşteptîndu-l. Sta neclintită sub streşina porții, în haina-i albă. Îl cuprinse de mîni şi-l apropie de ea.

— Ai plecat fără să mă-ntrebi ce facem mîni.

— Într-adevăr. Nu m-am gîndit la asta. Îmi era destul să ştiu că nu mai plec. Rămîn în mănăstire cît doreşti şi cît spui. Hotărîrile vieții mele nu mai atîrnă de mine.

— Atunci fii cuminte şi du-te de te odihneşte, îi zise ea încet, cu alintări materne, mîngîindu-i obrazul. El îşi înclină capul, uimit de cîte împrejurări bogate şi schimbări de catastrofă se puteau grămădi într-un scurt răstimp. Dar o eternitate goală e mai puțin decît o clipă de emoție. Ştia că pe divanul din arhondaric îl aşteaptă aşternut spinos şi arzător, totuşi făgădui să fie cuminte şi să se odihnească bine.

— Mîne, la amiază, vii să ne vezi şi să iei masa cu noi.

— Iarăşi!

— Negreşit. Şi pentru că ai vreme destulă şi nu mai pleci, după amiază ne ducem să vedem poienile de dincolo de Vovidenie. Avem să rugăm pe tata să ne întovărăşească... Însă el e totdeauna obosit după-amiaza. Mama e bolnavă. Ne ducem singuri. Du-te şi nu te mai întoarce decît o singură dată.

Naum plecă. După cîțiva paşi o simți alăturîndu-se de el, cu rîsu-i tăcut care-i vibra în ființă. Îl duse pînă în piață. Acolo nu mai era de mult nimeni. Şi ardeau, roşcate, numai două felinare pustii. Nu se puteau despărți aici şi el o duse pînă în ograda căsuței. Voi s-o îmbrățişeze. Ea-i puse amîndouă mînile în piept, apoi şi le lăsă în palmele lui, amical.

— Fii cuminte: bună sara.

După ce se depărtă, se întoarse iar fără nici un simț de măsură, ş-o căută cu ochii pretutindeni, dar n-o mai găsi.

Atunci rătăci spre poarta țarinei şi ajunse pe un drum alburiu, căutînd sub cer şi-n mireasma fînaților un loc unde se petrecuse un eveniment mai mare decît o surpare geologică. Axa întregii lui vieți era întoarsă, definitiv, către alt orizont. Dar acel loc nu-l găsi, de şi-l dibui prin întuneric multă vreme.

Intră foarte tîrziu şi zdrobit de trudă în odaia lui de la

mănăstire,

XV
Pe lîngă alţi demoni, trebuie să cunoaştem şi pe cel al tinereţii

Foarte eu greu se linişti şi căzu în somn profund abia către zorii zilei. Cînd se deşteptă, camera-i era plină de soare. Avea în el oboseală şi nu mai avea gînduri. Cum se mişcă, primul capitol al adevăratei lui vieți i se desfăşură şi lumina violentă îi intră toată în suflet. Rămase aşezat în pat, cu ochii ațintiți. Începea să înțeleagă ce are de făcut, căci ființa pe care o întîlnise la o cotitură îi devenise deodată neprețuită, de şi cu puține ceasuri înainte nici nu ştia de existența ei. Era însă neprețuită, ca o comoară descoperită dintrodată.

Cu imagini stăruitoare pe retină se îmbrăcă mecanic. Căută ceasornicul: mai avea trei ore pînă la amiază, pe care nu pricepea cum avea să le umple. Cînd pătrunse pe sala naltă şi rece, găsi, înfăşurat în blînda-i umilință, pe părintele arhondar, care-i zîmbi cu prietinie şi-l întrebă cum a dormit.

— Bine, părinte.

— Asta-i folositor, domnule. Acuma poate te cobori să vezi sfînta slujbă?

— Care slujbă, părinte?

— Sfînta slujbă; astăzi e mai frumos la noi decît în alte zile.

— Nu cumva astăzi e duminică?

Călugărul zîmbi şi-l privi curios. El trecu pe scări şi coborî încet. Nu ştia că-i duminică. Pierduse noțiunea timpului încă din ajun. Iar acum parcă n-avea nici un interes s-o regăsească: mai mult decît oricînd i se părea o zădărnicie. Mai avea trei ceasuri pînă la amiază şi slujba monahilor, în biserica cea mare, putea să umple golul pe care-l avea în juru-i, un gol cu totul neînțeles şi nelogic.

Intră din soare în umbră, în mirodenie deasă de tămîie. Îşi căută un loc la o margine, într-o strană, între doi monahi bătrîni, care ascultau neclintiți, privind ca-ntr-un vis scînteile

de la icoane. Maica Domnului, sub candele, îşi ținea strîns pruncul cu acelaşi gest din veacuri. Era îmbrăcată în argint şi aur şi avea podoabe de pietre scumpe. Monahi cîntau la strane psalmi, legănîndu-şi camilafcele şi urmărind, cu capetele apropiate, versetele, pe cărți mari. Cîțiva țărani cu sumăieşe şi țărance cu fuste crețe şi broboade se închinau ducînd pînă jos dreapta şi-şi făceau cruci largi. Cîțiva ochi indiferenți îl priviră. Îşi făcu de două ori cruce, dintr-un simțămînt de laşitate.

Apoi rămase gînditor şi liniştit în aparență. De două ori îşi cercetă ceasornicul. Abia intrase de cinci minute. De şi cu încetineală neîndurată, însă, timpul trece şi aprinde, la pulsația hotărîtă, fulgere. Inima-i bătea aşteptînd termenul fatal, cu grămăjoara lui de cenuşă. Şi nici unul dintre monahii din juru-i nu ştia ce bucurie şi ce durere poartă el cu sine.

Tresări. Căzuse un element nou în orbita vederii lui aproape adormite. Intrase o figură nouă în biserică. O simți şi avu în inimă o împunsătură, urmată de zbateri furtunoase, – căci era Olimpia, de şi purta o altă haină, care nu era ştiută de el. Era încă ceva străin la dînsa, ca atîtea lucruri care-i rămîneau necunoscute; dar le primea pe toate, fără şovăire, înecate în dorință şi pasiune. Voi să facă o mişcare – să iasă în urma ei, alăturîndu-se de ea printre închinători. Dar se stăpîni, înăbuşindu-şi un strigăt fără cuvinte, şi o urmări încordat, stînd cu ochii lîngă dînsa.

Îi aştepta, revenit la realitate, mişcare după mişcare, acceptînd de mai înainte tot ce era legat de ea.

O văzu oprindu-se întăi la sfeşnicele cele mari, unde ardeau făclii. Aprinse lumînările şi le aşează cu grijă între altele. Cu paşi moi, care abia se simțeau pe lespezile de marmură, trecu în altă parte. Se oprea făcînd semnul crucii – mărunt, numai asupra sînului uşor rotunzit. Se închină la o imagine mică a iconostasului, apoi reveni la Sfînta Fecioară şi o privi o clipă. Aruncătura aceea de ochi el o cunoştea. Îi vedea în închipuire, foarte limpede, şi zîmbetul. Se lăsă în

genunchi foarte aproape, înclină fruntea şi începu a spune ceva, fără cuvinte, mişcîndu-şi numai buzele, pasionat. Apoi se ridică şi se retrase îndărăt, rămînînd liniştită, cu mînile împreunate şi căzute – singură între toți. Cu toate aceste era şi el acolo.

O aşteptă să iasă, ca să-l observe. După aceea, văzînd-o că întîrzie, se hotărî să părăsească el biserica şi s-o aştepte afară. Se retrase domol, întîrziind, ca şi cum ar fi vrut s-o facă atentă. Dar ea era absorbită de luciri şi cîntări; din cînd în cînd îşi făcea semnul acela mărunt al crucii şi părea una cu țărani şi femei, de şi făcea între dînşii o pată sumbră.

În strălucirea de afară respiră larg şi se plimbă pe pajişte, între zidurile nalte. Necontenit se înturna spre uşa de umbră a bisericii; însă Olimpia nu apărea.

Stătu în cumpănă multă vreme, dacă nu trebuie să intre din nou acolo unde era ea. Îi lipsea necontenit, şi asta îl neliniştea ca o suferință fizică. Sunară toate clopotele în turn. Nu mai era departe ceasul amiezii. Desigur că ieşise odată cu alți credincioşi şi el nu băgase de samă. Se simți nefericit, parcă o împrejurare năprasnică amenința să-i despartă. De şi era încredințat că ea nu trecuse şi nebunia lui era vădită, totuşi se îndreptă hotărît spre intrare.

Tocmai atunci se arătă şi ea, odată cu țărani şi țărance. Îl văzu îndată şi veni spre el fără grabă, însă c-un zîmbet pe care încă nu i-l ştia. Avea o figură ş-un zîmbet pe care el le recunoscu ale lui. Poate se înşela, însă asta îl făcu mai fericit.

— Mă aşteptai? Ştiai că sînt aici?

— Ştiam. Te-am şi văzut închinîndu-te.

Zîmbetul ei se depărtă.

— Dumneata nu eşti credincios?

El nu răspunse la întrebare. O contempla cu admirație.

— Mă priveşti ca şi cum ai avea asupra mea o superioritate, nu-i aşa? De asta însă noi avem nevoie, căci sîntem dezarmate.

— Cine «noi»?

— Noi femeile. Avem nevoie de credință.

Era una din absurditățile care nu puteau decît să-i sporească iubirea. Îi sărută mîna, pe cînd zîmbetul ei reapărea.

— M-ai iertat, nu-i aşa, îi zise el, de şi nu sînt vinovat cu nimica?

Ea îi îndreptă o privire de sus în jos, ca unui copil. Îl amenință c-o clătinare uşoară din cap.

— Mai este ceva?

— Este, vorbi ea suspinînd uşor, căci nu vreau să fiu spionată. Am simțirea că trebuie să-mi păstrez un post al meu, unde să nu pătrundă nimeni şi de unde să mă pot apăra.

El primi cu teamă şi îndoială aceste cuvinte; şi-n acelaşi timp cu umilință, căci nu le înțelegea bine. S-ar putea să nască aşa de curînd şi de neaşteptat o catastrofă în dragostea lor? Ea văzu privirea-i tulbure şi-i luă brațul.

— Înainte de toate, îi zise ea încet, crede în mine.

El se tîngui cu glas zugrumat:

— Nu cred şi nu te iubesc?

— Atuncea sînt liniştită. Mă laşi să intru singură acasă şi vii îndată după mine, căci am stat atîta vreme departe unul de altul...

— De astă-noapte pînă la amiază, murmură cu ochi fierbinți tînărul, amintindu-şi zbuciumul nopții.

— Mai de demult, Naum, de cînd nici nu ştim noi.

Îi spunea întăia oară pe nume. El îi fu recunoscător, ca de un spor neaşteptat al tezaurului pe care-l adunau într-înşii.

Rămase cu ochii după dînsa, pe cînd ea se ducea cu pas sigur, fără să întoarne capul nici în dreapta, nici în stîngă, şi fără să se uite o dată îndărăt, cum aştepta el în fiecare clipă. După ce făcu ocolul aghesmatarului, intră şi Naum în hudicioară.

În cerdac, de departe văzu pe părinții fetei. Îl primiră ca pe o cunoştință veche şi studentul avu grijă să ceară doamnei

Ciudin informații asupra sănătății. Se ivise de ieri pînă astăzi o durere în partea stîngă a frunții, care răspundea şi-n partea stîngă a trupului. Cu doi ani în urmă, într-o iarnă, mai fusese încercată de acest atac ascuns. Acuma revenea; nu se putea să fie decît ceva cu deosebire grav. Medicinistul îi cercetă pulsul şi puse cu luare-aminte cîteva întrebări. Doamna Ciudin răspundea rămînînd cufundată cu oarecare plăcere în suferința ei obosită. Naum îi dădea cîteva sfaturi vagi, întrebîndu-se unde-i Olimpia şi cerînd-o în sine, – cînd băgă de samă o atitudine nouă la Ciudin. Stătea destul de liniştit la locul său, însă avea ceva în privire şi pe față, o strîmbătură ironică. Părea că petrece nespus, privind pe soția lui, – singur şi absorbit, ca dintr-o ascunzătoare, unde nimeni nu-l putea observa.

În acelaşi timp şi ochii doamnei Ciudin căutară în direcția ştiută, palpitară din pleoape vinete şi se închiseră.

— Nevastă-mea întrebuințează medicamente şi greşeşte... vorbi Ciudin sentențios către student. Cunosc ce-ai să-mi răspunzi dumneata şi te-nțeleg, însă mie să-mi dai voie să-mi păstrez părerile mele.

Duduia Olimpia intră atunci, cu cîteva gustări mici în jurul cîtorva păhăruțe, pe o tabla. Îşi schimbase haina. Întîrziase însă prea mult. Asta era părerea lui Naum, – totuşi îi era din nou recunoscător, fără motiv, aşa în general, pentru că există şi trebuie să fie a lui.

O salută ca şi cum n-o mai văzuse în ziua aceea. Găsea plăcere şi-n asta.

Ea veni la el foarte aproape şi-i prezintă tablaua. C-o mlădiere, atingîndu-l abia, se strecură prin locul îngust spre mama sa.

— Mie-mi dai numai gustări... zise de departe Ciudin. Nu ştii că eu nu beau rachiu?

— Cum nu, papa? Ştiu foarte bine. Iată, iau cu mine pe aceşti mici duşmani şi-i pun la adăpost – şi-ți las ție tablaua. Găseşti lucruri care-ți plac.

— Dumneata bei alcool? întrebă Ciudin, întorcînd capul spre student şi trăgînd spre sine, neglijent, tablaua.

— Nu beau, însă cred că pot gusta din cînd în cînd, ca orice om.

— A, faci distincție! Te-nşeli, dragă, ascultă-mă pe mine. Te-nşeli teribil. Iată cum stă chestia...

Vorbind, lua cîte-o gustare. O punea în gură cu mîna-i scurtă într-un chip uimitor, – foarte repede, însă fără a părea că se grăbeşte. Şi-n acelaşi timp părea că nu dă nici o atenție acestei operații, – realitatea fiind ceea ce spunea el, cu convingere şi sentențios.

Naum îl asculta bucuros, fără s-audă decît o înşirare nedesluşită de sunete. Din cînd în cînd, la mici pauze, ştia că trebuie să introducă o aprobare convențională. Asta însă nu dură prea mult căci alte lucruri foarte bune, însă mai abundente, sosind odată cu şoaptele misterioase din umbra odăilor, domnul Ciudin se retrase oarecum de pe terenul vorbirii. Atunci Naum se întoarse spre doamna Ciudin, care abia atingea mîncările şi făcea o mişcare îndărăt către speteaza scaunului. Înclinînd fruntea, asculta, zîmbind stîns, felurite ipoteze asupra suferinților sale... Cu Olimpia, Naum nu putu schimba decît cîteva fraze ceremonioase. În realitate aşa trebuia să fie, căci el nu era acolo decît un străin. «Cu toate acestea, cugeta el malițios, – ceea ce am eu în mine dovedeşte că fata e mai mult a mea decît a lor.» – Au să fie foarte mirați cînd are să le-o ceară. Cîndva trebuie să ajungă la asta.

Îi privi cu curiozitate. Nici ei nu ştiu ce eveniment nou a apărut în lume, – ca şi monahii, ca şi toate ființile străine care umblă fără scop pe uliți...

După masă, în somnolența amiezii, Naum avu impresia că a căzut într-o pauză prea lungă. Aştepta să se împlinească fatalitatea acelei zile, aşa cum hotărîse Olimpia.

— Papa, vorbi ea, trecînd cu ochii asupra studentului, aş fi dorit să ieşim puțintel, – căci vremea e foarte frumoasă şi nu

mi se pare aşa de cald ca ieri...

— Unde să ieşi şi mai ales cum să ieşi în aşa cuptor? protestă Ciudin. N-am ieşit la plimbare pe aşa căldură nici ieri, nici alaltăieri. Pe aşa căldură nu iese nimeni. Pînă astăzi nici tu n-ai ieşit niciodată înainte de ora cinci.

Naum se crezu pierdut.

— Bine, atuncea nu ieşim, răspunse liniştit duduia Olimpia.

Doamna Ciudin ridică pleoapele.

— Olimpie, zise ea cu glasu-i obosit; de şi, după cît ştiu, din punct de vedere higienic, soarele nu-i pentru nimeni un duşman, poți să iei o umbrelă.

— În acest caz, mă întovărăşeşte domnul Naum, consimți Olimpia.

— De ce «în acest caz»? rîse sarcastic domnul Ciudin. Nu văd deloc logica. Poate domnul Naum preferă să steie eu mine; avem chestii de discutat.

— Alții ar putea pretinde că nu pricep logica acestui «cu mine»... observă doamna Ciudin cu aceeaşi oboseală. Însfîrşit, – să lăsăm asta. Olimpie, poți să iei umbrela cea albastră.

— Da, mamă.

Ciudin se miră:

— Asta-i nostim! De ce umbrela cea albastră?

— Bine, o iau pe cea albă, interveni Olimpia.

— Pe cea albă o găseşti pe măsuță, subt oglindă, explică doamna Ciudin, calm.

Bătăile inimii lui Naum se domoliră.

Domnul Ciudin nu păru că sufere vreo scădere. În ochii lui apărură semnele umede ale somnului şi primi să fie îmbrățişat de scaun, lăsînd clipele trecute, cu desăvîrşita lor înfrîngere, să cadă în eternitate: şi el fu îndată nepăsător ca şi ea, cu ochii închişi.

Olimpia desfăcu, de la poarta ogrăzii, o umbrelă albastră, ceea ce miră întrucîtva pe Naum. Se gîndi însă să lase pe altă dată întrebarea asupra acestui amănunt. Nici nu înțelegea

cum ar fi putut aduce în discuție un lucru atît de mic.

— N-avem umbrelă albă, îi zise Olimpia privindu-l într-o parte, cu fruntea înclinată şi întoarsă.

Naum o admiră fără rezervă. Voi să se apropie mai mult de ea, ca s-o aibă alături, însă întîlni un arc al umbrelei: îl ciocni la tîmplă, apoi în ureche. Se întoarse la distanța potrivită.

Fără a privi spre dînsul, fata îi zise rîzînd:

— Mama se uită după noi din cerdac.

Naum oftă, rîzînd şi el:

— Se vede că femeile au totdeauna dreptate.

— Numai cîteodată... răspunse Olimpia c-un glas nou, copilăros şi cîntat.

N-o cunoştea încă întreagă. I se descoperea necontenit, clipă cu clipă. Şi era a lui, cu tot ce mai avea încă, nebănuit, neştiut şi necunoscut. Amețeala serii trecute îl cucerea iarăşi. Umbla încet lîngă dînsa – bănuind numai locurile şi poarta țarinei şi pătrunzînd în ierburile necosite.

Lăcuste mici, la fiecare pas al lor, tresăreau făcînd salturi şi lovind steble subțiri, care risipeau un polen fîn cu luciri de aur. În aerul neclintit plutea, fierbinte şi grea, mireasma marilor întinderi de flori sălbatice. Cărarea suia către rarişti şi poieni de stejari. Păşeau tăcuți în locuri singuratice, de şi erau foarte aproape de lume, şi n-auzeau nici un sunet, deasupra zvonului ierburilor, decît bătăile metalice a două tălănci, care alternau undeva, în poieni mai depărtate. Olimpia închise umbrela. Naum, c-o subtilă şi pripită înțelegere, se apropie, cuprinzîndu-i mijlocul.

— Mergem mai departe, zise ea eliberîndu-se fără grabă şi depărtîndu-se.

Apoi se opri, ca să-l aibă iarăşi alături.

— Mergem pînă ce aflăm locul care ne aşteaptă.

Era de mirare cu ce uşurință găsea ea vorbe care aveau o înfățişare a lor proprie, într-o formă în care nu au mai sunat niciodată. Pe cînd în el nu avea decît o pasiune fierbinte, aproape mută.

Un vindireu pluti oblic prin lumină, deasupra poienii, şi slobozi cîteva fluierături moi, ultima neisprăvită. De şi era un semnal comic, Olimpia se opri.

El întrebă rîzînd:

— Aici e?

— Poate. Ne oprim, însă nu mult. Trebuie să mă întorc, căci mă aşteaptă mama. Am de făcut o mică plimbare şi cu dînsa. Cînd sună toaca la ora cinci, trebuie să fiu acasă.

— Aşa de curînd?

— Desigur. Însă ceasul pe care-l avem e al nostru. Putem spune prostii. Şi pe lîngă ele şi lucruri înțelepte, care au cam aceeaşi valoare.

— Eu n-aş putea să-ți spun decît un singur cuvînt, – pe care însă îl ştii şi-l înțelegi numai uitîndu-te la mine.

— O, îl înțeleg şi mă tem puțin de el. Căci, de şi te iubesc şi eu, abia ne cunoaştem.

Naum nu se aştepta la acest adevăr, care pe el îl jigni. Nu se cunoşteau desigur decît de puține ceasuri; însă asta mai avea vreun sens cînd el hotărîse în sine, fără şovăire şi întoarcere, definitiv şi complect, – un destin nou vieții lui? Nu-l hotărîse, – era el însuşi luat de acel destin ca de un şuvoi înfricoşat, – dar era acelaşi lucru, căci existența nu mai avea noimă fără ființa aceea delicată de lîngă dînsul.

— Nu stai? îl întrebă ea, aşezîndu-se în iarbă şi-n muşchiul moale.

El se lăsă să cadă lîngă dînsa şi-i cuprinse mijlocul. Apoi îi mîngîie mîna întinsă pe genunchi. Ea închise ochii înfiorată, îi deschise şi-i întoarse spre el cu un fel de supunere.

Naum o privea grav, concentrat tot în ochi. Ea clipi şi se retrase, desfăcîndu-se nesimțit. Nu aştepta acea privire stranie de la începutul iubirilor, dar o cunoscu imediat, fără s-o fi văzut vreodată.

Însă nu se înfricoşă. Se ridică în genunchi, se retrase mai mult, privi în juru-i şi vorbi cu glas netulburat:

— Mi se pare că trăim într-o colonie de furnici.

După aceea ridică fruntea, cu fața deodată palidă.

Tînărul deveni neliniştit:

— Ce este? Ce ai?

— N-am nimica, îi zise ea zîmbindu-i.

— Te îndoieşti poate de mine. Te-am jignit? Ce s-a întîmplat?

— Nu, nu s-a întîmplat nimic; aş vrea numai să înțelegi că nu vreau să mă umileşti. N-aş putea să rezist. Şi n-aş fi mai fericită decît acum.

Îşi plecă fruntea spre mîna lui parcă ar fi vrut să i-o sărute. Naum simți între degete stropi fierbinți de lacrimi. Ca şi cum s-ar fi surpat arşița zilei în el şi i-ar fi intrat în creştet, se zbătu convulsiv şi fulgerat după Olimpia. I se părea c-o pierde. Îşi cufundă obrazul în muşchiul răcoros unde stătuse ea.

— Fii liniştit, îi zise Olimpia, cînd îl văzu înălțînd capul. Nu mă simt jignită, nici supărată, căci te iubesc.

Îi trecu mîna pe fruntea asudată şi-i resfiră părul.

— Trebuie să ne întoarcem.

Naum se uita la ea rătăcit. Căuta un răspuns la lucrurile pe care încă nu le înțelegea.

— Ce fac? Cum am să pot trăi? Trebuie neapărat să văd iarăşi pe părinții tăi. E nevoie de o clarificare şi de o siguranță – altfel mă simțesc nenorocit.

— Crezi că e nevoie? Mama ştie ceva. Se-nțelege că nu i-am putut spune tot, – ş-am păstrat pentru mine lucruri care sînt numai ale mele.

— Atunci trebuie să spun tatălui meu. Legătura noastră trebuie să primească o sancțiune oficială, căci trăim în lume.

— Va trebui şi asta, Naum. Mai tîrziu.

— Nu. Pînă ce nu isprăvesc ş-acest episod, care îmi apare din ce în ce mai necesar, nu mă pot simți liniştit, ca să te am numai pentru mine, fără nici o piedică de nicăieri. Cînd ți-oi spune că trebuie să lichidez cu tatăl meu şi drepturile mele la moştenirea mamei; că trebuie să-mi las echipamentul acesta

bizar şi să-mi aduc hainele; că trebuie să mă înarmez cu actele şi cu banii de care am nevoie, ai să înțelegi mai bine şi ai să mă trimeți tu singură la Tecuci.

Ea clătină din cap:

— Poate ai dreptate. Aş rămînea însă iarăşi ca într-un întuneric.

— Nu înțelegi, reluă el cu însuflețire, că pentru mine absența ta e mai mult decît întunericul? Căci aceste trei sau patru zile, de care am nevoie, îmi vor fi iad. Dar trebuie. Şi plec chiar astăzi.

Ea era iarăşi lîngă el, gînditoare. Naum îşi plecă fruntea pe genunchii ei. Apoi se îndreptă şi-o strînse cu patimă. O sărută, căzînd ca într-o umbră a morții.

— Trebuie să plec! – gemu el apoi, răsărind aprins.

— Aşa de curînd? Numaidecît azi?

— Trebuie; numaidecît azi. Însă spune-mi cuvîntul. Am să-l țin închis în mine cît voi lipsi.

Ea îşi lipi gura de urechea lui şi-l încredință încă o dată că i-i drag şi-l aşteaptă.

— M-aştepți? Te găsesc aici, la mănăstire?

— Desigur. Ce m-ar putea face să plec? Numai gîndul mi se pare o absurditate. Cred că ai să mă găseşti aşteptîndu-te pe drumul de asară. Ştiind că vii, sînt în stare să suprim timpul. Mă cufund ca-ntr-o apă neagră – şi ies la lumină numai cînd va trebui.

Erau cele dintăi cuvinte pasionate, rostite c-o voce în care nu era nici copilărie, nici gravitate – era altceva, din acele rezerve ascunse pe care şi le păstrase şi pe care începea să i le deschidă. În Naum trecu cunoştința aceasta c-o stare vecină nebuniei. Îşi iuți paşii pe povîrnişul văii – temîndu-se să nu piardă un anumit ceas la care trebuia să plece; sau voind să se şi găsească plecat, ca să poată fi îndărăt cu un ceas mai curînd.

Îl explică Olimpiei orele hotărîte şi etapele, îi făcu portretul tatălui său, îi dădu amănunte asupra micii averi de care

dispunea. Fata îşi deschisese iarăşi umbrela albastră şi-l urma ascultîndu-l, păşind puțin mai în urma lui, trasă şi dusă oarecum de vîrtejul care era în el, fericită şi totuşi mirată ca de un fenomen măreț.

— Cu toate că ți-ai impus o misiune, zîmbi ea, ar trebui să umbli mai încet şi mai potrivit cu pantofii mei.

El îi aminti că era aşteptată neapărat de doamna Ciudin, la ora 5.

— Mama nu m-aşteaptă, şi nu iese niciodată, se tîngui ea cu vocea-i copilăroasă. Opreşte-te, sărută-mi mîna şi iartă-mă că ți-am spus cea dintăi minciună. Te încredințez că e cea din urmă.

Acest ultim pătrar al ceasului lor de despărțire, Naum îl duse în sine ca o vibrare prelungă de lumină. Cînd coborî de la arhondaric în fugă, cu sacul şi bățul, şi ocoli puțin spre singura ulicioară pe care o cunoştea, – mai văzu umbrela, care se aplecă într-o parte. Salută ochiul de la Pocrov, scuturîndu-şi bereta şi se duse să-şi caute căruța tocmită în grabă. Pînă la Tîrgu-Neamț avea un ceas. De la Tîrgu-Neamț pînă la Paşcani, într-o trăsură uşoară cu cai iuți, mai puțin de trei ceasuri. Găsea un tren potrivit pentru Tecuci. În orice caz lua cel dintăi tren, oricare ar fi fost. A doua zi, luni, era acasă. Putea vedea pe tatăl său, colonelul. Îl găsea neapărat, deoarece nu pleca în concediu decît după 20 august. Are să-i explice cît mai simplu; dacă va fi nevoie, cît mai amănunțit, – toate. Între el şi tatăl său era o prietinie de camarazi, – nu putea fi vorba de nici o discuție, deoarece chestiunea pe care se ducea să i-o comunice era ceva personal al său. Asta se întîmplă luni, pînă la prînz. După amiază, trebuie să vadă pe avocatul său pentru suma de bani de care avea nevoie. Avea o parte din banii mamei sale puşi într-o ipotecă de primul rang, foarte sigură. Datornicul ceruse însă o păsuire pentru primul semestru, făgăduind în septemvrie dobînzile pe care trebuia să le achite în april. Dar el avea nevoie imediat. Dacă această afacere nu are o soluție firească şi destul de probabilă, – se pot găsi încă alte zece soluții. Aşa încît va avea banii pînă în

sara zilei de luni sau, cel mai tîrziu, în cursul zilei de marți. În această zi îşi pune în rînduială rufele şi hainele, în două geamandane mari de piele. Are nevoie mai ales de haina neagră. Miercuri, prin urmare, va fi pe drum îndărăt.

XVI
«Ca floarea cîmpului înfloreşte...»

Împrejurările se desfăşurară întocmai, potrivit cu marea-i hotărîre, care-l susținea deasupra lucrurilor şi oamenilor. La Paşcani, trecu din trăsură în tren. Se opri numai o clipă la casa de bilete, unde tocmai cădea ferestruica. El ciocăni scurt şi i se deschise. Îl privi cineva de jos în sus. Se lăsă cercetat, – nepăsător, ştiind în acea clipă că nu i se va opune nici o împotrivire. Într-adevăr, omul cu ochelari plecă fruntea şi primi banii.

Se sui în vagon şi-şi găsi locul. Deci sosirea la Tecuci era fapt împlinit. O parte a faptului era în viitor, însă tocmai de acel viitor era sigur.

Unii oameni intră în accidente şi catastrofe. El zîmbi, căci cea mai simplă apreciere a probabilităților îl făcea să fie ferit de aşa ceva. Mai întăi, desigur că acei oameni îşi întîrzie timpul, îşi schimbă drumul, îşi prefac hotărîrile, se întorc pe căi încîlcite. Au şanse mai multe la loteria nenorocirilor.

El n-avu nici întîrziere.

Găsi însă pe tatăl său bolnav în pat. Îl îmbrățişă şi-l cercetă cu grijă. Se încredință că propria lui traiectorie rămînea neschimbată.

Colonelul avea un uşor acces de *angor pectoris.* Era un fumător neînduplecat, s-ar fi putut zice eroic. Şi semnele luptei lui i se vedeau în petele de fum de la mîna dreaptă, la cele două degete cu care purta țigara, şi-n mustața-i încărunțită prea devreme, – rămasă însă de un castaniu unsuros dedesubtul nărilor largi şi negre ca nişte minuscule hornuri căptuşite cu funingine. Rănile vii nu se vedeau; – se auzeau numai ca un cîntec straniu înlăuntru, cînd Naum îşi apleca urechea asupra pieptului. Acel piept fusese odată tare şi stătuse totdeauna dept, în haina de oştean. Cu toate cusururile lui de violență şi încăpățînare, cu toată puțina cultură, Naum de mult ştia în tatăl său un om deosebit – întăi

printr-o strictă corectitudine, ceea ce numea el onoare, ş-al doilea printr-o pasiune sălbatică a meşteşugului, – socotind oştirea mai presus decît toate funcţiile sociale.

Aşa, cheltuindu-se cu energie pe drumu-i îngust, lăsase în urma lui pe mama băiatului, care murise încă tînără, într-o umbră de tristeţă. Căci, cu un caracter ca al lui, viaţa nu era uşoară. Şi îmbătrînise şi se uscase şi el înainte de vreme, fumînd ţigară de la ţigară. Acuma, în pieptul acela altădată tare, suna un vag zvon de cornuri militare, cîntînd retragerea şi amurgul.

La această observaţie ironică a colonelului, Naum se simţi răscolit de ceva care semăna cu durerea, de ceva care i se punea în cale şi putea să tulbure armonia unor hotărîri.

— Tată, îi zise el zîmbind şi luîndu-i mîna; poţi să fii liniştit, căci de astă dată nu-i decît un avertisment. Poţi să te faci bine şi să trăieşti mai mult decît noi, – numai să voieşti.

— Aşa mi-a spus şi doctorul Rizescu. Şi el fumează ca şi mine. M-a sfătuit să mă las de tutun, – macar să fumez mai puţin. Însă eu cred că trebuie să întrerup brusc. Cu moderaţia nu pot face nimic: abstinenţa e mai uşoară; cu toate că doctorul, probabil ca să mă mîngîie, m-a încredinţat că el nu-i capabil nici de una, nici de alta. Vra să zică ai venit să-mi dai o veste mare. Mi-ai spus-o îndată, între primele cuvinte, – de şi ai pretins c-o laşi pe mai tîrziu, după ce mă cercetezi.

— Am spus eu asta, tată?

— Ce să-mi spui? Am înţeles că te-ai îmbolnăvit brusc la mănăstirea Neamţului, însă de o altă suferinţă. Frumoase locuri: am trăit şi eu odată pe acolo. Spune.

— Întăi trebuie să-ţi iei doctoria.

— S-o iau.

Se aşează bine în perine şi privi atent pe băiat cum îl serveşte. O vagă ironie îi ascuţi privirile şi-i încreţi faţa. După ce înghiţi calmantul, închise pleoapele şi rămase liniştit.

Naum se uită în juru-i ca şi cum băgase de samă o lipsă.

Apoi, cu fruntea întoarsă spre un ungher al camerei, se duse către visul său. Avea în el ceva asemănător covorului din basmul oriental, care-l făcea să se mişte uşor în timp şi-n spațiu.

Colonelul deschise ochii şi puse asupra lui aceeaşi privire.

— Băiete! şopti el c-o modulație monotonă de glas.

Naum rămase neclintit. După cîteva clipe, sunetul îi lovi înțelegerea. Tresări şi reveni spre tatăl său. Îi repetă precipitat, în cîteva cuvinte, de ce a venit. Se găsea într-un ceas potrivit, şi-ntr-o poziție bună, – pe care trebuia să le folosească fără cea mai mică întîrziere.

— Mai ales, argumenta el, după cele dintăi informații sumare, – trebuie să adaog că e copila unui prietin al tău.

— Un prietin al meu! – Ciudin? – Poate. Socoți că asta are vreo importanță?

— Credeam, tată, că-ți aduci aminte de el. E interesant prin maniile lui, adăogi Naum.

— La vîrsta aceea, cînd va fi fost, n-avea nici el manii, nici eu angină. Nu-l mai țin minte. Interesante, dacă vrei să ştii, nu sînt nici alte ştiri pe care vrei să mi le serveşti. De pildă, vrei să spui că e frumoasă. Asta-i o copilărie. Spune cum o chiamă?

— Olimpia.

— Iată ceva precis. Mi-i destul. N-am a mă amesteca în această afacere, care te priveşte, cum foarte bine îmi dai a înțelege. Nu protesta, căci ai dreptate. Crezi că eu am făcut altfel? A, şopti el gînditor, vremea anilor tăi e teribilă! Aş vrea să mai trec prin acel foc şi prin acea cenuşă... Într-o bună dispoziție, cuprinse pe băiat şi-l sărută, regăsindu-se inconştient în el, ca-ntr-un Phönix.

După aceea îl îndepărtă, obosit:

— Acuma, băiete, du-te şi-ți vezi de afaceri. Nistor avocatul ştiu că-i în oraş. Diamant cred că-ți va putea da o parte din bani. Să n-ai nici o îndoială. Astăzi isprăveşti cu ei. Dacă mă fac bine şi-mi încep concediul, natural că am să vin şi eu la

mănăstire, ori la Iaşi, ca să văd pe acel domn bizar care spui că a fost odată copil şi a învățat cu mine în aceeaşi şcoală... Îți cauți şi-ți iei toate actele cu tine, ca să nu mai porți o grijă; însă îmi închipui că n-au să meargă lucrurile chiar aşa de repede, încît eu să rămîn în întîrziere.

— Pînă ce-ți începe concediul, vei fi cu totul bine... răspunse Naum, ferindu-se să deie un răspuns. Căci în privința grabei sau întîrzierilor el statornicise în sine, fără întoarcere, hotărîrea. Nu putea da timpului oamenilor mai mult decît i se cuvenea.

Ziua de luni, deci, se împlini întocmai aşa cum văzuse el încă de pe drum, în căruța care-l ducea de la mănăstire la tîrg. Toate lucrurile care-l interesau, pornite mai demult de un impuls parțial, se mişcau în marginile unei orbite. El şi apărea sie însuşi ca un focar central, căzut deodată din nou între ele, şi orientîndu-le energic spre sine.

Sara şi-o petrecu jucînd şah cu colonelul. În pauze, îi înşiră impresii din drumul lui în munți, început prin Valea Bistriței, între piscuri şi culmi de brădet, mai mult prietineşti, lipsite de măreția sălbătăciilor deşerte. Numai Ceahlăul stă gol şi solitar în peisagiul poetic. Şi-n jurul lui dorm legende preistorice.

Tatăl său era un adversar puternic şi-i cîştigă fără greutate cele trei partide, ceea ce păru a-i domoli şi mai mult suferința. Dar îndată după asta, ascultă distrat impresiile băiatului, scăpătînd din cînd în cînd pleoapele – şi lăsîndu-se iarăşi preocupat de otrava pe care o acumulase în el, an cu an, cu atîta plăcere şi grijă.

Cînd ațipi în odaia cu lumină mică şi fața i se zugrăvi în perini palidă şi ca subt un fum, rămase una din ordonanțe ca să-l vegheze. Naum se retrase, pasiunea lui cerîndu-l singur şi treaz în întuneric.

Marțea o petrecu în tulburare şi hărțuieli. Era ziua actelor, şi unii funcționari bătrîni aveau un obicei nesuferit, de a-l privi prea mult şi prea lung peste ochelari. Şi scriau c-o încetineală nemaipomenită în condici. Mai mult decît atît. Le

venea unora ideea să se oprească la jumătatea unui cuvînt, interesîndu-se deodată despre cel mai mare eveniment al zilei. Naum află astfel despre o studentă americană în vîrstă de şaizeci şi doi de ani.

Încă neştiind că astfel mor oamenii în oraşele mici, la marginile lumii, privea în toate părțile împungător şi cu duşmănie. Fără îndoială că, în schimb, nici el nu era primit cu bunăvoință. De şi era băiatul colonelului şi se ridicase oarecum dintr-o pulbere comună, pe care o simțea iar în nări şi-ntre măsele, – dovedea că-i un străin inoportun şi semeț. Nici ei nu ştiau nimic despre explorările şi descoperirea lui. Aşa încît, stînd numai o clipă laolaltă, rămaseră depărtați şi neînțeleşi şi el se întoarse spre calea sa.

După ce-şi strînse în chingi geamandanele, intră în odaia colonelului, gîfîind încă, şi se aşează pe scaun la căpătîiul lui, ca şi cum dorea să steie. Ca să vadă dacă are vreme pentru asta, îşi scoase ceasul şi-l întrebă.

Tatăl său începu a rîde.

— Du-te, îi zise el. Aici, lîngă mine, n-ai ce face; mă însănătoşez şi fără tine.

— De ce, tată? Mai am vreme pînă la tren.

— Nu cred.

Spusese toate aceste cuvinte cu un aşa glas, regăsind în ochii fiului său umbre trecute, – încît nu fu surprins de lacrimile lui Naum.

Îl mîngîie uşor pe umăr şi-l ținu puțin îmbrățişat. Apoi se despărțiră. Naum se revăzu liber, – aşa cum îi era dorința: liber de acest trecut, pe care-l părăsea fără remuşcare şi fără regrete.

XVII
«Răsar-o vijelie din margini de pământ...»

Miercuri sara intră în mănăstire. Nu era prea tîrziu ca să nu întîlnească din loc în loc oameni, pe cărări, subt arbori, înainte de poarta țarinei. De şi pricepea absurditatea gestului, se apleca necontenit în laturea trăsurii, să pătrundă prin întuneric şi să recunoască silueta Olimpiei. Trebuia să fie îmbrăcată în alb, – şi avea o mişcare ş-un pas care i se imprimaseră definitiv în conştiință. În trei zile dorințile lui reveniseră ca nişte talazuri şi acuma îl copleşeau din nou. Era ritmul unei mări interioare, arzătoare şi fără astîmpăr.

Olimpia nu era nicăieri în lungul drumului, nici în piața slab luminată. Nu putea să fie desigur nici aici, căci nu putea ieşi singură. Dar îl aştepta, – căci şi dorul ei trebuia să fie treaz, ca şi al lui. Părinții ei au intrat în odăi şi s-au aşezat în paturi. Ea aşteaptă în cerdac, cu urechea atentă.

Îşi sui geamandanele în pripă, pe scara cunoscută, ajutat de părintele arhondar. După aceea, nelăsînd să cadă între el şi gazdă nici un cuvînt, nici o privire, coborî în fugă, străbătu cu paşi mari piața şi intră în străduță.

Casa era cu geamurile întunecate, – aşa cum trebuia. Totuşi, undeva în dos, ca-ntr-un adăpost, ferit, lucea un foc, ori o candelă a cărei răsfrîngere rămînea singuratică, părînd că nu arde nimănui. Naum nu băgă dintrodată în samă acest amănunt. Dădu drumul portiței să cadă în clampă şi grăbi spre cerdac.

Nici o mişcare.

«Atunci nu m-aşteaptă, se gîndi el. A socotit că n-am putința să mă întorc aşa de curînd. Dovadă că nu mă cunoaşte. Eu totuşi am crezut în cuvîntul ei. Acuma ce pot face? Căci trebuie s-o văd imediat şi neapărat.»

Aducea în el, greu, tot viitorul cu toate posibilitățile de fericire. Totul o cerea în el pe Olimpia, cu putere mută şi

oarbă, – pe cea vie, nu pe cea din halucinație.

Se sui în cerdac şi se opri lîngă locul ei. Se hotărî o clipă să bată încet la uşă. Dar nu bătu. Pe urmă aşteptă să se deschidă acea uşă – şi să-i apară dintrodată, cu brațele întinse, cu sînul uşor desfăcut: sînul acela asupra căruia făcea, în biserică, semne mărunte.

Se poate cumva să-l fi aşteptînd în locul acela pe care el nu-l mai ştia, unde s-au oprit ş-au stat singuri întăia oară, între flori şi sub cer? Dar pe-acolo au sunat clopotele cailor ş-a trecut trăsura. N-a văzut-o el, – trebuia să-l vadă ea.

Nu. Desigur că e tot în casă.

Atunci îi veni în minte lumina ferită, din umbra din fund a locului. Poate pătrundea dintr-o cămăruță de subt acelaşi acoperămînt; ori dintr-o clădire mai mică, deosebită mai la o parte. Voi să treacă acolo prin cerdac şi găsi calea închisă de un părete. Se întoarse şi coborî în ogradă.

Atunci privi, pentru întăia oară în acea sară, cerul. Era fără stele, amenințător şi îmbulzit de nouri. Fîlfîia ş-un vîntişor răcoros dinspre Carul Mare, de deasupra muntelui Rusu. – Acuma e mai sigur că Olimpia e acasă şi nu-i plecată nicăieri, – căci ea cunoaşte aceste semne, în curînd acel vîntişor avea să crească şi s-aducă ploaie.

Se grăbi spre lumina ferită. Lucea dincolo de-un nuc rotat, în chilia monahului, – aşezată deosebit, în fundul ogrăzii.

Stătu la îndoială: n-avea ce căuta la călugăr. Nu-i rămînea decît să se întoarcă la arhondaric, s-aştepte ziua. Îi trebuia însă măcar o veste despre dînsa. Pe lîngă asta, la sunetul glasurilor, ea are să înțeleagă ce este, şi, însfîrşit, are s-o vadă.

Era încă o încercare de a-i da de veste. Îşi grăbi paşii, nădăjduind şi-n alte complicații: poate stîrneşte un cîne din-cotlonul lui, ori deşteaptă o slugă care doarme pe prispă.

Ograda şi casa rămaseră tăcute. Trecu pe sub nuc, atingînd cu fruntea foile. Bătu în uşă de două ori, apoi aşteptă, cu ochii la geam. Monahul mormăia şi cînta în-lăuntru. Auzind zgomotul, se oprise. Naum îl văzu rămînînd

atent, fără să se clintească. Apoi întoarse capul şi privi pieziş spre fereastră. Îşi făcu semnul crucii, mişcînd furişat braţul. Tînărul bătu în geam.

— Cine-i?

— Deschide, te rog, cuvioase părinte; vreau să te întreb ceva.

Călugărul veni spre uşă ş-o trase în laturi. Întrebă a doua oară c-o voce din cap, – parcă străină de el:

— Cine-i?

— Eu sînt, părinte. Un musafir din mănăstire.

— A! poate vii pentru casă...

— Care casă? Mai ai una?

— Nu, am numai pe asta.

— Tocmai; am venit să te întreb despre chiriaşii cu– vioşiei tale. Abia acum am sosit de pe drum, şi-i văd că dorm. Aveam a le spune ceva deosebit de important, care nu sufere întîrziere.

— Aveai treabă cu domnu Ciudin? Pentru vreo chestie de bani?

— Da.

— Apoi nu-i aici; a venit o telegramă ş-a trebuit să plece numaidecît.

— Ce telegramă? Cine-a plecat?

— Domnu Ciudin.

— Asta se poate. Dar doamna Ciudin şi domnişoara? Dumnealor se află bine?

— Apoi domnu Ciudin a plecat luni. Iar marţi au primit şi ele altă telegramă. Atuncea au luat tot, au lepădat ce nu le trebuia, şi s-au dus. Acuma a rămas casa slobodă. Credeam că-ţi trebuieşte dumnitale, căci am fost lăsat răspuns la afhondaric.

— Părinte, gîndeşte-te bine la ce te întreb şi ce spui. Nu se poate!

Călugărul se dădu un pas înapoi, izbit de mînia fără noimă

a străinului şi de glasul lui schimbat. Uşa căzu la locul ei. Naum o împinse şi intră înlăuntru.

— Nu se poate! răcni el holbat. Trebuie să fie la mijloc o nebunie ori o farsă.

Călugărul se retrăgea subt ameninţare, ca dinaintea unei iazme, căutînd îndărătu-i un cotlon.

Deodată văzu pe străin oprindu-se, răsucindu-se în loc şi izbindu-se în uşă. Voia s-o deschidă din lăuntru în afară şi se izbea într-însa. Apoi o trase spre el, o bătu de părete şi se năpusti cu capu-nainte, în umbră. Intră în cerdacul de dindos şi căzu asupra uşii de-acolo. Avea ceva cu uşile.

— E închisă, domnule, se tînguia monahul, venind după dînsul cu spaimă. O deschid eu, dacă porunceşti; n-o strica!

Umbla în jur cu lampa, – ferind-o cu palma de suflarea vîntului.

— Unde-s? se întoarse cu străşnicie Naum.

— Cine, domnule? Vai de zilele mele! Strici uşa şi mă costă o groază de parale.

— Unde-s? Răspunde!

— Nu-s, domnule, după cum ţi-am spus. Au plecat! Lasă-mă să deschid eu.

Dar uşa sărise lesne din clampă şi opritoarea căzuse în sală cu zgomot. La lucirea din urmă-i, Naum se încredinţă, după cîţiva paşi, că odăile nu mai erau locuite. Divanurile erau strînse, cu lăvicerele pe ele, perdelele lăsate, – şi peste toate un miros de flori veştede uitate în pahare.

Atunci strigă a treia oară spre călugăr, ca şi cum ar fi fost el vinovăţia – ori prăpastia în care căzuse ceea ce căuta. Glasul i se rupse, – dintrodată răguşit. Se prăvăli afară.

S-ar fi putut opri într-o clipă de cugetare. Ar fi putut urmări cercetările într-un cerc mai întins. Ar fi putut presupune că i s-a lăsat un răspuns. S-ar fi putut întoarce pe urmele aceleia care pentru el, în acea clipă, nu mai era decît femeia, adulmecîndu-i urma, spre a o descoperi la capătul unui drum cotit, în lume şi-ntre oameni. Dar era lovit de furia

elementară a cărnii, multă vreme conținută, forță oarbă din aceeaşi esență cu stihiile. Era deşert de orice gînd; îl umpluse o divinitate cumplită, care cerea o jertfă pasionată în acel ceas, fără nici o întîrziere.

Încă nu se dărîmase nimic asupra lui, dar asta trebuia să se întîmple neapărat dintr-o clipă în alta. Ori trebuia să i se desfacă fruntea, ca o schijă în explozie. Încercă încă o dată un răcnet, un sunet fără înțeles şi fără scop. Apoi, ca şi cum, într-o fracțiune de clipă, s-ar fi frînt şi desfăcut, se deşertă de toată mînia şi căzu slab în iarbă, c-un fel de scheunat ridicol.

Monahul – cu lampa stinsă de vînt – se retrăsese înfricoşat şi pusese zăvor la chilie. Între viforul care venea din munte cu biciuiri de ploaie şi între răcnetele acelea şi acel scheunat era o legătură; căci cu adevărat, uneori, demonul are glas şi lătrat, în lucruri şi făpturi în acelaşi timp. Naum rămase singur, în abominația dezolării, încleştat de acea stranie putere pe care o înțelesese cu frică şi cutremur călugărul. Nu mai avea conştiința existenței; totuşi instinctul, din profunzimile ființii, îşi făcea loc, apărîndu-l. Căci ploaia rece, amestecată cu grindină de ghiață, îl izbea. Se încovrigase ca un vierme, cu fața în jos şi cu fruntea în pămînt. Şi-n poziția aceea îl găsiră cu mult mai tîrziu monahii, chemați de părintele Evlampie, după ce spaima lui şi furtuna cerului trecuseră.

XVIII
Cum a dus Dumnezeu pe înecat înspre liman—

Toate acestea le vedea Natanail după ce se întorsese grabnic la Vovidenie, din drumul Pocrovului. Apucase pe-un pripor, după aceea pe o rîpă neumblată, – fără a mai privi îndărăt, umblînd printr-o ceață a sufletului. Acuma sta în chilia fără pat, cu candelă aprinsă subt icoane şi cu cartea deschisă pe masă. Era în picioare. Îşi lepădase în colț, lîngă uşă, bățul şi-şi trecuse palmele peste fruntea umedă.

Atunci văzuse toate. Ca şi cum un glob de sticlă, plin c-un lichid de opal, ar fi pîlpîit, fulgerat. Într-acea clipă veniră toate, nu într-un cortegiu orînduit şi logic, ci împreună şi-n acelaşi timp, totuşi unele suind îndărăt, înălțîndu-se de la sfîrşit cătră început, printr-o asociație de imagini aproape suprapuse. De şi-i păreau ca se rotesc,– toate stătură în clipa aceea. Păliră şi căzură, – lăsînd totuşi în el acea viață străină şi trecută, ca rezonanțele unor ecouri stinse.

Era patima lui din lumea cealaltă, de care-l despărțea negura morții. Căci căzuse desăvîrşit în moarte, după noaptea aceea în care ceruse adăpost pămîntului, ca un vierme. Nu mai ştiuse nimic de el însuşi, – cîtă vreme? I-au spus mai tîrziu alții, din altă lume şi alt veac. Căci el, din acea peşteră, se întorsese pe pămînt ca unul dintre tinerii de la Efes, – nemaicunoscînd pe nimeni, ascultînd altă limbă, privind altă cetate şi auzind pomenindu-se despre alt împărat. Cei ce l-au primit au văzut minunea ş-au dat laudă mare lui Dumnezeu.

I-au spus că a stat în celălalt tărîm optsprezece zile şi optsprezece nopți. Cele douăsprezece ore duble au fost însemnate de atîtea ori de un enorm painjen negru care umbla pe-un cadran fără formă, fără lumină şi coloare. Din arşița acelei stări îi rămăsese foarte vag amintirea lui.

Iar după ce se întorsese, stătuse bolnav o lună şi jumătate fără ca să aibă decît nedesluşit înțelegerea lucrurilor şi oamenilor care-l înconjurau.

Avea lîngă el, la căpătăi, pe Atanasie. Umbra lui subțire se mişca fără zgomot în preajmă-i, călcînd atent cu pantofi de pîslă. Îi punea mîna pe frunte, privind lung în ochii lui măriți, plini încă de pîcla celor neştiute. Aşeza asupra lui ceva răcoritor. Îi lua un braț slăbit ca o strună discordată şi-i ținea mîna într-a lui.

Era ş-un ceas cînd îl hrănea c-o lingură mică de lemn, ca pe un prunc.

El tăcea. N-avea a spune nimic, căci de dincolo nimeni nu se întoarce cu veşti. Iar cele din viața lui de altădată se scufundaseră, ori rămăseseră pe alt țărm. Aşa încît privea ca un copil la toate cîte i se întîmplau, deşteptîndu-se încet–încet.'

Atanasie îi vorbea uneori. Abia tîrziu a început a înțelege ce-i spune. Totuşi tăcea – avînd în el încă o îndărătnicie, ca o drojdie necurată. Se întîmplase cu el ceva, îi lipsea ceva, i se luase ceva. Într-o zi, a treizecea a vieții, îşi aduse aminte şi privi ascuțit înspre călugăr, întorcînd fruntea pe perină.

— Unde-i?

Atanasie se apropie. Se uită la el cu uimire şi în acelaşi timp cu o bucurie pe care foarte rar o cunosc oamenii. Bolnavul primi în el acea bucurie şi acea prietinie pentru totdeauna.

— M-ai întrebat ceva?

— Unde-i?

Călugărul îi căută mîna şi-o cuprinse într-a lui. Se aplecă asupră-i şi-l întrebă cu blîndeță:

— Despre cine vorbeşti?

— Unde-i? Am căutat-o şi n-am găsit-o.

— Vorbeşti despre tînăra care a plecat cu părinții ei? Ai fost găsit în fața casei unde locuiseră.

— Da. Trebuia să-l aştepte.

Vorbea ca despre altcineva. Păru obosit un timp.

— Fii liniştit, îi zise Atanasie. Din cele ce au trecut nu se mai întoarce nimic. Nici umbra lucrurilor nu se mai întoarce.

Într-adevăr, am aflat că s-a întîmplat ceva acelor străini care de mai multe veri găzduiau aici, în mănăstirea noastră. Era un boier, o doamnă, şi copila lor.

— Cum îi chema?

— Nu ştiu. Mi s-a spus. Dar nu mai țin minte.

— Nici eu nu-mi mai aduc aminte.

— Da, precum spun, căci acel boier a fost chemat la Iaşi pentru averea lui, de care era păgubit. Trebuia să-i vîndă tot şi nu-i mai rămînea nimic.

— Îl chema Sever Ciudin.

— Aşa este... se opri Atanasie şi-i puse mîna pe frunte, mîngîindu-i-o.

— Dar Olimpia de ce a plecat?

— A plecat, după tatăl său. Stai cu linişte şi pace. După cum o chema o depeşă. Aşa a voit Dumnezeu să ajungă tîrziu, cu toate că a pornit cu mare grabă, – găsindu-l căzut şi mort de dambla.

— Pe cine?

— Pe tatăl său.

Bolnavul ascultă cu destulă linişte. Apoi închise ochii.

— Dumnezeu a spus cuvîntul ş-a făcut semnul, grăi încet Atanasie, şi ca de un cutremur oamenii slabi au căzut sfărîmîndu-se.

Ochii bolnavului se deschiseră.

— Nu înțeleg ce spui.

— Ba totuşi eu socot că vei înțelege, căci, pînă acuma, optsprezece zile ai fost căzut între morți; şi de treizeci începi a te deştepta, ca să se adeverească încă o dată puterile cele nepătrunse.

— Vrei să spui că eram să mor?

— Eu te-am văzut mort.

— Poate era mai bine, şopti bolnavul, căci mi s-a întîmplat o nenorocire mare.

Atanasie îl privi iarăşi uimit.

— De unde ştii asta? Dacă n-ar fi vrut Dumnezeu să ai cunoaşterea unor asemenea lucruri, nu s-ar fi putut să ştii. Noi, aici, găsindu-ți hîrtiile, am scris la Tecuci ca să se cerceteze şi să se deie de ştire părinților dumnitale. Şi abia după o lună am primit ştirea nenorocirii aceleia, împlinindu-se şi zilele părintelui dumnitale. Pe cînd dumneata, fiind între morți, te-ai întors.

Bolnavul rămase mut. În găvanurile lor adînci, ochii deschişi i se înecară în lacrimi. Ciudat i se pare acuma – că nu-l împungea nici o suferință.

Într-un tîrziu, privi fără prietinie pe Atanasie şi se întoarse cu fața către părete.

Trupu-i rămase slab încă zile multe. Iar în înțelegerea lui, de şi întremată, rămînea încă ceva neîncheiat, o crăpătură pe unde pătrundea întuneric. Acelaşi lucru îl avea şi-n ființă. Fusese desfăcut şi risipit şi-şi mai căuta ceva pierdut. N-avea putere de mînie, de ură, de durere, de disperare. Era totuşi mîngîiat de lumina vieții şi vegeta într-o tihnă care nu venea de la ceva ce era în el, ci de la ceva ce nu era, – de la lipsa totală de suferință.

Îşi mai făcea loc în el o simțire, de curiozitate pentru figura aceea mohorîtă şi ascetică din preajma lui, care avea totuşi fața zîmbitoare. Costumul călugăriei e ceva convențional, – încerca el să-şi explice, – şi acest om subțire şi slab ar putea fi îmbrăcat şi-n alb.

— Nu-i aşa, părinte? Cuvioşia ta ai putea să fii îmbrăcat şi-n alb.

— Fără îndoială, domnule. Precum am fost, căci, în copilăria mea şi-n lumea mea, eu am fost țăran.

— Ş-acuma eşti altul?

— Sînt altul. Şi de-aceea mi se potriveşte mai bine strai cernit. Căci m-am depărtat de lume ş-am venit în pustie. Am părăsit toate ale oamenilor ş-ale veacului, căci sînt zadarnice. Deoarece m-am văzut fără bucurie şi fără plăcere, uscat în mine pentru toate ale lor. Am venit către singurătate şi către

Dumnezeu, umplîndu-mi lipsa.

— După cît înțeleg, ai avut o nevoie, – de şi unii vin aici cum s-ar duce la orice altă îndeletnicire.

Călugărul tăcu.

— Nu-i aşa, părinte?

— Nu ştiu. Legămîntul e numai între mine şi cel căruia m-am plecat. Vor fi fiind alții cum spui. Eu nu-i cunosc şi ei vor da samă. Se vor înfățişa la dreptul județ şi vor sta cutremurîndu-se, apoi vor trece către Demonul minciunii.

— Aş înțelege şi asta, părinte Atanasie.

— Ai să înțelegi, căci Dumnezeu te-a ales să fii al său. Trecînd prin moarte, ai rămas deşert ca o alvie secătuită, în care are să intre curînd o apă nouă.

— Felul cum vorbeşti, părinte, mi se pare comic.

Atanasie fu mulțămit de acest cuvînt pe care nu-l înțelegea şi-l şi uită îndată. Iar bolnavul, mai tîrziu, se feri să i-l mai amintească, – rămînînd totuşi convins că poezia aceasta de cuvinte era un dar ascuns al monahului.

Într-o zi, Atanasie îi puse pe măsuța de lîngă pat o însemnare. Era scrisă în grabă, cu creionul, pe un petec de hîrtie.

— Însemnarea aceasta e pentru dumneata. A lăsat-o, cînd a plecat, domnişoara aceea străină. Era în odaia unde ți-ai suit boclucurile, însă n-ai văzut-o. Părintele arhondar zice că te-ai coborît furtunatic, ca şi cum te-ar fi chemat cineva. Într-adevăr, erai chemat cu mare grabă – pentru ca să se plinească hotărîrile.

Tânărul privea pieziş foaia care fusese îndoită-n patru şi-acuma era desfăcută.

— Spune că se duce, lămuri Atanasie, – ceea ce ai văzut şi dumneata singur numaidecît. Iar însemnarea asta a rămas zadarnică. Şi stă aici ca un lucru fără trebuință. Pînă acuma am ținut-o închisă, – acuma am adus-o, fiind a dumnitale.

Bolnavul o luă. Stătu puțin la îndoială, apoi, ridicînd ochii şi văzînd privirea dreaptă a lui Atanasie, avu o pornire de

jignire şi de ruşine şi o rupse încet în bucăți mărunte care se risipiră ca foiți ofilite de flori. — «Totuşi ar fi trebuit să-i văd şi să-i cunosc scrisul», cugetă el cu îndoială, – ş-avu iarăşi o pornire neprietinoasă pentru monahul acela care vorbea ca un nebun, de şi avea o figură aşa de cuminte.

Din cînd în cînd venea să-l vadă şi să-l cerceteze un doctor nalt şi gras. Era om vesel, şi-l privea cu ochi mici şi negri ca păcura. Revărsîndu-şi pe piept bărbia şi fălcile, rîdea mulțămit, recunoscînd progresele întremării. Într-o zi îi puse mîna pe obraz ca unui copil:

— Acuma ştii cum mă chiamă, colega?

— Ştiu, domnule doctor..

— Cum?

— Calalb.

— Foarte bine. Cum e adevărat că mă chiamă Calalb, aşa sînt de sigur că avem să facem în curînd amîndoi un chef în Tîrgu–Neamț, la Tomovici.

— Da asta mă îndoiesc, domnule doctor. De şi mă văd întrînd în convalescență, simțesc totuşi în mine ceva iremediabil stricat.

— Vorbe şi copilării. Parc-ai fi părintele Atanasie. Nu cumva ai de gînd să te faci călugăr?

Tînărul crezu că trebuie sâ rîdă.

— Ascultă, îi zise doctorul. După ce-ți faci convalescența, aici în cerdac, în fața brazilor, pe o toamnă aşa de splendidă ca asta, te duci ia Iaşi să găseşti ce-ai pierdut; şi pe urmă ai să vii singur la mine să mă cauți, ca să facem cheful. Poate să vii şi într-o tovărăşie, eu nu mă supăr. Să ştii că atuncea pregătesc eu anume vin, care stă în sticlele lui înfundate numai pentru mine. Şi-mi aduce păstrăvi un pădurar de la Pipirig, cu care sînt eu prietin încă din copilărie, căci eu-s muntean de la Pipirig: – de aceea m-am întors aici, ca să mor la locul meu. Noi nu putem trăi la cîmp.

— Cine?

— Noi, muntenii. Noi numai la miroaznă de brad şi la apă

rece. Bună e apa de aici, – însă eu beau mai mult vin.

— De şi eşti medic.

— Tocmai pentru că-s vraci, – cum ar spune părintele Atanasie. Căci nu sîntem stăpîni să facem ce voim, dragă Naum, şi fiecare îşi poartă osînda în sine.

— Adică, oftă bolnavul, suspinînd uşor şi zîmbind, sîntem pulbere sub suflarea marelui ziditor, cum ar spune acelaşi părinte al nostru, Atanasie.

— Aşa-i. Cîteodată el spune bine, crede-mă. Şi află că e un călugăr desăvîrşit, – trăind pentru duh.

Asta îl bucură pe Naum, de şi el n-avea prietinie pentru monah.

În începutul acela tihnit de octomvrie, toamna se făgăduia lungă şi plăcută. Umblau lin funigei, aninîndu-se în pieptenele cetinilor. Iar Atanasie ştia şi alt semn pentru întîrzierea vremii bune, pe care-l găsise scris pe scoarțele din lăuntru ale unei cărți vechi. Căci – anume – coțofenele, adică țărcile, nu se mişcaseră încă din toată lumea spre un loc al lor bine ştiut. Porneşte un vînt înaintea vremii rele de toamnă, şi ele, ridicîndu-se în slavă, plutesc pe el şi se duc aşa cîrduri, cîrduri dese, adunîndu-se în popas la un munte din Balcani carele se chiamâ Paşova Planina. Acolo unde se opresc ele, bătînd fără încetare, creşte iarba Roxil, pe care n-o mînîncă nici un dobitoc, dar e bună de leac.

«Aceea ar fi foarte bună pentru mine... gîndea Naum, în scaunul lui. Căci leacurile acestea, care vin de departe şi mai ales din trecut, au în ele ceea ce lipseşte medicamentelor noastre. Mai întăi oamenii cred în ele, – al doilea le-au descoperit dobitoacele, precum se vede, înainte de venirea omului în lume.»

— Nu-i aşa, părinte Atanasie, că leacurile le-au descoperit dobitoacele înainte de venirea omului în lume?

— Cum e cu putință asta? rîse Atanasie. Şi om şi dobitoc şi leac au venit odată la hotărîrea lui Dumnezeu.

— Se poate înțelege şi asta, gîndi Naum, căci pentru

Dumnezeu nu sînt ceasuri şi zile. Şi oamenii au apreciat lucrările lui după proasta lor ştiință şi înțelegere.

Cînd ridică ochii, văzu coțofenele, adică țărci, zburînd foarte sus pe deasupra brazilor, pe vîntul înălțimilor, spre Balcani, unde creşte iarba Roxil. Atunci se hotărî să plece cît mai curînd la Iaşi, ca să nu-l apuce vremea rea în munte.

Veni un băitanaş palid, cu comanac şi cu pletele retezate pînă în dreptul urechilor. Se opri în dreptul lui Atanasie şi privi spre străinul întors din lumea morților; apoi iar se duse cu ochii negri la călugăr.

— Ce-i, frate Daniil?

— A venit un boier de departe; zice că vrea să-i spuie ceva...

— Cui? Mie? întrebă cu mirare Naum, luminat mai mult decît încălzit de o presimțire.

Băitanaşul făcu semn repede cu capul, de sus în jos.

Nistor, avocatul de la Bîrlad, suia scările în urma lui Daniil, subțire şi uscat, încă vioi şi tînăr, cu toți cei şaizeci de ani trecuți. Se arătă foarte bucuros că-şi găseşte clientul în stare bună. Îi scutură mîna moale.

Privirea lui Naum se întoarse într-o parte, obosită.

— Am auzit că ai fost grav bolnav, vorbi Nistor. Necontenit m-am gîndit la dumneata să vin să te văd, căci nu voiam să-ți scriu într-o chestie ca aceasta.

— Ce chestie?

— Îți explic îndată; e o chestie destul de delicată.

— Poți să vorbeşti şi față de părintele Atanasie, şopti tînărul, plecînd fruntea.

Daniil încremenise mai la o parte, cu gura puțin întredeschisă de mirare şi curiozitate. Monahul, agitînd spre el barba, îi făcu semn să se scufunde în josul, scării.

— Iată despre ce-i vorba, urmă avocatul, rostind precipitat vorbele. Părintele dumnitale, cum am înştiințat aci, la sfînta mănăstire, căci te ştiam foarte grav bolnav şi nu puteam nici nu trebuia să-ți scriu personal, a decedat încă în cursul lunii

august. Era destul de întremat după plecarea dumnitale din Tecuci. S-a ridicat şi-a ieşit în oraş. L-am văzut rîzînd şi bînd bere. Eram alături de el cînd mi-a spus vesel că aprinde ultima ţigară la cel dintăi pahar de bere.

— A început să fumeze iarăşi... şopti Naum, fără să ridice fruntea.

— Imediat, chiar din acea clipă. Şi-ndată după asta a avut încă un atac şi s-a sfîrşit grabnic. Noi ne miram cu toţii, căci îl văzusem atuncea, cu cîteva zile înainte, la berărie. Acuma chestia se prezintă puţintel cam încurcată.

— Care chestie?

— Chestia averii rămase. Căci dumneata nu ştii, şi nici n-ai avut de unde şti, că tatăl dumnitale a lăsat un testament.

— Da. Ei, şi?

— A lăsat un testament, nu însă în favoarea dumnitale. Îţi lasă ceva – însă restul trece în altă parte.

— După cît înţeleg, a făcut o donaţie unei instituţii. N-am nimic împotrivă. Mie îmi ajunge ceea ce mi-a rămas de la mama.

Avocatul clătină din cap, zîmbind nehotărît.:

— N-a făcut nici o donaţie.

— Atunci cum?

— Atunci a lăsat altcuiva. În casa dumneavoastră s-a şi aşezat o doamnă oarecare Vasiliu, care a stat lîngă el în timpul bolii. Dumneata n-ai văzut-o, cînd ai trecut, aşa de grăbit, pe la Tecuci. Dar se afla acolo. Colonelul întreţinea relaţii cu dînsa de multă vreme. Sînt şi doi copii nelegitimi. Însfîrşit, părerea mea este că testamentul se poate ataca.

Naum ridicase ochii, c-o uimire nespusă. Apoi stătu privind ţintă la avocat, – avînd însă înainte-i imaginea tatălui său care-l îmbrăţişa rîzînd şi-l lăsa să plece cu plăcere, socotindu-l pe jumătate despărţit de el, şi aproape străin. Se desfăceau unul de altul; fiecare urmîndu-şi osînda intimă, cum ar fi spus doctorul Calalb.

Îşi murmura, ca şi cum ar fi fi fost singur, ultimul gînd.

— Cum spui dumneata? N-am înțeles bine.

— Nu spun nimica, iartă-mă, domnule Nistor. Mă gîndeam că viața noastră nu-i veselă...

— Într-adevăr, încuviință fără convingere avocatul. Acuma ce părere ai? Să deschid acțiune?

— Nu cred că e nevoie; rămînem aşa cum sîntem.

— Cum? Laşi unor străini casa unde te-ai născut şi ai crescut? Eu n-aş face una ca asta, Doamne fereşte!

— Nu te supăra, domnule Nistor, şi lasă-mă să fac cum mă îndeamnă mîhnirea mea. În acelaşi timp, te rog să-mi faci un loc în trăsura dumnitale pînă la Paşcani.

— Mergi cu mine la Tecuci? tresări cu bucurie avocatul.

— Nu. Mă duc la Iaşi, să caut pe cineva.

Atanasie tăcuse tot timpul, cu pleoapele plecate, petrecîndu-şi necontenit printre degetele mînii drepte cîteva fire de barbă. Cînd auzi hotărîrea plecării, îşi înălță fruntea încrețită, privind fără mirare pe ucenicul său.

«Cel ce rînduieşte plecările rînduieşte şi întoarcerile», cugeta el. Era cu desăvîrşire încredințat că, după orice fel de rătăciri şi dibuiri, acel suflet se va întoarce către pacea sa, ca într-un liman fără vifor. N-avea încă nici un semn, – dar semnele vor veni la vremea lor.

Cu mîna lui îi căută bagajele şi i le coborî. Aşteptă liniştit pe Naum să iasă de la stăreție şi primi şi el salutarea plecării, cu fruntea înclinată şi c-o linişte desăvîrşită, ceea ce uimi întrucîtva pe călător.

«Oamenii se despart prea uşor unii de alții», cugetă el iarăşi, şoptit.

Făcu drumul la Iaşi cu tulburare şi c-o neliniște a imaginației, căutînd să-şi înfățişeze icoanele iubirii lui. Avea în el o răsfrîngere a imaginilor care se creaseră în el în celălalt drum, spre Tecuci, chinuindu-l cu cruzime pînă la zdrobire şi sînge. Acuma se adunau în el şi se asociau fără durerea şi bucuria de-atunci. Resortul lor lăuntric slăbise.

De şi era încă ofilit de boală, găsi destulă putere să umble

şi să caute adresa familiei Ciudin. Văduva Ciudin şi cu fiica sa nu mai erau în Iaşi. După lichidarea averii defunctului Ciudin, fuseseră nevoite să părăsească în ghiarele datornicilor casa cu tot ce se afla în ea – lăsînd să curgă în puhoi şi asta după moşii şi bani; şi plecaseră în Oltenia. Se auzea, nehotărît, că domnişoara Olimpia s-a logodit. A avut, după cît se spunea, nişte aventuri pe la mănăstiri, cu toate acestea se zice c-ar fi găsit un logodnic, cine-o fi acela...

Aceste informații i le dădea o cuconiță simpatică, albă şi moale în costumul ei de dimineață. Era veselă, ames–tecîndu–le şi punîndu-i-le oarecum dinainte. Ca vecină şi bună prietină a Olimpiei mai ales, avea o părere de rău neprefăcută pentru asemenea plecare bruscă tocmai cine ştie unde, la mama dracului...

Pomenind numele fantastic, cuconița zîmbi, – căci pentru ea nu mai era decît o vorbă. În singurătățile de unde venea el, acest sunet reprezenta însă o realitate înfricoşată. Amesteca această observație într-o prelungă şi ostenitoare negură care-i pătrundea în suflet. Ce era de făcut? Nu mai era de făcut nimic. Trebuia să rămîie cu brațele atîrnînd în lungul trupului.

Avea nevoie de o împrospătare a energiei şi pe urmă va vedea dacă trebuie să-şi prelungească mai departe cercetările. După zvonurile pe care le auzise, şi acest îndemn era lovit şi supus uscăciunii.

În mîhnirea toamnei, amînînd mereu reluarea cursurilor, făcea plimbări lungi şi încete, mai aşteptînd ceva, o întîmplare minunată, ca cealaltă. Dar o minune vine totdeauna pură şi neîngemănată şi cere o singură condiție: să n-o aştepți. Cucoana Lucica Cornea îl mai văzu venind o dată şi avu plăcerea şi bucuria să-l informeze că, după cît se aude şi după cît se ştie...

— După cît se aude şi după cît se ştie, e mai mult decît sigur că Olimpia s-a logodit...

În ochii aceia simpatici, Naum păru că surprinde două scîntei maliționase; dar ce putea gîndi acea minte, în dosul

acelor ochi, pe dînsul nu-l interesa. Şi, afară de asta se putea să nu fie nimic adevărat.

De mult paserile schimbătoare îşi făcuseră soborurile lor, hotărînd ploile şi lapovițele toamnei. Naum se simți micşorat şi slăbit şi începu să tuşească. Atunci profesorul său, doctorul Negură, îl sfătui să se întoarcă iarăşi la brad şi la linişte. — O asemenea convalescență primejdioasă nu trebuia întreruptă, – declarase el, privindu-l peste ochelari. Du-te la mănăstirea Neamțu, şi nu mai păcătui!

Bătrînul doctor rîdea, rostind dramatic ultimele cuvinte. Însă Naum era aproape încredințat că întoarcerea lui se găsea în rînduiala firească a împrejurărilor şi fatalității sale.

Astfel, fără uimire, părintele Atanasie îl văzu venind şi-i zîmbi luîndu-i mînile slabe şi subțiri şi strîngîndu-i-le într-ale sale.

Naum se duse să vadă pe stareț. După aceea se întoarse la chilia părintelui Atanasie. Şi cîțiva monahi şi frați veniră îndată să-l privească de departe, spre a se încredința că minunea Celui Prea înalt e în curgerea împlinirii sale.

Cel dintăi lucru plăcut pentru oboseala bolnavului a fost pacea acelei blînde pustii şi a singurătății de iarnă.

Pe urmă, fără a-şi da întru nimic sama, – armonizînd dărîmările lui interioare cu viața cea nouă, înțelese că lucrurile au o logică în sine, numai interpretarea lor diferă, de la om la om ori de la veac la veac. Explicațiile fenomenelor în aparență simple sau simbolice, pe care le găsea în juru-i în acea chinovie de primitivi, nu erau mai prejos decît explicațiile complicate ale oamenilor din cealaltă lume. În fond şi unele şi altele erau convenții. Încă esența explicațiilor arhaice era mai pură şi mai poetică dacă încerca s-o descarce de atîtea forme, de atîta rutină şi frazeologie bizară. Mai mult: formele şi vorbele fiind indiferente, le-ar putea primi, ca să se închidă deplin într-o alinare de care avea tot mai multă nevoie, ca şi cum şi-ar fi simțit foarte aproape moartea, care încheie toate, şi nădejdile şi renunțările.

Trăind astfel acolo, ascultând viforul codrilor şi clopotele,

petrecu iarna, avînd plăcere mai ales pentru sufletul fără minciună şi fără nedreptate al lui Atanasie.

Cînd veni primăvara, se simți întremat şi tusa-i contenise.

Se afla, într-o zi, în cerdac şi se lăsa să-l bată soarele.

Părintele Atanasie veni domol şi se aşează aproape de el, jos, pe treptele scării. Cînd îi vorbea, întorcea capul peste umăr şi-i luceau ochii c-un fel de bucurie ascunsă pe care o primea din lumină şi din lucruri.

— S-aud şuvoaiele în rîpile muntelui... zise el într-o vreme, stînd atent şi ascultînd. Vine şi miros de muguri, adăogi el. Astăzi ți-i mai bine?

— Astăzi mi-i bine.

— Te-am cunoscut şi te-am văzut vesel. Să ştii, frate, că astă-noapte am dobîndit, de departe adusă, acea iarbă cu numele Roxil, care creşte pe-un munte unde se adună țărcile toamna, din toate părțile lumii. Cunoscînd-o că-i de leac şi are să-ți fie de folos, am căutat-o la sihaştri, pe la schituri, dar n-o mai aveau. Atuncea, ştiind că pleacă un monah al nostru în călătorie la locurile sfinte şi pe la mănăstiri în ținuturi depărtate, l-am rugat pe dînsul să mi-o aducă. El s-a dus şi, întorcîndu-se astă-noapte, mi-a adus-o.

— A adus iarba Roxil? De unde?

— A adus-o de la un schit al Sfintei Fecioare, care se găseşte în nişte munți Balcani, precum scrie în însemnarea pe care o cunoşti. Aşa încît el a plecat în ziua sfintei Paraschive, în octomvrie 14, luînd binecuvîntare de la părintele stareț.

— Cum îl chiamă? tresări bolnavul, ca şi cum abia atunci îl pătrunsese uimirea.

— E un călugăr bun, cu numele Valerie, care în cealaltă viață a fost păstor de oi. Deci dobîndind el binecuvîntare, a purces şi a umblat acolo unde l-am rugat eu. După aceea s-a dus la Prodromul Sfîntului Munte şi la alte schituri şi mănăstiri din singurătăți. Şi luînd de pe unde a fost un frate, de neamul său bulgar, s-a întors cu bine, după ce a umblat o

sută optzeci şi două de zile.

— Şi de ce a adus pe bulgar?

— L-a adus. Căci şi acela e un monah care umblă precum a umblat el. Este între noi obicei ca să umblăm, spre a vedea pe alți frați monahi cum petrec, ce lucruri şi obiceiuri sînt la ei, cu ce se hrănesc, ce fel de dobitoace au, ce icoane făcătoare de minune se află în aşezările lor. Şi după ce vedem toate, luăm lemn de chiparis, rădăcini şi flori uscate, şi ne întoarcem la locurile noastre cu pace...

Călugărul tăcu, întorcînd puțin fața, ca şi cum ar mai fi aşteptat o întrebare, stînd gata să răspundă. Însă bolnavul rămăsese tăcut. El de mai înainte aflase ceva nedesluşit de aceste călătorii misterioase, necunoscute oamenilor din lumea cealaltă. Acuma, dorind să vadă pe cel străin şi pe cel ce fusese cioban, neînțelegîndu-se între ei decît prin semne şi călătorind alături ca doi frați atîtea zile, săptămîni şi luni, – visa, mişcat, închipuindu-şi toate. Căci imaginația rămăsese în el încă nestricată.

Aceşti călători cerniți apar foarte rar în tîrgurile celorlalți oameni, – a europenilor, cum îi numea atunci, pentru întăia oară Naum. Neapropiindu-se decît cu mare sfială de trenuri, umblă mai mult pe jos sau cu vehicule primitive. Cînd ajung la țărmul mării, intră în corăbii cu pînze. Trec fără supărare peste graniți, găsesc primire în colibele oamenilor care se îndeletnicesc cu meşteşugul pămîntului şi-al vitelor, şi, ferindu-se de îngrămădirile cetăților, străbat, pe căi grele, la mănăstirile din pustii. Umblă fără contenire sub mîna lui Dumnezeu, tot aşa de încet ca şi-acum douăzeci de sute de ani, îşi poartă ca melcii tot ce-i al lor în spate, trec mări şi rîuri, codri şi deşerturi şi ajung unde le-a fost porunca.

În lumea aceasta, în care se născuse pentru a doua oară printr-o durere proprie, el mai avea însă încă multe de aflat, cum a început a vedea nu mult după aceea, începînd o adevărată ucenicie şi învățătură nouă.

Căci lumea aceea primitivă rămăsese, în multe privinți, cu

complicații pe care nu le mai cunosc şi le-au uitat oamenii cetăților. El trebuia să cunoască şi să învețe semne şi sunete în legătură cu cîteva mii de noțiuni care erau despărțite de ceilalți şi închise pentru ei. Numele plantelor şi copacilor, al gîngăniilor, al zburătoarelor şi fiarelor. Cu fețele lor schimbătoare, cu umbletul lor, cu modulațiile glasurilor, cu urmele paşilor, cu tot ce era al lor în amănunte, – toate trebuia să le ştie cu mirare, apropiindu-se prin ele de minunile neistovite şi veşnice. Un om al acestei lumi întîrziate n-are simplificările civilizației – cu unelte, aparate şi maşini care au făcut pe cei ce le fabrică ori le întrebuințează să piardă legătura cu natura şi misterul ei primordial. Primitivul trebuie să cunoască semnele vremii după vînturi; şi, după alte cunoştințI mai amănunțite, pe balaurii furtunilor, grindinilor şi marilor prăpăstii de nouri. Ceasul îl învață după soare. N-au chibrituri, n-au busolă, deci trebuie să ştie să producă singuri focul şi să se orienteze. Şi trebuie să poată să se hrănească, atunci cînd nevoia cere, cu rădăcini şi poame sălbatice. Trebuie să ştie a prinde peştii cu mîna şi a găsi pe pămînt, sub cetini dese, ouăle găinilor sălbatice. Vitele nu le jertfesc, căci îi ajută la muncă, şi arar se înfrupta din carnea unui june rupt şi stricat de ghiara ursului. Ştiu să numere şi să socotească după alte sisteme; încheie carul, întocmesc pîrghia şi clădesc casa după învățături care se regăsesc în fundurile Asiei, unde calcă piciorul acelor monahi pribegi; şi în stațiunile preistorice, unde se coboară nişte oameni mirați şi cu ochelari mari, neştiind că foarte aproape continuă a trăi urmaşi asemănători cu cei din acele morminte. Aceştia de acum n-au găsit de cuviință încă să adopte oala de fier, ci urmează să-şi fiarbă hrana la vetre libere, în oale de lut, unii acceptînd numai arama şi bronzul. Dînd la o parte invențiile lumii nouă, care nu sînt esențiale vieții, nici nu-i aduc fericire, lui Naum i se părea că găseşte aici adevărata etapă a eliberării omului, cu o vastă scară de cunoştințI şi descoperiri, acumulate în serii de milenii. De aceea aveau cunoştințI mai multe şi mai sigure, noțiuni diverse pînă la

mari şi tainice adîncimi. Eresurile şi înşelările lor erau cu mult mai puține decît adevărurile, care erau nesfîrşite. Chiar demonii, farmecele şi miracolele nu erau o absurditate cum socotise el, fără replică posibilă, în cealaltă viață. Ci erau aspecte ale fenomenelor vieții, care aveau alte semne, alte nume şi alte explicații decît în lumea din care ieşise el.

Astfel s-a produs începutul uceniciei lui, după care s-a absorbit şi s-a adîncit definitiv într-un esoterism propriu şi în renaşterea-i minunată. Căci era o adevărată minune pe care Dumnezeu o pregătise cu grijă, cum spunea Atanasie; aşa cum în alte zile şi veacuri făcuse şi pregătise alte minuni, fără ca oamenii cei mulți să le vadă, ori, dacă le-au văzut, să le înțeleagă.

XIX
În liniştea pădurii, trăia ş-un biet lup

«Erau ochii ei vicleni; cred că nu m-am înşelat», îşi zicea Natanail, stînd în picioare în chilia lui.

Îi rămăsese, între toate, încredinţarea dintăi, că tovarăşa din acele zile aşa de depărtate nu-şi păstrase cuvîntul jurat. Ieşise ca din pămînt asupra lui, tulburându-l. O urmase pe o cărare arzătoare, rămăsese în urmă şi se cufundase în moarte. Ea se dusese înainte fără să-l privească, cotise pe alte căi, în lumea cealaltă; nu mai era între el şi ea decît spuza impalpabilă a unui vis. Văzuse tulbure toate în globul de opal – ca şi cum se răsfrînseseră acolo imaginile îngropate în el, trezite de un semn. Imagini şi gesturi care erau numai umbra fumului unor imagini şi gesturi pulsînd de sînge şi cutremur: toate arseseră, lăsînd în el o urmă de venin, – foarte puţin, atît cît trebuia ca să dovedească realitatea trecutului. Altfel nimic din ce fusese el nu mai exista, căci era altul.

Plecîndu-se încet-încet unei discipline nouă şi acceptînd pentru viaţă explicaţii care năşteau dintr-o nouă economie fizică, trecuse la toate concesiunile trebuitoare păcii definitive. Texte, rugăciuni şi ritualuri se aşezaseră ca o umbră protectoare peste zilele şi ceasurile lui. Pentru sufletul lui rănit, dezamăgit şi îmbătrînit înainte de vreme, radia din ele o poezie pătrunzătoare. Fusese însfîrşit surprins şi de fapte nouă, – căci, de cînd era duhovnic, mînile lui pipăiseră şi alinaseră suferinţi adevărate. Credinţa îi apăruse atunci, în prima clipă a realizării, ca cea mai înfricoşată dintre toate minunile umanităţii, deasupra tuturor descoperirilor şi invenţiilor materiale. Căci cuvîntul său şi atingerea sa putuseră suprima durerea.

Prestigiul pe care-l avea învierea sa, cum îi spunea Atanasie, şi situaţia lui materială, care-i îngăduia să ocolească mărunţişurile meschine ale obştei, îl ţineau ridicat

şi-n propriii săi ochi.

În tihna aceasta a misticismului său veneau acum să-l înțepe amintiri, – un soi de vietăți stranii şi duşmane pe care el le credea înlăturate, însă care trăiau un fel de viață proprie. Erau amintirile evadate ale unor fapte care trecuseră prin acel trup şi-l zguduiseră atît, încît, era să rămîie împrăştiat şi mort în pulberea pămîntului. Pentru el deci se ridicaseră ochii aceia şi-l priviseră de jos cu uimire; cunoscîndu-l, – de şi se înşelau.

Olimpia nu ştia prin urmare nimic de soarta lui.

Fără îndoială că are să-l caute. Poate ar fi fost mai bine să-şi urmeze drumul ei nainte; – însă nu-l va urma şi se va opri, căci în acei ochi încă frumoşi, veniți din lume în singurătate, lui i se păruse că a surprins ceea ce se chiamă curiozitate, adică demon al nelinişstii. Fiind femeie, aceea care se chema şi pentru el Olimpia va veni aici, privind în juru-i fără scop şi fără rost şi părînd uimită.

Acea clipă o aştepta ca pe-o încercare pe care n-o merita. Va trebui să asculte întrebări şi să deie răspunsuri. Ce întrebări şi ce răspunsuri mai pot fi bune pentru el?

Nu înțelegea de ce-ar trebui să aştepte acea clipă. Nesimțindu-se în stare să privească dîrz ori să facă un semn de înlăturare, – găsi că mai este o cale care l-ar scuti de sforțări şi tulburare.

— Paramoane! chemă el încet, înturnîndu-se spre uşă.

— Aici sînt, părinte, răspunse ucenicul, venind cu grabă la poruncă.

— Ascultă, Paramoane. Pregăteşte traista noastră cu mîncare. Ia pîne şi brînză de aceea pe care o mai avem de la Mănăilă Baciul, care ştiu că-ți place ție. Pune şi legume, după rînduială, şi cîteva pere coapte. Umple ulciorul cu apă. Ne ducem să începem cositul în poienile ce sînt în sama mea. Nu uita cutea, ciocanul şi batca. Avînd deosebită grijă pentru mîncare, să nu cumva să uiți coasele, Paramoane.

— Sărut mîna, părinte; n-am să uit nimic şi am să

îndeplinesc toate, după cum îmi porunceşti, răspunse ucenicul.

— Şi să înfingi, Paramoane, un băț în pămînt înaintea uşii, ca să vadă cei ce vor veni că nu sîntem acasă şi să se ducă ori să ne aştepte. Astăzi ar face mai bine să se ducă decît să ne aştepte. Am uitat să-ți spun că trebuie să hrăneşti cățelul.

— Părinte Natanail, nu puteam să uit, pentru că a venit el singur, să ceară. I-am dat, – ş-acuma doarme. Asta arată că şi cuvioşia ta ar trebui să te hodineşti, căci astă-noapte pot zice că n-ai dormit…

— Dacă ți-a fi somn, Paramoane, şi-i fi prea trudit, te-i culca subt o umbră de stejar, c-o pală de iarbă căpătăi. Acolo dormi mai bine decît aici. Nu uita, iarăşi, să duci şi pe Țubichi să doarmă acolo.

— Merge el singur, părinte, căci ne simte cînd plecăm. Cățelul acesta e un şpion cum nu se mai află pe lume.

Natanail încercă să rîdă; dar se opri, căci îi apăruse în simțurile adormite imaginea de altădată a Olimpiei. Aceea însă nu mai era, – se stinsese. Voi să şi-o înfățişeze pe astălaltă, aşa cum îi fulgerase în acea dimineață. Nu putea să adune în imaginație decît ceva nedesluşit. Poate-ar trebui s-o aştepte; căci în forma aceasta nouă şi întrucîtva schimbată, asemănătoare totuşi celei vechi, trăise şi vibrase pasiunea tinereții lui. «Zădărnicii, murmură el mişcat; lucruri trecute şi întoarse în aburul neființii lor.»

Luîndu-şi toiegelul, păşi pragul, cu Paramon alăturea şi cățelul după dînşii. Avea pe față o lipsă de sînge, pe care ucenicul său i-o mai văzuse de cîteva ori, cînd suferea de piept, în unele toamne cu negură, – ş-o încrețitură de suferință şi mîhnire.

După ce ieşi pe portiță, porni pe cărare la dreapta, înspre Pocrov.

— Nu mergem la poienile noastre, părinte?

— Se-nțelege, răspunse Natanail; ai dreptate; mă gîndeam la altele…

Ocoli cu hotărîre înspre stînga, scuturîndu-şi fruntea şi pletele subțiri, uşor încărunțite.

— Aşa-i, ai dreptate, noi ne ducem la poienile noastre. Ai luat coasele şi toate cîte ne trebuiesc? Aşa, – foarte bine.

— Am luat toate, îngînă Paramon, privind cu grijă epre stăpînul său.

Trecură îndată vâlceaua, lăsînd în urmă bisericuța Vovideniei, cu chiliile ei paşnice, – ca nişte pui împrejurul cloştei lor, cum obişnuia a zice poetic Paramon.

De astă dată observația nu trezi atenția lui Natanail. Mergea domol, spre umbra pădurii – şi din urmă veni bătaia de toacă a ceasului 11. Sunară şi clopotele. Soarele lovea cu mare putere şi strălucire. Îşi şterse cu mînica umezeala de pe frunte. Apoi, a doua oară, trase dintr-un buzunar din lăuntru o naframă subțire cu horbotă. Era un dar al unei femei dintr-un sat din munte, care căzuse zdrobită în chilia lui, pentru mari suferinți, plecînd fruntea şi cerînd alinare. Erau suferinți şi chinuri de dragoste, – de şi ea le învăluia şi le ascundea. — Aceste muieri subțiri şi cu ochi împungători ale muntenilor sînt dintr-o rasă nebună şi pătimaşă! — Îşi şterse fruntea cu naframa şi răzbătu în cea dintăi poiană. După aceea merse prin umbra străpunsă de lumină.

Ajungînd în locul lui depărtat şi ferit, se opri. Se uită la stejarii singuri; apoi păşi mai departe, către cei doi mesteceni cunoscuți. Îşi lepădă subt ei haina de deasupra şi rămase într-alta, mai sprintenă şi mai scurtă. Îşi legă fruntea şi părul cu naframa, lăsînd comanacul peste celelalte boclucuri. Primi de la Paramon coasa, ş-o ținu în stînga cu toporîştea în pămînt, ca să-şi facă semnul crucii cu dreapta; apoi scuipă în palme – cum cerea acelaşi ritual mecanic – şi începu să tragă prin iarbă cu lama curbă şi scînteietoare. La fiecare fîşîit ritmic, florile felurite şi spicele fine se cumpăneau şi se culcau în stînga. Înfloriseră dimineața şi mureau în soarele amiezii.

Din cînd în cînd se opreau, scoteau din tioc cutea umedă ş-o treceau repede peste ascuțişul oțelului, cu sunete subțiri

care săgetau zvîcnit spre văi. Şi iar porneau, legănîndu-se mlădios şi păşind o dată scurt după fiecare mlădiere.

După ce culcară două brazde lungi şi paralele, se întoarseră încet spre mesteceni, cu obrazurile aburite. Natanail se simțea mai ostenit decît în alte rînduri. Se lăsă lîngă ulciorul cu apă.

Paramon desfăcu lama lui din toporîşte, înfipse batca în pămînt, se aşeză şi el alături pe-o coastă, rezemat în umărul stîng, şi începu să bată ascuțişul coasei cu ciocănaşul, stînd atent şi cu nasul neclintit asupra acestei lucrări.

Cînd isprăvi, ridică fruntea şi văzu pe starețul său stînd neclintit cu fața în sus, sub pletele luminoase ale celor doi copaci. Brațul drept îl avea aruncat în laturi, mîna stîngă îi era adusă peste piept, în dreptul inimii. Avea ochii închişi şi părea că doarme. Se sculă cu fereală, desfăcu ş-a doua coasă şi o ciocăni, în acelaşi ritm monoton de cîntec.

Cînd isprăvi, se întinse o pauză mai lungă de tăcere. Ca într-o subită tulburare, Natanail tresări şi deschise ochii.

«Nu dormea, îşi zise cu plăcere Paramon. Cine ştie ce vedea el, acolo unde noi nu putem vedea încă nimic.»

— Ce este, Paramoane? N-a venit încă nimeni să mă cheme?

— Nu, părinte Natanail, n-a venit nimeni.

Atunci Țubichi se sculă din locul lui de lîngă tarhat, înălță nările şi primi înştiințare pe adierea vîntului. Lătră de cîteva ori fără mînie, întrebînd cine este.

Ochii negri şi mari ai ucenicului crescură şi mai mult. Zîmbi, întinzînd urechea, căci simțea glasuri, departe încă, pe cărare.

— Ba vine cineva! hotărî el, întorcîndu-se cu admirație spre monah.

Starețul însă părea nelinişţit, şi el nu înțelegea de ce. Se înălțase în picioare şi-şi căuta comanacul şi rasa. Se zăriră, printre stejarii rari, în altă poiană, haine albe. Atunci se linişti şi se aşeză la locul său.

— Sînt slujitori de la vite, lămuri Paramon.

Erau doi băitanaşi – desculți şi cu pălării pleoştite ca nişte ciuperci în cap. În mîni purtau bețe grele crestate şi înflorite cu cuțitul. Se opriră. Apoi, după ce recunoscură pe Natanail, veniră la el, se închinară şi-i sărutară mîna dreaptă pe rînd.

Călugărul tăcea, întîrziind să-i întrebe. Paramon le făcu semn să vorbească.

— Ne-a trimes un boier, vorbi unul din ei care părea mai mare.

Natanail întoarse fruntea.

— Ne-a dăruit cîte-o țigară. Era un boier bătrîn şi bea şi el dintr-o țigară. Ne-a dat s-aprindem. Ne-a întrebat dacă ştim unde-i cuvioşia sa părintele. — Ştim. Coseşte cu fratele Paramon, într-o poiană. — Atunci duceți-vă, zice boierul, şi spuneți-i aşa că este un domn de la Bucureşti, care vrea să-i spuie ceva. Şi dacă poate, să se întoarcă după amiază acasă. Îi poftesc să vie numaidecît – ş-am să trec după amiază pe la Vovidenie.

— Asa a spus?

— Da.

— Şi era singur?

— Era singur. Ne-aşteaptă să ne întoarcem şi ne mai dă cîte-o țigară. Da cuvioşia ta să nu crezi că noi am lăsat vitele de capul lor. Le-am lăsat în sama altor băieți. Ş-acuma ne-ntoarcem îndată cu răspunsul.

— Bine, zise Natanail.

— Să ne-ntoarcem si să spunem asa: bine?

— Da.

Băitanaşii se întoarseră, urmăriți cu atenție de botul cățelului. Natanail răsuflă prelung pe nări şi se lăsă iarăşi pe maldărul de iarbă.

Nu rămînea îndoială. Era un mesager din partea ei, – atacîndu-i liniştea. Poate va trebui s-o vadă, – însă teama care însoțea această idee rămînea într-însul statornică.

— Paramoane, zise el către ucenic, trebuie să începem

iarăşi. Acuşi se face sară.

— Da, părinte. Pot începe şi eu singur, căci nu-s trudit şi-am dormit bine.

— Ba am să mai dau jos şi eu macar o brazdă.

După un ceas, gustară puțină brînză şi pîne neagră, stînd într-un genunchi, lîngă ulcior, sub mesteceni. Lui Paramon, pe lîngă zahar, îi plăcea mai ales ceapa, – şi ospătă din una, mare şi frumoasă, după ce-o zdrobi cu pumnul. Apoi părintele răspunzîndu-i că nu bea apă, – deşertă el singur o parte din ulcior.

— Paramoane, îi zise monahul zîmbind, tu toate le faci cu plăcere şi bucurie a simțurilor, ca şi ceilalți oameni din lume.

Ucenicul se ruşină, punînd nasul în pămînt. După aceea îşi şterse îndesat gura cu palmele şi se ridică la treabă.

Într-un tîrziu, Natanail se opri la capătul din vale al brazdei şi întorcîndu-se spre păduri şi spre soare, ceti ceasul trei. Era o arşiță mare şi apăsătoare în văzduh – şi se iscase un nour de dincolo de asfințit. Pînă ce urcă încet la deal, sub poiană, nourul crescu, – îl împinseră şi-l răsfirară în cer tunete depărtate. Îndată începură de pe costişe să chiuie cositori, fugind pe cărări spre adăposturi, cu coasele înălțate în mîna dreaptă şi cu trăistile şi sumanele în stînga. De pe coasta depărtată de dincolo, peste şesul Nemțişorului, răspundeau alte chiote şi răcnete, şi oameni mici fugeau la deal.

Aceste semnale şi chemări domolindu-se, sosi cu mare repeziciune şi oblic ploaia din munte. Trecu sunînd peste păduri. O clipă luci soarele. Apoi veni altă ploaie mai deasă, întunecînd lumina. Stejarii stăteau neclintiți, ca nişte corturi verzi, în poiană, şi-n frunzişul lor fîşîiau dulce picăturile.

Văzduhul se răcori. Ploaia se duse ca un fum spre cîmpii depărtate şi cerul începu să se însenineze. Dar monahul şi ucenicul său rămaseră încă o vreme în adăpostul lor, privind spre curcubeul care apăruse foarte aproape, în marginea pădurii.

«Trebuie întâi să soarbă toată apa de pe fînaț... se gîndea Paramon. Acum intrăm în iarbă ca-ntr-o baltă.»

Dintr-o poiană din lăuntrul pădurii, veniră pînă la ei sunete înăbuşite de tălănci. Natanail le ascultă un timp, socotindu–le depărtarea. Zise cătră ucenic:

— S-apropie oi de-a lui Mănăilă.

— Aşa este, răspunse ucenicul, atent şi el. Au suit de la cerbărie în poiană, la stîna cea veche; au venit spre noi ş-acuma se depărtează iar.

Călugărul ascultă iar sunetele şi picurările.

— Aşa este, – încuviință el. Pînă ce se zvîntează iarba, eu zic, Paramoane, să intrăm în pădure, cătră ele, să dăm un răspuns lui Mănăilă, pentru caşul despre care am vorbit cu dînsul. — Poate-i pregătit şi-l putem lua.

Paramon potrivi în crengi ciumpăvite, pe trunchiurile mestecenilor, boclucurile lor şi coasele. Lăsîndu-le în sama copacilor, pătrunseră în pădure pe subt arcul curcubeului, care se stinse imediat după trecerea lor. Răzbătînd pe o cărare bine cunoscută, de şi era de mult necercetată şi pădurea o ascunsese cu îngrijire, – se apropiară de tălăncile oilor.

Le auzeau aproape. Mai trebuiau să coboare într-o rovină adîncă şi să suie malul celălalt, foarte oblu, printre trunchiuri dărîmate şi încurcături de crengi. Tocmai suiau, cățărîndu-se şi făcîndu-şi cu greu loc, cînd tălăncile se zbătură cu spaimă în două răstimpuri apropiate. Un zăpăit furios de cîne izbucni îndată după aceea. Ş-un răcnet de om – gros şi prelung – cu mînie şi îndîrjire îndemna cînele, – părea că se apropie şi se depărtează, după mişcările încîlcite şi cotite de fugă printre brazi şi tufărişuri.

— E glasul lui Mănăilă, zise Paramon, lăsînd în urmă pe monah şi răzbind cel dintăi deasupra, pe mal.

Nu se vedea încă nimic, dar s-auzea cînele apropiindu-se. Şi glasul chiuia şi hăulea cu disperare.

— Să ştii, zise încet, cu aținare, Natanail, şi asculta foarte

încordat, răsucindu-se şi privind prin desime, – să ştii c-a dat lupul în oile lui Mănăilă.

— Asta trebuie să fie, aprobă cu linişte Paramon; alta nu-i!

În acelaşi timp, între ei, cățelul deodată se zbîrlise, mîrîind c-un glas străin pe care atunci întâia oară îl găsise în el şi-l întrebuința. Îi crescuseră pe şira spinării țepi de arici. Se trăgea încet înapoi, însă nu cu frică, ci c-o mare mînie stăpînită.

— Lupul! suflă deodată Paramon, înăbuşit, şi feri în laturi.

Şi el şi Natanail se aplecaseră cătînd între sfărîmăturile din jurul lor crengi groase, negre şi răsucite, – arme în aparență formidabile. Le ridicară deasupra capetelor, aşteptînd pe duşman.

Sălbătăciunea nu venea cu grabă; căci aducea un cîrlan destul de greu şi de lînos. N-avusese vreme să-l zugrume şi-l tîrîia de grumaz, făcînd salturi scurte şi oprindu-se din cînd în cînd ca s-asculte. Venea drept spre rîpă, spre cărarea ştiută, care era ş-a lui. Simțind ceva într-acolo, se oprise o clipă, cumpănind o orientare nouă. Atuncea îl ajunse din urmă Dîrlău, cînele lui Mănăilă. Lupul lepădă cîrlanul, îi dădu o lovitură scurtă de colț sîngerîndu-l la gît şi lăsîndu-l încîlcit în spini, – şi făcu față. Dulăul îl izbi cu ragila. Dar dihania avea, în gura enormă şi roşie, cuțite agere. Ajungînd pe duşman cu ele, se scutură şi rămase cîteva momente liberă. Îi crescuse şi ei dintrodată coamă, care-o făcea mai naltă; şi cînd se răsuci, cu ochii sîngeroşi, cercetînd cel mai bun loc de trecere, apăru ca o fantomă a umbrei, mînioasă, înfricoşată şi tristă în acelaşi timp.

Dintre călugăr şi ucenic, țîşnise dintrodată, pe neaşteptate, şi Țubichi. Era cu mult mai mic decît lupul, decît dulăul cel flocos şi decît cîrlanul, dar avea în el un avînt de explozie ş-un curaj eroic. Sări în coasta stîngă a lupului şi aproape în aceeaşi clipă fu în dreapta lui, şi iar săgetă în stînga, încolțind scurt, ferindu-se şi revenind; pe cînd Dîrlău se izbea în aceeaşi vreme, răzbătu spre ei şi Mănăilă, cu

baltagul. Paramon şi Natanail se mişcară şi dînşii.

Baciul lepădase de pe el toate pe cărare, şi glugă şi saricâ şi căciulă. Mînicile cămăşii slinoase îi fugiseră spre umeri. Şi pregătea, gîfîind, baltagul în mînile-i mari, încordîndu-şi braţele.

— Nu-l lăsa, măi Dîrlău! Ţine-l, măi! strigă el gros şi răguşit.

Se poticni cu mirare. Vedea altă dihanie mică, care ţupăia şi lovea de pretutindeni, muşcînd scurt, lăsînd şi iar apucînd, cu mîrîituri izbucnite şi subţirele. Cînd zări mai încolo pe călugăr şi pe ucenicul său, înţelese, şi se minună în sinea lui mai mult decît de orice pe lumea asta. Dar n-avea vreme de pierdut, şi se năpusti cu străşnicie, potrivind bine şi la vreme lovitura cu baltagul.

Nu putea avea decît o singură clipă scurtă, cînd apărea în lumină, din rostogolirea înfricoşată cu dulăul, capul mare al dihăniei. Atuncea îl păli. Aşteptă iarăşi şi mai dădu o lovitură, mai îndesată şi mai sigură, căci fiara slăbise. Fălcile lui Dîrlău o fixară cu grumazul la pămînt şi baciul, opintindu-se a treia oară, îi zdrobi ţeasta. Atuncea se linişti şi Ţubichi şi rămase privind ţintă şi cu mînie spre duşmanul pe care credea că-l doborîse el. Cînd îl observă tresărind, se mai zvîrli o dată în el.

Lupul pieri între oameni şi cîni fără să deie nici un glas şi nici un sunet. Intră c-un fel de demnitate în liniştea morţii.

Natanail avea pentru întăia oară înaintea lui asemenea privelişte. Fu cutremurat ca de o durere pe care de mult n-o încercase. Îl străbătea o simpatie pentru pasiunea şi îndîrjirea măreaţă a fiarei. Deodată căzuseră şi se stinseseră lîngă el.

Baciul deschisese cu cuţitul beregata cîrlanului; apoi îl luă de-un picior, tîrîindu-l mai departe în cărare. Zise spre călugăr:

— Ţi-aş da şi dumnitale, părinte Naftanail, un hartan; dar ştiu că nu mînînci carne.

— Mulțămesc, moş Mănăilă; eu veneam pentru caşul de care am vorbit: să-ți aduc aminte.

— Acela este şi vine la vremea lui, părinte, să n-ai nici o grijă.

Dădu din cap, privind spre Țubichi, ca la o minune a lumii.

— Părinte, eu aşa poznă n-am văzut de cînd maica m-a făcut... hotărî el. Eu n-aveam în aşa cotei nici o credință, şi văd că-i întocmai ca şpirtul care-mi place mie. Bre-bre-bre!

Îşi clăti într-o parte capul şi se duse cu cîrlanul. Natanail veni pînă la marginea rîpii, apoi se întoarse şi mai privi o dată spre lupul mort, ca şi cum rămăsese lîngă el ceva al său.

— Să mergem, Paramoane, zise el încet. Eu am uitat că-n după-amiaza asta mă aşteaptă acasă cel ce mi-a trimes răspuns.

XX
«Unde nu-i durere, nici întristare, nici suspin...»

Paramon ocoli prin poiană, ca să vadă dacă mai are vreme şi putință să lucreze, rămînînd să aducă el toate boclucurile. Natanail se întoarse de-a dreptul la schit, purtînd ca pe o ființă nelinişştea pe grumazi.

Căsuța era singură, în lumina înclinată a soarelui, cu bățul înfipt înaintea scării cerdacului. Nu-l aştepta nimeni. — Trase din pămînt bățul şi-l rezemă de un stîlp, pe cînd urca pe gînduri treptele.

Țubichi îi trecu printre picioare, vioi şi vesel. Coborîndu-şi spre el privirea, monahul îşi aduse aminte de crîncena şi muta pieire a fiarei, şi nemulțămirea aceasta, revenită iar, se amestecă cu mîhnirea lui intimă.

Ar fi dorit să găsească o urmă, ori o veste, – totuşi era mai bine aşa cum voise şi nădăjduise de la început. Oftînd prelung, cum avea de mult obişnuința în cugetele şi preocupările lui, se duse la cartea deschisă pe măsuță. Dar painjenii slovelor nu i se arătară din întuneric decît mai tîrziu.

Începu să cetească murmurat, – cînd scăpă soarele pe uşa deschisă. Nu mai era mult pînă la ceasul asfințitului. Întorcîndu-se către dunga dreaptă de lumină, o văzu deodată dispărînd, parcă ar fi trecut peste ea un nour. În prag i se arătă o figură străină.

Era Olimpia Mironeanu, cu fruntea goală şi părul acoperit numai pînă la creştet de un văl fumuriu, care i se grămădea încrețit pe umeri. Avea un zîmbet care semăna cu cel de demult. Şi în zîmbetul ei era amestecată şi teamă, căci poate se ştia şi se simțea încă vinovată. Cu stînga îşi ținea vălul la piept. Cu dreapta se sprijini de uşor. Nu salută cu vorbe. Nu ştia cum ar fi putut saluta, cu ce cuvinte, cu ce nume. Îşi plecă numai fruntea şi şi-o ridică iar.

— Pot să intru?

— Pofteşte, zise încet Natanail, răsucindu-se o clipă spre

painjenii cărții deschise.

Apoi o observă tot în picioare.

— Ar trebui să stați, doamnă. Vă rog, aşezați-vă.

— Într-adevăr, mă simt puțin cam obosită.

Se aşează încet, ca pe un puf delicat, pe laița tare. Privi pieziş, cu îndoială şi cu aceeaşi sfială, spre monah. Întrebă:

— Cred că m-ai cunoscut.

Natanail făcu semn afirmativ cu capul.

— Încă de azi-dimineață?

— Da.

— Am fost sigură de asta. Aşa că am rugat pe domnul Emil Lepădatu să cerceteze în mănăstire, ca să putem şti unde locuieşti. Am aflat îndată drumul, împreună cu destule informații, care m-au făcut imediat să nu mai am nici cea mai mică îndoială. Însă n-am găsit pe nimeni aici şi domnul Lepădatu a avut ideea să trimeată în pădure nişte copii de la vite. Noi am plecat fără să mai aşteptăm răspuns. Acuma m-am întors singură. Trebuia să vin. Simțeam că altfel nu se poate.

Vorbea pripit. El o asculta cu capul plecat, simțind în el amintirea unei ciudate şi vechi emoțiuni a aceluiaşi glas.

— Aşa-i că-ți închipuiai c-am să vin?

— Desigur.

— Şi totuşi nu m-ai aşteptat.

El tăcu.

— După cît înțeleg, urmă ea, am rămas în ochii dumnitale vinovată că n-am stat aici la datoria mea, aşa cum cereau sentimentele mele de-atunci şi cuvîntul pe care-l dădusem. Desigur c-aş fi rămas; nimeni n-ar fi izbutit a mă convinge c-o clipă mai înainte că s-ar putea să nu rămîn şi să nu aştept. Dar după o clipă a sosit vestea pe care cred c-o ştii. Tata căzuse şi murise în mijlocul unei cooperative. Eram chemate. Nu puteam să las pe mama singură. Ne-am dus, – ş-atunci – prin ce împrejurare nu înțeleg, – prin ce împrejurare s-a putut să nu găseşti cele cîteva cuvinte de explicație pe care le

lăsasem pentru dumneata şi prin care te chemam imediat după mine? Căci îți mărturisesc; în acel şuvoi care ne lua şi ne îneca, singura mea nădejde era c-ai să vii numaidecît să ne ajuți, să ne salvezi. Te cunoscusem, în acele puține zile ale tinereții noastre, energic şi hotărît, şi te-am aşteptat.

El o privi uimit. Zîmbetul ei pierise, şi avea ochii mari întorşi şi fixați asupra trecutului.

— M-ai aşteptat?

— Da, urmă ea, desigur că te-am aşteptat. Ş-am rămas singură în nenorocirea mea, îndoindu-mă de tot ceea ce fusese şi se spusese între noi. Abia ne văzusem, eram prea tineri, şi ne despărțisem uşor. M-am simțit nedreptățită...

Accentul glasului ei mărturisea mai mult decît atît.

Întorcîndu-se din ziua aceea de demult, văzu pe călugăr. Adăogi mai încet:

— Asta am vrut să ştii...

— Mai era nevoie? rosti greu Natanail, privind înspre unghiul icoanelor.

— Crezi că nu era?

— Poate nu era nevoie. După cum vezi, m-am despărțit de toate ale veacului ş-ale vieții.

La aceste vorbe care-i apărură neaşteptate, mai ales prin desnădejdea lor calmă, doamna Mironeanu bătu de cîteva ori din pleoape şi găsi cu greu aerul de care avea nevoie.

— Trebuie să înțeleg, reîncepu ea cu greutate, că din pricina aceea te găsesc aici? Este totuşi ceva neînțeles, căci nimic din ce erai atunci prin temperament şi cultură nu părea să te îndrumeze pe asemenea cale. Izolarea dumnitale e voită şi necesară? Nu mai simțeşti nici o nevoie de lume? Lumea aceea era totuşi a dumnitale. Şi-acuma te-ai imobilizat în alta.

— Asta e mai greu într-adevăr de înțeles, zise pe gînduri Natanail, simțindu-se din ce în ce mai liber şi mai liniştit. Viața aceasta să nu-ți închipui că-i mai puțin bună decît cealaltă. Neclintirea aceasta e numai înşelătoare, căci, ocolind

oraşele şi oamenii, un monah străbate cîmpiile şi munții, se duce pînă-n locuri sfinte şi vechi, răzbate la Eufrat şi Nil – şi vede Tebaida monahilor de mult adormiți... E o lume în trecut şi-nlăuntru. Am făcut şi eu această călătorie pe jos şi m-am simțit mulțămit...

— Cît de ciudat vorbeşti... şopti ea cu teamă.

— Iar aici, între păduri şi-n munți, urmă el, am ales ceea ce a trebuit sufletului, după acea înfrîngere şi moarte.

Ea-l privi cu lacrimi, şi-i văzu mînile cu unghii neîngrijite şi ghetele grele pline încă de pulberea drumurilor de care vorbea.

— Ai putut face asta din pricina mea? tresări ea, plîngînd.

Se lăsă asupra mînilor acelora, le cuprinse şi voi să-şi lipească buzele de ele. Monahul se feri uşor. Ea rămase în picioare, cu umerile zguduite de suspine.

— Iartă-mă, urmă ea, încercînd să se stăpînească. Am venit aici poate dintr-un simțămînt de curiozitate. Şi abia acuma înțeleg ce ruptură oribilă şi nepermisă s-a întîmplat în viața noastră. E aşa de tragic, încît pare comic, încît pare o farsă amuzantă...

El se trase un pas, văzîndu-i aprinderea pasionată. Era totuşi ea – de şi-i păruse că poate avea îndoială, în cea dintăi clipă a revederii. Era ea cu unele gesturi şi intonații şi cu toată gingăşia ei anumită – aşa cum i se arătase în fulgerarea-i brutală a trecutului, în care văzuse umbra imaginilor şi se prefirase prin el umbra sensațiilor.

— O farsă amuzantă, repetă ea, vorbind cu batista şi ştergîndu-şi grabnic lacrimile. Căci n-am venit numai de curiozitate, – pentru care mă simt şi mai vinovată, şi mai osîndită. Am venit pentr-un fel de împăcare, a cărei nevoie o simțeam tot aşa de mult ca şi a curiozității. Pentru o prietinie care a rămas totuşi în mine, cu toată durerea şi dezamăgirea la care socoteam că aveam drept şi văd că nu aveam. Pentru ceva care a fost – aşa de tare şi de scump, numai o dată în viață. Pot să spun că în mine amintirea acelor ceasuri e încă

vie ş-am fost atunci fericită.

— Da... murmură el.

Cu buzele-i arse încerca să mai prindă o picătură dintr-un izvor pentru totdeauna secătuit.

— Numai pentru asta am venit, plîngea ea înăbuşit şi sfîşietor, aşezîndu-se iar în locul ei, pe laița bolnavilor, şi încovoindu-se asupra genunchilor. Credeam să găsesc totuşi ceva. Căci altfel, trebuie să-ți mărturisesc, eu m-am împăcat cu viața mea. Pentru soțul meu am prietinie adevărată şi-l iubesc; am copii care sînt acuma totul pentru mine. Te-ntorci totuşi c-o simțire cu totul de altă natură în țintirimul trecutului!

Rămase un timp încovoiată, cu coatele pe genunchi; apoi se linişti şi-şi şterse încet lacrimile. Natanail o privea adînc mişcat, cu inima împovărată, neînțelegînd însă în totul ascuțişul acelei sfîşieri.

— N-avem să ne mai vedem niciodată, suspină ea, privind departe. Plec chiar în astă sară.

— Cine ştie... murmură Natanail, întorcîndu-se spre cartea lui.

— Nu, niciodată... sfîrşi ea, c-un gust de otravă în gură. Niciodată!

Se ridică şi-şi potrivi vălul pe față.

— Trebuie să mă duc.

Sta la îndoială; voia să-i spuie cuvîntul de adio, care i se părea că trebuie să încheie revederea lor. Dar nu găsea forma, nici epitetul. Numele de altădată nu mai exista. Acestălalt era absurd pentru sentimentul ei. Se întoarse şi ieşi, ducînd povara trecutului.

La schit, în acea clipă, începu să cînte muzical toaca de vecernie.

XXI
Călătorie către cel din urmă ostrov

După cîteva zile, ieromonahul Natanail, simțindu-se mai slăbit şi mai plin de întristare în îmbătrînirea-i timpurie, se hotărî, după sfatul lui Atanasie, să se abată pînă la schitul schivnicului Iosif, la Icoană, în muntele Rusu.

Avea nevoie poate să se încredințeze cuiva, să se elibereze printr-o spovedanie; înțelegea prea bine însă că acesta e un lucru foarte greu. În explicația lui erau amestecurile altei lumi şi mai ales o înțelegere personală, interpretare a veacului şi a ştiinții, pe care misticismul său nu o putuse acoperi cu totul. Era încredințat însă că va găsi împrospătare de energie, căci acolo trăia un om care izbutise să se izoleze şi mai mult, găsind tărie în sine şi-n credința care mişcă munții.

Lăsă pe Paramon şi pe Țubichi acasă, dorind să fie cu totul singur. Porni mai domol decît avea obiceiul. Simțea în piept, împungîndu-l iar, dureri cunoscute, pe care le socotise complect stinse. Paramon era mai îngrijat de fața stăpînului său, pe care lucea ca un reflex de lună.

Ocoli mănăstirea cea mare pe sub pădure şi ieşi la locul care se chiamă Cerdac. Acolo se înalță o clădire de piatră şi cărămidă, un fel de paraclis rotund, deschis din toate părțile, cu semnul crucii deasupra turnului. Pe bolta interioară sînt scrise zugrăveli curate şi bune, povestind întâmplarea care se află însemnată şi pe crucea de marmură din mijloc. Se vede sus şi se spune jos că anume, în vremea zaverei de la anul 1821, intrînd turcii în țară la noi ca să zdrobească răscoala grecilor lui Ipsilant, au început a face multe răutăți şi stricăciuni creştinilor şi sfintelor lăcaşuri. Atuncea monahii de la Neamț, temîndu-se, au hotărît să ascundă şi să îngroape în pămînt icoana cea mare a Maicii Domnului, de şi asemenea imagine făcătoare de minuni purta în sine toată puterea şi toată biruința împotriva unor necredincioşi ca aceia.

Omeneasca frică fiind mai presus decît înțelegerea, părinții au pus deci pe Maica Domnului într-un car prost cu doi boi – şun muntean din partea locului a dus-o, împreună cu doi cuvioşi monahi, în muntele Rusu, ş-au îngropat-o acolo în nişte stânci, punînd semn. Trecînd furtuna şi neliniştile, soborul a hotărît să aducă iarăşi la locul său sfînta icoană ş-a trimes părinți s-o dezgroape; iar după mare slujbă, apoi, au ieşit cu praporele şi-n odăjdii cu toții înaintea sa, avînd în frunte pe Ilarie, arhimandrit şi stareț. După cum se vede din zugrăveli, au adus de data aceasta pe Preacurata într-o căruță c-un cal. Şi se mărturiseşte, pe crucea de marmură, că s-a întîmplat atunci o minune, – că icoana părea înegrită şi ştearsă; şi cînd a întîmpinat-o mulțimea cu cîntări de slavă, i s-au rumenit obrajii şi s-a făcut mai frumoasă decît era înainte, chiar în acel loc, la Cerdac.

Toate acestea sînt însemnate, scrise şi zugrăvite.

În stîncă, unde a fost îngropată Sfînta Fecioară, muntenii şi călugării au clădit deasemeni acoperiş de lemn şi draniță şi nişte binecredincioşi creştini au aşezat altă icoană, întocmai ca cealaltă zugrăvită şi împodobită. Locul a rămas aşa multă vreme peşteră şi acoperemînt, avînd păzitor un shimonah, care dormea pe pămînt şi pe căpătâi de piatră şi se acoperea c-un postav mic. A trăit astfel ierni şi veri, cu priveghere multă şi somn puțin, pînă ce i s-a arătat semn şi poruncă în vis. Atunci s-a sculat acel shimonah, şi, cu puterea şi credința lui, adunînd şi ajutoare de la lume, a înălțat peste peşteră bisericuță de lemn, împodobind-o cu toate. Şi deasupra rîpii a ridicat pe piloți, sub streşină de şindrilă, clopotniță, în care a aşezat întăi, după mijloacele şi puterea lui, nişte clopoțele şi nişte zurgălăi. Iar mai apoi a putut agonisi clopote mari şi adevărate, care cîntă, cum cîntau şi cele mici, puterea lui Dumnezeu.

Înspre acel schit, urmînd un drum pe lîngă apa Nemți-şorului, prin poieni, merse Natanail încet şi pe gînduri. Locurile nu erau prea singuratice. Răzbătea pînă departe țipătul unui fierăstrău care spinteca trunchiurile de brazi.

Treceau din cînd în cînd căruțe cu încărcături de lemne. Apoi, într-o vreme, cotind pe lîngă o cruce de piatră, dintrodată ajunse la un pripor, într-o rîpă umedă. Acolo era linişte şi nu se afla suiş decît pentru picior. Nu se mai auzeau nici tălăncile din luminişuri, nici fierăstrăul.

Urcă sus pe stîncă, într-o poieniță grămădită din toate părțile de pădurea de brad. Sui trepte îngrădite şi se sprijini cu mîna de un parmaclîc şubred aşezat pe țăruşi. Din rîpă se înălța clopotnița şi de la ea pînă la aşezarea schivnicului era aruncat pod. În dreapta, la marginea prăpăstiei, se arăta bisericuța, cu pragul de sus al uşii la înălțimea nasului. Avea turnuleț şi alcătuire după toată rînduiala; şi, cu toate că nu era decît o clădire primitivă şi trecătoare de lemn, cuprindea în lăuntrul ei toate cărțile, icoanele, zugrăvelile, candelele, sfeşnicele şi stranele, fără de care nu se poate credință şi lege; – numai toate erau mici, lucrate, cioplite şi aşezate aşa încît păreau o rămăşiță întîrziată din veacuri străvechi, de la începutul creştinismului.

Încăperea scundă era deschisă şi Maica Domnului sta singură sub candela aprinsă. Sta cu fruntea înclinată spre prunc, zîmbindu-i uşor lui şi florilor de clopoței albaştri, aşezate în mănunchi pe rotila unui sfeşnic.

Natanail se opri în picioare acolo, întorcîndu-se cu sufletul ca într-un trecut şi ca într-o copilărie. Toate în juru-i erau mici şi simple.

Cînd ieşi, găsi chilia schivnicului luminată de soare, cu uşa deasemeni deschisă; dar părintele Iosif nu era nici acolo. În fundul poienii însă, trei munteni stăteau aplecați asupra unor trunchiuri de brad, cioplindu-le cu topoarele. Dintr-acolo shimonahul îl văzu şi-i veni sîrguincios întru întîmpinare, aplecat din spate şi cu pletele albe atîrnînd. Era un om bătrîn, cu obrazul palid, dar sub marginea comanacului roşcat ochii îi străluceau, plini de vioiciune şi prietinie. Purta opinci ş-o rasă mohorîtă. Era un vechi singuratic, – cu toate acestea părea a avea preocupările unui gospodar țăran, cu destule griji şi năcazuri.

— Dumneata eşti, părinte Natanail? Bine-ai venit la noi.

— Bine te-am găsit, părinte Iosife. Am intrat în biserică şi am văzut florile de la Sfînta Fecioară, pe urmă am ieşit să te caut.

— Apoi bine ai făcut. Acele flori le-a adus dis-de-dimineață o femeie tocmai din Bucovina, care a venit aici la noi, pentru rugăciune. Vin în fiecare zi şi barbaţi, dar mai ales vin femei, pentru durerile şi nacazurile lor, la Maica Domnului. Pentru asta îndur eu multă pizmă de la unii din vale; dar Dumnezeu vede toate şi hotărăşte.

Natanail zîmbi, căci avea mai de demult cunoştinţă de acele ascuţişuri de nemulţămire ale monahilor Fecioarei celei adevărate.

— Ei ar spune, după cît aud, urmă schivnicul, că aici nu-i decît umbra şi locul – şi acolo, devale-i adevărul, însă iată, credincioşii vin să vadă umbra şi locul.

— Părinte Iosife, ai dreptate.

— Ştiu că am dreptate, de-aceea eu spun şi mărturisesc Preacuratei toate, şi urmez a îmbrăca locul şi a împodobi bisericuța. Iată, în vara asta, vreau să fac un beci, ca să am unde pune unele şi altele. Şi dacă mi-a ajuta Dumnezeu, doresc a alcătui un lucru şi mai mare: să întăresc rîpa de sub biserică cu parcane, prăvălind acolo şi bătînd pămînt şi piatră, – ca să se poată umbla în Vinerea Mare de jur împrejur cu sfîntul aer. Iar acuma mi-au venit trei gospodari pe care nu i-am cunoscut de unde-s şi n-am ştiut cum îi chiamă şi, mărturisindu-se pentru ale lor, m-au rugat să le dau canon să lucreze ceva pentru această sihăstrie, – aşa cum au făcut şi alţii înaintea lor, la bisericuță, la clopotniță şi la toată gospodăria. Ş-apoi le-am dat să cioplească lemn şi să dureze încă o chilie – adică a treia, pentru adăpostul unor credincioşi, ori a unui bolnav, ori a unor rătăciți...

Topoarele sunau în pădurea sonoră. Din cînd în cînd lucrătorii se opreau din cioplit, mutau cu silinți mari catargurile, şi-şi înălțau capetele, ştergîndu-şi frunțile de

sudoare.

— Îs muncitori buni şi vrednici... zise părintele Iosif, privind către fundul poienii.

De la deal, de sub pădure, coborau, aducînd cofe cu apă, două femei îmbrobodite strîns pe sub fălci şi îmbrăcate în straiul larg şi negru al monahilor. De departe se înclinară, fără a-şi conteni umbletul, şi dispărură.

Părintele Iosif clătină capu-nspre ele:

— Sînt două cuvioase suflete, de la un schit de maici de departe, care au venit aici, luîndu-şi canon, pe doi ani, mutenia.

Apoi, c-un zîmbet de mulțămire pe fața lui spînatică şi palidă, shimonahul începu să explice iar lui Natanail, ca şi-n alte dăți, cîți ani a vegheat el la peşteră şi cum a început el, cu ajutorul Maicii Domnului, acea muncă grea a vieții lui.

— Nu intri în chilie, părinte Natanail? îndemnă el apoi, ca să guşti şi dumneata din bucatele mele?

— Ba da, părinte Iosife, am să intru, ca să mă odihnesc puțin. De cîtva timp, mă simțesc, nu ştiu de ce, slăbit şi am în mine ca o pîclă.

— Oamenii sînt aplecați slăbăciunii şi durerii, părinte Natanail.

— Aşa este; de aceea mă supun.

Schivnicul se opri şi-l privi, clipind din ochi.

— Asta nu se poate, nu ne supunem, ci ne rugăm. Căci şi slăbăciunea şi lenea trupului sînt tot ale Satanei. Intră aici, adăogi el apoi blînd, şi te aşează pe laiță.

Natanail se aplecă la prag şi intră într-o încăpere îngustă, în care, subt icoane şi candelă, abia aveau unde se învîrti doi oameni. Pe o măsuță joasă, cu trei picioare, în scăfițe de lemn, cîțiva hribi fierți, puține păstăi de fasole şi usturoi pisat. Şi-o pătrare de mămăligă, tăiată cuața.

— Pofteşte, zise schivnicul. Şi murmură încet rugăciunea mesei, făcînd semnul crucii, apoi se lăsă într-un genunchi, lîngă măsuță. — Gustă şi dumneata, că este de unde, slavă

Domnului!

Cu obrazul înveselit, cătă spre Natanail, – apoi deveni serios, ca în fața unei îndeletniciri grave. Slujindu-se cu mîna, luă de cîteva ori din prînzul pregătit, mestecînd în tăcere şi privind pe ferestruică, pe cînd oaspetele său părea dus pe gînduri. Îl cercetă de cîteva ori îngrijorat şi clătină din cap.

Se auziră afară paşi grăbiți. Cineva se opri lîngă prispă.

— Aşteaptă puțin, pînă ce isprăvesc şi mă închin... zise dinlăuntru shimonahul.

— Cine-i? întrebă Natanail, deschizînd ochii.

— Alt năcăjit... îl lămuri bătrînul cu glasul lui grăbit, rămas limpede şi neîngroşat, – alt năcăjit care vine întruna de două zile şi-mi cere deslegare şi canon, şi sfat. Văzînd că-i unul alungat de oameni şi izgonit pentru fapte rele, îl sfătuiesc să se ducă să se închine legii şi să se deie supus. El însă se teme.

— Trebuie să fie Pintilie... zise Natanail.

— Aşa-l chiamă. A fost şi asară; acuma nu înțeleg de ce se întoarce iar. Intră, omule, şi spune ce-ai mai făcut.

Pintilie intră anevoie pe uşă, cu părul zbîrlit şi ochii înfricoşați. Observînd că mai este cineva, dădu înapoi. Dar recunoscînd pe monah, se linişti şi pătrunse în chilie cu fruntea plecată, cu şuvițe curgîndu-i în mustăți şi pe nas. Era nebărbierit şi cu obrazul afumat, – cu straiele stropite de glod şi îmbîcsite de țărînă.

— Ce este, bre? De ce te-ai întors iar? strigă la el shimonahul.

— D-apoi ce eram să fac, părinte schivnice? Mă gîndeam că tot aicea aş putea găsi un adăpost ş-o pace, împlinind orice slujbă şi orice pedeapsă, cum scrie în cărțile cuvioşiei tale. Căci pe Onuță l-au puşcat.

— Ce vorbeşti, bre? Poate ai visat.

— Pe Onuță l-au puşcat, repetă cu glas gros şi zugrumat Pintilie. Noi ne-am adunat la locul nostru, căutînd în scorbura ştiută caşul şi pînea. Dar nu le-am găsit. Văzînd

primejdia, ne-am sculat. Am dat să suim în sus, printr-o rîpă. Atuncea jandarmii au prins să tragă după noi. Tovarăşul meu, părinte schivnice şi părinte Naftanail, numai atît a apucat a zice: Gata! S-a lăsat pe frunzare cu capul sub mîna dreaptă, ş-a început să deie dintr-un picior, parcă scurma... Atuncea m-am îngrozit mai tare, c-am rămas singur, şi m-am repezit cu capu-nainte către deal, şi, căţărîndu-mă pe unde nici capra nu poate răzbate, am scăpat, ş-am putut coborî în astălaltă parte. Am stat ascuns şi mi-au prăpădit urma. Dar ştiu c-au să mă descopere iar ş-au să mă puşte şi pe mine. De aceea cad aici iarăşi cu rugăminte, să mă primeşti şi să mă aperi...

În ochii lui tulburi, Natanail cunoscu deodată privirea lupului. Ş-avu iarăşi în el o tresărire de milă şi mîhnire.

— De ce n-asculţi, Pintilie, şi nu te supui oamenilor? vorbi el încet.

— Care oameni, părinte Naftanail? strigă rătăcit banditul. Eu ştiu atîta că ei m-alungă şi mă puşcă. Cum mă duc acolo, gata! Ce să fac eu acuma? Unde să mă duc eu acuma? Trimete-le dumneata un răvaş, părinte Naftanail, să mă ierte. De-acu, dac-am rămas fără Onuţă, eu mă las de toate, numai să mă ierte.

— Hai, hai, du-te şi fă cum îţi spun eu... vorbi shimonahul şi-i puse mîna pe umăr. Dacă-i vedea că nu poţi, întoarce-te şi roagă-te în genunchi la Maica Domnului – ca să-ţi deie ea putere să te supui. Am să mă rog şi eu ş-am să cetesc, ca să ţi se moaie inima şi să nu rămîi aşa de spăriet şi de crîncen, ca o fiară...

— Ceteşte-mi acuma, părinte! mormăi cu sprînceana încruntată Pintilie.

Natanail se încovoie şi ieşi iar în lumina poienii, lăsînd pe hoţ sub mîna şi sub cartea schivnicului. Trecu încet prin aşezarea aceea măruntă din preistorie, şi se apropie de muntenii care-şi făceau canonul. Îşi isprăviseră şi ei prînzarea, din pită neagră şi brînză în scoarţă de brad. Băură

apă dintr-un cofăel. Apoi închinîndu-se şi făcînd cruce, se aplecară, îşi luară iar topoarele şi se adunară la tulpina unui brad vechi, ținînd sfat pentru moartea lui.

Era un brad bătrîn din marginea poienii, ciumpăvit pînă la vîrf. Se cățăraseră mai de demult alții cu barda pe cuiele lui, sus, şi-i doborîseră cetina. În ajun, începuseră să-l curme de la rădăcină. Acuma voiau să-l isprăvească, şi începură a bate în el cu topoarele dinspre partea pădurii. Sunau adîncuri pînă departe – şi bradul se înfiora la fiecare bătaie.

Părintele schivnic ieşi grăbit pe prispă, de deasupra omului său îngenunchiat, şi făcu semn cu cartea spre munteni. Ei se opriră.

— Măi oameni buni, strigă shimonahul, băgați de samă cît tăiați din topor şi cum puneți pe urmă fierăstrăul, – ca să nu cadă cumva bradul peste o chilie.

— Lasă, părinte schivnice, că ştim noi acest meşteşug! răspunse unul din munteni. Vezi de alină pe ticălosul acela, că se prăpădeşte!

Ridicară iarăşi topoarele şi părintele intră în chilioară. Ținînd din nou sfat, puseră jos topoarele, aduseră fierăstrăul şi pregătiră penele. — Traseră cu oțelul zimțuit care fîşîia şi rîdea muşcînd în lemn. Apoi acelaşi glas strigă:

— Acuma! Trageți mai repede. Dă cu nădejde în pana cea mare!

Bradul se clătină încet–încet, apoi se cumpăni mai tare şi căzu cu vuiet înăbuşit pe pămîntul neregulat al poienii. Se zgudui şi se rupse în trei. Muntenii se plecară asupra trunchiului şi-i numărară anii. Era mai vechi decît ei, decît pustnicul şi decît peştera. Căzuse omorît şi era bun de parcane la bisericuța Maicii Domnului.

Natanail se aşează în soare, pe un colț de trunchi putred. Stăruiau în el mîhnirea şi neliniştea, – de-aceea se răsfrîngeau în toate cîte-l înconjurau, oameni şi lucruri. Nădăjduia însă, închizînd ochii, într-o pace şi-ntr-o bine-cuvîntare. Viitorul poate nu i le mai păstra; înapoi nu se mai

putea întoarce; le simțea însă nedesluşit, din pământ şi din miresmele pădurii, din moartea şi viața care se urmează şi se amestecă necontenit.

OAMENI DIN LUNĂ

1923

Familia Bălteanu a intrat în casa cea nouă din strada Muzelor cu doi ani înaintea războiului. S-a împlinit astfel un ideal către care de mult năzuia şi pentru care de mult lupta, c-un arsenal întreg de arme feminine, doamna Bălteanu. De altminteri nu se împotrivise nici domnul Bălteanu, căci profesia lui cerea o faţadă ş-un lustru deosebit, însă el, era o fire mai domoală decît soţia sa. Catastrofa războiului le-a adus prea destule suferinţi: lipsă de lemne în iarna cea aspră din 1917, lipsă de alimente; în schimb abundenţă de refugiaţi şi de molime. Multă vreme, după ce s-a încheiat războiul şi şuvoaiele tulburi s-au retras, doamna Bălteanu avea încă visuri urîte noaptea, iar ziua recapitula dezastrele pe care le-au pricinuit refugiaţii bucureşteni în cele patru odăi invadate. Mobilă nouă, lenjerie, tacîmuri, toate suferiseră un tratament barbar. Numai oftînd şi cu obrazul oţărît putea cugeta la asemenea împrejurări.

Dar toate ale lumii şi vieţii sînt trecătoare, cum aşa de drept şi de cuminte observa domnul Bălteanu. Trecuse şi războiul cu toate ale lui. În scurt timp evenimente mari se perindaseră, ca-ntr-un film de cinematograf. Erau acum în primăvara anului 1921; şi de multe ori, la masa de sară, lui domnul Bălteanu îi plăcea să discute însemnate chestii politice cu copiii. Aceşti copii erau acuma oameni mari: Emi intrase în universitate şi Traian de şase luni îşi luase licenţa în drept. Realizarea idealului naţional, «România mare», pacea europeană, viitorul nostru de aur, erau chestii asupra cărora stăruiau cu entuziasm. Doamna Bălteanu se încălzea şi ea o clipă în atmosfera acestor fiinţi iubite; apoi, cu destul tact,

luneca la altă ordine de idei şi aducea pe tapet afaceri mai serioase, afacerile lor curente. Aceste afaceri ea le numea duşmani. Şi cu aceşti duşmani încă nu încheiaseră pace.

Suferința acestei vrednice familii izvora din chiar bucuria ei, adică din dobîndirea acelei frumoase case, pentru care mulți muritori îi invidiau. Domnul Bălteanu era advocat; şi-n advocatură onorariile serioase nu se depun decît pe un birou elegant, într-o cameră mare şi luxoasă. O intrare cu cinci trepte de piatră, o fațadă impunătoare, o sonerie lîngă o mică tablă cu litere de aur: *«Iancu Bălteanu, advocat»;* o uşă naltă cu geamuri mate; o slujnicuță frumuşică cu şorț alb; două vase cu plante exotice în antret, – iată lucruri care impun oamenilor de afaceri cu procese, şi în fața cărora gospodarii de la țară rămîn cu gura căscată. În biroul cu parchet lucios, c-un covor mare vişiniu în mijloc, cu fotolii largi de piele castanie, cu draperii la ferestrele arcate, domnul Iancu Bălteanu se simțea fără îndoială mai stăpîn pe sine şi mai important decît într-o biată căsuță de mahala. Cînd se scula de la masa largă, plină de teancuri de dosare şi de tomuri de legi; cînd deschidea unul din dulapurile cu cărți şi nu găsea ce căuta, şi deschidea alt dulap şi găsea încă un volum gros de legi şi jurisprudențe, clientul îşi putea face *in petto* reflexia că afacerea lui intră pe mîini bune. Un advocat care are asemenea casă şi asemenea birou, cîştigă fără îndoială bani mulți. Are deci procese pe care le duce la bun sfîrşit. E bine cu judecătorii… şi cu cei mari ai lumii. Merită deci să-l şi plăteşti mai bine.

Viziunea acestor lucruri doamna Bălteanu de mult o avusese. Casa, biroul, fațada, grilajul grădiniții se statorniciseră cu ani în urmă în imaginația sa, şi an cu an se fixaseră tot mai îndărătnic, pînă ce deveniseră o obsesie. Ideea doamnei Bălteanu avea o valoare deosebită şi pentru alte motive. Domnişoara Ema creştea şi viitorul ei trecea tot prin casa aceasta care-i punea în rînd cu lumea şi care, în definitiv, era o zestre serioasă. Ciocănit necontenit, ani şi ani, domnul Bălteanu şi-a însuşit însfîrşit această aspirație de

geniu. Cînd a început tratativele pentru cumpărarea proprietății din strada Muzelor, era aproape încredințat că a impus şi împlineşte o veche hotărîre proprie. Paternitatea ideii şi-a însuşit-o deplin cînd a fost vorba de miza în scenă a camerei principale. Domnul Bălteanu atunci şi-a amintit de un birou al unui advocat celebru, la care făcuse ucenicie în vremea anilor săi de universitate. Aşa de impresionat fusese de acel «post de artilerie în poziție dominantă», cum îl poreclise odinioară bătrînul general Iarca, încît a respins energic una după alta toate propunerile doamnei Bălteanu. Şi postul de artilerie a fost instalat după modelul bunului şi răposatului său maistru.

Cedînd, doamna Bălteanu, şi de data asta, ca-n multe alte împrejurări, a dat dovadă de un deosebit tact. Căci proprietatea fusese cu destule greutăți dobîndită şi, la facerea actului, advocatul fusese nevoit să împrumute bani. Împrumutul îl transformă după aceea într-o ipotecă de primul rang, la care însă îndată trebui să adaoge alta de rangul al doilea, cînd sosi scadența mobilelor. E adevărat că în urmă a izbutit să facă un aranjament cu «Creditul funciar urban»; totuşi datoria împuținată crescu îndată ca un bulgăre de omăt cînd începură reparații şi amenajări absolut trebuitoare, cînd plantară grădinița din față şi înălțară grilajul de fier, cînd doamna Bălteanu, printr-o luptă eroică, adăogi la toate aceste şi trusoul domnişoarei Emi. Advocatul Bălteanu avea, în 1921, datorii de peste două sute de mii de lei, la care amenințau să se suprapuie dobînzi neliniştitoare. Pentru interese de politică internă doamna Bălteanu deci aproape uitase sub care frunte avusese loc fenomenul de incubație al ideii geniale.

Această importantă şi dureroasă chestie financiară, precum şi alte chestii de aceeaşi natură, pe care advocatul le simțea în ochii şi-n capetele soției şi fiicei sale de cum se arătaseră cele dintăi zile de primăvară, îl făceau tăcut şi irascibil. «Bani, bani şi iar bani, îşi zicea el. Asta nu-i deviza unui împărat, ci a unei soții, mai cu samă cînd lîngă dînsa stă

ş-o domnişoară de măritat.»

Iancu Bălteanu era ieşan de baştină, născut în Sărărie, la 1869, april 18. Şcolile le străbătuse cam cu greutate, din pricină că era puțintel înclinat spre lene. «Mie mi-a plăcut totdeauna să dorm bine şi să mînînc ceva bun», mărturisea ş-acum el, c-un zîmbet de îngăduință pentru aceste uşoare şi trecătoare scăderi. Totuşi în universitate s-a distins. A trecut bine examenele, s-a bucurat de lauda profesorilor ş-a scris o teză de licență care a făcut oarecare zgomot în 1894: *Despre căutarea paternității.* Fusese fără îndoială influențat în alcătuirea acestei lucrări de idei nouă socialiste. Acuma rîdea, amintind aceste rătăciri ale tinereții. Trei ani a stat în magistratură: substitut de procuror, apoi, ca advocat, a izbutit încet–încet să-şi facă un nume. Era temut de confrați nu atît pentru logica-i strînsă, cît pentru finețile şi chițibuşurile profesionale şi amănuntele de procedură, incidentele şi toate resursele meseriei. Era un om nalt şi voinic, fără să fie prea gras. În primăvara aceasta se hotărîse să asculte sfatul bărbierului şi-şi răsese cotletele. Îşi lăsase numai mustățile cărunte bine răsucite. Cu privirea-i cenuşie francă şi veselă, cu obrajii rumeni şi cu buzele-i cărnoase de om totdeauna cu apetit, trecea simpatic printre amici şi demn printre adversari. Pentru prietini avea totdeauna, într-un colț din sala paşilor pierduți, o glumă ori o anecdotă picantă. Cu clienții avea un fel de-a se purta, cu totul distins şi european, gesticulînd cu mîna înmănuşată şi cu servieta sub brațul stîng. Era un om simpatic, de aceea s-ar fi cuvenit să răzbată în politică, dar în această latură a activității sale domnul Bălteanu n-a prea avut noroc. Treisprezece ani, începînd de la 1894, a fost soldat devotat al partidului conservator, primind să sprijine din cînd în cînd, în vremea guvernărilor amice, interesele statului în procese destul de grele. După ce s-a însurat, în 1900, doamna Bălteanu a început a-i sugera oarecare schimbări. El însă a rămas statornic. Dar la 1907, înțelegînd mersul vremurilor, văzînd tulburările agrare şi schimbarea bruscă de regim, a trecut la liberali. A adus

servicii însemnate noilor prietini, a vorbit în întruniri, a sprijinit candidaturi, dar n-a înțeles să fie răsplătit cu o situație meschină de ajutor de primar al oraşului. La urma urmei interesele lui profesionale sufereau din pricina politicii militante. S-a hotărît din epoca aceea să stea într-o rezervă cuminte, bazîndu-se mai mult pe legături şi servicii personale. Temperament de politician vedea că n-are. Atunci de ce nu s-ar fi ocupat de interesele lui curate şi de viitorul copiilor? În epoca aceasta bugetul gospodăriei prindea a fi apăsător, concurența profesională mai aspră. Ideea doamnei Bălteanu, de a se instala potrivit cu vremurile, îl cuceri. Folosind toate prietiniile şi simpatiile de care dispunea, văzu că-i mai bine să fie un om cuminte, care-şi vede de interese. Politica, la urma urmei, nu-i şi ea o carieră? Îşi închipuie că n-a avut talent pentru aşa ceva. Dac-ar fi vorba de politică reală, de idealuri, – da. Dar la noi politica nu înseamnă nici idealuri, nici programe. «Ce bine ar fi, zicea deseori domnul Bălteanu, să se înjghebe un partid al oamenilor independenți, şi mai ales al oamenilor detreabă!» Neavînd deci ce găsi în politică, neavînd nici în clin nici în mînec cu alte preocupări fie morale şi religioase, fie artistice, necrezînd nici în Dumnezeu, nici în dracul – şi în privința asta îşi recunoştea nu numai independența de cugetare, ci şi seriozitatea, – se mulțămea să fie un om detreabă, un prietin cinstit, un soț credincios.

Din toate ale vieții, la urma urmei, dacă nu vei căuta să te foloseşti de cele bune şi gustoase, şi de cele agreabile şi odihnitoare, eşti un prost, ca să spunem cuvîntul adevărat. Domnul Iancu Bălteanu se putea lăuda că la el se mînîncă bine şi că în cămările lui se găsesc totdeauna cîteva sticle de vin minunat. În privința murăturilor, a conservelor şi a vişinatei, doamna Bălteanu era vrednică de renumele celor mai vestite cucoane gospodine din trecut. Aşa încît cumințenia şi străduințile îl duseseră pe domnul Bălteanu la acest sfîrşit, după ce trecuse de jumătatea vieții: mîncare bună şi vin bun, într-un ceas de tihnă.

Deodată însă izbucni vulcanul războiului şi lumea se

cutremură pînă în afunduri. Suferința fu un creditor sever, care bătu la toate uşile. Din anii aceştia teribili domnul Iancu Bălteanu ieşi cu încredințarea că ar fi fost mai bine ca această epocă glorioasă să fie hărăzită altei generații. Datoriile sporiră, dobînzile crescură, tihna-i fu tulburată, oameni străini se instalară în căminul lui; camara-i era săracă, trebui să se mulțămească c-o pîne neagră şi cu mîncarea unui om de rînd. Ba, ca să dobîndească nişte provizii ridicole, trebuia să recurgă la intervenții, la protecții, şi să facă coadă, între oameni zdrențăroşi, la magherniți de lemn. La urma urmei, toate fiind trecătoare, a ieşit sănătos şi din război, cu ce năcazuri şi umilinți nu trebuia însă să-l întrebi, căci era un om mîndru şi n-ar fi răspuns. Celui ce voia s-asculte îi arăta că şi-a făcut toată datoria: a suferit; şi şi-a trimes şi băiatul la un spital, să facă serviciu de cercetaş. Toate erau bune, trecutul începea să se însenineze şi să se poetizeze în amintire; «idealul național» era îndeplinit şi el se arăta fericit pentru asta la orice prilej; năcazurile publice însă îi sporeau pe cele personale, îl supărau, îl hărțuiau din ce în ce mai mult. La urma urmei de *bolşevism,* spectru la modă, nu prea se înfricoşa domnul Bălteanu. Natura lui optimistă se împotrivea profețiilor catastrofale. Mai mult îl tulburau şi-l indignau indolența şi apatia generală, politica de meschinării şi demagogia – şi corupția, putreziciunea corupției de sus pînă jos. Toți îşi vîră mîna pînă-n cot în banul public. Funcționari săraci au ieşit din război oameni cu stare. Ofițeri cu datorii au acuma case cu patru etaje. La căile ferate, la prefecturi, la ministere, afaceri şi iar afaceri, cu furnituri, cu permise de export şi import. De sus şi pînă jos, necinste şi jaf. Şi negustorii şi speculanții operează ca-n codru. Țăranii s-au învățat şi ei să ceară scump. E un haos din care nu se ştie cum avem să ieşim. Dar mai cu samă funcționari, colegi, negustori, oameni cunoscuți pe care-i vedea acuma îmbogățiți din afaceri, – exemplarele acestea mai de aproape îl exasperau. Foarte deseori, din pricina asta, acuma după război, îşi ieşea din fire, şi, fără să facă personalități, tăia în

carne vie, cum se exprima el, şi sublinia că se simte mîndru de a face parte dintre puținii oameni oneşti din țară. Asta la urma urmei e o noblețe. Ascultîndu-l o dată cum vorbea cu aprindere într-un cerc de prietini, la tribunal, doctorul Chirică, omul cel mititel şi nervos, omul cu glumele şi epigramele, a strecurat un mic aforism veninos.

— Multe femei, zicea el cu vocea-i tainică, se laudă cu virtutea lor, şi într-adevăr n-au păcătuit, dar numai pentru că încă n-au fost ispitite...

— Cu toate acestea, doctore, a replicat domnul Bălteanu, eu astăzi nu mai împart pe oameni în inteligenți şi proşti, ci în necinstiți şi oneşti. Nu mai recunosc decît cinstea, şi nu mă închin decît ei!

Doctorul Chirică zîmbea cu răutate.

— Desigur, a vorbit el iar, eşti un om onest. Eu însă, care am văzut căzînd atîtea cetăți tari pe fronturile de luptă, am cuvinte să cred că numai inteligența este inexpugnabilă. Ea rămîne inteligență în orice împrejurare, pe cînd femeia mea e virtuoasă numai pînă ce demonul îi surpă virtutea.

Domnul Iancu Bălteanu a rîs cu plăcere, căci la urma urmei şi-n țara noastră cele mai importante discuții tot printr-o glumă se isprăvesc. Printr-o glumă şi printr-un păhărel. Luînd cîte-un aperitiv în Piața Unirii, la *Azuga,* domnul Iancu Bălteanu a regretat lipsa unei opinii publice, a unor gazete care să ştie a face lumină, a regretat lipsa oamenilor pricepuți la cîrma statului, şi a propus cîteva măsuri de îndreptare, aşa de simple, cu atîta bun simț, încît discuția, aprofundîndu-se, se putea vedea lesne că posibilități de îndreptare sînt, oameni sînt, numai reaua voință, afacerile, ticăloşiile şi politica poartă vina cea fără de iertare. «Un partid al oamenilor detreabă», a fost moțiunea pe care a votat-o acest mic parlament improvizat.

Ducîndu-se singur spre casă, Iancu Bălteanu se gîndea că, la urma urmei, şi rasa are un rol în asemenea chestii. Un om din neam bun e alcătuit dintr-un material mai rezistent, orice

s-ar zice. Tatăl său, bătrînul Nicu Bălteanu, a fost treizeci de ani funcționar la primărie şi a murit sărac. Dar i-a lăsat moştenire legenda că Băltenii se trag dintr-o familie de boieri şi că bunelul, Iancu, a fost căminar subt Ion Sandu Sturza-Voievod.

Acest lucru îl prețuia foarte mult şi doamna Bălteanu; oricăror alți Bălteni străini ea le contesta origina boierească. Cu toate acestea, doamna Bălteanu nu se trăgea din neam de boieri. E adevărat că adusese în căsnicie cincizeci de mii de lei, dar tatăl ei, Ghiță Samson, fusese un om de care ea vorbea rar.

Răposatul Ghiță Samson îşi făcuse într-o vreme o deosebită faimă din pricina unui proces. Ca vechil al lui Năstase Boian, pe moşiile Coropceni şi Mîndreşti, îngrijise de afacerile boierului şi mai ales de ale sale vreme de doisprezece ani. Năstase Boian era un om bolnav care-şi petrecea mai toată vremea la Davos şi Riviera. Venea în țară numai o dată pe an, în mai, ca să treacă în fuga cailor pe la moşii şi să reguleze chestiile băneşti. Avea asupra Coropcenilor şi Mîndreştilor datorii grele, şi din an în an găsea tot mai anevoie bani pentru străinătate, cu ajutorul lui Neculai Mavronomu, vechi advocat al său. Cînd veni vremea lichidării, Mavronomu şi Samson erau deplin înțeleşi. Şi unul şi altul puseseră destul la o parte din afacerile lui Boian, din împrumuturi, din vînzarea recoltelor, din operațiile învoielilor agricole. Cumpărară ei moşiile pe numele unui om de paie al lor, Pascal Botezatu. Acest om, mărunt şi umilit şi cu ochii totdeauna în pămînt, înțelegea să găsească şi el o comoară; şi cînd tovărăşia Samson & Mavronomu se înfățişă ca să ia în stăpînire moşiile, el o primi c-o mirare mare, neînțelegînd-o ce pofteşte. Actele de cumpărare erau pe numele lui, moşiile deci nu puteau fi ale altuia. A urmat un proces lung, în care s-au dezvăluit lucruri urîte. Mavronomu, vechi om politic şi vulpe vicleană, a găsit mijlocul să-şi ieie partea înțelegîndu-se cu Pascal Botezatu, jertfind pe Ghiță Samson şi grămădind asupră-i tot ponosul. Aşa încît din procesul acesta lung, care

s-a isprăvit în 1899, fostul vechil a ieşit mofluz, gîrbov şi îmbătrînit cu zece ani. A pierdut tot ce cîştigase în ani de străduinți. Numai zestrea fetei, printr-o întîmplare fericită, fusese asigurată într-o ipotecă. Maria Samson putu deveni doamna Bălteanu. Doi ani avu nemulțămirea să mai vadă în preajma ei pe bătrînul Samson, aproape nevolnic şi căzut la patima beției. Apoi bătrînul, ca şi cum şi-ar fi înțeles cea din urmă datorie, trecu într-o lume mai bună. Doamna Maria Bălteanu simți o mare uşurare. Dar cum toate se uită şi adevărul urmează de multe ori nevoile şi patimile oamenilor, doamna Bălteanu putu, după ani, să vorbească despre tatăl ei c-o lacrimă de pietate. Pe maică-sa o pierduse pe cînd era o copiliță – şi numai ca printr-un abur o vedea în amintire, frumoasă ca o sfîntă. Pentru oamenii care nu cunoşteau trecutul, Ghiță Samson fusese deci un om rar, care-şi sacrificase viața pentru singura-i odraslă, ceea ce era adevărat. Copilăria ei avusese zile de aur, mai ales în cei trei ani de pension, petrecuți la doamna Lemaître, cu profesori de piano, desen şi dans. A ieşit din pension ca să se mărite. Frumusețea ei, în acei ani destul de depărtați, era cunoscută în Iaşi. La teatru, cînd se arăta în stal, toată lumea întorcea ochii spre ea. Asta o bucura fără s-o facă să-şi piardă capul. Îi plăcea să se îmbrace bine, să facă şi să primească vizite, dar «prostiile» le disprețuia. Avea un bărbat bun şi destul de blajin, copiii îi umpleau viața. Relațiile pe care le avea erau alese.

Izbutise să întrerupă orice legături cu neamul Samsoneştilor: toți erau oameni neînsemnați, funcționăraşi prin tîrguşoare şi sate, învățători; ba unul era chiar psalt la o biserică din Folticeni. Un singur om din toată liota aceasta avea o situație mai deosebită: un văr, feciorul unei surori a mamei sale, cucoana Verona, măritată demult, cu zeci de ani înapoi, după un profesor de latină, pribeag venit din Bucovina. Îl chema Iosif Bărbat şi se statornicise în Bucureşti, de unde, pînă la moarte, a dat numai de trei sau patru ori semne de viață. Cînd a murit, a lăsat o proprietate,

nişte case, aproape de centrul Capitalei, şi un băiat, Eudoxiu. Casele, cu destule datorii, au rămas în sama bătrînei. Venitul lor îi era îndestulător pentru traiu-i simplu. Eudoxiu Bărbat era un om ciudat care trăia singuratic din cariera-i de profesor şi plătea mamei lui chirie pentru odăile pe care le locuia. Acuma avea şaizeci de ani, trecuți, era pensionar, cu năravuri şi ciudățenii, şi soții Bălteanu îl văzuseră de două ori numai: o dată la expoziția din 1906 şi a doua oară cu prilejul unui proces la Casație. Era un fel de urs de la care omul trebuia să scoată vorba cu cleştele. Se zicea că-i învățat; publica articole prin reviste, dar asta nu-l putea face nici simpatic, nici prietin. În ajunul războiului bătrîna Verona muri, şi feciorul, la sfîrşitul vieții, deveni proprietar fără voie. Îndată după război însă valoarea caselor crescu aşa de tare, încît proprietatea lui Eudoxiu Bărbat prețuia acum sute de mii, ori chiar un milion, – cine putea şti? Din lună în lună prețurile făceau acrobație ascendentă. Pentru aceste pricini doamna Maria Bălteanu pomenea, între neamuri, pe acel Eudoxiu, «din partea mamei», om bogat, «însă un animal foarte ciudat». Dinspre partea astălaltă, spița Băltenilor era cu o deosebită complezență detailată mai ales în zilele cînd domnia sa primea vizite în salonul cel nou, grenat. Acolo se găseau atîrnate pe pereți, față în față, fotografia mărită a lui Bălteanu în ramă neagră şi portretul în cărbune al bătrînului Nicu Bălteanu în ramă aurită. Asemănarea dintre tată şi fiu venea totdeauna în discuție, şi cu o dibăcie care nu prea varia, doamna Maria Bălteanu aducea vorba despre trecut şi boierie şi despre toate cele bune care atunci erau şi acuma nu mai sînt. Stăpîna salonului grenat se simțea, în asemenea împrejurări, foarte sigură pe sine şi foarte la largul ei. Avea un fel de a se purta aşa de elegant şi de manierat, felul cum trata cronica zilnică a scandalurilor oraşului era aşa de distins, încît oricine o putea socoti vrednică de vremuri vechi şi de o noblețe care a dispărut. Felul acesta de a fi era trăsătura caracteristică a persoanei sale. Dacă avea vreo suferință, pe care o împărtăşea prietinilor celor mai de-aproape, aici

trebuia căutată. Iancu Bălteanu nu o înțelesese îndeajuns. L-ar fi vrut mai manierat şi mai fin, mai atent la gesturile şi mîhnirile ei, capabil s-o înțeleagă fără a-i cere explicații şi să-i previe dorințile fără să fie nevoie să ajungă la discuții penibile. Bărbatul trebuie să înțeleagă el singur de ce-i tristă femeia ş-o doare capul, şi dacă rețeta trebuie trimisă la farmacie ori la modistă.

Acuma, la patruzeci şi cinci de ani, doamna Maria Bălteanu era o femeie încă frumoasă. Pe obrazu-i mat avea puține crețuri la coada sprîneenelor; în părul cu îngrijire buclat, strîns în valuri cătră creştet şi stăpînit de spelci şi pieptene de baga, se zăreau puține fire argintii; ochii căprii nu erau străpunşi de ace de inteligență, erau însă curați şi liniştiți.

În primăvara aceea Paştile căzuse la 18 aprilie, tocmai ziua de naştere a lui Iancu Bălteanu, şi doamna Bălteanu, puțintel superstițioasă, nădăjduia o prefacere fericită în viața lor. Cozonacii şi pasca ieşiseră parcă mai bine decît totdeauna, toți ai familiei petrecuseră sărbătorile veseli şi dispuşi. Cum începură însă iar zilele obişnuite, după Duminica Tomii, obrazul lui Bălteanu se umbri din nou de griji. Marți dimineața, în 27 aprilie, familia îşi lua dejunul înainte de plecarea advocaților la Curte. Domnişoara Emi, ajutată de Ileana, slujnicuța cu şorț alb, servea ceaiul. Un samovar scînteietor de alamă mormăia şi țîrîia, pe-o măsuță, într-un colț al sufrageriei. Samovarul acesta era mai mult un dar al războiului, al întîmplării şi-al refugiaților din întinderile convulsionate ale Rusiei. Doamna Bălteanu ştiuse să-l prețuiască şi să-l negocieze. Domnişoara Emi servea tăcută pe tatăl său şi pe Traian. Le aşeza dinainte ouăle moi, jambonul şi cozonacul. Era sprintenă, de şi cam mică de stat şi plinuță. Ochii căprii îi erau aşa de vioi, încît păreau negri; părul frizat mărunt punea ca un abur deasupra frunții; pielița obrazului îi era albă şi delicată. Buzele cam pline şi nasul îndrăzneț stricau armonia feței. Domnişoara Emi nu era o frumusețică. Era însă «drăguță», cum îi spuneau prietinele. Nici ea, nici

doamna Bălteanu nu-şi atinseseră încă ceaiul, şi feţele lor lipsite de lumină dovedeau o preocupare gravă. Bărbaţii mîncau repede şi vorbeau despre lucrările şi procesele din ziua aceea.

— Ileană, zise doamna Bălteanu, poţi să treci să rînduieşti în biroul domnului.

Bălteanu îşi împinse ceaşca şi se întoarse spre soţia sa. Simţise în glasul ei un accent care-l neliniştea..

— Ce ai, dragă? o întrebă el. Pari indispusă.

— N-am nimic, îi răspunse doamna Bălteanu, privindu-l cu mirare. Ţi se pare că am ceva?

— Aşa cred.

— Te înşeli. Mă gîndeam că trebuie să ies astăzi cu Emi în oraş, şi n-o să putem ieşi.

— De ce? Vremea nu vă poate opri.

Doamna Bălteanu îşi încreţi fruntea şi tăcu. Domnul Bălteanu pufni uşor pe nări.

— Eu niciodată n-am înţeles manevrele acestea, vorbi el brusc. N-am eu destule nacazuri? Se grămădesc unele după altele, de nici nu mă lasă să răsuflu. Ar trebui să înţelegeţi că am nevoie de tihnă şi de linişte.

Doamna Bălteanu întoarse încet capul şi privi pe soţul său c-o mirare nouă, amestecată cu tristeţă. Ce este? I-a spus cineva ceva? I-a cerut cineva ceva? Toată lumea a tăcut; nimeni n-a vorbit nimic.

— Parcă-i nevoie de vorbă? replică domnul Bălteanu. Parcă nu ne cunoaştem?

— Adevărat, ne cunoaştem! suspină doamna Bălteanu.

Advocatul începea să se supere. Privi peste umăr pe soţia sa şi scoase un fel de «Hm!» de resemnare şi de ameninţare în acelaşi timp.

Doamna Bălteanu cunoştea acest sunet, care vibra mai mult înlăuntrul domnului Bălteanu şi-l făcea să tresară pe scaunul său. Închise o clipă ochii şi-şi întoarse faţa spre fereastră.

— Bine, draga mea, vorbi cu glas ceva mai ridicat domnul Bălteanu; ar trebui să înțelegi că trec prin împrejurări în care s-ar cuveni să fiu scutit de asemenea scene. Noroc c-am avut un răgaz în zilele Paştilor. Acuma însă vine, precum ştii, rata la Credit. Termenul a fost la 15 mart. L-am amînat, dar nu-l mai pot trece peste sfîrşitul lui april. Iar la mai scade una din poliți. Şi asta ştii. Trebuie să plătesc o parte, să adaog dobînzi nouă. La 15, rata pianului...

— Rata pianului? se miră doamna Bălteanu. I se pare că ratele pianului s-au sfîrşit din dechemvrie.

— Nu s-au sfîrşit, afirmă cu tărie domnul Bălteanu.

— Nu? Atunci n-a mai rămas decît una şi e numai o mie două sute de lei.

— Da, confirmă advocatul; de o mie două sute de lei, dar asta vine după polița de douăzeci şi trei de mii, şi înaintea italianului.

— Care italian? Doamna Bălteanu nu ştie despre care italian e vorba.

— Cum nu-l ştii, frate? A reparat soclul de la grilajul grădiniții dumnitale şi mozaicul de la terasă. Altă mie de lei. L-am tot amînat încă de anul trecut, din august.

Doamna Bălteanu crede că italianul mai poate fi amînat. În privința pianului, nu poate să fie discuție. Emi avea neapărată nevoie de el.

— Dar eu spun, dragă, că Emi n-avea nevoie? Eu spun că trebuie să-l plătesc.

— Bine, o să-l plătim, vorbi liniştit doamna Bălteanu, doar n-avem să fugim din Iaşi.

— Se-nțelege. — Dar dacă omul are şi el nevoie şi nu mă poate aştepta? Dar polița cea mare? De cîte ori vine cîte una din aceste poliți, mă apucă durerea de cap. Cei de la bancă sînt oameni detreabă, amînă, dar cer să achit o parte. E o criză de numerar neexplicabilă şi au şi ei dreptate. Banca Națională a ridicat scontul, – trebuie să ieie şi ei mai mult la sută, plus comisionul... Ei mă jupoaie pe mine, dar şi pe ei îi

jupoaie alții.

— E o lege economică... şopti Emi către frate-său, care stătea pe scaunul lui cu capul plecat, fasonînd între degetele mînii drepte întinse pe masă o bobiță de miez de pîne.

Iancu Bălteanu întoarse capul spre copii o clipă, oftă şi se opri. Trase ceasul şi-l privi.

— Traiane, zise el c-un ton de om de afaceri, să ne luăm servietele şi să mergem.

Doamna Bălteanu, privind spre Emi, ca şi cum se mărturisea ei, arătă că niciodată, n-a avut pretenția că se pricepe la cifre şi operații de bancă. În pension, la m-me Lemaître, pe vremuri, o fată învăța mai mult cum să se poarte în societate, delicatețea şi manierele. Lumea în care a intrat însă i-a dovedit că aşa ceva nu prea se găseşte pe toate drumurile.

— Adică nu sînt manierat pentru că spun ce am de spus? o întrebă ironic domnul Bălteanu.

A, da. Fiecare spune ce are de spus. Dar cineva care stă toată ziua în casă, între patru păreți, ocupată cu lucruri mărunte; cineva care o viață întreagă numai asta a făcut, sacrificîndu-se, crescîndu-şi singură copiii şi făcîndu-şi toată datoria, – nu poate să-şi spuie suferința, şi chiar nici nu îndrăzneşte s-o spuie.

Domnul Bălteanu crezu că trebuie să se mire:

— De ce nu poate, mă rog? Şi de ce nu îndrăzneşte?

Doamna Maria Bălteanu îşi simte ochii umezi de lacrimi. Nu poate şi nu îndrăzneşte din pricina polițelor, a ratelor, a afacerilor. Din pricină că ştie la ce se expune şi nu vrea să provoace pe nimeni. Delicatețea aceasta nu o are orişicine. De ziua ei, de pildă, de Sfînta Maria, chiar anul trecut, n-a plîns din pricină că bucătăreasa a afumat budinca de grisă? Supărarea asupra ei a căzut. Asemenea izbucniri totdeauna au zdrobit-o. Asemenea lucruri nu le poate suporta cu nici un preț.

Cu mirare crescută Bălteanu văzu lacrimi în ochii soției

sale; asta-l scoase din fire.

— Asta mă nebuneşte! strigă el congestionat şi gesticulînd. Ce are a face budinca de acum zece ani cu năcazurile noastre de acuma?...

Cutremurată de gesturi şi de glasul ridicat, doamna Bălteanu susține totuşi cu tărie că budinca de grisă a fost afumată de bucătăreasă anul trecut, nu acum zece ani. Dacar fi fost cu zece ani în urmă, poate nici nu s-ar fi băgat în samă. Pe atunci era mai în putere, viața era mai ieftină şi fericită se poate spune, şi Emi era o copiliță. Acuma-i studentă, a ieşit în lume, are nevoi mai multe; astă iarnă a fost numai de trei ori la seratele Cercului Militar. La urma urmei nu se poate duce la serate cu aceeaşi rochie de zece ori. Lumea astăzi te judecă şi te cîntăreşte, şi te măsoară şi te cercetează... Din pricina asta n-au ieşit deloc în sărbătorile Paştelui. Dar trece april şi vine mai, şi este nevoie de un pantof şi de-o rochiță.

— Pentru cine? Pentru Emi?

Emi poate ieşi şi singură. Într-adevăr doamna Bălteanu n-are nevoie. Ea poate ieşi şi cu rochia de iarnă... Ea n-are nici un venit. Şi-a vîrît toată zestrea în casă, ş-acuma n-are nici un ban al ei... Trebuie să steie în casă ca o roabă...

Era atîta resemnare în glasul doamnei Bălteanu, încît advocatul izbucni în rîs şi se apucă cu mînile de cap.

— Lăsați-mă! strigă el. Dumneata ai să mă aduci la disperare! Cînd am spus eu că nu trebuie să-ți faci o rochie, dacă ai nevoie? Am spus eu că nu trebuie să ieşi? Pentru asta nu trebuie să mă laşi să-mi tihnească dejunul? Să vedem, am de încasat astăzi ceva de la nişte clienți... Drept să vă spun însă, nu ştiu la ce capăt o să ajungem!

Domnul Bălteanu se întinse brusc spre servietă; o trase spre sine ş-o puse sub braț cu gesturi rupte, apoi ieşi întunecat. În stradă îl ajunse şi Traian. Era şi el impresionat, ca totdeauna, de lacrimile mamei.

— Greu e să ai de-a face cu femeile, îi zise tatăl său, c-un

zîmbet silit, fără să-l privească.

— Uneori au şi ele dreptate, răspunse Traian.

— Aşa-i, dar ele cred că au totdeauna.

La ora 4, amîndoi bărbaţii se întoarseră de la treburi. Doamna Bălteanu îi aştepta, şi cerceta de pe geam figura soţului său. Înţelese că lucrurile merg bine şi că avusese şi ea cîştig de proces în ziua aceea. Desigur, clienţii despre care vorbise Bălteanu, au fost oameni de cuvînt.

— Unde-i domnişoara studentă? strigă ea spre odaia fetei, după ce bărbaţii intraseră în sufragerie. Să vie repede. Tata aşteaptă ceaiul.

Emi se înfăţişă numaidecît, cu vioiciunea-i obişnuită, întinse tatălui său fruntea şi îmbrăţişă pe Traian. Domnul Bălteanu sărută mîna soţiei sale.

— Aduc ceaiul într-o clipă! zise Emi răsucindu-se într-un picior. Aşezîndu-se lîngă advocat, doamna Bălteanu îşi urma cu linişte reparaţia unui colţun întins pe o ciupercă de fildeş. N-avea nici o dorinţă şi nici o curiozitate.

— Astăzi Traian s-a purtat foarte bine ş-am rămas mulţămit de el, zise domnul Bălteanu.

— Iar eu, vorbi cu veselie Emi, gîndindu-mă la el şl la succesele lui, am pus un deget la frunte, m-am inspirat şi i-am făcut o epigramă.

— Ce copilă! şopti blînd doamna Bălteanu.

— Ce epigramă? întrebă tînărul.

— O epigramă pe care o cred vrednică de poeziile tale. Am s-o public şi eu.

— Atunci s-o auzim! se amestecă, vesel, Bălteanu.

— Bine; ascultaţi:

UNUI TÎNĂR CUCERITOR
Frunte naltă, ochi frumoşi
Şi alură de cucoş;
Numai nasul ţi-i cam roş.

Părinții se întoarseră unul către altul rîzînd. Traian se ridică şi se repezi după soră-sa. Făceau amîndoi larmă, urmărindu-se prin jurul mesei.

— Deranjați scaunele! Boțiți covoarele! strigă doamna Bălteanu, care era serios îngrijată de buna rînduială a sufrageriei. Ca pretutindeni în casă, toate mobilele străluceau, frecate şi lustruite cu energie. Copiii însă nu se astîmpărară pînă ce Emi nu căzu biruită pe o canapea.

— Voi rămîneți tot copii, le zise advocatul; aş voi însă să vă văd mai serioşi şi mai îngrijorați de zilele de mîrie.

— S-a întîmplat ceva? întrebă doamna Bălteanu.

— S-a întîmplat ceva care priveşte viitorul lui Traian.

Băiatul veni şi se aşează lîngă tatăl său.

— Nu cumva, grăi el, asta rezultă din scrisoarea aceea pe care o ceteai la Curte cu atîta atenție?

— Da, răspunse Bălteanu, am primit o scrisoare. Emi s-a produs c-o epigramă; am să vă cetesc şi eu o producție literară în formă de epistolă. Închipuiți-vă că mi-a scris… cine credeți că mi-a scris?

— Nu ştiu, vorbi repede doamna Bălteanu, sînt foarte curioasă să aflu.

— Închipuieşte-ți că mi-a scris Bărbat.

— Care Bărbat? Eudoxiu?

— Da. Eudoxiu Bărbat. Cred că la asta nu te-ai aşteptat.

— O sută de ani să mă fi lăsat şi n-aş fi ghicit, declară doamna Bălteanu. Ce scrisoare poate să scrie bursucul acela? Şi întrucît asta interesează pe Traian?

— Aveți să vedeți îndată. Am să scot scrisoarea, am s-o cetesc ş-aveți să pricepeți. Bălteanu trase din servietă scrisoarea. Iată cuprinsul ei:

Bucureşti, în 25 april 1921
Strada Lepidopterului, 14

Stimate vere Băltene şi

Dragă verişoară!

Cred că asta e cea dintîi scrisoare pe care o primiți de la mine şi se poate întîmpla să nu fie cea din urmă. Dacă dă Dumnezeu şi scap cu bine din necazurile care mă asediază, se poate întîmpla să mai primiți una. Cu puțin înainte de izbucnirea războiului a căzut asupra mea o mare pacoste: moştenirea de la biata mama, casele din strada Lepidopterului, colț cu Triumviri. Casele acestea, e adevărat, nu mai au nici o sarcină, dar acuma, după război, valoarea lor a devenit excesivă şi monstruoasă aş putea zice, şi din pricina lor nu mai am răgaz şi linişte. Feluriți misiți şi oameni de afaceri mă tulbură, intră în biblioteca mea, mă pîndesc pe la răspîntii ca bandiții şi mă abordează cu pălăria în mînă la cafenea, ca cerşetorii. Toți vor să-mi găsească cumpărători pentru case; unii mi-au şi găsit; mi-au oferit pînă la un milion două sute de mii; la urma urmei s-ar da peste cap să-mi scoată şi mai mult. Se uită toți la mine cu mirare cînd le spun că n-am nimic de vînzare. Casa nu-i a dumneavoastră? mă întreabă ei. E a mea. Atunci de ce n-o vindeți, căci n-aveți nevoie de un imobil aşa de mare. Vă găsesc una mai mică. Rămîneți c-un beneficiu însemnat bănesc. Le răspund că n-am nevoie de bani şi ei mă privesc ca nişte dobitoci. Eu locuiesc apartamentul acesta al meu de aproape jumătate de secol şi nu înțeleg cum m-aş putea despărți de el. Cu chiriaşii, am multe necazuri. Administrația văd că sporeşte dările necontenit. Am un advocat care mi-a arătat că chiriile sporesc în proporție. A sporit chiriile, a făcut contracte. De unde aveam vreo cinci chiriaşi, acuma sînt cincisprezece. Chiriaşii au subînchiriat, şi cu nişte prețuri, după cît am înțeles, nemaipomenite. Asta n-ar fi nimica dacă înmulțirea aceasta a populației caselor mele nu mi-ar tulbura liniştea. Drept să vă spun, mă simt ca-ntr-un hotel. Ajung la stenahorie şi disperare. Zilele trecute, prietenul meu Grigorie Simandiri intră la mine speriat şi-mi spune că cineva, o persoană, i-a comunicat un lucru nemaipomenit. Advocatul meu, care mi-a făcut contractele şi s-a ocupat de afacerile mele,

e amestecat în toate chestiunile acestea; că subînchirierile acestea s-au făcut cu voința şi ştirea lui, şi că o parte însemnată din venitul casei intră în punga lui; că acest advocat, nu ştiu pentru ce motive, îşi bate joc de mine, că să bag seama la averea mea, şi altele... Închipuiți-vă dacă aveam eu nevoie de asemenea necazuri şi tulburări! Eu am nevoie de linişte şi de pace, pînă ce va veni ceasul să nu mai am nevoie de nimic. N-am contract cu Dumnezeu cît am să trăiesc, puținele zile ce mi-au rămas nu le vreau însă ticăloase. Văzînd deci că această chestie mi-a creat un infern aici pe pămînt, m-am gîndit la sprijinul vostru. Din cîte-am înțeles eu, Traian şi-a dat licența în drept şi e advocat. E un tînăr nepot pe care nu-l cunosc, dar care mi-i simpatic din pricină că-l văd publicînd încercări literare în reviste. Unele din aceste încercări nu mi se par lipsite de valoare. Cum prin îndeletnicirea aceasta a cărturăriei, pe care eu o socotesc o nobleță, rudenia băiatului cu mine se strînge şi mai tare, m-am gîndit să vă cer să mi-l trimiteți. Să descurce el chestiile cu advocatul meu Gorciu, să vadă el ce-i adevărat din ce se spune, însfîrşit să puie o rînduială în haosul care mă înconjoară, ca să-mi pot vedea în tihnă de lucrările mele. De şi-i advocat tînăr, buna lui credință şi stăruințele lui îmi ajung acolo unde eu nu mă pricep şi nici nu vreau să mă amestec.

În viața mea, am avut trei feluri de amici: care m-au iubit; care nu s-au interesat de mine; şi care m-au urît. Între acei care m-au iubit am cunoscut pe unul şi mă mir şi astăzi de el. Pe cei care m-au urît, nu i-am putut număra. Între cei care nu, s-au interesat de mine sînteți şi voi. Nu vă fac din asta o vină, ci vă mulțumesc. Şi ca dovadă că vă mulțumesc, e hotărîrea ce am luat de a lăsa nepotului meu nenorocitele case, drept onorar pentru străduințele şi neplăcerile lui aici lîngă mine.

Fiți sănătoşi şi trimiteți-mi băiatul. Al dumneavoastră văr,

Eudoxiu Bărbat

Domnul Bălteanu aşează la locul ei în plic scrisoarea şi-o

strecură iar în servietă; apoi privi în juru-i. Doamna Bălteanu ațintea serioasă un punct dinainte-i.

— Nostimă scrisoare! zise rîzînd Emi.

— Ceva mai literară decît epigrama ta... îi observă Traian. Bătrînul acesta pe care nu-l cunosc trebuie să fie un om interesant.

— Depinde din ce punct de vedere îl iei, grăi Bălteanu privindu-şi soția. Nici noi nu-l cunoaştem prea bine. Nu l-am văzut decît de două ori. Atît în 1906, la expoziția cea mare, cît şi în 1912, cînd am avut procesul lui Ghica la Casație, l-am văzut purtînd în cap acelaşi joben şi la subțioară aceeaşi taşcă jerpelită. Nu ne-a spus nici ce face, nici cum trăieşte; nu ne-a întrebat cum trăim şi cum o ducem. În 1906 ne-a întovărăşit o dată la expoziție ş-acolo a început să spuie vrute şi nevrute, că strălucirea şi frumusețile de-acolo nu sînt decît o fațadă, că partidele noastre politice s-au înțeles să apese norodul şi să-şi păstreze sub forme moderne, privilegii vechi. Liberali şi conservatori, zicea el, sînt Romulus şi Remus sugînd la lupoaica bugetului. Asta-i singura apropiere între noi şi latini. Spunea şi altele, de mă uitam împrejur, să nu audă cineva. Mie mi s-a părut atuncea că-i un fel de socialist. În orice caz nu era întreg. Văd că acuma s-a îmbogățit ca printr-o minune.

— Totuşi e un semn bun că s-a gîndit la băiatul nostru, interveni doamna Bălteanu.

— Asta arată că nu-i chiar aşa de nebun, observă zîmbind Traian.

— Ba cît despre asta mă cam îndoiesc, răspunse mama; dar cine ştie ce capriciu a avut. Cred că este şi altă pricină. El neamuri după tată n-are. Bătrînul Iosif, profesorul, a fost un pribeag, venit într-o bună zi de peste graniță. În toată viața lui nu s-a răspuns cu nimeni şi n-a pomenit pe nimeni. Tanti Verona, demult, cînd venea la Iaşi, ne spunea rîzînd că Iosif al ei trebuie să fi căzut din lună.

N-am pomenit om mai închis şi vorbind mai puțin despre

sine. Eudoxiu are în privința asta aceleaşi apucături ca şi bătrînul. Cred că, dintre cunoscuții pe care-i va fi avînd, nimeni nu ştie de existența noastră. Eu mă mir că el singur şi-a putut aduce, aminte de noi. Dar însfîrşit, e bine că şi-a adus aminte. Mă mai gîndesc iar că dacă alte neamuri n-are, atunci moştenirea tot nouă trebuie să ne vie. La asta trebuie să se fi gîndit şi el. Şi ca să nu cheltuiască cu încurcăturile pe care le are, scrie să-i trimitem un advocat gratuit. Cu jobenul cu care l-am văzut noi trebuie să fi umblînd ş-acuma şi c-un palton de cincisprezece ani, ori c-o blană rămasă de la bătrînul Iosif. El nu ştie ce-i o mîncare bună, ce-i un pat moale. El nu cunoaşte drumul teatrului şi al unui concert; e de o zgîrcenie nemaipomenită. Ne-au spus oamenii care l-au cunoscut, la Bucureşti. Numai cu revistele şi cu cărțile face lux. Grămădeşte, tot grămădeşte hîrțoage în rafturi, de jos pînă sus. Ce-o fi făcînd cu atîtea cărți, el ştie. Şi asta-i o manie.

— Cărțile pe care le cumpără, probabil că le ceteşte, vorbi iarăşi Traian. Îl interesau foarte mult observațiile şi caracterizările acestea cu privire la bătrînul Eudoxiu.

— Se poate, zise doamna Bălteanu. Altceva mi se pare că nici nu face. De la liceu acasă şi de-acasă la liceu, treizeci şi mai bine de ani. Pe urmă de acasă la cafenea, şi de la cafenea acasă, de cînd e pensionar. Viața asta nu-i viață de om. Zice că nu poate suferi muzica. Eu de oamenii care nu pot suferi muzica nu prea am idee bună...

— Atunci de aceea nu m-a chemat pe mine, tresări Emi; a aflat că-s muzicantă.

— Se poate, răspunse doamna Bălteanu, apoi începu a rîde: Ce-ai spus? Da, aşa este; cu tine nu s-ar putea împăca. Nici pe femei nu le poate suferi. A rămas holtei pînă la vîrsta în care se găseşte.

— Şi asta-i o dovadă că nu-i în toate mințile... grăi sentențios advocatul. Un om are datorii sociale pe care trebuie să le împlinească. Nu-i aşa? Dar la urma urmei asta-i

o chestie care-l priveşte. Şi dacă s-ar fi însurat, ar fi avut o familie, şi acuma n-am fi primit scrisoarea pe care am primit-o. De la această ciudățenie a lui atîrnă viitorul băiatului,

— Da, răspunse doamna Bălteanu, dar mă gîndesc cum o să ne despărțim noi de băiat? Traian a fost crescut toată vremea lîngă noi. Viața încă n-o cunoaşte. Pe socoteala lui proprie încă n-a lucrat. Îl putem lăsa noi singur la Bucureşti?...

— Astăzi, m-me Bălteanu, îi replică advocatul, nu prea ai strălucit prin logică.

— Nici n-am nevoie de dînsa, eu cuget cu inima.

— Cu toate acestea, Traian trebuie să plece. E vorba de viitorul lui.

— Da, trebuie să plece... suspină doamna Bălteanu.

Şi adresîndu-se mai mult fetei, începu a face socotelile lenjeriei, a hainelor şi a geamantanelor pe care avea să le ia Traian.

— Are să mai trebuiască bani, vorbi ea cu îndoială.

— Bine, aveți să-mi spuneți cît trebuie... răspunse advocatul. Clienții pe care-i aşteptam astăzi s-au ținut de cuvînt.

— Da? Asta-i foarte bine, declară doamna Bălteanu. Ne putem bucura şi eu cu Emi. Să vedem, să facem o listă şi domnul advocat are să binevoiască s-o aprobe. Ca răsplată, domnişoara studentă are să-ți cînte ceva după masă. A învățat o şansonetă nouă. Mîni ne ducem dis-de-dimineață la tîrguit. Numai cît are să trebuiască să-mi garniseşti bine poşeta. Toate se scumpesc din zi în zi. E o speculă nemaipomenită. Negustorii aceştia ar trebui puşi odată la rezon!

De aceeaşi părere era şi domnul Bălteanu. Negoțul a ajuns o calamitate. Oameni care-ți zîmbesc din dosul tejghelei şi te despoaie ca-n codru. Guvernul nu se gîndeşte la nimica şi ovreii ne sug ca lipitorile. La care doamna Bălteanu, c-un zîmbet fin, observă că, dimineață, cînd a fost vorba de o

rochiță şi de o podoabă pentru primăvară, a întîmpinat o împotrivire teribilă; iar acuma se vede că se pot găsi bani, întăi pentru băiat fără îndoială, dar şi pentru ele.

— Cînd ați întîmpinat o împotrivire teribilă? tresări advocatul. Poftim, au întîmpinat o împotrivire teribilă... Eu ştiu c-a fost vorba de altceva, nu de împotrivire teribilă.

— De ce te superi iar? şi doamna Bălteanu privi cu mirare pe soțul său. De ce te superi? Acuma e vorba despre plecarea băiatului la Bucureşti. Cred că nu te împotriveşti, şi trebuie să plece.

— Nu mă împotrivesc, mormăi advocatul, renunțînd la orice discuție. Faceți socoteala şi să vedem ce trebuie să dau.

Băiatul părea absent de la aceste schimburi de vorbe, care totdeauna îl făceau să sufere. Emi mai curînd se obişnuise cu ele şi le dizolva deseori într-o glumă, atîrnându-se pe rînd de gîtul mamei sale ş-al advocatului. Cîteodată însă asculta dezbaterile acestea c-un zîmbet maliții şi cu o sensație de superioritate. Avea un titlu: era cea dintăi studentă din neamul Băltenilor. Avea cunoştințî de slavistică şi de filologie care erau absolut străine domnului Bălteanu şi pentru care mama sa avea o admirație mută. Avea impresia că şansonetele franțuzeşti pe care le cînta nu erau înțelese de părinții ei în toate finețile lor. Se aşeza la piano totdeauna cu încredere că toți cei dimprejuru-i o ascultă cu plăcere şi că trecătorii pe sub ferestrele casei nu-şi grăbeau pasul. Cu străinii avea îndrăzneală şi ascuțime: «Era chiar obrăznicuță cu barbații», cum vorbeau între ele unele prietine de aproape ale doamnei Bălteanu. Traian, dimpotrivă, era o fire concentrată, aproape timidă. Copilăria şi prima lui tinereță n-avuseseră nimic deosebit. Neastîmpărat şi gălăgios nu fusese, şi se ținuse întotdeauna în preajma mamei lui, cu surioara mai mică şi cu păpuşile. Era firav, şi maică-sa îi punea dimineața, la spălat, apă caldă, ceea ce dădea prilejuri de revoltă domnului Bălteanu. El ar fi dorit să facă din feciorul lui un bărbat, un om ager şi turbulent, să-l vadă în stradă

amestecîndu-se cu alți copii, dînd şi primind lovituri. «Eu sînt pentru educația englezească», declara domnul Bălteanu. Doamna Bălteanu se împotrivea cu vorbe învăluite şi cu atitudini pasive şi ținu pe copil în căldura şi-n dragostea ei. Şcoala, Traian o făcu uşor, deosebindu-se din ce în ce şi ajungînd în ultimii ani de liceu întăiul. Ş-aici se deosebise în totul de Emi, care era o şcolăriță mediocră. Totuşi domnul Bălteanu nu era mulțămit de aceste succese grave şi tăcute ale fiului său. L-ar fi vrut soldat îndrăzneț şi hotărît în preajma bătăliei vieții. Anii de universitate, după vulcanismul european, tînărul îi petrecu în bibliotecă, cetind cu pasiune. Războiul, cu crudele lui suferinți şi înfricoşări, părea a-l fi închis şi mai mult în sine. Sufletul lui părea stăpînit de o lumină interioară. Din 1919 începu să-şi scrie primele versuri şi primele impresii. Domnul Bălteanu ş-acuma îl observa cu îndoială şi cu nemulțămire. Viața universitară el o cunoştea altfel, agitată de curente contrarii, dominată de congrese şi manifestații. Studențimii i-i dat să fie generoasă şi să se frămînte pentru chestii capitale, chiar dacă de la copilăria vorbelor mari trece la deşertăciunea şi meschinăria partidelor politice. Un băiat ca Traian, cu serioase dispoziții şi cu talent, dacă s-ar fi mişcat, ar fi ajuns în frunte, şi prin asta şi-ar fi desemnat de mai înainte un loc în politică. Domnul Bălteanu se simți şi mai îndreptățit în părerea lui de rău, cînd Traian îşi făcu debutul ca advocat. Într-un proces de pruncucidere, în fața juraților, tînărul dovedi deodată un talent surprinzător de vorbire. Avea accent şi pasiune, şi magistrații îi vestiră un viitor deosebit. Cu atît mai vîrtos domnul Bălteanu putea regreta ca asemenea dispoziții fericite nu se întovărăşeau cu acțiunea şi energia. «Trebuieşte să-l fasonez, zicea el doamnei Bălteanu, trebuie să-l scot din găoacea lui, să-l învăț meşteşugul şi viața, altfel talentele lui nu-i vor aduce multe parale...» Cu toate acestea, advocatul nu se putea hotărî ori nu ştia cum să intervie în mecanismul acestui ceasornic delicat. Numai doamna Bălteanu era mulțămită şi fericită de iubirea copilului ei, şi-ar fi vrut să nu se despartă de el

niciodată.

— Sînt foarte îngrijată de plecarea băiatului, zise doamna Bălteanu, cînd soții se văzură singuri în iatacul lor.

— N-ai nici un motiv serios, îi răspunse advocatul, îi dau eu ciorna procurii şi îndrumările de care are nevoie. Cu ocazia asta face ş-o şcoală pe socoteala lui.

— Da, însă se desparte de noi pentru întăia oară. Şi parcă poți şti peste ce dificultăți dă acolo?

— M-am gîndit şi la asta, doamnă Bălteanu, vorbi rîzînd advocatul, înainte de a se vîrî în aşternut. Băiatul îmi scrie chiar în ziua cînd ajunge în Bucureşti, ori a doua zi, despre ce-i vorba. Dacă-i nevoie, mă reped şi eu, ca să-l sprijin şi să-l pun pe cale.

— Eu mai cuget şi la altele, începu iar doamna Bălteanu. Eudoxiu, văru–meu, e un om de şaizeci şi unu, şaizeci şi doi-de ani. Mai are de trăit zece şi chiar cincisprezece ani, cel puțin...

— Dacă-i sănătos. N-avem încă avizul doctorului în privința asta.

— N-avem avizul doctorului, dar să zicem că trăieşte încă zece şi chiar cincisprezece ani...

— M-am gîndit şi eu la asta. Se înțelege că afacerea e ceva cu totul aleatoriu. Se poate întîmpla chiar ca iubitul nostru văr să se răzgîndească, să se însoare, să-şi facă ori să-şi găsească alți moştenitori. De mai înainte nu putem şti ce va cuprinde testamentul lui. Un asemenea om bizar e capabil de-o farsă.

— Cred că asta n-are să se întîmple, vorbi hotărît doamna Bălteanu. Are să-i fie drag băiatul. Totuşi stau şi mă gîndesc. Au să treacă poate ani şi ani la mijloc. În primul moment, cînd ai cetit scrisoarea, am avut impresia că un noroc neaşteptat a deschis uşa, că scăpăm de datorii, că am asigurat zestrea fetei, că putem trăi aşa cum am dorit. Iată că nu-i aşa. Eu ştiu? Poate trebuia să faci altfel de politică.

— Ce are a face politica cu scrisoarea lui Bărbat?

— Se-nțelege că n-are; eu totdeauna nu ştiu ce vorbesc. Asta mi-ai spus-o chiar de la început, cînd aveam pe Traian mititel, acu douăzeci de ani. Am plîns singură şi am regretat pe m-me Lemaître; ş-am înțeles ce considerație ai pentru mine. Cu toate acestea am fost cinstită şi mi-am văzut de datoria mea. Şi pot zice că am suferit, pe cînd altele au trăit bine şi s-au bucurat de toate. Au fost nişte fete sărmane, nici cine ştie ce deşteptăciune, nici frumuseță, şi barbații lor le-au ținut pe palme. Asta-i soarta unora. Eu am avut altă soartă.

— Mă rog, ce voiai să fac? Să mă omor? Am făcut ce-am putut!

— Of! Nu striga aşa, gemu doamna Bălteanu; aud copiii, şi drept să-ți spun, sînt trudită şi vreau să dorm. Dumneata vezi lumea, petreci, ce-ți pasă? Eu stau singură acasă. Ştiu că nu-ți place cînd spun adevărul. Împrejurul nostru, în toate părțile, oamenii se ridică şi fac averi... Leonida Ionescu trăia înainte de război într-o cocioabă din Sărărie; nevestei lui îi era ruşine cînd mă duceam s-o vizitez. Acuma a cumpărat *Otelul Aliaților.* A pus firmă nouă, face reparații, e un om de cel puțin patru milioane. Dumitropol, cum spuneai ieri, numai de patru ori a avut în portofoliu permise de export ş-acuma e coproprietar la terenuri petrolifere. Nevastă-sa a purtat pe ea, în iarna asta, o blană de şaizeci de mii de lei. Unii au cîştigat din schimbul coroanelor, alții din schimbul rublelor. Costi Nicolaescu a fost inspector vamal un an, undeva la Nistru. Acuma se mută la Bucureşti unde a cumpărat case...

— Toți au fost nişte oameni necinstiți... observă Bălteanu.

— Se poate. Cu toate acestea dai mîna cu dînşii şi le răspunzi la salut. N-au văzut fața procurorului, n-au nici un nacaz. Ba se simt foarte bine; l-am întîlnit chiar ieri pe Dumitropol: cumpăra icre negre, şi era gras şi tînăr, nici nu-i păsa. Cîteodată mă gîndesc că aşa-s vremurile. Sînt afaceri şi afaceri. Şi la urma urmei o afacere e altceva decît atunci cînd vîri mîna în buzunarul omului. Dacă toți au succes şi le merge bine, atunci ei or fi fiind mai deştepți decît alții şi au

găsit un drum printre articolele de cod. Slavă Domnului, codul îl cunoşti şi tu destul de bine.

— Îl cunosc, însă eu am fost un om onest.

— Da. De aceea, cînd ai cetit scrisoarea, mă gîndeam eu ce-ar fi fost să ne cadă aşa proprietatea lui Eudoxiu. Poate prețuieşte un milion jumătatea

— Mai mult. El nu-şi dă sama.

— Dacă-i mai mult, cu atît mai bine, cu condiția să fie a noastră. Noi avem nevoie acuma, nu mai tîrziu. Traian se poate duce acolo. Dar eu socot că aceea-i afacere pentru un om cu experiență. Trebuie să te duci şi tu la Bucureşti.

— Are să-mi scrie Traian şi atunci am să văd ce am de făcut. Ş-am să mă mai gîndesc. Cine ştie, poate s-a întîmplat să fi dat peste o comoară.

— Oamenii de la Bucureşti ar zice «o lovitură».

— Aş! O lovitură e o operație veroasă şi malonestă.

— Nu m-am gîndit la aşa ceva, încheie cu blîndeță doamna Bălteanu şi stinse lampa electrică. Amîndoi soții rămaseră gînditori în întuneric. După puțin doamna Bălteanu iar începu a vorbi, – pînă ce simți că soțul său a adormit.

În preajma Poştei Centrale, aproape de cheiul Dîmboviței, se găseşte o stradă scurtă şi destul de îngustă, rezultată din capricioasa şi cotita formație a arterelor Capitalei. Liniştea din anii trecuți a acestei străzi a fost alungată de cătră comercianți, care au deschis aici magazine de fierărie şi au creat depozite de manufactură en gros. Totuşi capătul dinspre strada Triumviri, pe care strada Lepidopterului cade perpendicular, a rămas încă paşnic. Asemenea colțuri, pline de contraste, se găsesc la fiecare pas în Bucureşti. În partea dinspre Triumviri se izolau oarecum cîteva imobile mari şi venerabile, în care locuiau mulți şi amestecați chiriaşi. Proprietatea profesorului pensionar Eudoxiu Bărbat nu se deosebea mult de vecinele ei. Era însemnată ici-colo de lepra bătrîneții, burlanele dinspre stradă suferiseră lovituri, bolta

de intrare n-avea cinstea să fie îngrijită de un portar. Se vedea dintrodată că proprietarul era un om avar sau nepăsător. Un ochi de gospodar repede putea face socoteala unei primeneli care să puie în adevărata lumină construcția aceea solidă cu două etajuri, cu ziduri masive şi ferestre arcate. Intrînd sub boltă, Traian Bălteanu găsi două uşi, una în dreapta şi alta în stînga, cu începuturi de scări întunecoase şi rampe. Corpul principal, pe care-l serveau aceste scări, avea însă şi prelungiri laterale, care închideau curtea pătrată. La fiecare din aceste aripi, se vedeau intrări deosebite şi scări solide de piatră. În fund, proprietatea era mărginită de magazii şi remize. Curtea, cu cişmea cu braț de fontă în mijloc, era umedă, însă destul de curată. La unele ferestre care priveau în acest spațiu îngust şi pietruit, tînărul zări ghiveciuri înflorite. Zări şi capete de femei, care părură deodată interesate de apariția lui. Un om în vîrstă, cu gambetă în cap, foarte corect îmbrăcat, trecu din curte în gang. Tocmai aprinsese o țigară ş-o fuma cu plăcere deosebită. Traian îi ceru informații.

— Domnul Eudoxiu Bărbat? îi răspunse chiriaşul cu politeță. Da, – aici stă. Poftiți la dreapta dumneavoastră. Se vede o cartă de vizită. Chiar aici, la etajul de jos…

Tînărul Bălteanu văzu într-adevăr o cartă de vizită țintuită în uşor, lîngă o sonerie, şi mulțămi, puțin ruşinat.

— Dumneavoastră nu sînteți bucureştean? îl ispiti domnul corect îmbrăcat.

— Nu; vin din Iaşi.

— Da? Îmi pare bine. Stelea, – funcționar comercial…

Înțelegînd că trecătorul s-a recomandat, îşi lăsă scuturată mîna şi-şi murmură şi el numele, după care domnul Stelea îl salută ceremonios şi, părăsindu-l cu regret, grăbi spre birou.

Traian urcă două trepte şi sună. Auzi o tremurare gravă de clopot. Apoi paşi. Cea dintăi uşă, în dosul rampei care ducea la etajul superior, se deschise şi tînărul putu să vadă pe cel care probabil era unchiul său; un om ciolănos, într-un fel de

spențer vechi şi gălbiu, cu brandenburguri negre, în pantofi de pîslă şi cu capul destul de bogat în păr cărunt şi zbîrlit. Avea mustață tunsă scurt pe buza de sus şi o foarte mică şi neînsemnată bărbuță ascuțită. Îl privi într-o parte, peste ochelari, şi-i zise cu linişte:

— Dumneata desigur eşti Traian Bălteanu. Te aşteptam. Intră.

Urma să-l privească stăruitor şi ascuțit, cu bărbia în piept. Traian se opri în fața lui, neştiind ce să facă şi ce să spuie. Ochii aceia verzi şi rotunzi în dosul sticlelor, sub sprîncenele stufoase, cu peri răsăriți ca nişte virgule, – nu-i prevesteau nimic bun şi blînd.

— Intră, îi zise a doua oară bătrînul şi-i făcu loc să treacă.

În antret tot mobilierul era alcătuit dintr-o oglindă cu măsuță, un scaun de lemn curbat şi un cuier portativ de fier. Din odaia aceasta aproape goală, trecură în alta plină şi încărcată de sus pînă jos. Era numai rafturi de cărți. Prin colțuri, teancuri de broşuri şi reviste. Biroul de stejar, de la una din ferestre, plin de cărți şi hîrțoage. Într-o latură a biroului o mică bibliotecă turnantă; în partea cealaltă o mobilă îngustă şi naltă, cu pupitru deasupra şi multe saltare, pînă jos la duşamea. Cîteva scaune de piele erau încărcate tot de cărți. Pe unul liber, stătea aruncată un fel de redingotă neagră. Bătrînul o trecu pe un teanc de cărți şi împinse lui Traian scaunul. Se aşează şi el în jilțul biroului. Îşi scoase ochelarii şi-i puse pe cartea deschisă, din fața căreia se sculase, şi tînărul observă că ochii fără ochelari îi zâmbeau ironic, micşorați, cu coada pleoapelor încrețită.

— Sînt mulțumit c-ai venit, domnule Traian şi iubite nepoate, îi zise bătrînul cu glasu-i linişti şi scoborît. Impresia pe care ți-am făcut-o, după cît văd, nu-i tocmai bună. Ai însă puțină răbdare, şi se poate întîmpla să ne înțelegem. Eu pot să-ți spun curat că mi-a plăcut cum te-ai înfățişat. Nici nu mi-ai scuturat mîna, nici nu m-ai îmbrățişat, nici nu mi-ai strigat: unchiule! ca-n drame şi comedii. Ai rămas pur şi

simplu nedumerit. Şi nu ştii ce să faci. — Băiatul zîmbi. Ceea ce auzea nu-i displăcea. — Am să te rog, urmă bătrînul, să aştepți puțin pînă ce s-a întoarce servitoarea de la piață. Poate ai gust să te speli şi să te schimbi, – de şi pentru un tînăr o noapte cu trenul e o jucărie. La urma urmei, dacă vrei, operația asta o poți face ş-acum imediat. Ieşi în antret, treci în odăița din dreapta acesteia. Acolo se găseşte lavoar, apă, cană şi prosop. Unde ți-i bagajul?

— L-am lăăat la hotel.

— A, l-ai lăsat la hotel? Te-au sfătuit cei de acasă probabil să-l laşi la hotel.

— L-am lăsat la gară, mărturisi ruşinat Traian.

— A, bun. Te duci şi-l aduci aici. Ți-am pregătit cameră. Puteai să ai mai multă încredere în mine. Probabil verii de la Iaşi m-au zugrăvit cu totul defavorabil. Nu protesta. Ascultă, nepoate: te-am chemat pentru că-s singur şi bătrîn, pentru că-s necăjit cu nenorocitele acestea de case şi nu mă pot ocupa cu asemenea daraveri. Îndeletnicirile mele sînt cu totul de altă natură. E de la sine înțeles că n-am să-ți pun dintrodată în brațe o afacere plictisitoare ca aceasta. Într-o săptămînă, în două, ai să vezi singur despre ce e vorba şi, dacă va fi cu putință, mă vei ajuta. Dacă-ți va plăcea tovărăşia mea şi biblioteca, cu atât mai bine, dacă nu, ai alte distracții...

— Moşule, chiar voiam să-ți cer voia asta.

— A, îmi spui «moşule», ca-n Moldova. Nu-mi face plăcere. Care voie?

— Să cercetez biblioteca.

— Se înțelege. Să nu crezi că nu te simt. Asta nu mi-o spui numai ca să mă măguleşti. Te recunosc eu în multe ale tinereții mele. Nu eşti prea îndrăzneț. N-ai putut fi fățarnic. Ai tot ce-ți trebuie ca să nu fii fericit. Eşti vrednic să intri în blestemata breaslă a cărții. Pătrunderea ăsta a mea să nu te uimească prea mult. Am avut oameni ai mei cunoscuți care te-au văzut la Iaşi şi mi-au dat asupra dumitale informații.

Cu toate acestea nu vreau să mă încînt că am nimerit bine, pentru ca să n-am încă o dezamăgire. De-aceea ți-am spus că se poate întîmpla să ne înțelegem.

— Avem să ne înțelegem, îl întrerupse zîmbind tînărul.

— Aşa cred. Ți-am spus de ce te-am chemat?

— Da: singurătatea şi unele năcazuri cu casa. Despre chiriaşi şi advocat ai vorbit şi-n scrisoare.

— Aşa este: singurătatea şi necazurile cu proprietatea. Dar mai este ceva, vorbi cu oarecare taină bătrînul, privind țintă pe Traian Bălteanu, cu ochi care crescuseră în orbite. Mai este ceva. Încă de mult moartea mi-a cerut arvună, prin felurite semne şi mizerii ale bătrîneții. Credeam însă că mai am. Credința aceasta era o iluzie, pentru că voiam să-mi isprăvesc lucrarea pe care am pornit-o. Cum această lucrare, destul de însemnată, despre moşneni, răzeşi şi mazili în trecutul nostru, putea să se prelungească multă vreme, această duşmană care-mi vrea binele mi-a dat un avertisment. Nu mă mai poate aştepta. Am să mor în curînd, sfîrşi încet bătrînul, cu aceeaşi privire fixă.

Traian avu o clipă senzația că-n fața lui se găseşte un nebun.

— ...Şi pentru că în privința asta nu mai am nici o îndoială, continuă Eudoxiu Bărbat, urmînd să fixeze ca-ntr-o halucinație pe tînăr, am găsit în fundul conştiinței mele cîteva scrupule şi mi-am pus cîteva întrebări. Şi am ajuns la rezultatul că nu trebuie să las pe hienele care mă împresoară să mă sfîşie. De ce să-mi las casa în prada unor ticăloşi? De ce să se înfățişeze aici nişte indivizi fără ortografie şi punctuație, ca să-mi cumpere ori să-mi vîndă biblioteca, în care doarme umbra tinereții şi suferințelor mele? N-am vrut să las toate acestea prietenului meu bun Grigore Simandiri, pentru că e bătrîn, cu voința şi inteligența în scădere. Fireşte că nici rudelor n-am avut intenția să las ceva. Am văzut însă, din întîmplare, că între aceste rude se găseşte cineva care poate alcătui onorabil o frază.

Pe acest cineva l-am bănuit că nu face parte din neamul lui, ci dintr-al nostru...

Traian Bălteanu se mişcă neliniştit pe scaunul lui.

— ...ci dintr-al nostru, urmă bătrînul, zîmbind ironic. La început, cîndva, a fost un nebun care a luat două vorbe banale din două regiuni ale limbii şi le-a logodit, dîndu–le sunet şi frumusețe nouă. Toți cei care, apărînd între oamenii cuminți, au făcut ca dînsul, sînt legați de el prin ceva mai tare decît sîngele. Durerea a fost partea tuturor; de aceea am spus că tagma cărturărească e blestemată. Te-am cunoscut că eşti dintre ai noştri şi de aceea vreau să-ți las tot ce am. Vreau să-ți las mai ales biblioteca. Poate această cămaşă a lui Nesus n-o vei înstrăina. Îmbrăcînd-o, te va arde şi vei fi fericit suferind, şi vei primi în ființa ta trecătoare umbra mea şi a celorlalți din neamul nostru. Aşa vreau să biruiesc moartea...

Avînd îndoieli încă asupra rațiunii bătrînului, Traian Bălteanu se simțea totuşi mişcat. .

— Unchiule; începu el...

— Aha! Acuma nu-mi mai spui «moşule»...

— Unchiule, am venit să mă pun cu totul la dispoziția dumnitale; şi nădăjduiesc că ne vom înțelege.

— Aşa? Atuncea du-te şi te curăță şi te schimbă. Aud că şi Atihia a venit din piață. I-am dat un nume elin, ca să nu fie nici o confuzie. Şi i-am zis «nenorocire», pentru că uneori îmi arde friptura şi afumă mîncarea. Du-te şi fii încredințat că nu vorbesc totdeauna aşa de mult. După masă vom continua.

«Nenorocirea» lui Eudoxiu Bărbat avea nume de acasă Ana Tulbure. Era o bătrînică mititică, vioaie, albă la cap şi cu fața plină de crețuri mărunte. Plecase de-acasă, din sat de la Dumitreşti, din Muscel, de treizeci de ani. Acuma avea şaizeci. Şi de cincisprezece ani servea pe profesor. Cînd văzu pe Traian apărînd în antret, îl privi cu mirare întăi. Apoi c-un fel de spaimă. Îşi puse jos coşul şi se repezi spre odaia stăpînului său. Deschise uşa şi vîrî capul prin deschizătură. Văzînd că bătrînul pensionar n-a fost asasinat, şi mormăieşte

nemulțămit la biroul lui, se întoarse c-o față prietinoasă spre Traian.

— Atuncea *matale* eşti nepotul lui domnu profesor?

— Da.

— Şi care-ți este numele, dacă nu te superi?

— Traian.

— Frumos nume. Şi frumuşel tînăr, n-am ce zice. Pofteşte atunci în odaia dumitale. Am pregătit tot. Eu îmi iau coşul şi mă duc la mine în bucătărie. Mie domnu profesor îmi zice Atihia. Mi-a explicat domnu Grigore ce înseamnă asta. Dumneata te rog să mă chemi Ana. N-am să ard niciodată friptura.

Mişcîndu-se şi vorbind grăbit, Atihia lăsă şi apucă iar coşul. Deschise uşa de la camera pregătită, vorbi despre lavoar şi apă; apoi se întoarse şi deschise iar uşa şi vîrînd numai capu-n odaie, arătă că prosopul se găseşte în saltarul din dreapta. În saltarul din stînga este săpun de glicerină. Ea crede că săpunul de glicerină e cel mai bun dintre toate săpunurile, pentru că nu numai curăță bine, dar ține şi pielea moale. Mai venind o dată, trecu repede, sunîndu-şi tălpigii, pînă la ferestre şi ridică de tot storurile coborâte pînă la jumătate. Potrivi perdelele şi începu să se mustre că întîrzie cu mîncarea. Totuşi se mai opri un timp cercetînd colțurile; apoi ieşi şi începu să caute prin antret. Intră din nou, spăriată:

— Domnule Traian, unde-s bagajele? Văd că uşa din față a rămas deschisă!

Traian îi lămuri chestia bagajelor şi ea se linişti şi iar îşi aduse aminte că întîrzie cu mîncarea. Însfîrşit intră în oficiul ei, unde tînărul în curând o auzi vorbind singură.

După ce se curăți de funinginea trenului şi alungă cu apă rece, truda nopții, Traian ieşi. Atihia veni după el şi-nchise uşa. După ce se orientă şi ieşi în Calea Victoriei, pe lîngă Poşta Centrală, luă o trăsură şi se duse să-şi caute geamantanele. Mulțimea şi graba oamenilor de pe străzi nu-l

impresionară prea mult. Era preocupat mai mult de vorbele întortochiate ale bătrânului cărturar. «Poate e mai mult un om ciudat», îşi zicea el.

Cînd se întoarse, Atihia îi ieşi întru întîmpinare şi-l lămuri că, dacă voieşte să nu tulbure pe domnu profesor cu soneria, îi poate arăta intrarea cealaltă, pe care o întrebuinţează şi ea, pe unde vine şi domnu Grigore Simandiri, şi pe care ea o supraveghează necontenit, pentru că o vede pe fereastra bucătăriei. Îl mai încredinţă că mîncarea a ieşit foarte bine; mai ales muşchiul e frumos rumenit, aşa încît ar putea face cinste celui mai bun restaurant din Bucureşti. Cînd intră în camera lui, Traian găsi lumină, ferestrele deschise şi pe prăguşorul uneia din ele un ghiveci c-o muşcată înflorită.

Era ceasul unsprezece. Se lăsă pe divan, într-un cot, şi o clipă, se gîndi la cei de-acasă. Căzu într-un somn adînc, cu tot trupul cufundat ca într-o saltea moale şi binefăcătoare. Auzi apoi o chemare de glas străin şi depărtat. Deschise ochii, dar nu cunoscu pe Atihia, care sta zîmbind în mijlocul odăii.

— Poftiţi, domnule Traian, la masă. A venit şi domnu Grigore.

— Care domn Grigore?

— Domnu Grigore Simandiri.

Impresia că ceva straniu se petrece în juru-i îi apăru iarăşi în conştiinţă. Apoi cunoscu pe bătrîna servitoare şi văzu unde se află.

— Ce face unchiul?

— E în birou, cu domnu Grigore. Se aude cum strigă. Se ceartă.

— De ce? Cu cine?

— Pentru documenturi şi hîrtii de-a dumnealor. Pentru oameni morţi.

Tînărul o privi surprins. Femeia începu a rîde.

— Aşa mi-a spus domnu Grigore... zise ea şi rîndui, în fugă, patul.

Traian Bălteanu îşi vîrî capu-n apă rece, se şterse grăbit,

apoi trecu în bibliotecă. Cînd apăru, bătrînii întoarseră spre el capetele şi-şi conteniră discuţia. De pe scaunul pe care stătuse el dimineaţa, se coborî s-ar putea zice, scund şi rotofei, chel şi lustruit pe cap, cu obrazul bucălat, ras cu îngrijire, omuşorul căruia-i zicea Grigore Simandiri. Plin şi legănîndu-se pe picioarele scurte, părea şi mai mititel decît era. Strînse puternic mîna lui Traian şi-l privi cu simpatie, înălţînd capul, ca şi cum îi admira rumeneala şi luciul blond al obrazului. Cînd voi să se salte iar pe scaun, două bătăi sunară în uşă. Părăsind scaunul, zîmbi satisfăcut:

— Ne chiamă Atihia la masă.

Eudoxiu Bărbat îşi părăsi ochelarii pe cartea deschisă şi trecu spre uşă.

— Eu cred că Marişca Păun şi Oană erau veri, zise el.

— Bine, bine, o să-i cercetăm, ş-o să-i vedem... răspunse domnu Grigore privind vesel şi viclean spre tînărul Bălteanu.

La uşă se opri şi-l pofti cu ceremonie pe Traian să treacă întăi. Aceleaşi gesturi şi manevre le repetă şi la uşa bucătăriei, pe care bătrînul Eudoxiu intrase fără a mai privi înapoi, preocupat şi cufundat în gînduri.

Traian se aştepta să treacă într-o sufragerie. Văzu însă cu mirare şi plăcere o bucătărie largă şi luminoasă cu pereţii îmbrăcaţi în faianţă albă pînă la înălţimea omului. Pe jos era mozaic strălucitor. Maşina de bucate, în teracotă cenuşie, părea un aparat de laboratoriu, sub mantaua de zinc care aspira mirosul bucatelor şi aburii.

Tingiri de aramă, oale albastre de smalţ, un dulap cu rafturi şi saltaraşe cu etichete, o masă albă într-un colţ alcătuiau domeniul Atihiei. În mijloc, masa, cu faţa de pînză şi tacîmuri simple. În alt colţ, bufetul de nuc; între ferestrele cu ghiveciuri înflorite, un ornic rotund cu ramă de lemn castaniu. Era o bucătărie ca-n tablourile flamande. Era cea mai veselă şi mai frumoasă odaie a locuinţii. Simandiri făcu haz de uimirea lui Traian. Bătrînul Eudoxiu zîmbi:

— La această înţelepciune culinară, zise el, am ajuns după

ce m-am otrăvit jumătate de viață în restaurante. De altminteri sînt încredințat că asta nu-mi lungeşte viața, însă nu-mi jigneşte ochii şi nasul.

Atihia oficia tainic în colțul ei, şi aduse îndată supa.

Bătrînul Grigore Simandiri era vechi autor al *Calendarului României,* pe care Abraham Patron, anticar, librar şi editor de cărți populare, i-l tipărea de un sfert de secol. Publicația aceasta îi aducea un mic venit; iar editorul, în fiecare an, îi dovedea pe hîrtie nişte pierderi neliniştitoare. Simandiri îl credea zîmbind, şi-l consola uşor, iscălind un nou contract. În afară de această îndeletnicire, avea o slujbă care-i ocupa toate dimineții, de la 7 pînă la 1, ca paleograf şi arhivar al unei însemnate instituții. Din leafa slujbei, avea cu ce-şi plăti dejunurile, masa, locuința, cafelele şi țigările. Venitul calendarului îl transforma în haine şi încălțăminte. Singur, fără griji şi fără familie, mergea eroic spre moarte. Dacă vedea înainte-i, pe masă, o salată de icre, un ghiveci călugăresc, un imam-baialdî, ori nişte sărmăluțe cu smîntînă, se putea socoti fericit. Venise în țară de la Abdela, din Macedonia, încă de cînd era un copil, şi multă vreme o dusese foarte greu. Fusese şi băiat de prăvălie. Intrase ca tovarăş şi într-o negustorie. Pe urmă se apucase iar de carte. Şi de foarte multă vreme era prietin nedespărțit al lui Bărbat, cu care se legase la Arhive, cercetînd peceți de ceară şi urice de piele de vițel. Cărturăria lui arhaică între documentele prăfuite îl mulțămea ca un măr nobil după o mîncare aleasă. Rareori mărturisea lui Eudoxiu Bărbat păreri de rău că nu s-a făcut negustor şi milionar. Din înclinările lui de macedonean şi om de negoț, arăta că n-a rezultat decît calendarul pe care el îl socotea o afacere însemnată. Alinările bătrîneții, acuma, în urmă, îl împăcaseră desăvîrşit cu rezultatul la care ajunsese. Şi, ca şi Bărbat, fără rafturi, fără hîrțoage, fără miros de şoareci şi tipăritură n-ar mai fi putut trăi.

Prietinia acestor doi bătrîni era adîncă şi serioasă. Ca-n orice prietinie, unul era stăpîn şi altul supus. Cel care stăpînea, aici, era Bărbat. Simandiri era admiratorul. De

documente, cărți, informații pentru lucrările profesorului, se interesa şi arhivarul. El era şi auditorul blajin şi satisfăcut al articolelor şi studiilor lui Eudoxiu Bărbat. Statornic în vremuri mediocre, se bucura din toată inima de situația de proprietar a pensionarului, şi se amesteca cu gravitate şi din toată inima în toate chestiile şi năcazurile acestei proprietăți. Simandiri fără îndoială îşi plătea masa.

Şi niciodată n-ar fi primit, la cafenea ori berărie, să achite prietinul său pentru el.

— Banu-i delicat şi pricinuitor de discordie, declarase el într-un rând. Cugetarea asta am s-o pun şi-n calendar,

Eudoxiu Bărbat primea, în privința chestiei acesteia, orice situație şi orice aforism. El avea nevoie de o sumă anumită pentru cărți şi reviste. Încolo, Atihia făcea cum credea că-i mai nimerit. E adevărat că-i înfățişa, în amănunt şi pe hîrtie, socoteala de toate. El o asculta grav şi-i da descărcare, gîndindu-se la un text vechi, la o frază din cronicari, ori la un vers de Virgiliu. Tot Atihia trebuia să-l îndemne, prin cuvinte învăluite, să-şi primenească garderoba sau albiturile. Aici bătrînul punea multă încăpățînare şi rezistență. Instalarea bucătăriei, făcută cu şapte ani în urmă, fusese sugerată de Simandiri. El se ocupase de materiale şi de lucrători. Şi amiciția lui era aşa de mare, încît bucuros atribui această invenție măiastră străduinții şl ingeniozității lui Bărbat. Şi nu se ostenea să-şi admire în fiecare zi capodopera, atribuind-o altuia.

Viața lor era interesantă cînd dezbăteau o chestie, şi glasurile lor aveau un sunet înăbuşit între păreții tapetați cu cărți. Viața lor era intensă, plină şi reală, mai ales cînd, tăceau, între urnele sacre ale scriitorilor morți.

Din amorul tîrziu al unui anticar cu Mnemosina s-a născut a zecea muză, Crineis. Această zînă a cărturăriei a venit însă în vremuri tîrzii şi ofilite, cînd Zeus-tatăl nu se mai bucura de vechiul prestigiu şi vechea putere, Nemaiavînd privilegiul eternei tinereți, a îmbătrânit curând şi muritorii n-au ounoscut-o decît fată bătrână, curat îmbrăcată în haine

cenuşii, cu faţa încreţită, cu fruntea dungată, cu ochii străpungători, c-un zîmbet ironic pe buze. Cercetează şi răsfoieşte bibliotecile, cînd nimeni nu mai este în ele şi stau singuratice şi tăcute după miez de noapte. Cu mîni de ceară, rânduieşte tomurile în rafturi şi uneori rămîne visătoare asupra unei pagini deschise; atunci are un zîmbet curat şi dulce care aminteşte o tinereţă cerească pe care ea crede c-a avut-o, care însă nu-i decît o iluzie. Fantoma acestei zîne a curiozităţii era muza celor doi bătrîni prietini. Din darurile Atihiei bătrînul Eudoxiu gusta puţin, ca un cunoscător fin. Plăcerea lui Grigore Simandiri era de altă natură: el mînca mult, repede şi cu veselie. După masă, prietinii îl luară pe Traian între ei, pe străzi întortocheate, pînă la Cafeul European.

În preajma mişcării şi freamătului de pe Calea Victoriei şi Lipscani, dosită în strada ei laterală ca într-un fel de cotlon, această instalaţie a lui Alexandru Körner demonstra că mulţimile şi îmbulzelile sînt un vast deşert în care ea era o oază a liniştii. O faţadă severă cu geamuri înalte, pe care firma simplă şi lapidară se desluşea în litere pline de alamă; o uşă care te lăsa să intri uşor şi se închidea singură cu grabă; mese grele de marmură, scaune masive de stejar, un comptuar monumental unde trona o zeitate grasă, blondă şi destul de urîtă; un serviciu curat, chelneri bătrîni şi amicali, bere ca pentru cunoscători, un şvarţ cu renume între clienţi, ouă bune, unt proaspăt, cornuri şi franzeluţe fragede; toate gazetele obişnuiţilor localului, întinse cu grijă pe aparatele lor de trestie de mare; ş-o linişte, o pace, ş-o tihnă ca-ntr-o familie de sectari.

Bătrînii introduseră cu grijă pe tînăr în acest templu, şi-l duseră la masa lor rezervată, între doi pilaştri, în plină lumină şi ferită de curent. Se aşezară în scaune ca-ntr-o proprietate a lor, poftiră între ei pe Traian, şi deodată, în preajmă, apăru un om nalt şi solemn, c-o barbă mare revărsată pînă la lanţul de aur al ceasornicului, un om grav ca un ministru plenipotenţiar cît tăcu, înclinîndu-se

ceremonios. Cum deschise gura, deveni prietinos şi îndatoritor.

— Ce mai faceți domnule profesor? întrebă el cu voce plină de interes.

— Bine, domnule Körner. Mi-a venit nepotul.

— Da? Asta mă bucură foarte mult. Şi Körner scutură cu afabilitate mîna lui Traian. Şi dumneavoastră, domnule arhivar?

Şi domnul arhivar era bine, ceea ce bucură din nou pe domnul Körner. Înălțîndu-se, făcu nişte semne misterioase. Un chelner mărunt şi uscat, cu profil de Dante şi cu ochi spăriați care priveau parcă infernul, făcu ocol în jurul mesei, ca şi cum ar fi împlinit o vrajă; apoi dispăru şi se întoarse ca de pe alt tărîm c-un serviciu de argint şi trei ceşti de porțelan. Vărsă şvarțul repede, dispăru iar şi se întoarse cu gazetele, pe care le depuse pe un scaun între cei doi bătrîni. Respectabilul domn Körner trecu spre alți prietini. Localul se popula încet–încet, fără să i se tulbure liniştea şi tihna. Cînd Eudoxiu Bărbat duse ceaşca de cafea la gură şi sorbi atent şi uşor din licoare, domnul Alexandru Körner se înfățişă iar, trase dintr-un buzunar de la piept o cutie flexibilă de piele pe care o deschise, oferind domnului profesor o țigară de foi, care numai în acest local şi-n acest buzunar se putea găsi.

— Mie îmi plac țigările obişnuite... zise cu modestie Grigore Simandiri, scobind şi scoțînd dintr-un buzunăraş al vestei un pachet de «intim-club».

Bătrînii cetiră gazetele cu răbdare şi răsfoiră revistele. Schimbară puține vorbe şi observații. Înainte de plecarea lor, domnul Körner se înfățişă a treia oară şi povesti o întîmplare interesantă. Se vedea că în fiecare zi îi place să servească unor clienți anumiți cîte un asemenea mic ecou gazetăresc. De data asta era vorba de un individ cu monoclu, care a căutat de cinci ori în cursul dimineții pe domnul profesor. — Nu-i aici domnul profesor? — Nu. — N-a venit încă domnul profesor? — Nu. — Domnul profesor tot n-a venit? — Nu.—

Bine, atunci cînd l-aş putea găsi pe domnul profesor? — După amiază! «De-abia atunci a încetat să mă onoreze cu vizitele şi întrebările sale.» Şi domnul Körner rîdea foarte vesel, de şi barba îi era gravă.

— Poate să vie, zise bătrînul Eudoxiu; cu mine nu mai are de-a face. Să binevoiască a sta de vorbă cu nepotul meu, domnul Traian Bălteanu, care-i advocat. Iar dumneata, prietine, apărîndu-mi şi de data asta tihna, dovedeşti că porți cu cinste numele oşteanului şi poetului Körner...

— Mulțumesc, stimate domnule profesor, răspunse patronul cafenelei, emoționat.

Bătrînii se pregătiră să plece, iar chelnerul uscat şi spîn se arătă iar, înconjurînd masa. Prezintă jobenul lui Eudoxiu, pălăria moale de pîslă a lui Simandiri şi cele două umbrele. Traian mai căută o dată din ochi figura impunătoare a patronului.

— Nepoate, îi zise Eudoxiu, ai dreptate să stimezi şi să admiri pe domnul Körner. Omul acesta a venit în țară din Würtembergul lui acum patruzeci de ani. Îl cunosc de cînd eram tînăr şi i-am fost credincios, urmîndu-l în peregrinațiile lui. Oriunde îşi aşează penații, se face linişte şi se bea şvarț bun. În război, i-au murit doi băieți, ofițeri sub drapelul nostru. Au fost măcelăriți de bulgari la Turtucaia. El însuşi a fost închis o bucată de vreme în lagărul străinilor. Cînd s-a întors, soția a avut vreme să-l îmbrățişeze şi a murit «de inimă bună» cum spune el. Acest om, cum vezi, după toate cîte i s-au întîmplat, a avut totuşi puterea să continue a-şi îndeplini menirea pe pămînt. Şi-a deschis aici cafeneaua, şi noi l-am urmat cu fidelitate.

Din linişte a Cafeului European, ieşiră în furnicarul după-amiezilor Capitalei. Regiunea aceea mai ales, de la Bulevarde pînă la Chei, cuprinzînd Sfîntul Gheorghe, Bursa, Lipscanii, era ca o zbatere de valuri înghesuite. Tînărul ieşan totuşi nu era prea impresionat de aceste manifestări externe ale mulțimii. Sufletul lui culegea alte sensații din viața nouă în

care intrase.

Cum ieşiră în mulțime, bătrînii aţîțați începură a dezbate o chestie asupra căreia nu căzuseră încă de acord. Era vorba despre Oană Păun şi despre Marişca Păun. Eudoxiu Bărbat avea deocamdată convingerea că indivizii care au purtat aceste două nume la 1619 erau veri. Grigore Simandiri îi credea frați.

— Să mă ierți, stimate amice, dacă te contrazic, striga Simandiri cu vocea-i năvalnică, pufnind şi răsuflînd grăbit; n-ai cetit cu destulă atenție izvodul care se găseşte alăturea de uricul dumitale. Şi din izvod, şi din hotarnică, se vede că moştenitorii lui Oană Păun au dobîndit şi partea Marişcăi; şi amîndouă părțile au fost un sfert dintr-un sfert din jumătatea «bătrînului» Ursu. Oană s-a însurat cu Maria Vameşu şi a avut şapte feciori şi două fete. Marişca a murit stearpă. Acuma bagă de seamă ce se mai vede că rezultă. din hotărîrea cinstitului divan...

Toate aceste lucruri, Grigore Simandiri nu le putea rosti decît făcîndu-şi cu greu loc prin mulțime, lovit din stînga de unii, împins la dreapta de alții. Un grup compact îl oprea; el trebuia să-l ocolească şi să alerge pe picioarele-i scurte şi să-şi înalțe glasul ca să fie auzit de Bărbat, care, înalt şi osos, îşi făcea mai lesne drum. Unii dintre cei în care se izbea bătrînul arhivar, se întorceau în loc şi îl priveau o clipă cum gesticulează, rostind cuvinte ciudate şi neînțelese. Bărbat, de şi înainta grav, mormăia replici şi observații uneori ironice, alteori serioase. Traian era încredințat că amîndoi se socot singuri, trăgînd fiecare de cîte un capăt al uricului răzăşilor putneni.

Cînd intrară acasă, Atihia îi întîmpină în antret şi arătă stăpînului ei că «iar a venit unul».

Bărbat mormăi nemulțămit:

— Cine-o fi fiind şi ăsta? Nu-l cunoşti?

— Nu-l cunosc, nu l-am văzut pînă acuma. Dar astăzi a venit de două ori după ce-ați plecat. Ş-a spus că vă caută la

cafenea şi, dacă nu vă găseşte acolo, se întoarce iarăşi.

— E hotărît ca un ucigaş, după cît văd, zise profesorul. Dacă vine, du-l să vorbească cu domnul Traian. De astăzi înainte pe toți să-i duci în odaie la domnul Traian. Dumnealui are să le spuie ce are de spus.

Traian nu înțelese ce ar putea să spuie acestor musafiri; tăcu însă.

— Iubite nepoate, îi vorbi bătrînul, pe cînd intrau în bibliotecă, dacă nu vei şti ce să le spui, să taci, ori să le vorbeşti despre tratatul de la Cuciuc Cainargi. Deocamdată am să-ți comunic un fapt. Într-una din zilele trecute, am trecut Dîmbovița şi-am făcut la notariat un act prin care declar pe Atihia, alias Ana Tulbure, proprietară a camerelor ce ocupă: bucătăria, odaia în care te-a găzduit, şi-o cămăruță în care şi-a făcut acuma sălaşul. Asta, bineînțeles, după moartea mea. Va fi stăpînă a acestor încăperi şi a ieşirii celei mici, cît va trăi. La moarte o moşteneşte casa.

— Aceasta-i o bună orînduire, complectă Simandiri.

Tînărul tăcea, cam nedumerit.

— Mai întîi, urmă bătrînul Eudoxiu, asta o ține pe Atihia lîngă mine. M-am deprins cu ea şi aud că acum servitoarele, pe lîngă că se găsesc foarte greu, dar au tendințe despotice şi subversive. Cum nu vreau să mă însor nici la bătrînețe, nici nu vreau să risc să fiu otrăvit, mă mulțumesc cu nenorocirea pe care o am. Orînduirea mea asigură pe Atihia şi încurcă puțin pe cei care mă necăjesc şi visează să devie proprietari în strada Lepidopterului numărul 14.

Clopotul sună în antret şi Atihia vîrî îndată capul pe uşă, vestind că «a venit iar domnul cel cu monoclu».

— A, e un domn cu monoclu... observă Bărbat. E cel de la cafenea.

Traian trecu în camera lui. Atihia introduse pe musafir. După o clipă intrară şi cei doi bătrîni prietini. «Vor să vadă cum ies eu din încurcătură», gîndi zîmbind Traian.

Vizitatorul era un domn îmbrăcat într-un frumos complect

cenuşiu, croit după cea din urmă modă americană: pantaloni cu manşetă, cu dungă ireproşabilă şi cu cîte un creț sub bată, la naşterea acestei dungi. Sacoul larg. Guler nalt, cravată îngustă înodată strîns şi străpunsă de un bold cu mărgăritar. Ghete de lac, pălărie de paie, baston cu mîner de argint, mănuşi de piele de Suedia. Păr lins, cu cărare la mijloc. Obrazul cu îngrijire ras, arăta un om ca de treizeci de ani, brun, cu buza disprețuitoare şi ochii tulburi, dar foarte mobili. Se recomandă A. Florescu, publicist; privi în juru-i cu oarecare mirare, apoi se întoarse spre bătrînii care intraseră aproape odată cu el.

— Eu doresc să am onoarea unei convorbiri cu domnul Eudoxiu Bărbat, declară el.

— Vorbiți cu procuratorul său, îi răspunse tînărul Bălteanu.

— Da, domnul Traian Bălteanu este procuratorul meu, întări cu linişte şi răceală profesorul.

Musafirul privi atent pe bătrîni, apoi pe Traian.

— Advocatul domnului Eudoxiu Bărbat ştiam că este Gorciu, vorbi el. I s-a retras procura?

Bătrînul Eudoxiu tăcu.

— Domnul Traian Bălteanu nu cumva este ieşan? vorbi iarăşi domnul Florescu.

— Nu vă înşelați: sînt ieşan.

— Atuncea desigur sînteți fiul advocatului Bălteanu. Am cetit în *Zorile* lucruri semnate de dumneavoastră... Sîntem întrucîtva confrați... Eu cunosc foarte bine pe domnul Iancu Bălteanu, tatăl dumneavoastră, după cum de altminteri cunosc pe toți ieşenii mai de samă. Am din cînd în cînd afaceri pe la dumneavoastră. Ați venit de mult?

Domnul Florescu vorbea distins şi politicos. Fără să-i răspundă la ultima întrebare, Traian îl pofti să şadă pe scaun. Bătrînii se aşezară şi ei mai la o parte, neclintiți şi impasibili, ca nişte judecători severi.

— Cu ce informație vă pot servi, domnule Florescu?

întrebă Traian.

— Domnule Bălteanu, răspunse cu glas plăcut musafirul, eu cîteodată îmi las să doarmă muza şi mă ocup şi de afaceri. Am auzit, din mai multe surse vrednice de încredere, că domnul Eudoxiu Bărbat (se întoarse spre bătrîn, aşteptând parcă de la el răspuns), că domnul Eudoxiu Bărbat ar avea intenția să vîndă proprietatea aceasta... Am auzit că a găsit, ori că e cu putință să găsească, o casă mai potrivită pentru domnia sa, într-un cartier mai liniştit, lucru foarte explicabil, O asemenea afacere, aducîndu-i un beneficiu însemnat şi fiind deci cu totul în avantajul domniei sale, am înțeles că este grabnică. M-am informat că nu s-a făcut nimic însă. De aceea mi-am luat libertatea să mă prezint, încredințînd pe domnul profesor că cele mai bune condiții de vînzare i le-aş putea asigura eu. Chestia cealaltă, a achiziției unei proprietăți, e mai uşoară şi a fost studiată de mine. Cunosc două case foarte drăguțe: una în Tunari, alta în Precupeții Vechi...

Musafirul se opri din vorbirea-i însuflețită şi privi zîmbind pe Traian, apoi spre bătrîni.

— Domnule Florescu, răspunse cu gravitate tînărul Bălteanu, informațiile dumneavoastră nu sînt tocmai exacte... Îmi dați voie, accentuă el, văzînd pe domnul Florescu gata de replică. Nu sînt exacte pentru că noi n-am manifestat niciodată dorinți pe care ni le atribuiți. Chestia de altfel prezintă şi oarecare complicații de care dumneavoastră poate nu aveți cunoştință.

Florescu întrerupse:

— Voiți să vorbiți de actul privitor la doamna Ana Tulbure?

— Da; sînt însă şi alte chestii.

— Faceți poate aluzie la dificultățile cu chiriaşii?

— Văd că domnul Gorciu v-a pus întrucîtva în curent cu unele chestii, zise zîmbind Traian, pe cînd bătrînul se frămînta în scaunul lui. Cum însă domnul Gorciu, de mîne, nu va mai reprezenta interesele unchiului meu, va trebui să

primiți informații de la alții, adică de la mine.

— Vra să zică retrageți procura cu care ați onorat pe domnul Gorciu? întrebă Florescu, întorcîndu-se spre bătrîn.

— Da! răspunse profesorul, mai tare decît se aştepta tînărul.

— Şi-n chestia care mă interesează, răspunsul mi-l dați dumneavoastră, domnule Bălteanu?

— Da, domnule Florescu. Un răspuns de altminteri foarte simplu. Nu ne-am gîndit încă să vindem casa. Mai bine zis, nu voim s-o vindem...

Domnul A. Florescu zîmbi, ca şi cum ar fi fost înveselit de acest răspuns. Se scuză de deranjul pe care l-a făcut; ceru lui Traian onoarea şi plăcerea să-l mai întîlnească, fie la Cafeul European, fie la Cafeul Bulevard, şi se retrase salutînd cu eleganță şi distincție.

— Cine o fi fiind acest domn? întrebă cu dispreț bătrînul Simandiri.

— Trebuie să fie un om viclean şi primejdios, răspunse Traian. L-am simțit dintrodată, căci mi-a bătut inima şi-am avut sensația luptei...

— Băiatul are dreptate, vorbi Eudoxiu. Văd legătura cu Gorciu, văd că paşii îmi sînt urmăriți, actele cunoscute.

Chestia cu Ana Tulbure mai ales m-a surprins. Acuma sînt mai mulțumit ca oricînd de ideea mea. M-am gîndit bine şi-am ales bine. Mi-a plăcut cum a răspuns şi s-a ținut băiatul, urmă el, către Simandiri, pe cînd ieşeau din cameră. Mîine retrag procura lui Gorciu şi fac alta pentru Traian. Trebuie grabă; domnul acesta Florescu nu-mi place deloc; e un om prea politicos. În fiecare zi aveam cîte una de acestea. Bine că scap. Atihia, pofteşte aici pe domnul Traian. Nepoate, zise bătrînul c-un accent în voce pe care tînărul încă nu i-l auzise, prietinul nostru, domnul Grigore Simandiri n-are dreptate, cu tot zapisul şi hotărnicia lui. Dacă nu ne tulbura domnul Florescu, voiam să-ți arăt pentru ce-ți cer jertfe ca cea de azi. Zilele fug şi cînd vorbeşti cu oameni ca cel care a fost aici,

însemnează că sfredeleşti nisipul. Aceste zile din urmă ale mele le-am închinat unei lucrări care lămureşte o chestie destul de întunecată din trecutul nostru. În lumea unde mă voi duce nu sînt biblioteci, de-aceea mă grăbesc să întrebuinţez pe acelea de aici...

Bătrînul Simandiri găsi vreme să mărturisească şoptit lui Traian că «prietinul nostru Eudoxiu astăzi e destul de bine dispus.»

Rînduind cărţi şi documente şi punînd în lumină un manuscript pe jumătăţi de coală, înegrit de o caligrafie mascată şi ascuţită, pensionarul arăta, în aprobarea complectă şi entuziastă a celuilalt bătrîn, că e vorba în teancul acela de foi, de o glorie necunoscută. Era vorba de vechea noblеţă teritorială a voievodatelor româneşti. Moşnenii şi răzăşii de altădată, oameni liberi, nobili prin această libertate şi prin stăpînirea pămîntului, oşteni totdeauna gata pentru slujba domnească, au fost tăria trecutului.

— Decăderea politică a principatelor dunărene, zicea bătrînul mutînd tomuri dintr-un capăt într-altul al biroului, decăderea politică a principatelor dunărene se confundă cu decăderea acestei clase interesante de oameni. O domnie ereditară s-ar fi sprijinit fără îndoială pe ei, căci ei erau oştirea. Slăbiciunea domnilor i-a lăsat deocamdată în aer. Întărirea unei boierimi anarhice le-a pecetluit osînda...

— Aşa este, zise cu tristeţă Grigore Simandiri; le-a pecetluit osînda...

— Eu am căutat, reluă aţîţat Eudoxiu, să stabilesc cîteva serii de acte cu legătură în două sau trei veacuri. Fiecare priveşte o moşie ş-un neam. La 1680 se arată că Oană şi Marişca, fraţi... (profesorul se uită triumfător la Simandiri), că Oană şi Marişca, fraţi, pomenesc între înaintaşii lor pe un bătrîn hatman Grozav. O cneaghină Măgdălina trebuie să fi fost mama lor. Oană se simţea şi el între neamuri şi avea sate şi mori. Urmaşii lui, după optzeci de ani, se războiesc într-un proces fără sfîrşit cu postelnicul Balmez care intrase în

proprietățile lor prin cumpărături întăi, apoi prin confiscări arbitrare... La 1805, răzăşii se mai judecă, dar sînt săraci şi împuținați. Divanul le dă cea din urmă lovitură, şi, la 1850, satul Oneşti adăposteşte numai oameni proşti şi de rînd. Gospodăriile, livezile şi viile, prisăcile şi morile, ceairurile de cai şi armele, slujbele domneşti şi viața liberă nu mai sînt nici măcar o amintire... Urmaşii şi-au plecat fruntea în pulbere şi se sting în ticăloşie.

— Se sting în ticăloşie... murmură cu tristeță Simandiri.

— Lucruri de acestea am eu aici... urmă Bărbat; adun fapte şi dovezi...

— Fapte şi dovezi, strigă Simandiri săltînd de pe scaun. Acum am mai găsit ceva noi. E vorba de Vrînceni; de unul Costan din Toplița. Acest Costan a avut cinci feciori...

— Şase! îl întrerupse Bărbat.

— Cinci! strigă Simandiri: Grigore Limbă–Neagră, Tudose Limbă–Neagră, Misail Limbă–Neagră, care a fost călugăr la Soveja, Ionuț Limbă–Neagră şi Nichita Limbă–Neagră. Al şaselea copil a fost o fată. E adevărat, au fost şase, însă cinci feciori ş-o fată, Teodosia. Această Teodosie s-a măritat cu Cloanță Ungureanu, ş-apoi de aici se trag Ungurenii din Toplița... Noi arătăm aici lucruri grozave! urmă Simandiri venind la birou şi bătînd manuscriptul cu palma.

— Aş! răspunse ironic Eudoxiu Bărbat, nu sînt deloc grozave.

— Ba da, ba da, susțin că sînt grozave şi aşa de importante, încît eu n-aş îndrăzni să public asemenea lucruri, căci la urma urmei unii din cei despre care vorbim noi aici sînt lupi, iar acei care sînt mari şi tari în zilele noastre sînt nepoții lupilor. Uitam să spun că un nepot al lui Cloanță a omorît un turc la vama Buzăului şi s-a făcut hoț şi nu l-au mai putut prinde niciodată... Apoi de asta i-a globit domnia pe toplițeni de i-a distrus. Ce stai dumneata să-mi spui că nu sînt importante şi grozave? Îți dovedesc eu mîni cît de importante sînt! Acuma n-am vreme, trebuie să mă duc să

văd pe Abraham Patron. Vrea să-mi arate nişte socoteli. El nu ştie că eu îl cîntăresc cu degetul meu cel mic. Dar mîne să pofteşti dumneata să-mi spui că nu-s importante, şi-ți dovedesc îndată că sînt şi importante şi grozave, precum am avut cinstea să spun. Să ne vedem cu bine!

Grigore Simandiri îşi smunci pălăria de pîslă şi plecă, avînd aerul amenințător şi indignat. Bărbat rămase zîmbind în jilțul lui şi privi un timp cu ochi rotunzi pe Traian, fără să-l vadă.

— Nepoate, vorbi el după cîteva clipe; la acest ceas sînt totdeauna singur. După echinocțiul de primăvară, soarele apune spre Cotroceni şi ajunge şi-n ferestrele mele. Îmi umple odaia, ca şi acuma; îl simțesc pătrunzînd în mine, ca şi cum ar vrea să-mi facă provizie pentru noaptea de veşnic reumatism. Are să-mi fie frig peste puțină vreme şi-i primesc cu foarte mare plăcere vizita. În ceasul acesta gîndesc, ori scriu... Stările şi sensațiile de pace nu le mai pot însă avea de-o vreme... Ascultă: n-auzi nimic?

Bătrînul rămase atent, cu sprinceana ridicată, ascultînd clădirea.

A doua oară în ziua aceea Traian se simțea înfiorat.

— N-auzi nimic?

— Nu.

— Ascultă bine. Cîntă cineva din flaut. Ferestrele acestea de aici dau în stradă. Cîntărețul însă stă la una din ferestrele care dau în curte, în aripa dreaptă. Din camera dumitale ai să-l auzi mai bine. Dacă deschizi fereastra, îl şi vezi. Acuma auzi?

— Aud, răspunse Traian, prinzînd un sunet vag şi foarte depărtat.

— În curînd ai să-l auzi mai bine. Eu îl aud şi-l simt prea tare. Nu mă lasă liniştit; nu mă lasă să lucrez. Cîntă la ora aceasta, cîntă cîteodată şi dimineața, şi peste zi. E un funcționar de la finanțe, un băiat subțire, slab, cu ochi negri. A început de opt zile. Am răbdat patru. Ce puteam să fac?

Aşteptam să isprăvească, însă el nu isprăvea. A cântat şi-ntr-a cincea zi, dimineața. M-am hotărît să mă înfățişez la doamna Barbara Demetrescu. Doamna Demetrescu e chiriaşa mea. Iar tînărul a subînchiriat o cameră de la doamna Demetrescu. Intru prin urmare la doamna Barbara Demetrescu. Mai întîi am fost întîmpinat de un miros cumplit de varză acră; al doilea de un fox care rodea într-un ungher un papuc. A lăsat papucul şi s-a repezit cu sălbătăcie la mine. Doamna Demetrescu l-a strigat sentimental de după uşă: Fiki! şi foxul s-a întors la papuc. Doamna Barbara Demetrescu însăşi s-a arătat şi a țipat ruşinată cînd m-a văzut. Era numai în camizol. Doamna Barbara Demetrescu e o persoană foarte bine, ca să spun aşa. Cînd stă în prag nu poate nimeni trece pe lîngă domnia sa. Are puțină mustață, ceea ce ar dovedi energie, însă ochii îi sînt foarte blînzi...

Bătrînul se opri atent.

— Acum a stat, şopti el. Dar în curînd începe iar, alt cîntec. S-a întors scuzîndu-se şi acoperindu-şi gîtul şi sînii c-un *fichu* roz. De la dînsa am aflat că bucata ceea de pînză se chiamă *fichu.* Îi vorbesc de tînăr. Doamna Demetrescu mă priveşte zîmbind şi-mi arată că eu însumi am consimțit să subînchirieze o cameră. N-am scris nicăieri lucrul acesta, dar advocatul meu, domnul Gorciu, i-a comunicat că poate subînchiria o cameră. Chiriile s-au ridicat şi pensia sa, ca văduvă de căpitan de cavalerie, e o adevărată mizerie în zilele noastre. — Se poate, doamnă, îi răspund eu, se poate să fi consimțit, de şi eu nu-mi aduc aminte; însă tînărul acesta cîntă din flaut. — Aşa mi se pare şi mie, mi-a răspuns rîzînd doamna Barbara Demetrescu; îl aud şi eu... — Cărei pricini se datoresc aceste concerte? întreb. — N-aş putea, domnule profesor, să vă răspund, zice ea. Înclin însă a crede că tînărul Ionescu e înamorat!... Am rămas surprins de această pătrundere; ş-am încercat să vedem prin ce mijloace s-ar putea să fim scutiți de accesele de flaut ale tînărului Ionescu... Doamna Demetrescu rîdea şi mă privea foarte

ciudat. Nu mi-a fost greu să înțeleg că respinge cu putere orice bănuială că ar exista vreo legătură între domnia sa şi cîntecul tînărului. În acelaşi timp s-a crezut datoare să dea sfaturi acelor persoane care ar descoperi în ele simțiminte de gelozie. Auzi? Concertul a început din nou. Am bănuială că această îmbelşugată persoană mă crede cuprins pentru ea de un amor tîrziu şi fatal... Am observat pe măsuța lîngă care m-a poftit un roman ferfenițos ş-o pereche de cărți de joc... Aşa încît pe această cale n-am putut ajunge la nici un rezultat. Ce-i de făcut? Dumneata ce spui? Concertele acestui mierloi, în care strigă instinctul speciei, nu mă lasă să trăiesc. A încetat iar.

Tînărul tăcea nedumerit. Bătrînul privea țintă şi neliniştitor.

— Închipuie-ți că-l aud şi cînd îmi pun bumbac în urechi. Chestia aceasta trebuie rezolvată. Nu mai am linişte de cîteva zile. Cînd vin ceasurile flautului, mă simțesc într-o stare de mare descurajare.

— Ar trebui poate să vorbeşti cu tînărul.

— A vorbit Atihia. Nu se poate. Cu greu a găsit camera asta, e criză mare de locuințe. În ce priveşte cîntecele, a rîs. Are dreptate. Cîntă în camera lui şi asta-l priveşte pe dînsul. Dar de ce cîntă? Pentru cine cîntă? Alaltăieri şi ieri am stat în camera dumitale, pe cînd tînărul îşi împlinea misiunea de victimă, în cadrul ferestrei sale, şi mi s-a părut că am văzut şi alaltăieri şi ieri, în aripa stîngă, în geamlîcul etajului de sus, un profil tînăr, un cap brunet, c-o floare roşie la ureche. Mi se pare că e o slujnicuță. Atihia a recunoscut-o. Ar fi chemînd-o Melania.

— Bine, unchiule, nu se putu opri tînărul de a observa, în casa aceasta, mare sînt, îmi închipui, mai multe femei tinere, şi brune şi blonde. De unde deduci că domnul Ionescu concertează pentru profilul brun cu floare roşă la ureche?

— N-am spus asta. Atihia ştie tot ce se petrece în casa noastră. Am unsprezece chiriaşi. Şi sînt patru camere

subînchiriate. Femei tinere sînt opt. În vîrstă, împresurate de copii şi griji, sînt mai multe. Atihia ştie că tînărul Ionescu n-are nici o legătură aici.

— O fi avînd în altă parte.

— Nu cred. Am ajuns la asta prin mai multe deducții logice.

— Atunci?

— Atunci, urmă aţîţat bătrînul Eudoxiu, mi-am pus întrebarea dacă Melania n-o fi avînd legături. Din ce spune Atihia, înțeleg că-i melancolică, măcar că e tînără şi sîntem în primăvară. Iarna i-a înghețat întîia pasiune. Ş-atunci am plănuit să mă substitui zeilor, să fac fericiți pe aceşti tineri şi atunci domnul Ionescu îşi va părăsi concertele, deoarece va avea ceva mai interesant de făcut. Îmi dau socoteală mai bine decît oricine de meschinăria preocupărilor mele. Totuşi numai aşa nădăjduiesc să scap de această pătrunzătoare persecuție.

Tînărul Traian cu greu îşi stăpînea veselia.

— Astă-noapte, pe cînd nu puteam dormi, am rîs şi eu de toate acestea, urma sumbru bătrînul. Ieri, am încercat o primă înfrîngere. Am aşteptat dimineața pe Melania, să iasă la piață. Şi m-am luat după ea. Voiam s-o opresc, la un colț de stradă, ori într-un gang, să-i vorbesc şi s-o încredințez că ei se adresează romanțele de disperare, că tînărul n-aşteaptă decît un semn ş-o privire. La urma urmei, într-o formă familiară şi glumeață, aceste lucruri se puteau spune unei slujnicuțe. Închipuieşte-ți că n-am putut. La prima mea încercare, ființa aceea s-a apărat ş-a crezut că trebuie să se salveze rîzînd absolut fără sens, pretinzînd a înțelege că ştie foarte bine ce urmăresc eu prin asemenea manevre. Am priceput de aici că bătrînețea vine întovărăşită şi de multe lucruri ridicole şi suferințe... Atihia s-a declarat în stare să convingă ea pe cele două ființe că sînt predestinate din veci unui amor înflăcărat, şi astăzi credeam că va începe iarăşi o eră de pace. Văd însă că destinul nu s-a schimbat. Să aşteptăm. Atihia nu e acasă. N-o simt umblînd prin farmacia

ei. Să trecem în odaia dumitale şi să deschidem fereastra...

În camera lui Traian, spre curtea pătrată, fereastra era deschisă. Lumina soarelui se stinsese. Bătrînul întinse capul, pe lîngă ghiveciul de muşcată, cu obrazul încreţit de bolnavă curiozitate. Traian văzu dintr-o aruncătură de ochi la etajul de jos, în aripa dreaptă, pe tînărul negricios şi uscat. Urmărindu-i atitudinea şi ochii, ca pe un fir suspendat, trecu la etajul de sus din aripa opusă. Acolo stătea la geamlîcul deschis, rezemată pe coate şi cu braţele pe sîni, slujnicuţa brună, cu floare roşie la ureche.

Eudoxiu Bărbat se întoarse ironic şi răutăcios.

— Mi se pare că se isprăveşte o carieră artistică, vorbi el arătîndu-şi dinţii. N-am însă nici o mustrare de cuget. Bătrîneţea-i tristă şi egoistă.

Tînărul Bălteanu dormi adînc, de şi era în loc străin. Anii tineri au multe privilegii. Se sculă foarte de dimineaţă, deschise fereastra şi primi în faţă soarele. După ce se îmbrăcă, se aşeză la masă şi scrise o lungă epistolă cătră cei de-acasă. Despre drum şi Capitală avea puţine de spus: mai interesante decît orice erau fiinţile în mijlocul cărora căzuse. Bătrîni cu manii, servitoare cu nume eline... Cei de-acasă aveau întrucîtva dreptate: unchiul Eudoxiu «pare puţintel cam într-o parte». Mai nostim şi mai vesel decît el e bătrînul Simandiri.

Înainte de a fi isprăvit scrisoarea, Atihia îi aduse cafeaua cu lapte.

— Te-ai sculat cam de dimineaţă, domnule Traian, îi zise ea zîmbitoare şi prietinoasă. Ai dormit bine şi trimeţi veşti acasă. Noi ne-am odihnit mai puţin.

— Cum se poate? întrebă Bălteanu. De ce?

Văzînd că femeia e hotărîtă să se statornicească o bucată de timp în mijlocul odăii, păturи scrisoarea şi o strecură în buzunar. Ca să n-o uite cumva şi să nu fie cetită, se gîndi el; fără îndoială că le-ar displăcea, atît bătrînilor, cît şi Atihiei.

— Nu i-a fost bine astă-noapte domnului profesor, vorbi femeia privind pe tînăr cu mîhnire şi clătinînd din cap. De cîtăva vreme domnul profesor merge cam rău, urmă ea cu glas şoptit. În iarna asta de trei ori a trebuit să mă duc după doctor, noaptea.

— Dar ce are?

— Un fel de boală de inimă. Tulburări a avut de multe ori, încă de acum cinci-şase ani, dar au trecut şi el nu le-a prea băgat în seamă. Acuma a început a se teme. L-a apucat mai tare în noaptea de Bobotează: o strînsoare de piept, o înăbuşeală, o lipsă de somn. Am adus un doctor bun, tînăr, domnul doctor Bazilescu. I-a dat rețete, i-am făcut doctorii. I-a fost mai bine. În cîte-o noapte însă iar îi e rău. Astă-noapte n-a dormit. M-am speriat. Însă mi-a poruncit să nu te scol. În zori-de-ziuă a ațipit...

Atihia trecu pînă la fereastră, şi inspectă repede cele două etaje pe care în ajun tînărul le văzuse legate printr-un fir telepatic.

— Nu cred să mai cînte... zise rîzînd Traian.

— Nu se ştie... Mi-a spus mie fata, răspunse c-un zîmbet şiret Atihia, că nu-i place domnul Ionescu. Ea ar dori un tînăr blond şi nobil... Aşa că amenință să-nceapă iar cîntecul. Totuşi, nădăjduiesc şi-n necazurile de dragoste, ca s-avem pace. Am să trec pe la dumnealui, să-i dau în cărți...

Spionînd curtea pătrată, cu ochii ei mici şi cu nasul ascuțit, Atihia avea o înfățişare redutabilă, care impresionă pe Traian.

Oftînd, femeia se retrase de la fereastră şi se statornici iarăşi în mijlocul camerei, cu mînile în buzunarele şorțului.

— De cîtăva vreme avem şi altele, vorbi ea din nou; avem şi altele, care-l necăjesc mai mult decît arată. Domnul profesor e un om care adeseori tace ori se face că rîde.

Astă-noapte am auzit foarte bine la domnul Isac Löbel, chiriaşul de deasupra noastră, cum pisau zahăr. Se opreau un timp, pe urmă iar începeau să piseze...

— Şi dumneata crezi că pisau într-adins?

Femeia îl privi lung.

— Dumneata, domnule Traian, nu ştii încă toate ale noastre. Astă-noapte ne-a mai făcut una şi domnul Stelea. A spart lacătul şi a intrat în magazia de lemne. A luat lemne. Şi dimineața, înainte de-a te scula dumneata, striga că eu i-aş fi furat o găină. A intrat în magazie şi mi-a luat cocoşul, pentru găina pe care zice că i-am furat-o. Nu de mult mi-a otrăvit cățelul, un cățel deştept, care-mi da totdeauna noaptea de ştire, cînd s-auzea vreun zgomot. Mîrîia subțire la căpătîiul meu şi eu mă trezeam. Mai am din cînd în cînd scandal cu copiii – obraznici şi gălăgioşi... Îi trimet părinții lor la ferestrele noastre. În altă zi, tot domnul Stelea a atins cu bastonul pe rînd rufele întinse pe frînghie şi mi le-a murdărit. Acuma trebuie să mă duc la secție pentru lemne şi cocoş. Dumneata ce spui? Secția, ştiu şi eu, nu poate face nimic. Trebuie să-l dau în judecată. Toate istoriile şi boclucurile acestea au început de vreo trei săptămîni. Astă–dimineață domnul Stelea striga la mine că într-o seară are să aducă lăutari, să-i cînte în curte toată noaptea. Chiriaşii scoteau capul pe geamuri şi rîdeau. Ei ştiu ce însemnează asta şi se veselesc.

— Crezi că toate prostiile acestea se fac cu scop?

— Da, domnule Traiane, se fac cu scop. Domnul profesor a înțeles îndată şi văd că are dreptate. Vor, domnule Traiane, să ne alunge de aici, să ne cumpere casa. Chiriaşii prietini cu domnul Stelea au pornit şi un proces, precum că li se ia chirie de speculă. Atuncea s-a hotărît domnul profesor să te cheme. Ai făcut bine c-ai venit la noi, domnule Traiane. Sîntem împresurați de oameni răi. Vor să ne facă să dăm casa pe nimic, să ne alunge, şi ei s-o speculeze, să cîştige cine ştie cît. Aşta-i, domnule Traiane, şi de asta pisează, noaptea, zahăr deasupra noastră, sparg magazia, murdăresc rufele, poate şi pe cel cu flautul l-au adus anume; scornesc vorbe că domnul profesor a fost la cucoana Barbara, să-i facă o declarație...

Numai Melania e cuminte şi a tăcut. Şi să vezi că au s-aducă şi lăutari cu nai şi contrabas; au înțeles că domnul profesor nu poate suferi muzica. Ş-au să facă şi altele. Oamenii se pricep să facă rău, domnule Traiane. Ieri i-a părut tare bine domnului profesor c-ai sosit. De mult nu l-am văzut aşa. Aseară mi-a şi spus: Atihio, acum sîntem mai tari. Pe urmă i-a fost rău. Pentru un om bolnav de inimă, atîtea neplăceri şi atîtea asmuțări nu sînt deloc bune...

Bătrîna se opri, întinzînd urechea.

— S-a sculat, şopti ea, mă chiamă.

Ieşi şi peste puțină vreme se întoarse.

— Domnule Traiane, am găsit pe domnul profesor îmbrăcat. Doreşte să te vadă. Zice că se simte mai bine şi trebuie să ieşiți...

Traian găsi pe bătrîn palid şi cu ochii obosiți şi tulburi. Silindu-se să-i zîmbească, îi arăta că s-a hotărît să meargă la tribunal ca să retragă procura lui Gorciu şi să facă o procură nouă «pe numele domnului advocat Traian Bălteanu».

— Îndată ce primesc procura, introduc o acțiune împotriva domnului Stelea, zise Traian. O să trebuiască să începem şi noi o serie de procese.

— Lupți pentru o pricină dreaptă; se poate întîmpla să cîştigi, răspunse bătrînul, zîmbind maliții os.

Ieşiră în stradă şi Traian opri cea dintăi trăsură goală pe care o întîlniră. La palatul de justiție cerură informații, aşteptară un timp la grefă, unde tînărul pregăti hîrtiile şi timbrele, apoi îndepliniră formele în fața magistratului. Prin mulțimea din sala paşilor pierduți nu întîlniră pe Gorciu; cînd ieşiră însă, îi salută foarte politicos domnul A. Florescu.

Pe cînd bătrînul şi nepotul coborau treptele de piatră, domnul Florescu se opri în loc, cu zîmbet pătrunzător, privindu-i lung. Ştia că are să-i întîlnească la palatul de justiție, şi avea sensația păsărarului care întinde lațuri. Sucindu-se brusc în loc, pătrunse prin mulțime, în sălile nalte, şi începu a căuta, scînteindu-şi monoclul în toate părțile. Găsi pe Gorciu la arhivă, răsfoind dosare. Îl prinse

familiar de braț c-o mînă şi cu cealaltă îl bătu uşor peste grumaz, aplecîndu-se spre el, cu glas vesel.

— Meştere, lasă o clipă hîrtiile acestea, care nici măcar nu sînt curate, şi vino să facem doi paşi de vals.

Gorciu îi strînse mîna, îşi scoase ochelarii, închise dosarele şi-şi luă servieta.

— Este ceva nou? întrebă el.

— Este, cum nu, de şi toate-s vechi şi nouă toate!

Advocatul Mitu Gorciu abia atinsese jumătatea vieții.

Cei patruzeci de ani însă îi împlinise cu multe succese şi cu o adevărată celebritate în anume cercuri. Era ceea ce se numeşte «un om popular». Un cartier întreg de dincolo de dulcea apă a Dîmboviței îl prețuia şi-l urma. Îl prețuia încredințîndu-i afaceri şi procese pe care ştia să le ducă la bun sfîrşit. Îl urma pe calea politică, pentru că era un om care «ştia să se învîrtă» şi «cunoştea la obraz». Era simpatic pentru că era vesel; şi era şi un om frumos şi prezentabil, de şi bărbiile şi ceafa îi acopereau gulerul, de şi era cam prea spătos şi abundent. Mustața neagră, răsucită cu îngrijire, guşa rasă zilnic şi pudrată. Ochii mari şi răsăriți priveau pe om drept şi aveau proprietatea să se umple de lacrimi şi cînd era patetic şi cînd rîdea c-o puternică veselie. Pentru oamenii lui, pentru cartierul lui, era «nenea Mitu». De la măcelarii şi băcanii din Popa Dobre pînă la proprietarii şi pensionarii din Strîmbeasca, toți îl urmau sub steagul adevărului, dreptății şi patriotismului. S-a întîmplat odată ca cei chemați să conducă destinele țării să nu înțeleagă bine merite evidente şi interese superioare, ş-atunci domnul Mitu Gorciu le-a retras creditul său şi le-a dovedit la alegeri de deputați şi de comună de cine trebuie să se ție samă în cartierul său. Reforma electorală şi votul universal s-ar putea spune că i-au consolidat puterea. La întruniri înțesate de lume glasul său mare şi gesturile-i largi au avut un efect, de care cu drept cuvînt mărturisea că se simte mîndru. Ca urmare a tuturor acestor daruri, pentru care în fiecare duminică domnul Gorciu mulțămea lui

Dumnezeu la biserica din Popa Dobre, un scaun de deputat nu însemna nimic, dacă la deputăție nu s-ar fi adăogit ceea ce toată lumea ştia că se cuvine unui om de credință şi de acțiune.

Procese ale statului ş-ale comunei, permise de export, pe care însuşi advocatul le socotea drept un adevărat scandal, consiliile de administrație ale societăților anonime Clădirea şi Petroşița erau atîtea îndeletniciri care creaseră domnului Gorciu o situație dintre cele mai frumoase. Dacă rîvna omenească ar avea o margine, domnul Mitu Gorciu s-ar fi putut socoti ajuns la țintă. Avea proprietăți şi depuneri. Dar încă nu voia să dezarmeze. Nu era bolnav nici de stomah, nici de rinichi, era vesel şi activ şi mai avea de recoltat în lanurile vieții. Era tot anul supraîncărcat de afaceri şi de procese.

Cel care-l ducea de braț şi-l scotea la lumină spre cheiul Dîmboviței, mai tînăr cu zece ani, venea pe alte căi şi cu alte arme în cîmpul de luptă al Capitalei. Domnul A. Florescu văzuse lumina în fundul Moldovei, în mlaştinile şi maghernițile Tîrgului Frumos. Acolo, tatăl său, Iacob Blum, trăia ş-acuma, după ce copiii i se împrăştiară în toate orizonturile; trăia senin şi liniştit, cu barba lui albă şi cu *tora,* într-o prăvălioară întunecoasă, în dosul fierăriilor, frînghiei, lulelelor şi sacilor de crupe. Ş-acuma se ridica nemulțămit de la studiul textelor lui sfinte, cînd îi intra un muşteriu în dughiană. Rămăsese de vorbă cu Dumnezeu şi aştepta serios moartea. Unul din feciori, cel mai mic, se arătase într-o vreme în Bucureşti ca publicist, şi iscălise *A. Florescu o* serie de epigrame destul de corozive. Îşi făcu în curînd un nume de gazetar ager. Cronicile lui parlamentare care au apărut în *Soarele,* în capul dărilor de samă a şedințelor Camerei, au avut succes şi răsunet. Asta l-a făcut curînd prietin al oamenilor politici. Pe unii, bărbați gravi însă fără talent, îi servea destul de discret c-un discurs de răspuns la mesaj sau chiar c-o interpelare în chestia națională şi a «trădătorilor războiului». Şapte ani de războaie şi nenorocire, de ocupație, de frămîntări politice, de vremuri tulburi, fuseseră pentru

domnul A. Florescu ca cele şapte vaci grase din Biblie. Din ce se vînturase în juru-i, venise şi-n jicnițele sale ceva. Legăturile cu presa şi cu oamenii zilei încă le păstra. Multora din aceşti oameni ai zilei domnul A. Florescu le spunea pe nume şi le zicea *tu,* la Capşa şi-n restaurante. Îşi socotea venită vremea să păşească la o întreprindere mai serioasă; şi avea în carnetul său însemnat un şir de proprietăți din Capitală, care ocupau colțuri de străzi. Părerea sa era că aceste colțuri prețuiau aur.

— Observi înaintea noastră două umbre? întrebă el pe Gorciu, două umbre care merg ca şi noi la braț în lungul cheiului?...

— Se-nțelege, răspunse advocatul. Una din acele umbre aparține profesorului Eudoxiu Bărbat, scumpul meu client...

— Ai putea zice încăpățînatul dumitale client, care nu vrea să-şi vîndă casa.

— Încă nu?

— Încă nu; şi care iese de la palat, unde a venit să dea altă procură. Procura dumitale ți-o retrage.

— Cum se poate? Cum asta? strigă Gorciu cu violență, oprindu-se în loc. Rămîi aici, sau păşeşte mai repede; trebuie sa-i cer socoteală...

— Stăi pe loc! îi cîntă cu veselie Florescu, prinzîndu-l de braț. Nu te amporta, mai bine să antamăm o mică *discusiune.* Ți-a retras procura, s-a isprăvit! Noul său procurator este tînărul advocat Traian Bălteanu, din Iaşi, care i-i nepot, şi pe care-l vezi la braț cu el.

— Şi de ce mă rog mi-a retras procura?

— Aş putea să-ți spun curat: pentru că nu mai are încredere în dumneata. Dar vreau să fiu politicos: pentru că a dat-o nepotului său.

— *Mon cher ami,* lasă copilăriile şi spune-mi ce este. Am fost foarte ocupat. N-am văzut pe bătrîn de cîteva zile.

— Foarte rău; trebuia să-l vezi; eu l-am văzut ieri.

— Ei şi?

— Îți spun îndată; te rog numai să-mi răspunzi la o întrebare. Cum se retrage o procură?

— Foarte bine. Cum ai dat-o, aşa o primeşti înapoi.

— Dar dacă nu te întîlneşti cu cel ce ți-a dat-o, dacă n-ai prilej să i-o dai, procura dumitale e valabilă?

— Cît o am e valabilă. Însă spui că mi-a retras-o.

— Desigur, ți-a retras-o, ceea ce spui dumneata are, însă, importanță.

— Pînă la un punct, răspunse vesel domnul Mitu Gorciu. Procura mea ar putea servi poate la lucruri mărunte, însă importante pentru dumneata, pînă în momentul cînd aş primi o notificare. Trebuie să ținem socoteală de toate. De pildă, se mai poate subînchiria un apartament în casele bătrînului; de pildă, se poate aduce un război de țesut şo țesătoare harnică în apartamentul domnului Lobel.

— Mi-am închipuit şi eu aceste mărunte lucruri, nene Mitule, de aceea mi-am permis să te întreb. La urma urmei, fără a abuza de procură, ceea ce în situația dumitale nu se poate, e destul să n-o restitui un timp. E o mică mizerie în plus. Acum ascultă. Ieri, m-am înfățişat la bătrîn acasă, după ce l-am căutat în cîteva rînduri. Deodată am înțeles că lucrurile nu merg bine, cînd am văzut că-mi pune în față un băiat de douăzeci şi doi de ani, un băiat de douăzeci şi doi de ani care face, mă rog dumitale, versuri, şi în ochii căruia am văzut dintrodată o hotărîre şo încăpățînare care m-au dezgustat. E un băiat bun, dar e simplu. Eu îmi cunosc oamenii. L-am cîntărit şi l-am prețuit îndată. Crede în fantasmagorii. Încă nu s-a desmeticit. Îți voi mărturisi deci că prețul pe care-l dau pe un asemenea copil e destul de scăzut.

— Apoi, dragul meu, strigă Gorciu indignat iarăşi, dacă-i vorba pe retragere de procură, atuncea o să le dovedesc eu că nu se joacă cu mine. Ceea ce am început noi cu o parte din chiriaşi e numai o glumă. Procesele de speculă au să se înmulțească; şi au să urmeze şi altele. La urma urmei ce însemnează asta? Nu e un adevărat scandal ca un bătrîn care

nu mai are nici un rost pe lume, un bătrîn singur, să se îndărătnicească într-o proprietate care trebuia sporită, amenajată şi valorificată?... În zilele noastre, asta e o chestie de patriotism şi cetățenie.

— Nene Gorciule, zise Florescu cu linişte, voiam tocmai să-ți spun că pe mine chestia procurii mă lasă destul de rece. Avem arme suficiente. Şi de la dumneata în special aştept mai ales presiune la primărie, cînd va sosi momentul.

— Negreşit, încredință advocatul cu căldură. Să n-ai îndoieli.

— N-am îndoieli, declară rîzînd publicistul, întrucît e şi interesul dumitale în joc şi eu numai în oamenii inteligenți am credință. Vei vedea că chestia exproprierii mie-mi va servi şi ca sperietoare a prostiei. Îs proşti, iubite meştere, — acesta e cuvîntul. Şi dacă singura justificare şi glorie a omului pe pămînt e inteligența, atuncea noi avem dreptate şi facem bine. Cred că nu mai e nevoie să facem pe detectivii în urma umbrelor noastre. Să intrăm undeva să luăm o țuică şi să ne întoarcem la treburile noastre. Eu mai am un plan.

— S-auzim. Pînă acum ai dovedit destulă fantezie...

Florescu zîmbi, pe cînd advocatul rîdea zgomotos.

— După cugetare matură, zise gazetarul, am ajuns la hotărîrea că trebuie să chem la Bucureşti pe domnul Bălteanu tatăl. E advocat, e un om cuminte, cunoaşte lumea. Are interese în moştenirea lui Bărbat, e drept – dar această moştenire întîrzie şi o combinație bună poate constitui o arvună asupra cifrei aşteptate. Îi fac onoarea să-l socotesc om inteligent şi cred că ne va sprijini, în orice caz va da sfatul cel mai bun atît tînărului Bălteanu, cît şi bizarului bătrîn, care poartă un nume fără rost.

— Epigrama e bună, declară mulțămit Gorciu.

— Cred că nu mă-nşel, urmă Florescu. Să nu nimeresc omul, mi se-ntîmplă rar. Prin urmare telegrafiez chiar acum domnului Bălteanu-senior: «Rog veniți imediat Bucureşti, afacere importantă. A. Florescu, str. Domnul Tudor 8 bis». Va

veni. Afacerile sînt afaceri. Ne vom înțelege. Numai ieri, îți spun drept că am rămas uluit cînd m-am lovit de o nebunie bătrînă, care-şi asociase un entuziasm nevîrstnic.

Nebunia bătrînă şi entuziasmul nevîrstnic mergeau domol în lungul cheiului Dîmboviței. Eudoxiu Bărbat era tăcut; soarele primăverii parcă trezise în ființa lui un fel de uimire. La stînga, în canal, alunecau ape urîte şi uleioase, însă calea era largă şi aerul sonor. Într-un timp se astîmpără şi zgomotul căruțelor. Şi bătrînul, oprindu-se, văzu parcă întăia oară castanii înfloriți.

— Poate voieşti să ne-ntoarcem? întrebă tînărul.

— Nu, răspunse bătrînul; mă simt mai bine... Nici nu ştiam că primăvara e-n floare. Castanii produc minuni, iar noi procuri şi procese. Mi se pare bizar, mai ales că niciodată în viața mea n-am avut afaceri de acestea urîte.

— Niciodată? întrebă mirat tînărul.

— Niciodată; pîn-acum n-am cunoscut obrazul magistraturii, iar poliția pentru mine era înfățişată printr-un vardist paşnic, cu nasul rumenit de vin. Eu n-am cunoscut multe lucruri, îngînă profesorul ca-ntr-un fel de mărturisire afectuoasă, apucînd iar brațul tovarăşului său; viața mea a fost destul de sarbădă. N-am făcut nici călătorii. Am avut şi-un fel de pornire împotriva trenului. De-o bucată de vreme chiar mă tem de calea ferată. Declar că am laşitatea asta, mă tem să nu fiu estropiat într-un accident. Şi cu toate acestea, o călătorie aş fi vrut să fac. Măcar una. Dar n-am făcut-o niciodată...

— Ce călătorie, unchiule? vorbi rîzînd Traian. Poate voiai să vii la Iaşi?

— Nu. N-am simțit niciodată nimic în mine pentru neamurile mamei, poate pentru că mama a vărsat însemnate doze de oțet şi fiere în viața aceluia care mi-a fost tată...

Tînărul tăcu.

— Ți-am mai spus, îi zise bătrînul strîngîndu-i brațul, că şi tu şi eu avem alte neamuri. Am glumit mai puțin decît crezi.

Şi cu toate că m-am deprins a-mi arăta colții, vei fi băgat de seamă că nu sînt nici om rău, nici om vesel. De asta nu m-am însurat. Femeilor le plac naturile fericite, le place ceea ce se chiamă un Făt-Frumos, adică un tînăr şi fermecător imbecil. Tatăl meu n-a fost fericit. Gura lui totdeauna a avut o dungă amară. El a spus odată mamei că toată viața a purtat-o în spate, şi numai o dată a pus-o jos şi atunci a auzit-o tînguindu-se c-o dor picioarele. Altceva nu ştiu să-i fi spus. Nu-mi aduc aminte. Cu mine însă vorbea, şi de la el mi-a rămas dorul acela de călătorie despre care ți-am vorbit. Bătrînul a fost un fecior de răzeş din Dorna, din munte. În tinerețe l-a dat tată-său la ciobănie, iar el a fugit ca să învețe carte, a venit în țară, şi cu ai lui nu s-a mai răspuns. De la el mi-au rămas cele dintîi acte şi însemnări, care mi-au dat ideea lucrării pe care n-am s-o isprăvesc... Mama era foarte ruşinată de trecutul tatălui meu; cu toate acestea, el cobora dintr-o rasă nobilă...

Bătrînul pensionar se opri, ca să răsufle. Traian îl privi atent şi-i văzu ochii mîhniți şi obrazul ca într-o paloare de amurg. Şi deodată simți în el, ca o lovitură, înțelegere pentru bătrînul cărturar. Avu intuiția vieții lui triste şi curate, şi i se umplea ființa ca de un abur de milă.

— Ascultă, îi zise Eudoxiu, c-un glas schimbat. Tatăl meu mi-a povestit pribegia lui şi mi-a vorbit şi de acele zile din copilărie pe care le-a petrecut în munte, în mijlocul unor oameni tari. Îi rămăsese o amintire plină de poezie. Turmele părăsind costişele şi pădurile de brazi şi coborînd în cîmpie, toamna, la iernatic. Flăcăi cu toiege nalte, cîni cu ragilă la gît, şi oi multe pe mirişti şi imaşuri... Drumuri lungi, într-o căruță căptuşită cu sarici: popasuri grave – şi iarăşi porniri, ca-ntr-un exod misterios. Îmi vorbea de-o noapte cînd dormita între poclăzi. Şi căruțele şi oile înaintau încet printr-o lucire de lună şi de brumă. Căruțele pe drum moale, oile şi ciobanii pe cîmpuri nedesluşite, ca nişte ape. Din cînd în cînd se auzeau tălăncile pălind lin... Aceste imagini rămăseseră în el

şi-l chemau din vreme în vreme înspre acele locuri şi spre trecut. El nu s-a dus. De şi toată viața am rîvnit şi eu acest drum, am să mor fără să-l fi făcut. Visînd la aceste izvoare curate am întreprins lucrarea mea. Lucrînd, aveam sensația unei adieri din altă viață.

Bătrînul tăcu iar. Traian se simțea plin de entuziasmul pe care confratele său, domnul A. Florescu, îl observase încă din ajun cu atîta pătrundere. Îi veni pe buze, din inimă, dorința să spuie tovarăşului său cîteva vorbe calde.

— ...Se auzeau tălăncile pălind lin... rosti el încet şi cu blîndeță.

— Da, îi murmură bătrînul cu voce obosită; muzica aceasta nu va muri cu mine.

Se întoarseră înapoi, mai încet, pe drumul pe care veniseră. Bătrînul se lăsa mîngîiat de primăvară, şi tăcea, ca după o aspră sforțare. Cînd trecură podul Dîmboviței, în dreptul palatului de justiție, Traian îşi aduse aminte de epistola lui neisprăvită. O căută în buzunar, o scoase, o rupse în bucăți mărunte ş-o aruncă peste parapet. Bătrînul îi urmărise nepăsător mişcările, apoi îi zise cu uşoară mustrare de ironie:

— Cei de la Iaşi au să aştepte zadarnic scrisoarea asta...

— Am să le scriu alta... răspunse înroşindu-se Traian.

Pîn-acasă bătrînul nu mai rosti nici o vorbă. Acolo găsiră pe arhivar. Părea vesel că mai dăduse peste o pecete ş-un pergament de la *Io Petrea–Voievod, hospodar zemli Moldavscoi,* dar se cunoştea bine că e năcăjit de altă preocupare. Şi Atihia părea a şti ceva, căci, pe cînd stăteau în jurul mesei în bucătăria albă, Simandiri îi strecura cîte-o privire de înțelegere.

— Prietine Grigore, îi zise batjocoritor Eudoxiu Bărbat, privindu-l pieziş; spune repede ce ai de spus căci altfel viața ta e-n primejdie...

— Ce să spun? se apăra Simandiri năvalnic şi pufnind. N-am nimic de spus. Dar la urma urmei tot o să afli. Voiam întîi

să vorbesc cu domnul Traian. M-am întîlnit, chiar cînd veneam acasă, cu domnul Florescu.

— Ne-am întîlnit şi noi. Ei?

— Mi-a dat o veste care, drept să-ți spun, mie nu-mi place. (Atihia se întorsese, cu polonicul în mînă, lîngă maşina ei de bucate şi-l privea îngrozită.) Mi-a spus cum că *Lepidopterului 14* – aşa-i zice el – casa noastră adică, trebuie să sufere o expropriere.

– Se poate? îngînă Bărbat întorcîndu-se spre Traian, cu ochii rotunzi.

— Să vedem, răspunse tînărul, încercînd să-şi stăpî–nească neliniştea.

— Aşa mi-a spus domnul A. Florescu, reluă Simandiri. El zice că-n planul nou, care rectifică şi lărgeşte strada Triumviri, cădem şi noi. A văzut planul. «Vă spun pertinamente», s-a exprimat el. Ce-i de făcut?

Bătrînul îşi plecă fruntea. Toți tăcură.

— O expropriere nu se face nici mîni, nici poimîni, grăi Traian. Voi vedea ce este. Mă duc chiar după masă la primărie. Asemenea lucrări de edilitate, eu cred că privesc viitorul, cînd Comuna va putea fi mai bogată. Aşa încît nu mă sperii de amenințarea domnului Florescu.

— Într-adevăr, e o amenințare, rînji bătrînul Eudoxiu. Dacă onorata Comună nu se grăbeşte, nu voi avea plăcerea s-o văd dărîmîndu-mi un colț de casă. Eu ştiu c-atunci voi fi într-alt loc mai liniştit, totuşi arbitrarul acesta, pe care îl văd în juru-mi necontenit, îmi produce o suferință fizică. Mă înăbuş şi parcă simțesc sînge în beregată; văd că am duşmani pe care nu-i merit, simt țesîndu-se în juru-mi o coaliție a răutății şi-a interesului sălbatic, căreia nu-i pot opune nici înverşunarea resentimentului, nici răutatea necesară. N-am putut urî, asta mi-a fost slăbiciunea. Ironia şi zîmbetele mele au fost înşelătoare şi s-au substituit energiei şi acțiunii. Cît am fost sărac, am putut sta liniştit în găoacea mea, ca un melc... Averi nevinovate nu prea cunosc; un om detreabă nu

se îmbogăţeşte decît printr-o întâmplare. S-a întîmplat să-mi cadă şi mie în cap asemenea întîmplare; văd că-i dură ca un bolovan. Eu aveam probabil altă menire, nu să devin proprietar fără voie. Am intrat într-un tumult cu care n-am nici o posibilitate de armonizare. Ce-mi pasă mie de politică şi de afaceri? Am fost de cîteva ori la Cameră, ca la un spectacol. Am văzut acolo mulți oameni care ar trebui să moară perpendicular şi cucoane multe, în rochii cam scurte. Am auzit vociferări, am văzut gesturi furioase. Am auzit însfîrşit moara umblînd întruna, dar nu curgea făină. Într-o discuție de principii, nişte indivizi cu ochii holbați s-au repezit la un *leader* al minorității ca să-l apuce de barbă şi să-i strice reputația. Odinioară regii aveau bufoni, acum se vede că au parlamente. În toate acestea eu nu am ce căuta, căci eu sînt feciorul omului din lună, cum îi spunea, tatei, mama. Şi pentru că drepturile stăpânirii sînt teribile şi primejdioase, – oamenii care mă prigonesc fără să le fi făcut nimic pot găsi mijloace nu numai să mă exproprieze, dar să-mi ia şi lumina soarelui. N-am nimic altceva de făcut; trebuie să mor!

Toată această înşirare de cuvinte bătrînul o debită nervos şi rupt, cu voce şuierătoare şi cu buza uscată. Apoi se opri gîfîind, ascultîndu-şi parcă lăuntrul bîntuit de furtună. Se ridică şovăind. Traian îl sprijini. Atihia deschise uşa. Îl duseră în bibliotecă şi-l lăsară în jîlț, unde rămase cu capul cufundat între umeri, cu sprâncenele acoperindu-i ochii, într-o tăcere bolnavă. Bătrînul Simandiri era cam spăriat. În atitudinea lui, Atihia văzu ş-o stînjenire pe care o înțelese, şi-l pofti în şoaptă să meargă să guste ceva, căci se răceşte mîncarea. După o clipă de nehotărîre, măruntul arhivar ieşi oftînd, şi Traian zări buzele lui Eudoxiu încrețindu-se, – ceea ce-i păru semn îmbucurător.

La ora două jumătate, tînărul Bălteanu se înfățişă la primărie şi căută cancelaria inginerilor. După cîteva nedumeriri şi trimeteri, un dorobanț îl introduse într-o cameră destul de întunecoasă, unde un tînăr simpatic, aşezat în lumina prielnică a unei ferestre, cetea o scrisoare. Cu

oarecare regret îşi întrerupse îndeletnicirea şi întrebă pe Traian cu ce chestie ar putea să-i procure plăcerea unui serviciu. La întrebările lui Traian, se grăbi să răspundă c-un zîmbet:

— Strada Triumviri? Da. Ştiu de aşa ceva.

— E într-adevăr vorba de o expropriere, ori numai de un proiect? întrebă Traian.

— Ce-aş putea să vă spun? răspunse tînărul. E un proiect. Ca să se facă această expropriere, aveți nevoie de multe stăruințI...

— Serios? răspunse vesel Traian. Vă rog să credeți că voi stărui din toate puterile...

Strînse mîna tînărului şi-l lăsă puțintel uimit. Apoi ieşi la aer, dispus, – cu impresia că toate cîte se fac şi se proiectează în jurul bătrînului Eudoxiu nu sînt decît nişte spărietori. «Puțină răbdare şi vor fi înlăturate, murmură el. La un moment dat aveam impresia că trebuie să chem pe tata. Dar nu va fi nevoie...» Zîmbea, şi, cînd îşi întoarse privirea în afară către lumea din juru-i, văzu că-i răspunde c-un rîs plin şi alb o fată zglobie, care păşea îndrăzneț, c-un mănunchi mare de liliac în brațe. Avu impresia că rîsul care trecea îi era cunoscut. Voi să se întoarcă în loc. Era în piața Sfîntului Gheorghe, la confluența Lipscanilor. Din mulțime, cineva i se puse în cale. Auzi un glas prietinos şi văzu silueta elegantă a domnului A. Florescu.

— Te salut, domnule Băltene... După cît văd, îți place liliacul. Eşti bun să-mi acorzi două momente de între–vorbire?

— Mă rog, poftim, răspunse Traian; dumnitale îți plac casele.

— N-am nimic de obiectat; aş dori numai să număr un adversar mai puțin.

— Va trebui să treci peste trupul lui! declamă uşor tînărul.

— E într-adevăr aşa de îndîrjit? Războaiele noastre sînt de obicei scurte, numai tratativele de pace durează mai lung. Eu

consimt la despăgubiri.

— Iubite domnule Florescu, răspunse Traian c-o voce nu tocmai stăpînită; altădată făceai o literatură onorabilă, asta pe care o faci acuma jigneşte. La revedere; îmi place mai mult liliacul.

— Eu prefer casele, răspunse domnul Florescu răsucindu-se în loc şi salutînd cu răceală, cu buza disprețuitoare.

«Trebuia să-i răspund mai calm şi mai tăios», se gîndea Traian, trecînd prin Lipscani. Avea în el o bucurie copilărească şi impresia de siguranță îi crescu. Această impresie şi vioiciune, şi veselia lui, făcură bătrînului Eudoxiu mai mult efect decît o doctorie galbenă dintr-o sticluță cu eticheta roşie. Profesorul petrecu deci liniştit după-amiaza. Nu se auzi nici glasul de flaut. Clădirea părea că şi-a reluat vechea şi domoala ei somnolență. Şi-n umbra serii, Atihia inspectă zăvoarele de la uşi şi ferestre, păşind şi zvîcnind înainte cu trupul şi capul, ca o găină.

Domnul Iancu Bălteanu sosi la Bucureşti c-o săptămînă în urma lui Traian, adică într-o vineri, 7 mai. Aducea cu el o nădejde neliniştitoare, o nedumerire şi multe reproşuri ale doamnei Bălteanu pentru Traian. Domnişoara Emi îi încredințase ş-o epigramă destul de spirituală, însă la scoborîrea din tren, după o noapte tulbure, advocatul nu-şi mai aduse aminte de ea. «Ce să fac acuma? se gîndi advocatul, trăgînd din buzunarul vestei şi mai cetind o dată telegrama iscălită *A. Florescu, Str. Domnul Tudor 8 bis.* Să mă duc la adresa aceasta, e prea dimineață. Trebuie să văd întăi pe Traian.»

Fără îndoială, aşa era mai bine. Ca să-i facă reproşurile cuvenite, pe de o parte, pentru că n-au primit de la el decît o scrisoare cu totul neînsemnată, şi pe de alta pentru că e necesar să vadă ce se petrece cu bătrînul Bărbat şi cu casa. După discuții lungi la Iaşi, au ajuns la convingerea că telegrama, vorbind de o afacere importantă, are legătură cu

chestia care-i preocupa. Traian va fi creat dificultăți oamenilor de afaceri, conchidea cu mîndrie doamna Bălteanu. Prin urmare e neapărată nevoie de intervenția experienței şi echilibrului.

După ce ia primele informații în strada Lepidopterului, se duce imediat să vadă pe personajul misterios cu telegrama, cum îi zicea Emi.

Înainte de a se coborî din trăsură la numărul 14, în strada Lepidopterului, Iancu Bălteanu judecă dintr-o aruncătură de ochi clădirea, colțul şi poziția aproape de centru, ca un vechi om de afaceri. Se coborî mulțămit şi, intrînd în gang, se întîlni cu domnul Stelea, care ieşea corect, cu baston, cu gambetă şi cu țigara în gură.

— Dumneavoastră probabil că veniți cu trenul de Moldova? întrebă zîmbind funcționarul comercial.

Advocatul recunoscu faptul şi fu uimit, fără să-şi trădeze impresia.

— Probabil c-ă am onoarea să vorbesc cu domnul Iancu Bălteanu? urmă cu politeță domnul Stelea. Nu trebuie să vă mirați prea mult de ce vă spun, şopti el, rîzînd discret. E firesc să veniți întîi aici; însă sînteți cu nerăbdare aşteptat în altă parte...

După ce se recomandă, scurt, Stelea, şi scutură cu tărie mîna lui Iancu Bălteanu, ieşi cu demnitate în stradă, aruncînd țigara şi pipăindu-şi, din obişnuință, gulerul şi cravata.

Bălteanu sună şi Atihia se înfățişă cu grijă şi cu luare-aminte. Dar cînd înțelese că persoana aceea căruntă e tatăl lui domnul Traian, deveni veselă, se feri din prag şi pofti pe «boier» să intre.

— Domnul Traian s-a sculat. Scrie.

Advocatul intră fără nici o pregătire la băiat, fu fericit de mirarea şi de ochii lui bucuroşi; îi strînse mînile şi-i atinse fruntea cu buzele.

— Bine, frate dragă, se poate? strigă el brusc şi afectuos; se poate să ne laşi aşa, fără de nici o veste? Se poate să nu ne

scrii? Maică–ta mai ales e foarte neliniştită şi îngrijată.

— Am scris, răspunse Traian cu îndoială şi cu jumătate de glas.

— Asta se chiamă a scrie? Zece rînduri e scrisoare pentru o mamă?

— Unchiul doarme? se adresă Traian Atihiei, cu aceeaşi voce scăzută.

— S-a trezit, răspunse femeia, dar încă nu s-a sculat.

— Tocmai acum, reluă Traian, mă pregăteam să scriu o scrisoare kilometrică. Asta ar fi mulțămit-o pe mama. Şi tocmai voiam să te rog să vii cîteva zile la Bucureşti... E o potrivire minunată că ai venit singur.

— Am un termen la Casație, răspunse Bălteanu. Şi m-am gîndit că poate să-ți fiu şi de un folos cu împrejurarea asta. Ai nevoie într-adevăr de mine? Ce s-a întîmplat?

— Nimic deosebit, afară de ceea ce v–am scris, foarte sumar, recunosc... mărturisi tînărul.

— Vezi că eşti vinovat? Şi Bălteanu îl amenință cu degetul zîmbind. Spune, ce este?

— Nimic deosebit; totuşi, dacă s-ar putea, aş vrea să previn atacurile duşmanilor noştri.

— Care duşmani?

— Sînt mai mulți, vorbi Traian însuflețindu-se. Eu bănuiesc că au un interes de speculă, ca să puie mîna pe proprietatea unchiului Eudoxiu. E o proprietate la colț şi aproape de centru; poate fi transformată în prăvălii, în birouri, în depozite – mai ştiu eu? Aşa bănuiesc, cel puțin. Şi văzînd că noi n-avem de vînzare...

— Ce n-aveți de vînzare?

— Casa. Văzînd că n-avem de vînzare casa, au început o serie de intrigi şi procese, ca să ne exaspereze...

— Înțeleg. Legea excepțională a chiriilor poate da naştere la aşa ceva. Însă afară de procese şi de şicane, nimic serios nu poate rezulta. Şi nimic nu poate sili pe Eudoxiu Bărbat să schimbe o valoare imobiliară, solidă, pe hîrtie monedă cu curs

forțat.

— Se-nțelege, nimic nu ne poate sili. Însă unchiul e un om care a avut totdeauna groază de lucruri de acestea. Şi mai cu samă acuma are nevoie de linişte, căci e bolnav. Oamenii cu care ne luptăm vor să ne facă să cedăm subt ameninţări de expropriere, cu larmă şi zgomote, cu scandaluri, cu tot felul de meschinării care învenineză pe un cărturar paşnic şi bătrîn. Dacă ți-aş număra toate prostiile la care se dedau, ai rămînea uimit.

— Expui foarte bine chestia... zîmbi satisfăcut Iancu Bălteanu. Aveți procese?

— Avem. Am intentat şi noi cîteva. Ieri şi alaltăieri am văzut la tribunal introduse trei hîrtii împotrivă-ne pentru chirie de speculă. Astăzi desigur că se mai introduce una. Recunosc aici activitatea fostului procurator al unchiului; un advocat foarte activ şi cunoscut, Gorciu, care însă nu prea pare a se împiedica de scrupule... Nici pînă acuma n-a înapoiat procura. Şi recunosc şi motorul principal, în orice caz agentul acestui motor principal: un oarecare A. Florescu...

— Locuieşte în strada Domnul Tudor, 8 bis? întrerupse Iancu Bălteanu. Şi imediat văzu că nu trebuia să facă această întrerupere.

— Nu ştiu unde locuieşte. Îl cunoşti? întrebă Traian. El spunea că te cunoaşte – cum de altminteri cunoaşte pe toți ieşenii.

— Se poate; dacă-i acel care a fost prin Iaşi, îl cunosc, îngînă advocatul.

Se gîndi că băiatul n-a dat importanță întreruperii. Privirea, întunecată o clipă, i se înveseli iar. Atihia îi observa atentă, cu mînile în buzunarele şorțului, şi zîmbea satisfăcută, cu toate că înțelegea prea puțin.

— Acuma sînt grăbit, vorbi Iancu Bălteanu, trebuie să văd întăi de mica afacere pentru care am venit. Pentru chestia ta mai rămîn cîteva zile, dacă va fi nevoie. Studiem împreună toate dosarele, şi te pot asigura că nu plec pînă ce nu scoatem

un lucru limpede din toată această afacere tulbure. Eşti mulțămit?

— Sînt mulțămit, răspunse Traian vesel şi sigur de sine.

— Atuncea-i bun. Ne vedem înainte de masă.

— Poftiți la noi la masă, întrerupse Atihia.

— Da; se poate; mulțămesc. Atunci am să văd şi pe Bărbat. Acuma nu-l pot aştepta să se scoale. Şi mai vorbim atuncea, fiind şi el de față. Şi pe urmă chestiile noastre personale le punem la cale între dosare, cu legea şi procedura în mînă.

După plecarea lui Iancu Bălteanu, Traian intră la profesor. Îl găsi în jilțul lui. Fu primit c-un zîmbet palid de suferință. Bătrînul părea mai slăbit; avea buzele albe şi ochii lucitori. Mărturisi totuşi lui Traian că se simțeşte mai bine decît în ajun.

— A venit tata... zise Traian, cu oarecare sfială.

Bătrînul primi nepăsător vestea.

— A venit cu trenul de dimineață, avea afaceri ş-a plecat îndată. A spus că se-ntoarce. Astăzi voiam să-ți spun că aveam intenția să-i cer unele sfaturi. Tata e un mare meşter al şicanei.

— A venit fără să-l chemi?

— Da. Are o afacere la Casație.

— Foarte bine. Desigur, l-ai poftit la masă... Doresc să-l văd.

Cu tot accentul neprietinesc al glasului, tînărul primi ca pe ceva plăcut fraza din urmă. Totdeauna pomenirea neamurilor de la Iaşi se făcea într-o atmosferă penibilă. Condescendența bătrînului îi părea nu numai un semn de dragoste pentru el. Afacerea îi apărea şi mai sigură, şi lupta cîştigată.

La intrarea Lipscanilor, Iancu Bălteanu se întîlni din nou cu domnul Stelea, care-l salută cu politeță şi respect şi-l opri.

— Stimate domnule Bălteanu, tocmai vă căutam. Per–miteți-mi să vă-ntreb dacă doriți să vedeți pe domnul A. Florescu. . . .

— Îmi vorbeşti din partea lui?

— Fără îndoială. Aţi primit de la dînsul o telegramă.

— Tocmai. Ş-acuma mă duceam în strada Domnul Tu– dor 8 bis.

— Atunci fiţi bun şi mă întovărăşiţi pînă la Bursă. Domnul Florescu v-aşteaptă acolo.

Astfel s-a îndeplinit această fatalitate. Şi domnul Stelea, după ce puse faţă în faţă pe cei doi oameni, se retrase în îmbulzeala şi murmurul enorm al străzii. Domnul Florescu se arătă foarte vesel şi foarte mulţămit de întîlnire; Iancu Bălteanu fu rezervat. Publicistul şi omul de afaceri făcea însă, zîmbind în sine, constatarea că totuşi s-a răspuns destul de grabnic telegramei sale. Deci s-ar cuveni ca jocul să fie mai puţin făţarnic.

— Iubite domnule Bălteanu, vorbi el desmierdător, te-am chemat de la Iaşi, ca să-mi faci plăcerea să bei cu mine o bere la Bulevard. Aici, în strada Doamnei, în fiece clipă un individ îţi pune cotul în coastă; la fiecare pas ţîrîie soneriile cinematografelor; e o huruială de tramvaie, ş-o harmalaie, cum se zice pe la noi, de nu s-aude nici în cer, nici pe pămînt.

— Nu beau bere înainte de masă, răspunse advocatul.

— Nici eu – ceea ce-i foarte potrivit, ca să putem vorbi o jumătate de ceas.

— Bine, zise cu demnitate Bălteanu, să vorbim dacă-ţi face plăcere dumnitale.

— O foarte mare plăcere, te asigur, iubite şi stimate domnule Bălteanu. Să intrăm şi să ne aşezăm la o masă mai retrasă. Chelnerul îmi cunoaşte obiceiurile şi se va grăbi s-aducă două pahare de băutură blondă; în urmă ne va lăsa în pace.

— Mă vezi răbdător şi liniştit, declară Bălteanu aşe– zîndu-se pe scaun.

— Asta-i semn de cumînţenie şi prevedere, iubite şi stimate domnule Bălteanu, şi simt că nu m-am înşelat în prevederile mele. Fiul dumneavoastră, care e un tînăr

remarcabil din multe puncte de vedere, nu-i nici răbdător, nici liniştit. Zilele trecute mi-a făcut o adevărată declarație de război.

— De ce e vorba? întrebă cu mirare advocatul.

— Întăi m-am prezentat acasă la bătrînul Eudoxiu Bărbat, urmă Florescu trecînd peste întreruperea partenerului său. Nu vrea să vîndă casa.

— Care casă?

— Nu vrea să vîndă casa şi e cu tărie sprijinit de Băl–teanu-junior. Ori, domnule Băltene, un lucru voiam să-ți comunic dumnitale, care eşti un om cuminte. Noi oferim pentru proprietate un milion şi jumătate. Faceți puține investigații şi vă veți convinge ce înseamnă această sumă pe lîngă ceea ce raportează în prezent casa. Am mai putea aştepta; am pus în mişcare mijloace, care, dat fiind cu cine avem a face, ne vor procura rezultatul dorit. Eu însă am nevoie de grabă. Afacerile nu se fac în ziua de astăzi cu întîrziere. Cer sprijinul dumnitale.

— Domnule Florescu, răspunse advocatul, fiul meu, cu care am vorbit mai adineaori, e de părere că la o proprietate ca aceea despre care e vorba, nu se pierde nimic aşteptînd. Din contra. Trebuie să mai recunoşti că un imobil e o valoare reală. Eventualii moştenitori de mîne ar putea să regrete o vînzare pripită.

— Toate raționamentele acestea mi le-am făcut şi eu, reîncepu cald şi prietinos publicistul. Mi-am spus chiar că o sumă de bani, oricât de mare, îşi poate schimba destinația, ori se poate risipi. Totul e posibil. Cu toate acestea, domnule Băltene, îndrăznesc să solicit a doua oară sprijinul dumnitale. Iată argumentele mele. Presupun că moştenirea va fi a dumneavoastră. Va fi o moştenire. Socot că intențiile testatorului nu se vor schimba dacă în loc de imobil veți avea de-a face cu o respectabilă sumă lichidă. Vă rog să nu mă întrerupeți, căci sînt gata să declar că nu trebuie să ținem socoteală de acest lucru. E indiferent dacă moşteniți ori nu.

Folosul, dumneavoastră e altul şi imediat.

Despre asemenea lucruri nu putem vorbi nici c-un bătrîn imbecil, nici c-un tînăr naiv. Cu dumneavoastră voi vorbi.

— Aştept o explicație... murmură nepăsător advocatul.

— V-o dau imediat. Eu, stimabile şi iubitule domnule Bălteanu, am fost totdeauna un om franc. Îmi place să joc pe față. Puteam să vă ofer pentru intervenția dumneavoastră un onorariu de o sută mii lei. Puteam să vă ofer două sute de mii. Aceştia sînt bani imediați şi mai siguri decît moştenirea. Ca să vedeți însă că aveți a face cu un om de onoare, vă voi face descoperirea că mi-e necesară achiziția imediată a acestei proprietăți pentru motivul că este supusă exproprierii.

— Asta nu-i scade valoarea?

— O scade, fireşte, pentru cei ce au acuma proprietatea. Pentru mine însă, şi numai pentru mine, vă rog să fiți atent, această expropriere înseamnă aur. Proprietatea va valora după aceea indiferent cît. Eu însă voi putea dobîndi un preț de expropriere pe care dumneavoastră nu-l puteți bănui. Ce preț de expropriere crezi dumneata, domnule Bălteanu, că pot eu dobîndi? întrebă zîmbind Florescu.

Advocatul tăcu.

— Acest preț, pe care numai eu îl pot dobîndi, pentru motive mie cunoscute, se poate ridica la patru sau cinci milioane. Vă ofer dumneavoastră un milion. Proprietatea o plătesc ceva mai mult decît face. Nu e asta o afacere serioasă? Puteam eu însă să o prezint aşa bătrînului profesor şi tînărului său amic?

Bălteanu părea gînditor.

— Nu puteam s-o prezint, urmă Florescu, şi nici n-am prezentat-o. Iar ca încheiere mai am de adăogat două cuvinte. Eu am posibilitatea să lichidez îndată chestia exproprierii. Clădirea principală nefiind atinsă, valoarea imobilului nu va scădea simțitor. Voi revinde şi-mi voi scoate banii. Din prețul de expropriere dumneata cîştigi un milion. Alții vor mai avea de două ori cît dumneata. Mie îmi va rămîne restul: un

milion, un milion şi ceva – asta n-are importanță, căci eu mai am notate în carnetul meu încă o mică serie de asemenea clădiri care urmează să fie expropriate. E şi asta o mică specialitate. Afaceri, domnule Bălteanu, sînt. Trebuie să le cauți, să le găseşti şi să le realizezi.

— Aşa este... încuviință domnul Bălteanu.

Un fulger scăpărase pe dinaintea ochilor săi. Totuşi se stăpînea, încerca să judece limpede, şi înțelegea din ce în ce mai bine că, la urma urmei, i se cerea o simplă intervenție, un lucru destul de nevinovat şi de onest.

— Am pus în mişcare alte mijloace... reluă încet Florescu: intervenția dumnitale poate să fie mai hotărîtoare şi mai grabnică... Chelnerul meu, urmă c-un ton vesel omul de afaceri, îmi ştie obiceiurile. Dacă-i fac acuma un semn, înlătură paharele de bere care e o băutură cu totul lipsită de savoare. Ne aduce în loc două păhărele de coniac vechi şi veritabil. Le putem ciocni, şi între oameni de cuvînt afacerea se poate socoti încheiată.

— Fără nici o garanție? întrebă advocatul, c-o privire fixă şi rece. Inima îi bătea însă destul de grăbit.

— Asta e o afacere de amănunt şi sînt cu totul la dispoziția dumnitale, răspunse Florescu şi făcu un gest grav, la care chelnerul răspunse c-o grabă uimitoare.

Întorcîndu-se spre liniştita casă din strada Lepidopterului, Iancu Bălteanu vîntura în minte gînduri felurite. Fără îndoială soția lui dovedise mare pătrundere şi fineță, ceea ce nu se întîmplă deseori sexului slab. Fatalitatea îl purtase o viață întreagă prin meandrele-i leneşe, ca să-l scoată destul de tîrziu la adevăr. De şi făcea această constatare filosofică, totuşi se găsea vinovat pentru lipsa lui de îndrăzneală, pentru apatia în care trăise cei mai buni ani ai vieții. «Cu toate acestea nu e tîrziu nici acuma: o afacere bună e totdeauna binevenită.» Şi găsea în această constatare o deosebită mîngîiere. La urma urmei, nu era vorba decît de-o simplă intervenție: şi se pregăti s-o facă energic.

Fu primit de bătrînul Eudoxiu cu o răceală care îl jigni întrucîtva. Arhivarul însă şi Atihia îi dovedeau, şi prin vorbă şi prin gesturi, o simpatie deosebită; puțintel cam silită poate, însă destul de măgulitoare.

Îndată după masă, Traian deschise convorbirea pe care tatăl său o aştepta cu aspră nerăbdare. Bătrînul profesor sta cufundat în jilțul lui, cu ochii pe jumătate închişi, slab şi aproape nepăsător.

— Pe drum m-am gîndit la chestie, începu fără grabă Iancu Bălteanu. Am privit-o întăi dintr-un punct de vedere cu adevărat negustoresc. Ce venit aduc astăzi casele?

— Avem unsprezece chiriaşi, răspunse Traian. Scăzînd dările, totalul chiriilor se urcă aproximativ la o sută de mii de lei.

— Din care s-ar deduce reparațiile şi destule alte cheltuieli, observă advocatul. Cifra pe care o dai ca venit este cam umflată. Cred că nu mă înşel.

— Ai dreptate, aşa este.

— Socoteala aceasta, urmă Bălteanu adresîndu-se lui Simandiri, am făcut-o ca s-o pun în față cu suma ce se oferă pentru casă. Oferta se ridică la un milion jumătate.

Bătrînul Eudoxiu ridică deodată pleoapele şi întoarse ochii fără a se clinti.

— De unde cunoşti dumneata suma aceasta?

— O cunosc; ai vorbit şi dumneata de dînsa în scrisoare, se grăbi să răspundă Bălteanu. În acest caz, o socoteală simplă, punînd numai un procent de zece la sută, ne arată un venit curat de-o sută cincizeci de mii de lei la un capital de un milion jumătate.

Simandiri dădu semne de aprobare. Profesorul îşi întoarse iar privirile. Vorbi liniştit şi tăios:

— Socoteala aceasta nu mă interesează, întrucît nu vreau să vînd casa.

— Înțeleg, răspunse Bălteanu. Nici nu insist. Cred însă că-i de datoria omului să examineze afacerea pe toate fețele. Mi-

ai vorbit dimineață, se adresă el iarăşi lui Traian, despre o serie de procese.

— Da, răspunse tînărul, cred însă, ca şi dumneata, că nu prezintă o deosebită dificultate; nădăjduiesc să le scot la capăt.

— M-am gîndit la asta, vorbi cu gravitate Bălteanu; şi lucrul nu mi se pare chiar aşa de uşor. Cunosc bine legea excepțională a chiriilor şi am avut la Iaşi cazuri nenumărate în această speță. Vădit, legea aceasta e în favoarea chiriaşilor. De aceea, de cele mai multe ori, proprietarul e nevoit să suporte, pe lîngă nelinişte şi mizerii, nedreptăți şi cheltuieli istovitoare.

— Ce vrei să spui? şopti a treia oară Eudoxiu.

— Vreau să spun că, pe cît înțeleg, chiriaşii dumneavoastră sînt aliați cu cei ce vor să cumpere casele. Micile răutăți pot fi infinite. N-ai cum reacționa împotriva lor. Înscenările de procese de speculă vă pot ține pe loc ca-ntr-o mlaştină. Şi mai este un lucru la care nu v-ati gîndit, dar la care se pot gîndi adversarii dumneavoastră. Rînd pe rînd aceiaşi chiriaşi pot introduce cereri *in refere* pentru reparații. Ş-atunci vă puteți trezi cu devize de reparații de sute de mii de lei la o chirie cu mult, cu mult mai mică. Vă mărturisesc c-am văzut cazuri cînd proprietarul era bucuros să scape de chiriaşi cu casă cu tot. Nu-i trebuia nimic, decît linişte. Şi n-am isprăvit, mai este ceva. Mai este chestia exproprierii...

— Comuna n-are nici o grabă, observă Traian.

— De acord, însă chestia o pot grăbi cei ce au interes.

Urmă o tăcere penibilă. Traian se simți deodată stînjenit şi încurcat. Bătrînul Bărbat se sili iar să-şi înalțe fruntea şi rosti c-un accent de îndîrjire:

— Dumneata zici că aperi cauza mea? Îmi propui să cedez? La aşa ceva poate să-ți răspundă băiatul. Eu nu mai am nimic de zis.

O clipă, Traian primi pînă în suflet privirea de ură îndreptată împotriva tatălui său. Tresări.

— Este o cauză dreaptă, strigă el, cu ochii fierbinți. Am credință în ea. Noi nu cedăm!

— N-am nimic de zis, încheie c-un zîmbet Bălteanu, eu vă voi ajuta din toată inima. Avem să ne mai gîndim ş-avem să mai vorbim; nu-i aşa?

Bătrînul Eudoxiu întoarse capul spre umbra bibliotecii. Tăcu îndărătnic. Arhivarul trase o carte dintr-un raft şi începu s-o cerceteze atent. Iancu Bălteanu ieşi. Traian îl urmă în antret.

— Cînd ne mai vedem, tată? vorbi el, fără să-l privească.

— Mîni după amiază, răspunse Bălteanu. Mai gîndeşte-te şi judecă cu răceală.

Întors în bibliotecă, tînărul îşi luă locul pe scaunul lui, aşteptînd. Într-o vreme Eudoxiu oftă. Îşi întoarse privirea şi văzu în ochii copilului o lumină intensă de dragoste.

— Cu toate că mă simțesc obosit, zise el zîmbind, cred că tot mai putem să ne facem drumul pînă la prietinul nostru Körner. Joc o partidă de şah cu Simandiri. Poate e cea din urmă.

Traian îşi simți lacrimi în priviri.

În noaptea de vineri spre sîmbătă, un zgomot harnic începu la etaj, deasupra odăilor bătrînului Eudoxiu Bărbat. În liniştea clădirii tresări deodată o pulsație de febră, şi Atihia începu a umbla nesimțit prin colțuri, oprindu-se şi pornind iar, ca o fantasmă osîndită, pînă ce însfîrşit înțelese că era vorba de acelaşi război. Aşteptă să fie chemată de profesor; stărui cu urechea alipită la uşa lui. Neauzind nimic, nici un semn, nici o chemare, îndrăzni; bătu în uşă şi se strecură în biblioteca largă. Candela pregătită de ea, ca-n fiecare sară, ardea pe marginea biroului, ca un ochi al singurătății, împresurat de cercuri de umbră.

— Dumneata eşti, Atihie? întrebă cu glas obosit şi liniştit bătrînul, din colț, de pe patul lui de campanie.

— Eu sînt, domnule profesor. Credeam c-aveți nevoie de mine.

— Nu, Atihia, n-am nevoie. Aud zgomotul, însă sînt liniştit.

— E un război de țesut.

— Da, am înțeles îndată. Îi număr bătăile.

Atihia se retrase spre uşă, dar se opri iarăşi deodată. Primise în auz acorduri de muzică.

«Domnul Stelea se ține de cuvînt», gîndi ea cu spaimă.

— Mi se pare că cineva îți face serenadă, Atihie, murmură profesorul în ungherul lui. Ascult-o cu recunoştință şi pe urmă du-te şi te culcă...

Femeia îl auzi rîzînd, schimbat şi stîns, şi se înfioră.

În antret, Atihia observă uşa de la camera lui Traian deschisă. Se apropie şi bătu uşor.

— Ce face unchiul? întrebă Traian.

— Nu doarme, însă pare liniştit. L-am auzit rîzînd... scînci Atihia prin întuneric.

Tînărul se mişcă; apoi începu să umble prin odaie. Femeia înțelese că se îmbracă şi va trece la bătrîn. Stăpînindu-şi răsuflarea, îi asculta paşii. Începea apoi şi ea să numere bătăile vatalelor şi înfiorările pereților. Mica orchestră de coarde şi de flaut suna dulce în noaptea curată de mai şi capetele mirate ale chiriaşilor apărură la ferestre. Atihia le pîndea pe geamul ei şi-şi înghițea lacrimile. Într-o vreme începu să se închine, c-un murmur nedesluşit de rugăciuni şi de blesteme. Nu se hotărî să se lase într-un cot, decît după ce se mai strecură o dată pînă la uşa bibliotecii şi ascultă, cu răsuflarea oprită, glasul bătrînului şi-al nepotului amestecîndu-se.

Traian înțelegea mai limpede ce se ascundea în glasul trudnic al profesorului. Ca pe un copil, nu izbuti să-l adoarmă, decît foarte tîrziu, după ce-l convinse să primească o bulină de veronal. Aproape ațipit, cu degetele crispate şi reci, cuprindea încă mîna băiatului, murmurînd c-o veselie ciudată:

— De-o bucată de vreme în fiecare zi şi-n fiecare noapte se întîmplă ceva nou. Cu toate acestea mă simt din ce în ce mai

bine, din ce în ce mai bine...

Traian avu şi el somnul neliniştit şi înfiorat. Se trezi tîrziu şi se îmbrăcă în grabă. Bătrînul îl aştepta – palid, însă zîmbind cu ironia-i obişnuită.

— Astăzi am fost eu mai harnic, domnule advocat. Trebuie să ies numaidecît.

— De ce, unchiule? Nu-i mai bine să stai liniştit acasă? Eu mă duc la primărie, să mă informez mai de-aproape de chestia exproprierii. Vom ieşi după amiază, ca de obicei...

— Bine, du-te la primărie. Eu am treabă în altă parte.

În stradă, Traian se încredința că bătrînul umblă dîrz şi drept, ceea ce-i părea aproape neexplicabil. Îl petrecu pînă spre chei; apoi Bărbat îl îndemnă stăruitor să-şi facă cursa la primărie. Se întoarse acasă cu jumătate de ceas înaintea amiezii. Bătrînul încă nu sosise. Lipsea şi Simandiri. Tatăl său îl aştepta.

— Ieri, dragul meu Traian, au fost aşa împrejurările, îi zise Bălteanu, încît n-am avut răgaz să-ți arăt ce este acasă. Îndeosebi, voiam să-ți vorbesc despre maică–ta. Voia să vie şi ea; e nervoasă, te doreşte; nu ştie ce ți se întîmplă. Ar fi vrut să aibă informații despre condițiile în care stai aici, la vărul ei. Dacă ai vrun avantagiu, vreo speranță pentru viitor...

— Afacerea asta încă n-am discutat-o cu unchiul, zise Traian.

— Cu toate acestea este o chestie importantă pentru tine. Maică–ta are dreptate. Am avut prilej să mă conving că de data asta a văzut lucid.

— Ce-a văzut? întrebă cu oarecare curiozitate tînărul.

— A văzut încă de cînd am cetit, la Iaşi, scrisoarea, că aici se găseşte temeiul pentru zestrea surorii tale şi pentru stabilirea ta definitivă. Noi acuma putem zice că ne-am împlinit datoria,

— S-a gîndit mama la asta?

— Se-nțelege că s-a gîndit. De ce să nu se gîndească? M-am gîndit şi eu. Mie mi se pare curios că asta te miră. La

urma urmei, care-i scopul nostru pe lume, după ce-am învățat, şi ne-am străduit, şi ne-am făcut datoria? Nu cumva să trăim din vorbe frumoase şi deşarte? Am mîncat o viață din pînea asta şi nu pot zice că nu m-am săturat. Cum spunea şi maică-ta: uită-te în jurul tău şi vezi prostia şi îngîmfarea stropindu-te cu noroi. E adevărat, trebuie să fii cinstit, dar nu urmează că trebuie să fii prost...

— Tată, zise deodată Traian, nu înțeleg de ce vorbeşti în felul acesta şi de ce eşti aşa de neliniştit şi de nervos.

— Cum neliniştit? Cum nervos? grăi grăbit Bălteanu, aprinzîndu-se. Mă întrebi tu pe mine de ce vorbesc aşa? Apoi bine, ieri de pildă, ce inteligență ai dovedit tu, cînd n-ai înțeles nimic din ce trebuia să înțelegi?

— Ce trebuia să înțeleg?

— Trebuia să înțelegi că această afacere trebuie să se facă! izbucni advocatul.

Traian trecu spre uşă c-un fel de spaimă, aplecîndu-şi urechea.

— Trebuia să-nțelegi că-ntăi e în interesul tău, urmă Bălteanu.

— Nu pricep. Trebuie să vindem casa? De ce?

— Pentru că eu cred că e spre folosul nostru. Şi dacă vrei o explicație, la urma urmelor, ți-o pot da. Trebuie să vorbesc cu tine ca c-un copil. E vorba de interesul pe care-l are cineva în această expropriere.

— Exproprierea aceasta e un lucru fără importanță, obiectă Traian. Am fost şi-n dimineața asta la primărie. Rectificarea străzii Triumviri nu ne atinge decît în parte, o să dăm ceva din locul viran şi din atenanțe. Clădirea principală rămîne intactă.

— Crezi că eu nu ştiam aşa ceva? Asta menține valoarea casei. Exproprierea însă îşi are şi ea valoarea, o valoare cu mult mai mare. Tu nu vrei să înțelegi că este la mijloc un interes mare? E interes să se facă o expropriere în condiții excepțional de avantajoase. E vorba de milioane.

Ce te uiți aşa la mine? înțelege şi fii rezonabil. Casa trebuie vîndută...

Traian primi ultimele vorbe ale lui Bălteanu în obraji: singele izbucni în el, pălmuindu-l.

— E vorba de o afacere cu primăria? vorbi el îndîrjit deodată. Am auzit bine?

— Ai înțeles bine, răspunse cu răceală advocatul. În-sfîrşit, ai înțeles.

— E vorba de un consorțiu care se foloseşte în chip aşa de larg de banul public?

— Ai găsit o formulă. Asta ce ne interesează pe noi?

— Mă interesează. Căci eu, la ora trei, pot depune la primărie o declarație, iscălită Eudoxiu Bărbat, prin care cedăm fără nici o pretenție locul expropriabil, după plan. Cum ți-am spus, am văzut planul. Ş-atunci interesul de care vorbeşti, devine nul.

— Băiete, nu vorbi prostii! grăi sever şi amenințător advocatul. Nu-ți dau voie să faci aşa ceva. La urma urmei, încă o dată, e în folosul tău. Pentru numele lui Dumnezeu, – nu te înțeleg deloc... Mi se pare că n-aud bine. Asta e idioție curată! Ai să mă-nveți tu cum se face o afacere?

Traian simți că se dărîmă ceva în el. Tinerețea şi viața lui întreagă se surpau cu sunet. Tatăl lui îl privea rînjind din pragul unui trai lung de mediocritate cinstită. Rînjea şi-l privea cu ochi de duşman, – cu sforțări înfricoşate de a trece de la hotarul unei pustii într-o oază de mult rîvnită.

— Îmi ceri într-adevăr să mă dezonorez? strigă el cu înviersunare, ca şi cum glasul i-ar fi tresărit sub bici. Îmi ceri dumneata mie să mă dezonorez? Dumneata ai trimes lăutarii şi războiul de astă-noapte?

— Eşti un prost! strigă furibund Bălteanu şi ieşi trîntind uşa.

Atihia, cu mîna la gură îl privi trecînd furtunos. Apoi făcu un pas spre Traian şi încercă să-i spuie cîteva cuvinte, arătînd spre bibliotecă. Traian înțelese însfîrşit că bătrînul s-a

întors şi se năpusti într-acolo.

Bărbat sta în jîlț, cu fruntea înălțată, cu urechea atentă la grătarul ventilatorului care răspundea în odaia lui Traian. Cînd văzu pe băiat, clipi şi-şi lăsă capu-n piept.

— Am auzit... şopti el; şi intinzînd mîna-i albă, cuprinse tremurând de grumaz pe băiat, aplecîndu-l adînc, parc-ar fi vrut să-i destăinuiască ceva la ureche.

— Vor să te asasineze! strigă tînărul, fulgerat de un gînd grozav, şi începu a plînge, nestăpînit şi nervos.

Bătrânul îl lăsă să plîngă. Apoi îi puse mîna rece pe frunte.

— Ți-am spus, se sili el c-un zîmbet uscat, că noi sîntem din alt neam. Iată pe birou copia unui testament pe care l-am depus astăzi la notariat. Fii cuminte, fă ce spun eu acolo, şi nu vinde casa. Fă primăriei donația. Cu asta cred că am cîştigat biruința, şi se cuvine ca unul din noi să rămîie pe cîmpul de luptă...

Din ceasul acesta, bătrînul tăcu. Traian simți pătrunzîndu-l un venin mistuitor. O revelație bruscă şi dramatică, iscată în pripă, se desăvîrşea în el. Avu pentru bătrînul maniac o putere de durere pe care nici nu şi-o bănuise. Şi-i închise ochii plîngînd şi amestecînd lacrimile pierderii acesteia cu ale celei dintăi.

Sîmbătă, la 9 mai, apăru în gangul casei din strada Lepidopterului 14 semnul morții: negru şi alb, ceea ce dădea bătrânei clădiri o înfățişare de rîs sinistru. Îngroparea profesorului Eudoxiu Iosif Bărbat avu loc luni, la 11 mai, cu totul neobservată şi fără nici un răsunet în presă. Tînărul poet ieşan se închise neurastenizat în umbra bibliotecii, c-un fel de încredințare stranie că e fiul mortului, care lucru, dupa părerea mea de medic, nu prevesteşte nimic bun.

Fevruarie 1923

Redactor: ELISABETA BRÂNCUŞ
Tehnoredactor: AUREL BUCUR
Apărut 1969. Hîrtie tipar înalt tip B. de 63 g!m^2.
Format 540X840116. Coli ed. 21.Coli tipar 23,5. A.
nr. 6309/ 1969.C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici
859 -32
Tiparul executat sub comanda nr. 90 344 la Combinatul
Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1,
Bucureşti – Republica Socialistă România

«Locul unde nu s-a întîmplat nimic» e un loc scump amintirii autorului, căci acolo a văzut lumina zilei și acolo îi sînt mormintele părinților. Acolo **nu înseamnă preciziune geografică, ci atmosferă.** Acolo **înseamnă alte aglomerații la fel din nordul țării.** Acolo **înseamnă trecutul, căci locul unde nu s-a întîmplat nimic aparține istoriei; mai bine zis, ar aparține istoriei dacă s-ar fi găsit un cronicar să-i consacre un rînd; dar lucrurile mici și ticăloase pier fără urmă.**

Lei 9,50